

www.fbrinet.com.cn

www.libtool.com.cn

THE LIBRARY
OF
THE UNIVERSITY
OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

E. Sebris G. van de ...

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

GESCHIEDENIS
VAN
AMERICA.
VIERDE DEEL.

www.libtool.com.cn

AMERICAN

AND

BRITISH

LIBRARY

GESCHIEDENIS

www.MtAOLN.com.cn

A M E R I C A,

DOOR

WILLIAM ROBERTSON, D. D.

*Opperste der Edenburgsche Hoogeschoole, en 's
Konings Geschiedschryver van Schotland.*

VIERDE DEEL.

UIT HET ENGELSCH VERTAALD.

TE AMSTERDAM,
By YNTEMA en TIEBOEL.
MDCCLXXVIII.

www.libtool.com.cn

E 143
R 54 D
v. 4

VOORBERIGT (*).

www.libtool.com.cn
In myne naspeuringen, ten opzigte van de Zeden en de Staatkunde der Mexicaanen, heb ik veel lichts ontvangen uit een breedvoerig Handschrift van DON ALONZO DE CORITA, een der Regteren in het Gerechtshof te Mexico.

In den Jaare MDLIII, zondt Koning PHILIP DE II, ten einde hy mogt weeten, op welk eene wyze hy schatting van zyne Indiaanfche Onderdaanen zou kunnen heffen, in dier voege dat de Kroon 'er het meeste voordeel van trok, en de Indiaanen 't minst belast wierden, een bevel na alle Gerechtshoven in America; dezelve gelastende op zekere vraagen, door hem voorgesteld, betreffende de oude gedaante van Staatsbestuur, onder de verscheidene Volken der Indiaanen vastgesteld, en de wyze op welke zy Schatting betaalden aan hunne Koningen of Opperhoofden. In gehoorzaaming aan dit bevel heeft CORITA, die negentien jaaren in America hadt doorgebracht, van welken hy 'er veertien in Nieuw Spanje sleet, het Werk, waar van ik een Afschrift bezit, opgesteld. Hy berigt zyn' Vorst, dat hy, staande zyn verblyf in America, en in alle Landschappen door hem bezogt, zich geduurig hadt toegelegd, om een naarstig en
nauw-

(*) Dit is de XLVIII Aant. van ROBERTSON, om meergemelde reden hier by wyze van Voorberigt, en niet aan den voet des blads, of in 't Werk, geplaatst. VERT.

IV. DEEL.

A 3

567007

nauwkeurig onderzoek te doen op de Zeden en Gewoonten der Inboorelingen; dat hy, dit ten oogmerk hebbende, met veele oude en kundige Indiaanen verkeerde, en veele der Spaansche Geestlyken, die de Indiaansche taal best verstonden, en in 't byzonder de zodanigen, die kort na de bemagtiging in Nieuw Spanje landden, geraadpleegd hadt.

CORITA blykt een Man van eenige geleerdheid geweest te zyn, en zyne naspeuringen met die naarstigheit en nauwkeurigheid, van welke hy spreekt, voortgezet te hebben. Op zyn getuigenis, mogen wy, ter oorzaake van zekere omstandigheid, te meer afgaan. Zyn Werk heeft hy niet opgesteld, met oogmerk om het in 't licht te geeven, of ter begunstiging en steun van eenig byzonder bespiegelend stelzel; het behelst eenvoudige, doch tevens voldoende, antwoorden op de vraagen, hem als Regter gedaan. Schoon HERRERA hem geene plaats geeve onder de Schryvers, die hy, als Gidsen, in zyne Geschiedenis volgt, hel ik over tot de gedagten, dat dit Handschrift van CORITA hem niet onbekend geweest hebbe; de verscheidene gevallen, door hem gemeld, en verscheidene uitdrukkingen, door hem gebezigd, doen my dit sterk vermoeden.

* *

*

D E
G E S C H I E D E N I S
www.libtool.com.cn
V A N
A M E R I C A.

Z E V E N D E B O E K.

Naardemaal de bemagtiging der twee groote Ryken van *Mexico* en *Peru*, het luisterrykst en gewigtigst Tydperk, in de *Geschiedenis van America*, uitmaaken, zal eene beschouwing van hunne Staatkundige Instellingen, en een beschryving hunner Volks-zeden, het Menschlyk geslacht, op een zeer byzonderen trap zyner vorderinge, aan het bespiegelend oog van verstandige Waarneemeren opdoen.

Mexico en *Peru* mogen, met andere deelen der Nieuwe Wereld vergeleeken, als beschaafde Staaten aangemerkt worden. In stede van kleine, onafhanglyke, vyandlyke Stammen, het levens-onderhoud zoekende in boschen en moerassen, Vreemdelingen ten opzigte van vlyt en kunst, niets weetende van ondergeschiktheid, bykans geheel zonder eenig blyk van geregeld Staatsbestuur, vinden wy Landen, van eene groote uitgestrektheid, onderworpen aan de heerschappy van één' Oppervorst, de Inwoonders

VII.
BOEK.

Mexico en *Peru*, beschaafder dan andere Deelen van *America*.

§ G E S C H I E D E N I S

VII.
BOEK.

ders in Steden byéén verzameld, de wysheid en 't vooruitzigt der Regeerderen bezig om voor 't londerbooud en de veiligheid des Volks te zorgen, het bedwang der Wetten eenigermate vastgesteld, het gezag van den Godsdienst erkend, veele der Kunsten; ten weezenlyken nutte des leevens strekkende, tot zekere maate van ryphheid gebragt, terwyl die ten cieraad des leevens dienen begonnen uit te botten.

Minderheid
deezzer Lan-
den, met die
der Oude
Wereld yer-
geleeken.

Maar, indien wy ze vergelyken met de Volken van 't Oude Vaste-land, zal de minderheid der Inwoonderen van *America* allen duidelyk in 't oog stralen; en noch de *Mexicaanen*, noch de *Peruviaanen*, zullen geregtigd weezen, om op eenen voet gesteld te worden met Volken, die den naam van beschaafd verdienen. Zy waren, even als de ruwe Stammen, rondsom hun woonende, geheel onkundig van nutte Metaalen; en de vordering door hun gemaakt, in 't uitstrekken hunner heerschappye over de Dieren, was gering. De *Mexicaanen* waren niet verder gekomen dan dat zy Kalkoenen, Eenden, eene soort van kleine Honden en Konynen (a) tam gemaakt hadden, en opkweekten. Door deeze geringe proeve van vernuft, waren de middelen, tot leevensonderhoud, eenigzins overvloediger en zekerder geworden, dan wanneer de Menschen het alleen op de Jagt lieten aankomen; maar zy hadden geen denkbeeld al-
toos,

(a) HERRERA, Dec. II. Lib. VII. C. 12.

toos, om het temmen van sterker Dieren te onderneemen, of zich van derzelver behulp in zwaar werk te bedienen. De *Peruviaanen* schynen op de mindere Dieren geen agt geslaagen, en geene dan de Eenden tot Huisdieren gemaakt te hebben; doch zy waren gelukkiger door het temmen van de *Llama*, een Beest, byzonder eigen aan hun Land, in gedaante naar een Kameel gelykende, en wat grooter dan een Schaap. Onder het opzigt der Menschen vermenigvuldigen de *Llamas* sterk. De wol verschaft den *Peruviaanen* kleeding, het vleesch voedsel. Zy werden zelfs als Lastdieren gebruikt, en droegen een maatige vracht, met veel gedulds en onderwerpelykheids (*b*); nooit bediende men 'er zich van als een Trekdier; en daar het ras der *Llamas* bepaald was tot het bergagtig Land, maakten de *Peruviaanen*, in hunnen oorspronglyken staat, als wy des mogen oordeelen uit de voorvallen, door de vroegste *Spaansche Schryver*en, opgetekend, 'er geen zeer algemeen gebruik van.

Wanneer wy den weg naspeuren, langs welken de Volken tot Beschaafdheid komen, deden zy daar op de grootste en gewigtigste stappen, door de uitvinding der nutte Metaalen, en 't verkrygen van heerschappy over de Dieren. In ons Vaste-land bleef de Maatschappy in een staat die woest mag hec-

(*b*) VEGA, P. I. Lib. VIII. C. 16. ZARATE, Lib. I. C. 14.

VII.
BOEK.

heeten, langen tyd naa dat de Menfchen Metaalen gevonden, en Dieren onder 't juk gebragt hadden. Zelf met al de heerschappy over de natuur, daar door verleend, wentelen 'er veele eeuwen om, eer vlytbe- tooning zo volmaakt worde, dat ze het lee- vens-onderhoud zeker maake, eer de kun- ften, die de behoeften vervullen en de ge- makken des leevens verfchaffen, uitgevon- den worden, en eer men eenig denkbeeld vormt van de verfcheide inftellingen, noo- dig in eene welgeregelde Maatschappy. De *Mexicaanen* en *Peruviaanen* hadden, zonder de kennis van nutte Metaalen, of de hulp van Huisdieren, met zwaarigheden te wor- stelen, die grootlyks hunne vordering ver- traagden, en, in hunnen verftgevorderdften ftaat van Befchaafdheid, was hunne magt zo bepaald, hunne werking zo zwak, dat zy nauwlyks aangemerkt mogen worden, ver- der gekomen te weezen dan tot den ftaat van de kindsheid des Burgerlyken Lee- vens.

Befchou-
wing van
elks Inftel-
lingen en Ze-
den.

Naa deeze algemeene aanmerking, wegens de byzonderfte en onderscheidendfte omftan- digheid, in den toestand der beide groote Ryken van *America*, zal ik my bevllytigen, om zulk eene befchouwing op te leveren van derzelve gefteltenis en inwendig Staatsbe- ftuur, als ons in^e ftaat kan ftellen, om de hoogte, die zy op de fchaal der Staatskunde bereiken, af te tekenen, en hun de voeg- lyke plaats toe te wyzen, tufchen de Ruwe Stammen in de *Nieuwe Wereld*, en de Be- fchaafde Staaten in de *Oude*, en juist te be-
paa-

paalen hoe verre zy boven de eerstgemelde verheven zyn, en hoe veel zy beneden de laatstgenoemde zaaken.

Mexico werd eerst aan de *Spaansche Kroon* onderworpen. Doch onze kennis van de Wetten en Zeden der *Mexicaanen* is, daar door, niet volkomener. 't Geen ik aangemerkt heb, wegens het gebrekkig en onnauwkeurig berigt, waar op wy af moeten, ten opzichte van den Staat en de Gebruiken der Wilde Stammen in *America*, mag desgelijks toegepast worden op onze kennis van het *Mexicaansche Ryk*. — *CORTES* en de roofgierige Gelukzoekers, die hem vergezelden, hadden tyd noch bekwaamheid, om de burgerlyke of natuurlyke Geschiedenis, met nieuwe waarneemingen, te verryken. Zy ondernamen hunn' Tocht, bepaald op één voorwerp het oog gevestigd houdende, en schynen 't zelve nauwlyks op eenig ander gewend te hebben. Of, indien, gedurende eene korte tuschenpooze van rust, wanneer de Oorlogsverrigtingen stil stonden en de plunderdrift ophieldt, de Instellingen en Zeden van het Volk door hun besprongen, hunne aandagt trokken, werden de naspeuringen van ongeletterde Soldaaten, met zo weinig schranderheids en nauwkeurigheds, voortgezet, dat de berigten door hun opgeleverd van de Staatkunde en Orde in de *Mexicaansche Monarchy*, oppervlakkig, verward en onverstaanbaar zyn. Wy kunnen veel beter, uit de voorvallen, door hun, by gelegenheid, verhaald, dan
uit

VII.
BOEK.

Onvolkomen kundschap, ten opzichte van de *Mexicaanen*.

uit hunne eigene gevolgtrekkingen en aanmerkingen, eenig denkbeeld vormen van den Aart en Zeden diens Volks.

De duisternis, waar in de Onkunde der eerste Bemagtigereu de Jaarboeken van *Mexico* bedolven heeft, werd vergroot door 't Bygeloof der geenen, die hun opvolgden. Dewyl de *Mexicaanen*, de gedagtenis der oude voorvallen bewaarden, door tekeningen gemaakt op pergament, op katoen of boombast, hielden de vroegste Zendingen, niet in staat om derzelver meening te bevatten, en verbaasd over de ongeschikte gedaanten, dezelve voor overblyfzels der Afgoderye, die vernietigd moesten worden, om de bekeering der *Indiaanen* te gemaklyker te maaken. In gevolge van een Bevelschrift, uitgegeeven door JUAN DE ZUMMARAGA, een *Franciscaaner Monnik*, eerste Bisshop van *Mexico*, werden alle deeze verhaalen der oude Geschiedenis des *Mexicaanschen Ryks* verzameld, en in 't vuur geworpen. Door deezen geestdryvenden yver der Monniken, die eerst *Nieuw Spanje* bezogten, en waar over hunne opvolgers zich welhaast beklaagden, is alle kennis der oude gebeurtenissen, in die ruwe gedenkstukken begreepen, te eenemaal verlooren, 'er blyft geen berigt over, ten aanziene van de vroegere omwentelingen en 't Staatsbestuur diens Ryks, dan 't geen steunt op overlevering, of ontleend kan worden uit eenige brokken hunner Geschiedkundige Schilderyen,
die

die het vernielend onderzoek van ZUMMARA-
RAGA ontsnapten (c). Uit de ondervin-
ding, ten opzichte van allen Volken, is het
blykbaar, dat de geheugenis van voorlede-
ne daaden, door overlevering, niet lang
bewaard, of, met eenige getrouwheid, kan
overgereikt worden. De *Mexicaansche Schil-
deryen*, die men veronderstelt, dat als jaar-
boeken huns Ryks gediend hebben, zyn
weinig in getal, en van eene twyfelagtige
beduidenis. Dus moeten wy, te midden
van de onzekerheid der eerste, en de dui-
sterheid der laatste, zien wat kennis wy kun-
nen opdoen uit den schaarschen voorraad,
in de *Spaansche Schryvers*, hier en daar
verspreid.

Volgens het berigt der *Mexicaanen* zelve,
was hun Ryk van geen langen duur of hoo-
ge oudheid. Hun Land, zo als zy verhaa-
len, werd oorspronglyk bezeten, veel eer
dan bevolkt, door kleine onafhangelijke Stam-
men, wier levenswyze en zeden zeer ge-
leken naar die der ruwste Wilden, door ons
voorheen beschreeven. Maar omtrent een
Tydperk, overeen komende met het begin
der Tiende Eeuwe van de *Christlyke Jaar-
telling*, kwamen verscheide Stammen, in
opeenvolgende uittochten, uit onbekende
Gewesten, ten Noorden en ten Noordwes-
ten geleege, en zetten zich neder in ver-
scheiden Landschappen van *Anabac*, de oude
be-

Oorsprong
der *Mexi-
caansche
Monarchy.*

(c) ACOSTA, Lib. VI. C. 7. TORQUEMADA,
Proem. Lib. II. Lib. III. C. 6. Lib. XIV. C. 6.

VII.
NOEK.

benaaming van *Nieuw Spanje*. Deezen be-
 fchaafder dan de oorspronglyke Bewoonders,
 begonnen hun in de Kunsten des Burgerly-
 ken Leevens te onderrigten. Eindelyk ver-
 fcheenen, omtrent den aanvang der Der-
 tiende Eeuwe, de *Mexicaanen*, een nog be-
 fchaafder Volk dan een der voorheen opge-
 daagde Stammen, van den Oever der *Califor-
 niaanfche Golf*, en nam bezit van de vlak-
 ten omtrent het groote Meir, digt by 't
 middelpunt des Lands. Hier omtrent vyf-
 tig jaaren zich onthouden hebbende, grond-
 vestten zy eene Stad, zints by den naam
 van *Mexico* bekend, die, uit kleine begin-
 zelen, welhaast de grootfte Stad werd in de
 Nieuwe Wereld. De *Mexicaanen* bleeven
 langen tyd, naa dat zy in hunne nieuwe be-
 zittingen gevestigd waren, gelyk andere
 krygshaftige Stammen in *America*, onkundig
 van Koninglyke heerschappye; zy werden
 in Vrede geregeerd, en in den Oorlog aange-
 voerd, door de zodanigen, wier kunde of
 dapperheid hun tot dien voorrang gerechtig-
 de. Doch onder hun daalde, even als in
 andere Staaten, die in magt en ryksgebied
 uitgestrekt worden, de Oppermagt eindelyk
 neder op één enkel Perfoon; en, wanneer
 de *Spanjaarden*, onder CORTES, in *Mexico*
 vielen, was MONTEZUMA de negende
 Monarch, die den *Mexicaanfchen Schepter*
 gezwaaid hadt; niet door erf-opvolging;
 maar door verkiezing ten Throon verheev-
 ven.

Vry nieuw.

Dus luidt de overlevering der *Mexicaanen*,
 ten opzigte van de opkomst en den voortgang
 huns.

huns eigen Ryks. Volgens deeze hadt het niet lang gestaan. Van den eersten uittocht huns Voorvaderlyken Stams, kunnen zy weinig meer dan drie honderd jaaren tellen. Van de vestiging der Monarchaale Regeering, waren 'er, volgens eene rekening (*d*), niet meer dan honderd en dertig, volgens eene andere, honderd zeven-en-negentig jaaren verstreken (*e*). Indien wy, aan den eenen kant, veronderstellen, dat de *Mexicaansche Staat* van eene hooger oudheid geweest, en zo langen tyd bestaan hebbe, als wy natuurlyk zouden besluiten uit de berigten der *Spanjaarden*, ten aanziene van de Beschaafdheid, is het bezwaarlyk te begrypen, hoe, onder een Volk, 't welk de kunst bezat, om, door Schilderyen, de gebeurtenissen in gedagten te houden, en 't welk het voor een weezenlyk gedeelte hunner Volks-opvoeding hieldt, hunne Kinderen te leeren de geschiedkundige Gezangen, die de Krygsverrigtingen hunner Voorouderen verheerlykten, op te haalen (*f*), de kennis der vroegere verrigtingen zo gering en bepaald was. — Indien wy, aan den anderen kant, hun eigen stelzel, met betrekking tot de oudheden huns Volks, omhelzen, valt het niet minder moeilyk reden te geeven, zo van hunnen gevorderden staat der Zamenlevinge, als van de uitgestrekte heerschappy,

(*d*) ACOST. *Hist.* Lib. VII. C. 8. &c.

(*e*) PURCHAS, *Pilgr.* III. p. 1068. &c.

(*f*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. II. C. 18.

VII.
BOEK.

py, door 't *Mexicaansche Ryk* verkreegen; toen de *Spanjaarden* daar eerst kwamen. De kindschheid der Volken duurt zo lang, en, zelfs wanneer alle omstandigheden gunstig zyn aan derzelve vordering, komen zy zo traaglyk tot eenige rypheid van magt of staatkunde, dat de laate oorsprong der *Mexicaanen* een sterk vermoeden van vergroo- ting verwekt, ten opzigte van de heerlyke verhaalen, ons overgeleverd van hun Staats- bestuur en Zeden.

Bewysstuk-
ken, die hun-
nen voort-
gang in be-
schaafdheid
tooncn.

Maar de Geschiedkunde beslist niet, wegens den Staat of het Character der Volken, op enkele bespiegeling of losse gising. Zy brengt daadlyke bewysstukken te berde, ten grondslage van elk oordeel, 't geen zy waagt te stryken. In het verzamelen der bewys- stukken, die ons gevoelen, in het tegen- woordig onderzoek, moeten regelen, komen 'er ons eenige te vooren, die ons een denkbeeld inboezemen, van eene aanmer- kelyke vordering der *Mexicaanen* in beschaafd- heid, en andere die schynen aan te duiden dat zy maar weinig voor uit hadden boven de Wilde Stammen, die hun omringden. Ik zal ze beide aan 't oog myner Leezeren bloot liggen, op dat hy, uit derzelve vergely- king, oordeele aan welk een zyde de schaal der waarfchynlykheid overslaa.

Het Regt van
Eigendom,
in *Mexico* ten
vollen vast-
gesteld.

Het Regt van byzonderen Eigendom werd ten vollen begreepen, en in alle uitgestrekt- heid vastgesteld. Onder verscheide Wilde Stammen, hebben wy gezien, dat het denk- beeld van een regt, tot de afgezonderde en uitsluitende bezitting eens dings, nauwlyks
ho.

bekend; en dat het by allen zeer bekrompen en kwaalyk bepaald was. Maar in *Mexico*, waar de Landbouw en vlyt eenige vordering gemaakt hadden, greep het onderscheid tusfchen onroerende en roerende bezittingen, tusfchen eigendom in Land, en eigendom in Goederen, plaats. Beide kon het van den eenen perfoon op den ander overgaan, by koop, of verruiling, beide door erfenis op een ander afdaalen. Elk, die een vry Man mogt heeten, hadt eigendom in Land. Dit nothans bezaten zy op onderscheide wyzen. Eenigen hadden het in vollen eigendom, en deeze ging op hunne Erfgenaamen over. Anderer regt, op hunne Landeryen, ontftondt uit het ampt of de waardigheid door hun bekleed; hier van beroofd zynde, misten zy het bezit der Landen teffens. Beide deeze wyzen van Landeryen te hebben werden edel gekeurd, en behoorden alleen aan de Burgeren van den hoogften rang. Zeer hier van verfchilde de wyze van bezit voor 't gros des Volks. In elk Gewest werd eene zekere hoeveelheid Lands afgemeeten, naar evenredigheid van het getal der Huisgezinnen. Dit Land bebouwden zy in 't geheel met elkander; de vrugten van 't zelve werden in eene algemeene voorraadfchuur gebragt, en onder hun, naar gelange van elks behoeften, uitgedeld. De Leden van de *Capullee*, of Byeenvoegingen, konden hun aandeel in 't gemeene goed niet vervreemden; het was een onverdeelbaare ftandhoudende eigendom, gefchikt tot onderftand hunner Ge-

VII.
BOEK.

zinnen (g). In gevolge deezer verdeeling van het grondgebied des Ryks, hadt elk belang in v deszelfs ovelvaaren, en het geluk van ieder Ingezeten was aan de openbaare veiligheid verknogt.

Het getal en
grootheid
hunner Ste-
den.

De menigte en de grootheid der Steden, in het *Mexicaansche Ryk*, is een der in 't oogloopendste omstandigheden, die 't zelve onderscheiden van de Volken in *America*, reeds door ons beschreeven. Zo lang de Maatschappy in eenen ruwen staat blyve, zyn de behoeften der Menschen zo weinig, en zy hebben elkanders bystand zo luttel noodig, dat de beweegredenen, om dicht by elkander te gaan wonen, zeer zwak zyn. Hunne bevytiging is tevens zo onvolkomen, dat dezelve geen levens-onderhoud konne verschaffen aan een groot aantal Gezinnen, op eene bepaalde plaats woonagtig. Zy leeven, in dit Tydperk, en uit verkiezing, en uit noodzaaklykheid, verstrooid; of verzamelen ten hoogsten genomen by elkander in kleine Gehugten, aan de Oevers eener Riviere, die hun voedzel verschaft, of op den kant van eene vlakte, die zy door de Natuur ter bebouwinge geschikt gevonden, of door eigen handen arbeid ontgonnen, hebben. De *Spanjaarden*, gewoon deeze levenswyze te zien onder alle de Wilde Stammen, tot dien tyd door hun bezogt, stonden versted, als zy, *Nieuw Spanje* intrek-

(g) HERRERA, *Dec.* III. Lib. IV. C. 15. TORQUEM. *Mond. Ind.* Lib. XIV. C. 7. CORITA, M. S.

trekkende, bevonden dat de Inwoonders Steden van zulk eene uitgestrektheid bewoonden, als naar die van *Europa* gelee- ken. In de eerste drift hunner verrukking vergeleeken zy *Zempoalla*, schoon slegts eene Stad van de tweede of derde grootte, by de voornaamste Steden huns eigen Lands. Wanneer zy vervolgens *Tlascala*, *Cholula*, *Tacuba*, *Tezeuco* en *Mexico* bezogten, groeide hunne verbaasdheid dermaate aan, dat zy denkbeelden vormden van derzelve grootte en Volkrykheid, aan 't ongelooflyke grenzende. Zelfs dan, wanneer men tyd hebbe om waarneemingen te doen, en geen belang om te bedriegen, zyn de gisfende begrootingen van 't getal der Inwoonderen in de Steden zeer onwis, en doorgaans veel te hoog. 't Is, derhalven, niet te verwonderen, dat **CORTES** en zyne Tochtgenooten, weinig aan zulke tellingen gewoon, en in zeer sterke verzoeking om te vergrooten, ten einde zy dus de waardye hunner ontdekkingen en vermeersteringen te meerder glans mogten byzetten, tot dien algemeenen misflag vervielen, en hunne beschryvingen verre boven de waarheid maakten. Om die reden moet 'er zeer veel afgetrokken worden van hunne opgave der Inwoonderen in de *Mexicaansche Steden*; en derzelve Volkrykheid mogen wy veel minder schatten dan zy gedaan hebben: doch met dit alles zullen het Steden blyven van dat aanbelang, als 'er niet gevonden worden, dan onder Volken, die aanmerkenswaardige schree-

VII.
BOEK.

Het onderscheid der Beroepen.

den gevorderd zyn in de Kunsten des Burgerlyken Leevens (1).

De onderscheiding van Beroepen, onder de *Mexicaanen*, is een niet min opmerkenswaardig kenmerk van vordering. De Kunsten zyn, in de vroegste eeuwen der Maatschappye, zo weinig en zo eenvoudig, dat ieder Mensch genoegzaam alle verstaat, om elken eisch zynere eigene bepaalde begeerten te voldoen. De Wilde kan zyn Boog vervaardigen, zyn Pylen punten, zyn Hut

(1) De vroegste *Spaansche Schryvers* waren zo haastig en onnauwkeurig in het schatten van de Volkrykheid der Landschappen en Steden in *America*, dat het onmogelyk is, die van *Mexico* zelfs, met eenige maate van juistheid, te bepaalen. *CORTES* beschryft de grootte en Volkrykheid van *Mexico* in algemeene bewoordingen, die insluiten, dat deeze Stad, voor de grootste Steden van *Europa*, niet behoefde te wyken. *GOMARA* drukt zich bepaalder uit, en verzekert, dat 'er 60,000 Huizen, of Gezinnen, in *Mexico* waren, *Chron.* Cap. 78. *HERRERA* omhelst zyn denkbeeld, *Dec.* II. *Lib.* VII. Cap. 13; en het gros der Schryveren volgt hun ingewikkeld, zonder eenig nader onderzoek te doen of zwaarigheid te maaken. Volgens deeze opgaave, moet het getal der Inwoonders van *Mexico*, omtrent 300,000 geweest zyn. *TORQUEMADA* verzekert, met zyne gewoone neiging tot het wonderbaare, dat men, in *Mexico*, honderd en twintig duizend Huizen, of Huisgezinnen, vindt, en gevolglyk omtrent zesmaal honderd duizend Inwoonders, *Lib.* III. Cap. 23. Doch in een vry oordeelkundig berigt van het *Mexicaansche Ryk*, opgesteld door een' der Onderbevelhebberen van *CORTES*, wordt de Volkrykheid bepaald op 60,000 Menschen. *RAMUSIO*, III. 302. A. Zelfs volgens dit verslag, 't welk denklyk de waarheid nader komt dan alle de voorgaande, was *Mexico* eenne grootz Stad.

Hut bouwen, zyn Canoe uitholen, zonder de hand van iemand kundiger dan hy, te hulp te roepen. ~~Byd moet de~~ behoeften der Menfchen vermeerderd, en hun vindingryk vernuft gefcherpt hebben, eer de voortbrenzels der Kunfte zo zamengefteld worden in derzelve maakzel, of zo keurig in de bewerking, dat eene byzondere foort van opleiding noodig is, om den Kunftenaar te vormen, en in ftaat te ftellen tot een zeker bedryf. Naar maate de Befchaafdheid vordert, neemt het onderscheid van Beroepen toe, en zy breiden zich uit in meerder en kleinder onderverdeelingen. — Onder de *Mexicaanen* hadt dit verfchil van Beroepen, tot het leeven noodig, zich zeer verre uitgestrekt. De Bedryven van den Metzelaar, den Weever, den Goudfmit, den Schilder, en van verfcheide andere Kunsthanteeringen, werden door verfchillende Perfoonen beoefend. Elk ontving geregeld onderwys in zyn Beroep. Hier toe was zyn verftand en vlyt alleen bepaald, en door geduurig zich op ééne en dezelfde zaak toe te leggen, gepaard met het aanhoudend geduld, den *Americaanen* byzonder eigen, verkreegen hunne Kunftenaars eene maate van netheid en nauwkeurigheid in 't werken, veel grooter dan men zou hebben kunnen verwagten van de ruwe werktuigen, door hun gebezigd. Hunne verfcheidenerleie voortbrenzels werden ftukken des Handels; en door het verkoopen daar van op de vastgeftelde Markten in de Steden, vervulde men de onderlinge behoeften, op zulk eene ge-

VII.
BOEK.

Het onderscheid van Rangen.

regelde wyze, als ten kenmerke dient van een gevorderden Staat der Zamenlevinge (www.libtool.com.cn)

Het onderscheid van Rangen, in het *Mexicaansche Ryk* vastgesteld, is eene omstandigheid, welke by de voorgaande onze overweeging verdient. De Wilde Stammen van *America* beschouwende, hebben wy opgemerkt, dat bezef van gelykheid en onverduldigheid om zich te onderwerpen, natuureigene gevoelens zyn voor den Mensch in de kindschheid des Burgerlyken Leevens. Zo lang de Vrede duurt, bemerkt men onder hun nauwlyks het gezag eens Meerderen, en 't wordt zelfs in den Oorlog maar luttel erkend. Vreemdelingen ten opzigte van het denkbeeld van Eigendom, weet men van geen verschil in staat, uit grooter of kleinder bezittingen oorspronglyk. Geboorte of Eertytels leveren geen voorrang; deeze is alleen te verkrygen door persoonlyke verdiensten en bekwaamheden. — De Maatschappy hadt, onder de *Mexicaanen*, eene geheel andere gedaante. Het gros des Volks bevondt zich in eenen zeer vernederden staat. Een groot getal, onder den naam van *Mayeques* bekend, hadt zeer veel gelykheid in toestand met de Boeren, die, met verscheidene naamen bestempeld, staande het Leenroerig Regeeringstelzel, aangemerkt werden als werktuigen tot den arbeid geschikt, en aan ze-

(h) CORTES, *Relat. ap. RAMUS.* III. 239. &c. GOMARA, *Chron.* C. 79. TORQUEM. *Lib.* XIII. C. 34. HERRERA, *Dec.* II. *Lib.* VII. C. 15. &c.

zekerem plek gronds verbonden. De *Mayeques* konden van woonplaats niet veranderen, zonder verlof des Oversten, van wien zy afhingen. Zy gingen, te gelyk met de Landen, waar op zy zich bevonden, van den eenen eigenaar tot den anderen over; en waren verplicht den grond te bearbeiten, en veelerlei slaafsch werk te doen (*i*). Anderen vonden zich tot de laagste onderdaanigheid gebragt, tot huislyke slaavernye, en voelden alle de hardigheden aan dien staat verbonden. Men rekende hun zo gering, en hun leeven van zo weinig waarde, dat iemand, die een deezer slaaven doodde, des geene straffe te dugten hadt (*k*). Zelfs de zodanigen, die men als vrye lieden aanmerkten, werden, door hunne trotsche Heeren, als weezens van eene mindere soort, behandeld. De Edelen, bezitters van groote Landstreeken, waren verdeeld in verscheide rangen, die elk byzondere Eertytels droegen. Eenige deezer Eertytels vervielen, gelyk hunne Landen, in geduurige erfopvolging van den Vader op den Zoon. Andere waren verknogt aan byzondere Ampten, of, geduurende iemands leeven, als merktekens van persoonlyke onderscheiding, hem opgedraagen (*l*). De Monarch; boven

(*i*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. IV. C. 17. CORITA, MS.

(*k*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. IV. C. 7.

(*l*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. IV. C. 15. CORITA, MS.

VII.
BOEK.

ven allen verheeven, bezat eene uitgestrekte magt, en de hoogste waardigheid.

In ~~de~~ ~~ziet~~ ~~voegen~~ ~~was~~ het onderscheid van Rangen ten vollen vastgesteld, in eene lyn van geregelde ondergeschiktheid, van het hoogste lid der Gemeenschappe tot het laagste afdaalende. Elk deezer wist wat hy mogt vorderen, en wat hy verschuldigd was. Het gemeene Volk, 't welk geen Kleederen van 't zelfde maakzel mogt draagen, noch Huizen op de zelfde wyze gebouwd, als die der Edelen bewoonen, ontmoette den Adel met de onderdaanigste eerbiedenisfe. In tegenwoordigheid van den Vorst, durfden zy hunne oogen niet van den grond opheffen, of hem in 't aangezigt zien (*m*). De Edelen zelfs, wanneer zy by den Vorst ten gehoor werden toegelaaten, kwamen blootsvoets en in slegten gewaade; zy beweezen hem, als zyne slaaven, een hulde, der aanbidding zeer naby komende. Dit ontzagbetoon van de laagere Rangen, aan de hoogere verschuldigd, was met zulk eene pligtpleegende stiptheid vastgesteld, dat het in hunne taal was ingevlogten, en op het taal-eigen een sterken invloed hadt. De *Mexicaansche Spraak* vloeyde over van eerbiedbewyzende en hoflyke uitdrukkingen. De styl en de benaamingen, gebruikt in de verkeerung tusfchen Gelyken, zou zo onvoegelyk geweest zyn in den mond eens Menschen van laager Rang, dat men het voor een hoon opnam.

(*m*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. II. C. 14.

nam (2). 't Is alleen in Maatschappyen, die de tyd en 't onderwys van een geregeld bestuur eene gedaante gegeven hebben, dat wy zulk eene schikking der Menschen in onderscheide Rangén aantreffen, en zulk eene stipte oplettenheid omtrent derzelve regten waargenomen vinden.

De geest der *Mexicaanen*, dus met ondergeschiktheid gemeen gemaakt en daar toe geboogen, was voorbereid om zich aan 't Vorstlyk bewind te onderwerpen. Maar de

VII.
BOEK.

Hunne staatkundige gesteltenis.

(2) Aan Vader TORRIBIO DE BENAVENTE, heb ik deeze keurige waarneeming te danken. PALAFOX, Bisfchop van *Los Angeles*, bevestigt dezelve, en geeft 'er eene vollediger verklaring van. „De *Mexicaansche Taal*,” schryft hy, „is de eenige, waar in de uitgang der woorden eerbiedenis aanduidt, *Silavas reverentiales y de Cortesia*, mag men by elk woord voegen. Door de eind-syllabe *zin* of *azin* aan een woord te hegten, wordt het eene geschikte uitdrukking van Eerbiedenis, in den mond van eenen minderen. Indien men, in 't spreken tot iemand, ons gelyk in Rang, het woord Vader gebruikt, is het *Tatl*; maar een mindere zegt *Tatzin*. De eene Priester, den ander aansprekende, noemt hem *Teopixque*; een Perfoon van minder Rang, zegt *Teopixcatzin*. De naam des Keizers, die *Mexico* beheerschte, toen CORTES dit Ryk overweldigde, was MONTEZUMA; doch zyne Onderdaanen spraken dit, eerbiedenishalven, uit.” MONTEZUMAZIN. TORRIBIO. MS. PALAFOX, *Vertudes del Indio*. p. 65. De *Mexicaanen* hadden niet alleen eerbied aanduidende zelfstandige Naam-woorden; maar ook dusdanige Werk-woorden. De wyze, op welke deeze van de gewoon gebruklyke Werk-woorden gevormd worden, verklaart ons D. JOS. AUG. ALDAMA Y GUEVARA, in zyne *Mexicaansche Spraakkunst*. N°. 188.

de beschryvingen van hunne Staatskunde en Wetten, ons opgegeeven door de *Spanjaarden*, ~~die hun overmeesterden~~, zyn zo onvolkomen en tegenstrydig, dat het bezwaarlyk valle de gedaante hunner Regeering-gefteltenisfe, met eenige nauwkeurigheid, af te maalen. Nu eens verbeelden zy ons de Monarchen van *Mexico* als volftrekt oppermagtig; alles wat den Staat betrof naar wil en welgevallen beschikkende. Dan weder ontdekken wy trekken van vastgestelde Gebruiken en Wetten, gemaakt om de magt der Kroone te beperken; als mede Regten en Vrydommen der Edelen, die bolwerken schynen tegen eene overheerschende dwangmagt. Deeze schynstrydigheid ontstaat uit het niet letten op de nieuwigheden, door MONTEZUMA in de *Mexicaansche Staatskunde* ingevoerd. Zyne verregaande heerschzigt keerde het oude stelsel des Ryksbestuurs het onderst boven, en voerde eene volftrekt eigendunklyke Regeering in. Hy versmaadde de Wetten, schondt de Voorregten, en maakte alle zyne Onderdaanen, van welk een' rang ook, tot slaaven (n). De Hoofden, of Edelen van den eersten rang, onderwierpen zich aan dat juk met zo veel wederzins, dat niet weinigen, uit onverduldigheid om 't zelve af te schudden, en de hoop om hunne oorspronglyke regten te herkrygen, de bescherming zог-
ten

(n) HERRERA, *Dec.* III. *Lib.* II. *C.* 14. TORQUEM. *Lib.* II. *C.* 69.

ten van CORTES, en zich met eene vreemde magt veréénigden tegen den Verdrukker huns Lands (o). Het is, derhalven, niet onder de Regeering van MONTEZUMA, maar onder die zyner Voorzaaten, dat wy de oorspronglyke gedaante en aart der *Mexicaansche Staatskunde* kunnen ontdekken.

Van de grondvesting der Monarchie tot de verkiezing van MONTEZUMA, schynt dezelve met weinig veranderingen bestaan te hebben. Dat lichaam van Burgeren, die met den naam van Edelen onderscheiden mogen worden, maakte de eerste en agtbaarste orde in den staat uit. Zy waren, gelyk wy reeds aantekenden, van onderscheiden rang, hunne waardigheden werden op verschillende wyzen verkreegen en overgeleverd. Hun aantal schynt groot geweest te zyn. Volgens een Schryver, gewoon, het geen hy verhaalt, met opmerking te onderzoeken, waren 'er, in het *Mexicaansche Ryk*, dertig Edelen van de eerste Orde; elk hunner hadt in zyn Regtsgebied omtrent honderd duizend Man; het getal der Edelen van een laager Orde, aan de eerste ondergeschikt, beliep omtrent drie duizend (p). De Landschappen der Opperhoofden van *Texeuco*, en *Tacuba* behoefden, in uitgestrektheid, nauwlyks voor dat des *Mexicaanschen Monarchs* te wyken (q). Elk deezer be-

(o) HERRERA, *Dec.* II. Lib. V. C. 10, 11. TORQUEM. Lib. IV. C. 49.

(p) HERRERA, *Dec.* II. Lib. VIII. C. 12.

(q) TORQUEM. Lib. II. C. 57. CORITA, MS.

VII.
BOEK.

bezat een volkomen Regtsgebied op eigen grond, en hief belastingen van zyn eigen Onderdaanen. Maar allen volgden zy, in den Oorlog, den Standaard van *Mexico*, dienende met een aantal Krygslieden, geëvenredigd aan de grootte hunner heerschappye, en de meesten hunner betaalden schatting aan den Monarch, als hun Opperheerscher.

Deeze hoofdtrekken der *Mexicaansche Regeering-gesteltenisse*, doen ons het afbeeldzel der Leenroerige Regeering in de bepaaldste gedaante voor den geest komen; wy zien de drie hoofd-onderscheidingen; een' Adel, bykans onafhangelijk gezag bezittende; een Volk tot den laagsten staat van onderwerping gebragt, en een' Koning met de uitvoerende magt des Ryks bekleed. De geest en beginzels der Leenregeeringe schynen in de *Nieuwe Wereld*, op dezelfde wyze, als in de *Oude*, gewerkt te hebben. Het Regtsgebied der Kroone was zeer bepaald. Alle weezenlyk en daadlyk gezag werd door de *Mexicaansche Edelen* in handen gehouden, en de schaduw daar van alleen den Koning overgelaaten. By uitstek jaloers omtrent hunne eigene regten, bewaarden zy dezelve, met de waakzaamste zorg, tegen de onderkruipingen van hunne Vorsten. Door een grondwet des Ryks, was 'er in voorzien, dat de Koning omtrent geen stuk van algemeen belang kon bepalen, zonder de goedkeuring van een' Raad, uit de eerste Edelen bestaande (*r*). Buiten het verwerven van hunne

(*r*) HERRERA, *Dec.* III. Lib. II. C. 19. Id. *Dec.* III. Lib. IV. C. 16. CORITA, MS.

ne toestemming, kon hy het Volk tot geen Oorlog verplichten, noch ook, naar welgeval-
 len, beschikking maaken, omtrent den voor-
 naamsten tak der openbaare inkomsten; dee-
 ze waren geschikt tot zekere einden, van
 welke het der Koninglyke magt niet vry
 stondt af te wyken (s). Om deeze vaste
 bepalingen eene volkomene uitwerking te
 doen hebben, stonden de *Mexicaansche Ede-
 len* niet toe, dat de Kroon, by erf-opvol-
 ging, afdaalde; maar zy maakten, by ver-
 kiezing, beschikking over dezelve. Het regt
 van verkiezing schynt oorspronglyk gehuis-
 vest te hebben in 't geheele lichaam van den
 Adel; doch werd naderhand toevertrouwd
 aan zes Kies-heeren, van welken de Hoof-
 den van *Tezeuco* en *Tacuba* 'er altoos twee
 uitmaakten. Uit eerbied voor 't Geslacht
 hunner Monarchen, viel de keuze doorgaans
 op een persoon uit hetzelfde gesprooten. Dan,
 dewyl de bekwaamheid en dapperheid huns
 Konings van meer aanbels was voor een
 Volk, steeds in Oorlogen ingewikkeld, dan
 eene strikte aankleeving aan den rang der
 geboorte, werden zydlingsche Bloedverwan-
 ten van ryper ouderdom, of uitsteekender
 verdiensten, dikwyls gekoozen boven die in
 een rechte lyn van den overledenen afstam-
 den (t) De *Mexicaanen* schynen, aan dee-
 zen grondregel in hunne Staatkunde verschul-
 digd

(s) HERRERA, *Dec.* III. *Lib.* IV. C. 17.(t) ACOSTA, *Lib.* VI. C. 24. HERRERA,
Dec. III. *Lib.* II. C. 13. CORITA, MS.

VII.
BOEK.

Magt en luister der Mexicaansche Vorsten.

digd te zyn, zulk een volgreeks van bekwaame en krygshaftige Vorsten, als hun Ryk, in een korten tyd, opgevoerd hebben tot die hoogte van magt, welke 't zelve bezat, toen CORTES in *Nieuw Spanje* landde.

Zo lang het Regtsgebied der *Mexicaansche Monarchen* bepaald bleef, is het waarschynlyk dat het met weinig praals geoefend wierd. Maar, met de uitbreiding huns gezags, nam ook de glans huns Staatsbestuurs toe. In deezen laatstgemelden stand zagen het de *Spanjaarden*, en getroffen door den luister van MONTEZUMA's Hofhouding, beschryven zy de pragt daar van in 't breede, en op eenen verrukten trant. Het getal zynere Oppasferen, de orde, de stilte, en de eerbiedenis, waar mede zy hem ten dienste stonden; de groote uitgestrektheid zyns Koninglyken verblyfs; de verscheidenheid der vertrekken, geschikt voor Onderbevelhebbers van verschillende Rangen, en de weidscheid, waar mede men zyne grootheid ten toon spreidde, als hy 't zynen Onderdaanen vergunde hem te aanschouwen, schynt alles meer te gelyken naar de praal der oude Monarchyen in *Asia*, dan naar de eenvoudigheid van eerst opkomende Staaten in de *Nieuwe Wereld*.

Wyze van hun Ryksbestuur.

Dan het was niet in de enkele vertooning der Koninglyke waardigheid, dat de *Mexicaansche Vorsten* blyk van hunne magt gaven; zy verleenden daar van een heilzamer blyk, in de orde en geregeldheid, met welke zy het huishoudelyke van den Staat

be-

bestuurden. Het volstrekt regtsgebied, zo in 't burgerlyke als in 't lyfstraflyke, over de eigene onmiddelyke Onderdaanen, huisvestte by de Kroon. In elke deezer waren Regters aangesteld; en, indien wy mogen afgaan op het berigt, 't welk de *Spaansche Schryvers* geeven van de Grondregelen en Wetten, waar op die Regters hunne uitspraakken lieten rusten, ten opzigte van de verdeeling des eigendoms, en het straffen der misdryven, werd het Regt in 't *Mexicaansche Ryk* gehandhaafd, met eene maate van orde en billykheid, die der beschaafdste Maatschappyc evenaarende.

Hunne zorg, om te voorzien in 't onderfuttten des Ryksbestuurs, was niet min wel doordagt. 'Er waren belastingen gelegd op 't Land, 't geen iemand won, en, op alle soorten van Koopmanschappen, ter openbaare markte gebragt. Deeze belastingen, schoon zwaar, waren niet eigendunkelyk of ongelyk. Zy werden opgelegd, volgens vastgestelde regelen, en elk wist wat aandeel hy in den gemeenen last te draagen hadt. — Dewyl men het gebruik des Gelds niet kende, werden alle Lasten in Waaren opgebragt, en gevolglyk niet alleen de natuurlyke voortbrengzels van alle de onderscheidde Landschappen des Ryks; maar ook alle soorten van handwerken, alle voortbrengzels van vernuft en kunst, in de openbaare voorraad-verzamelplaatzen te gader gebragt. Uit deeze verzorgde de Keizer zyn talryke sloop van Oppassers in tyd van Vrede; en zyne Legers, geduurende den Oorlog, van
voed.

Beschikking
om 't zelve
te onder-
schraagen.

VII.
BOEK.

voedzel, kleederen, en cieraaden. Het Volk van den laagſten rang, geen Landeryen bezittende, en het geen deel in den Koophandel hebbende, was verplicht tot verſcheide dienſten. Door hunnen arbeid werden de Landen der Kroone bebouwd, de openbaare werken voortgezet, en de veelvuldige Huizen, den Keizer toebehoorende, geſtig, herſteld en in ſtand gehouden (u) (3).

De

(u) HERRERA, *Dec. II. Lib. VII. C. 13. Dec. III. Lib. IV. C. 16, 17.*

(3) Door het vergelyken van verſcheide plaatzen in CORITA en HERRERA, kunnen wy, met eenige maate van nauwkeurigheid, de verſchillende wyzen bepaalen, waar op de *Mexicaanen* middelen ten onderſtand des Staatsbeſtuurs opbragten.

1. Eenige Perſoonen van den eerſten Rang ſchynten ontheeven geweest te zyn van het betaalen eeniger ſchatting; de eenige dienſt, dien zy het Gemeen verſchuldigd waren, beſtondt hier in, dat zy in eigen Perſoon ten Oorlog trokken, en met hunnen Onderhoorigen den Standaard van den Vorst volgden.

2. De onmiddelyke Afhangelingen der Kroone waren niet alleen tot perſoonlyken krygsdienſt verbonden; maar betaalden ook zeker gedeelte van de voortbrengzelen huns Lands in Waaren.

3. Zy die Eerampten bekleedden betaalden een gedeelte van 't geen zy, uit hoofde van hun Ampt, ontvingen.

4. Elke *Capullee* of Byeenvoeging, bebouwde een gedeelte van 't gemeene Veld, daar aan toegewezen, ten behoeve van de Kroon, en bragt het ingezamelde in de Koninglyke voorraadschuuren.

5. Een gedeelte van alles wat ter openbaare Markte gebragt werd, 't zy vrugten der Aarde, of ſtukken van Kunſtenaars en Handwerklieden, werd geëiſcht ten gebuike van 't Algemeen; en de Kooplieden, die dit betaalden, waren ontheven van alle andere belasting.

6. De *Moyeques*, of *Adſcripti Glebæ*, waren gehouden

De vordering des Staatsbestuurs onder de *Mexicaanen* straalt niet alleen door in stukken, weezenlyk behoorende tot het welzyn eener geregelde Maatschappye; maar tevens in verscheide schikkingen van minder belang, ten opzigte van het Burgerlyk Bestuur. Het aanstellen van openbaare Postbooden, waar van ik reeds gewag maakte, op vaste plaatzen van elkander, op een voegelyken afstand, geleegen, bestemd om kundschap van het eene gedeelte des Ryks, tot het andere, over te brengen, was eene vinding, ten dien tyde, nog in geen Koningryk van *Europa* ingevoerd. Het bouwen van de Hoofdstad, in een Meir, met kunstige Dyken, en bestraatte Wegen van eene groote lengte, dienende om van verscheide oorden ter Stad in te komen, met geen min vernufts dan arbeids in 't water aangelegd, schynt

den eenige strecken in elk Landschap, die als *Landen der Kroone* aangemerkt mogen worden, te bebouwen: en de vrugten derzelve in de openbaare Pakhuizen te brengen.

In deezer voege ontving de Vorst een gedeelte van alles wat nuttig of van eenige waardye was in 't Ryk, 't zy de grond zulks natuurlyk voortbragt, 't zy door 's Volks vlyt geteeld. Wat elk tot ondersteuning van het Staatsbestuur betaalde, schynt niet veel geweest te zyn. *CORITA* poogt, ter beantwoording van eene der Vraagen, door *PHILIP DEN II* aan het Geregts-hof van *Mexico* voorgesteld, de hoeveelheid van 't geen elk Burger gesteld mogt worden te betaalen, in geld uit te drukken, en rekent dat het niet meer dan drie of vier *Reaalen*, of twee *Engelsche Schellingen*, hoofd voor hoofd, bedraage.

schynt een denkbeeld, 't welk in geen ander dan een beschaafd Volk heeft kunnen vallen. Dezelfde aanmerking geldt ten opzichte van 't vervaardigen der Waterleidingen, door middel van welke zy een stroom versch water, van een verren afstand, in de Stad bragten, langs een der Straatwegen (4). Het beschikken van eene menigte Volks, om de straaten te zuiveren, en dezelve te verlichten door vuuren, op verscheide plaatzen aangestooken, en om als wags in den nagt de ronde te doen (v), duidt eene maate van oplettenheid aan, die beschaafde Volken niet dan laat verkrygen.

De

(4) CORTES, die hier over zo zeer als over enig ander blyk van der *Mexicaanen* schranderheid schynt versteld gestaan te hebben, geeft 'er eene byzondere beschryving van. „Langs een der Straatwegen,” zegt hy, „door welchen men ter Stad inkomt, zyn twee Waterleidingen, zamengesteld uit klei en kalk, omtrent twee schreeden breed, en bykans zes voeten hoog. In een deezer loopt een stroom van heerlyk water, zo dik als een Man om zyn middel, in 't middelpunt der Stad, en verschaft alle de Inwoonders overvloed van versch water. De andere is droog, ten einde de Waterstroom, als de eerste Waterleiding moct schoon gemaakt of hersteld worden, daar door den weg iceme. Dewyl deeze Waterleiding by twee der Bruggen heen gaat, waar gaten zyn in den Straatweg, door welchen het zout Water van het Meir vloeit, wordt het daar over heen gebragt door Pypen, zo wyd als een Os dik is, en dan van de Waterleiding af na de verstgelegene gedeelten der Stad in Canoes gebragt, en aan de Inwoonderen verkogt.” *Relat. ap. RAMUS. 241. A.*

(v) HERRERA, *Dec. II. Lib. VIII. C. 4. TORRIBIO, MS.*

De voortgangen door de *Mexicaanen* gemaakt in verscheide Kunsten, worden aangemerkt als de beslissendste proeve van hunne groote Beschaafdheid. *CORTES*, en de vroegste *Spaansche Schryvers* spreken 'er van met verrukking, en beweeran, dat de beroemdste *Europische Kunstenaars* de *Mexicaansche* in vindingryk- en netheid van werk niet konden evenaaren. Zy verbeelden Menschen, Dieren, en andere voorwerpen, door zulk eene schikking van verschillend gekleurde vederen, dat ze, zo men wil, alle de uitwerkzelen van licht en donker voortbrengen, de natuur keurlyk en eigenaartig uitdrukken. Hunne ciëraaden van Goud en Zilver worden beschreeven als van geen min kunstig maakzel. — Doch wy dwaalen zeer gereed in 't vormen onzer begrippen, wegens den staat der Kunsten onder gebrek- kig beschaafde Volken, als wy op algemeene beschryvingen afgaan. In het beschouwen der Werkstukken eens Volks, met ons bykans eene en dezelfde hoogte van vor- dering opgeklommen, gebruiken wy een nauw- ziftend en dikwyls een jaloers oog; terwyl wy, van onze meerderheid bewust, de kunst- stukken van Volken, in vergelyking met ons ruw, verbaasd staan over 't geen zy uitvoeren, in weerwil van de ongunstige omstandigheden, waar in zy zich bevonden: en wy zyn gereed, om, in het vuur onzer verrukking, ze af te maalen als veel keur- lyker dan ze met de daad zyn. Aan den in- vloed deezer begogelingen, mogen wy, zon-

der eenig oogmerk van misleiding daar nevens te voegen, de vergrooting toekennen, waar mede eenige *Spaansche Schryvers* van de Kunsten der *Mexicaanen* gewaagen.

't Is niet uit deeze beschryvingen; maar uit zulke bewysstukken hunner Kunsten, als nog voor handen zyn, dat wy over de maate hunner verdiensten hebben te oordeelen. Naardemaal het Schip, waar in CORTES aan CAREL DEN V, de keurlykste voortbrengezels der *Mexicaansche Kunstenaaren*; door de *Spanjaarden* verzameld, wanneer zy eerst het Ryk plunderden, zondt, genomen werd door een' *Franschen Kaaper* (w), zyn de overblyfzels hunner Kunststukken, veel min talryk dan die der *Peruviaanen*. Of 'er iets van hun Werk, uit vederen bestaande, op de wyze van eene Schildery geschikt, nog in *Spanje* voor handen zy, heb ik niet kunnen ontdekken; doch veele hunner Gouden en Zilveren vercierzelen, als mede eene menigte hunner dagelyksche gereedschappen, berusten in de uitmuntende verzamelplaats van Natuur en Kunst, onlangs door den Koning van *Spanje* open gezet: Persoonen, op wier smaak en oordeel ik my durf verlaaten, berigten my, dat deeze zo hoog opgehemelde gedenkstukken hunner Kunste onvolkomene afbeeldingen zyn van gemeene voorwerpen, of ruwe beeldtenissen van Menschen en Dieren, ontbloot van bevalligheid en juistheid.

(w) *Relac. de Cort. ap. RAMUS. III. 294. F.*

heid (5). De gegrondheid deezer aanmerkinge wordt bevestigd, als wy de houtfneeden of koperen plaatdrukken, door verfencide Schryvers van der *Mexicaanen Schilderyen* in 't licht gegeven, beschouwen. In deeze zyn de tekeningen van Menschen, Viervoetige Dieren, of Vogelen, zo wel als de afbeeldingen van leevenlooze voorwerpen, zeer ruw

(5) In de Wapenkamer van 't Koninglyk Paleis te *Madrid*, wordt eene Wapenrusting vertoond, die men *MONTEZUMA's* Wapenrusting noemt. Dezelve bestaat uit dunne koperen aaneengevoegde platen. Naar 't gevoelen van zeer kundige Oordeelaars, is dezelve blykbaar Oostersch. De gedaanten der Zilveren cieraaden daar op gewerkt, verbeeldende Draaken enz., kan dienen tot bekragtiging van dit denkbeeld. Dezelve munt, wat het werk betreft, verre uit boven alles wat de *Americaansche kunst* vermag. De *Spanjaarden* ontvingen ze waarschynlyk van de *Philippine Eilanden*. Het eenig onbetwistbaar stuk van de *Mexicaansche kunst*, 't geen ik in *Groot-Brittanje* ken, is een Kop van zeer fyn Goud, die gezegd wordt *MONTEZUMA* toebehoord te hebben. Deeze weegt 5 oz. 12 dwt. Drie tekeningen daar van zyn overgeleverd aan de *Maatschappy der Oudheidkundigen*, op den 10 Juny 1765. Op deezen Kop wordt een Manshoofd verbeeld. Aan den eenen kant vlak in 't aangezigt te zien, aan den anderen van ter zyde, aan den derden van agteren. Het verheven werk daar op is gemaakt door de binnenzijde van den Kop uit te dryven, zo dat de begeerde gedaante zich van buiten vertoone. De weezenstrekken zyn ruw, doch redelyk, en zeker al te ruw voor 't werk van *Spanjaarden*. *EDWARD*, Graaf van *Oxford*, kocht deezen Kop, terwyl hy met de Vloot onder zyn bevel te *Cadix* lag, en is nu in 't bezit van diens Kleinzoon, Lord *ARCHER*. Dit berigt heb ik dank te weeten aan mynen geagten en kundigen Vriend Mr. *BARRINGTON*.

VII.
BOEK.Van hun
Schilder-
schrift.

ruw en gebreklyk. De flegtste *Egyptifche tekening*, hoe ftyf en onvolkomen ook, is fraaijer: de krabbelingen van Kinderen, als zy het ter hand neemen iets af te beelden, zyn ruim zo nauwkeurig.

Maar, hoe laag men de *Mexicaanfche Schilderyen* ook moge ftellen, wanneer men ze alleen als werken van kunst befchouwt, komt aan dezelve eenen geheel anderen rang toe; indien men ze aanmerkt als de verhaalen huns Lands, als gefchiedkundige gedenkftukken van hunne Staatkunde en Verrigtingen, dan worden ze keurige voorwerpen, onzer aandagt waardig. De edelfte en heilzaamfte uitvinding, waar op de Menschlyke fchranderheid roem mag draagen, is de Schryfkunst. Dan de eerfte proeven deezer Kunfte, die meer dan eenige andere toegebracht heeft tot het befchaa-ven des Menschdoms, waren zeer ruw, en dezelve naderde traaglyk en allengskens ter volmaaktheid. Wanneer de Krygsheld, na krygsroem haakende, eenige kundfchap zyner Oorlogsverrigtingen aan volgende geflachten wilde mededeelen; wanneer de dankbaarheid eens Volks aan hunnen Vorst hun aanfpoorde, om een verhaal van zyne weldaadigheden der naakomelingsfchappe ter hand te ftellen, fchynt de eerfte wyze om deeze oogmerken te bereiken, die hun voor den geest kwam, geweest te zyn, zo goed zy konden, de daaden, welker gedagtenis zy wilden bewaaren, af te beelden. Hier van, 't welk zeer eigenaartig *Schilder-
fchrift*

fchrift (x) mag heeten, vinden wy voetstappen, by eenigen der woestste Stammen in *America*. Wanneer een Aanyoerder zyner Stamgenooten uit het Veld wederkeerde, nam hy den bast van een boom af, en maakte daar op eenige trekken met roode verf; deeze duiden de orde van zyn optocht, en het getal zyner volgeren, aan, als mede den vyand dien hy aanviel, de hairige schedels en de gevangenen door hem t'huis gebragt. Op die eenvoudige aantekeningen liet hy zyne vernaamdheid rusten, en streelde zich met de hoope, om, door dit middel, den lof der Oorlogshelden van volgende tyden te zullen weg draagen (y).

De Schilderyen der *Mexicaanen* mogen, met deeze jammerhartige proeven hunner woeste Landgenooten vergeleeken, voor Werken van overleg en tekening gehouden worden. Zy waren, men moet het bekenen, niet bedreeven in eene andere wyze, om de voorvallen, die zy in gedagtenis wilden houden, te vermelden, dan dezelve af te tekenen. Doch zy konden een zamengestelder reeks van gebeurtenissen agter elkander opgeeven, en, door eene gepaste plaatsing der Figuren, de gevallen van de Regeering eens Konings, zints zyne komst tot den Throon, tot zynen dood, en de voort-

(x) *Divine Legation of Moses*. III. 73.

(y) Sir W. JOHNSON, *Phil. Transact.* Vol. LXIII. p. 143. *Mem. de la HONTAN*, II. 191. LAFITAU, *Moeurs de Sauv.* II. 43.

voortgangen van eens Kinds Opvoeding, van zyne geboorte af tot de Manlyke jaaren, beschryven; als mede de onderscheide belooningen, en merktekens van onderscheiding, den Oorlogshelden toegevoegd, naar gelange van de Krygstochten, door hun volvoerd. Eenige zonderlinge gedenkstukken van dit *Schilder-schryven* heeft men bewaard, en ze worden, met vollen regt, aangemerkt als de zeldzaamste voortbrengzels der Kunst uit de Nieuwe Wereld. Het meestwaardigste van deze werd uitgegeeven door PURCHAS, in zes-en-zestig Platen. 't Is in drie deelen onderscheiden. Het eerste bevat de Geschiedenis des *Mexicaanschen Ryks*, onder de tien Monarchen. Het tweede is een Schattingrol, vertoonende hoe veel elke vermeerderde Stad in de Koninglyke schatkist opbragt. Het derde behelst een Wetboek hunner Huislyke, Staatkundige en Krygs-Instellingen. Eene andere Proeve van der *Mexicaanen* Schilderkunst is voor 't licht gebragt in twee-en-dertig Platen, door den tegenwoordigen Aardsbisshop van *Toledo*. By deeze beide vindt men eene volkomene verklaring van 't geen de Figuren willen aanduiden, door de *Spanjaarden* verkreegen van *Indiaanen*, in de kunsten huns Lands wel ervaren. De styl van schilderen is in alle deeze stukken dezelfde. Zy verbeelden *zaaken geen woorden*. Zy verschaffen beelden aan het oog, geene denkbeelden voor 't verstand. Men mag ze, diensvolgens, aanmerken als de eerste en onvolmaaktste

poo.

poogingen der Menschen, op den weg om de Schryf-kunst te ontdekken.

De gebreken *in de zelve wyze van* de voorvallen te verhaalen, moet men ras gevoeld hebben. Elke ontmoeting te schilderen was, uit den aart der zaake, een zeer verdrietige arbeid; ook moesten, wanneer de bedryven ingewikkelder, en de gevallen eener Maatschappye veelvuldiger wierden, de aantekening-schilderyen van eene verbaazende dikte worden. Daarenboven konden 'er geene voorwerpen, dan die de zinnen troffen, stoffe ter optekening verschaffen; de verstands-bevattingen hadden geene lichaamlyke gedaante, en zo lang als het *Schilder-schrift* geen denkbeeld daar van kon opleveren, kon het niets anders dan eene zeer gebrekige kunst weezen. De noodzaaklykheid, om dit gebrek te verhelpen, moest de vinding opwekken en scherpen: en 't Menschlyk vernuft, denzelfden koers houdende in de *Nieuwe Wereld* als in de *Oude*, zou mischien, door dezelfde agtereenvolgende stappen, eerst van daadlyk schilderen tot eenvoudige Beeldspraak, voorts tot Leenspreukige Tekens, dan tot willekeurige Characters, gekomen weezen, tot het eindelyk een A. B. C. ontdekte, bekwaam om alle de verscheidenheden van klankvormingen, in 't spreekken gebruiklyk, uit te drukken.

In de Schilderyen der *Mexicaanen* bespeuren wy ook, dat deeze vordering reeds onder hun een' aanvang hadt genomen. De bovengemelde Plaaten nauwkeurig inziende, kunnen wy eene nadering tot het een-

VII.
BOEK.

voudig beeldspraakige ontdekken; wanneer eenig voornaam deel of gewigtige omftandigheid van het onderwerp, in ftede van 't geheel, gefteeld wordt. In de Jaarboeken der *Mexicaanfche Koningen*, door PURCHAS uitgegeeven, worden de Steden door elk hunner bemagtigd, fteds op dezelfde wyze afgebeeld, door de ruwe tekening van een Huis: dan, om de byzondere Steden, die voor hunne overwinnende Wapenen bukten, aan te wyzen, bedienden zy zich van onderfcheide zinnebeelden, nu eens van natuurlyke voorwerpen ontleend, dan van kunftig bedagte figuren. In de Schatting-rol, door den Aardsbisfchop van *Toledo* het Gemeen medegedeeld, is het Huis, 't geen eigenlyk de Stad afbeelde, agter wege gelaaten, en het zinnebeeld alleen ten dien einde gebezigd. Zy fchynen zelfs eenigzins verder, en tot het gebruik van verbeeldingryker beeldspraak gekomen te weezen. Om een Monarch te befchryven, die de grenzen zyner heerschappye, door kragt van Wapenen, uitgebreid hadt, fchilderden zy een Schild, met Pylen vercierd, en plaatften 't zelve tufchen hem en de Steden, door hem te ondergebragt. Dan het is enkel in één ftuk, het tekenen van Getallen naamlyk, waar in wy eene pooging ontdekken, om denkbeelden op te leveren, die geene lichaamlyke gedaante hadden. Ten dien einde waren door hun Kunst-merken, of Tekens, waar omtrent men overeen kwam, uitgevonden. Door derzelve behulp reken-

den

den zy de Regeeringsjaaren hunner Koningen, als mede de fom der fchatting, die in 's Vorften Schatkist moest gebragt worden. Een cirkel verbeelde een éénheid, en, in kleine getallen, maakte men de telling door die te herhaalen. Grootere getallen werden door een byzonder merk uitgedrukt, en zy hadden 'er, om alle de geheele getallen van twintig tot acht duizend te verftaan te geven. De korte duur huns Ryks belette de *Mexicaanen*, om verder voort te gaan op dien langen weg, welke de Menfchen van den arbeid, om weezenlyke voorwerpen af te tekenen, brengt tot het eenvoudig en gemaklyk Letterschrift. — Hunne verhalen kunnen, fchoon 'er zich eenige flikkeringen in opdoen van zodanige denkbeelden, als hun tot een volkomener fchryfftyl zouden hebben kunnen brengen, niet hooger aangezien worden dan eene foort van *Schilder-fchrift*, zo verre gevorderd, dat het hunne meerderheid boven de Wilde Stammen van *America* aanduidt; maar tevens zo gebrekkig, dat het ten bewyze ftrekke, hoe zy niet verre geklommen waren boven den eerften trap op die hoogte, welke bereikt moet worden, eer eenig Volk onder de befchaafde Volken te tellen zy (6).

[Naar-

(6) De geleerde Leezer zal ligt bemerken, hoe veel ik, in dit gedeelte myns Werks, verfchuldigd ben aan 't geleide des Bifchops van *Gloucester*, die met veel geleerdheids, en niet minder fchrandereids, de opeenvolgende ftappen, waar mede het Menschlyk vernuft op deeze loopbaane gevorderd is, uitgemerkt heeft.

Hij

VII.
BOEK.

Verflag van
de *Ameri-*
caanfche
Schilderyen.

[Naardemaal de *Mexicaanfche Schilderyen*, de keurlykfte gedenkstukken behelzen van de vroegfte Schryfwyze, zal het wel der moeite waardig weezen, hier, met een korten buitenftap, eenig verflag te geeven van de middelen, waar door zy, uit het algemeen verlies van alle *Americaanfche Kunstftukken*, gered en het Gemeen medegedeeld zyn. De vroegfte en volkomente Verzameling daar van, door PURCHAS uitgegeeven, hebben wy dank te weeten aan de oplettenheid van dien keurlyken Onderzoeker HAKLUYT. DON ANTONIO MENDOZA, Onder-koning van *Nieuw Spanje*, deeze Schilderyen gefchikt oordeelende tot een gefchenk aan CAREL DEN V, zondt dezelve na *Spanje*; dan het Schip, door een *Franfchen Kaaper* genomen zynde, kwamen zy in 't bezit van THEVET, 's Konings Aardrykskundigen, die zelve eene Reis na de Nieuwe Wereld gedaan, en, eene van derzelve Landfchappen befchreeven hebbende, een weetgierig Waarneemer was van alles wat ftrekken kon om de Zeden der *Americaanen* licht by te zetten. Naa diens dood kocht HAKLUYT dezelve; deeze was,

ten

Hy is, zo verre ik weet, de eerfte, die eene redelyk en beftaanbaar befpiegelend ftelzel opgegeeven heeft, wegens de onderscheide Schryfwyzen, by de Volken in gebruik, naar derzelve verfchillende graaden van vordering. *Div. Legation of Moses*. III. 69. &c. Ee-nige gewigtige aanmerkingen zyn 'er by gevoegd, door den geleerden en kundigen Schryver van een Werk onder den tytel, *Traité de la Formation Mechanique des Langues*. Tom. I. p. 295. &c.

ten dien tyde, Kapellaan des *Engelfchen Afgezants* aan 't *Fransche Hof*; door hem aan PURCHAS gemaakt zynde, werden ze, op de begeerte van den Heer HENRY SPELMAN, een' geleerd Oudheidkundigen, uitgegeeven (z).

Het tweede Proefftuk van der *Mexicaanen Schilder-fchrift* werd in 't licht gezonden, door Dr. FRANCIS GEMELLI CARRERI; op twee koperfneede Plaatén. De eerste is eene Kaart, of afbeelding, van den optocht der oude *Mexicaanen*, by hunne eerste aankomst in het Land, en van de onderscheide plaatzen, waar zy zich nederzetten, eer zy de Hoofdstad huns Ryks in het Meir van *Mexico* bouwden. De tweede is een Tydreken-kundig Rad, of Cirkel, de wyze vertoonende, waar op zy hun Tydkring van twee-en-vyftig jaaren rekenden en merkten. De eerste was hem gegeven, door Dr. CHRISTOVAL DE GUADALAJORA, in de Stad *Los Angeles*: de laatste ontving hy van DON CARLOS DE SIGUENZA Y GONGORRA. Maar, dewyl het thans een aangenomen gevoelen fchynt, (op welk eene blykbaarheid het steune weet ik niet,) dat CARRERI nimmer buiten *Italië* geweest hebbe, en dat zyn bekende *Giro del Mundo* het verhaal is eener verdichte Reize, heb ik hier boven van deeze Schilderyen geen gewag gemaakt. Zy hebben, nogthans duidelyk de kenmerken van *Mexicaan-*

(z) PURCHAS, III. 1065.

caansche voortbrengzelen, en worden daar voor erkend door BOTURINI, die wel in staat was om te beoordeelen, of ze egt dan verzonnen waren. De styl van schilderen, in de Kaart, is veel volmaakter dan in eenige andere Proeve van *Mexicaansche tekening*; doch, dewyl verklaard wordt, dat het oorspronglyke zeer veel door den tyd geleden hadt, vermoed ik dat de *Europische Kunstenaar* verscheide trekken verbeterd hebbe (a). Het Tydrekenkundig Rad is een juiste aftekening van der *Mexicaanen wyze*, om den tyd te berekenen, even als ACOSTA dezelve beschryft (b). Het schynt zeer wel overeen te komen, met dus een werktuig door dien geleerden *Jesuit* gezien; en erkent men dit voor een egt gedenkteken, dan strekt het ten bewyze, dat de *Mexicaanen* kunstige of willekeurige Characters bezaten, die verscheide andere dingen, behalven getallen, verbeeldden. Elke Maand wordt vertoond door het teken, 't welk eenig Werk of Plegtigheid, daar aan byzonder eigen, uitdrukt.

Een ander *Italiaan* ontdekte het derde Proefftuk der *Mexicaansche Schilder-kunst*. In den Jaare MDCCXXXVI, vertrok LORENZO BOTURINI BENADUCI, in *Nieuw Spanje*, en vondt zich, door een samenloop van voorvallen, opgewekt, om zich in de Taal der *Mexicaanen* te oefenen,

en

(a) CARRERI. CHURCHILL, IV. p. 487.

(b) ACOSTA, Lib. VI. C. 2.

en de overblyfzels hunner gefchiedkundige gedenkftukken te verzamelen. Hy volhardde negen jaaren in zyne nafpeuringen, met de geestdrift eens Ontwerp-maakers, en het geduld eens Oudheidkundigen. In den Jaare MDCCXLVI, gaf hy te *Madrid* uit: *Idea de una Nueva Historia General de la America Septentrional*, behelzende een verhaal van den uitflag zyner onderzoekingen; hy voegde 'er eene lyst nevens van zyn *Americaansch Gefchiedkundig Museum*, onder zes-en-dertig verfchillende hoofden gebragt. Zyn *Ontwerp eener Nieuwe Gefchiedenis* fe dunkt my 't werk van een grilziek en byge-loovig Man. Doch zyn lyst van *Mexicaanfche Kaarten, Schilderyen, Schatting-rollen, Dag-wyzers*, enz. is verbaazend. Ongeluk-
 kig werd een Schip, in 't welke hy een groot gedeelte daar van na *Europa* zondt, door een *Engelfchen Zeeroover* in den naa-ftlaaftten Oorlog genomen, en 't is waarfchyn-lyk dat ze verlooren gingen, door in de han-
 den van onkundige Roovers te vallen. *BOTURINI* zelve geraakte in ongunst by 't *Spaanfche Hof*, en ftierf in een Gasthuis te *Madrid*. De Gefchiedenis, waar van alleen het Ontwerp werd uitgegeeven, zag nimmer het licht. De rest van zyn *Museum* fchynt verftrooid geraakt. Een gedeelte daar van kwam in 't bezit des tegenwoordigen Aardsbifchops van *Toledo*, toen Primaat van *Nieuw Spanje*; hy heeft hier van de bovengemelde keurlyke Schatting-rol het licht doen zien.

De

De eenige andere Verzameling van *Mexicaansche Schilderyen*, zo verre ik heb kunnen ontdekken, is in de Keizerlyke Boekery te *Weenen*. Uit eene aantekening, in het *Codex Mexicanus*, blykt dat dit een Geschenk geweest hebbe van EMMANUEL, Koning van *Portugal*, aan Paus CLEMENS DEN VII, in den Jaare MDXXXIII overleeden. Naa in 't bezit van verscheidene doorlugtige Perfoonadien geweest te zyn, kwamen zy in handen des Cardinaals van *Saxe - Eifsnach*, die ze aan Keizer LEOPOLDUS schonk. Deeze Schilderyen zyn blykbaar *Mexicaansche*; doch in trant zeer verschillende van alle de voorgemelde (c) (7).]

De

(c) [Dit is een gedeelte der LIV. Aantekening van ROBERTSON. VERT.]

(7) Van een deezer laatstgemelde Schilderyen, heb ik de nevensgaande Plaat laten vervaardigen, om de zodanigen myner Leezere, die dit stuk hunner aandacht waardig mogten keuren, te voldoen. Ware het eene zaak van genoegzaam aanbelang, het zou mogelijk zyn, met het toebrengen van eenige oplettenheid, de Plaat van PURCHAS en des Aardsbischofs van *Toledo*, ten sleutel gebruikende, waarschynlyke gisfingen te maaken, over de beduidenis deezer Schilderye. Veele der Figuren zyn oogfchynlyk gelyk. A. A zyn Schilden en Pylen, bykans van dezelfde gedaante als die PURCHAS heeft uitgegeeven. p. 1070, 1071. — B. B zyn Afbeeldingen van *Tempels*, zeer gelykende naar die by PURCHAS voorkomen. p. 1109 en 1113, en in LORENZANA Pl. II. — C is een stapel Mantels of Kattoenen Kleederen: deeze Figuur ontmoeten wy op bykans elke Plaat van PURCHAS en LORENZANA. — E. E. E fchy-

nen

De wyze waar op de *Mexicaanen* den tyd berekenden, mag aangemerkt worden als een beslissender proeve van hunne vordering in Beschaafdheid. Zy verdeelden hun Jaar in achttien Maanden, elke Maand bevatte twintig Dagen, dit maakte, in 't geheel, drie honderd en zestig Dagen. Doch, daar zy opmerkten, dat de Zon, in dien tyd, haaren loop niet voltrok, voegden zy vyf Dagen aan 't Jaar toe. Dewyl deeze eigenlyk ingevoegde Dagen waren, droegen zy den naam van *overtollige* of *overschietende* Dagen; en om dat ze tot geen Maand bepaald behoorden, deedt men op dezelve geen werk noch verrigtte eenige plegtigheid; zy waren geheel geschikt tot Vierdagen, en het neemen van Tydverdryf (*d*). Dit naby komen aan eene wysgeerige nauwkeurigheid, dient tot een aanmerkenswaardig bewys, dat de *Mexicaanen* zich eenigzins hadden toegelegd op be-

VII.
BOEK.

Der *Mexicaanen* wyze, om den tyd te rekenen.

nen *Mexicaansche Legerhoofden* in hunne krygsrusting: de grillige cieraaden, met welke zy omhangen zyn, gelyken naar de Aftekeningen van PURCHAS. p. IIII. IIII. IIII. — Ik zou voor 't naast denken, dat deeze Schildery een Schatting-rol is: dewyl der *Mexicaanen* wyze van getallen zamen te voegen, 'er zo dikwyls op voortkomt, als D. D. D. enz. Volgens BOTURINI was de wyze, om naa 't getal der Knoopen te rekenen, by de *Mexicaanen* zo wel als by de *Peruviaanen*, bekend. p. 85; en de wyze waar op het getal der eenheden verbeeld wordt in de *Mexicaansche Schilderyen*, die ik bezit, schynt dit denkbeeld te bekrachtigen. Zy gelyken volkomen naar een streng knoop, in een koord of touw gelegd.

(*d*) ACOSTA, Lib. VI. C. 2.

IV. DEEL.

D

VII.
BOEK.

bespiegelende waarneemingen; tot welken Menschen, in een zeer ruwen staat, nooit hunne gedagten wendden.

Bewysstukken, die eene geringe vordering in Beschaaftheid aanduiden.

Van deezee aart zyn de opmerkenswaardigste byzonderheden in de Zeden en de Staatkunde der *Mexicaanen*, die hun aan ons oog opdoen als een vry verre beschaafd Volk. Uit andere omstandigheden, zou iemand veeligt tot de gedagten komen, dat hun Character, en veele hunner Instellingen, niet veel verschilden van die der andere Inwoonderen van *America*.

De *Mexicaanen* waren geduurig in wreede Oorlogen ingewikkeld.

Gelyk de ruwe Stammen, die de *Mexicaanen* omringden, steeds in Oorlog waren, zo bevonden zy zich ook geduurig in den kryg ingewikkeld, en de beweegreden, die hun hier toe overhaalden, schynen dezelfde geweest te zyn. Zy streeden om hunn' wraaklust te koelen, door 't bloed hunner vyanden te storten. In den sryd waren zy 'er voornaamlyk op uit, om Gevangenen te bekomen, en naar derzelve menigte waardeerden zy de grootte en roem der Overwinninge. Geen Gevangene werd op prys gesteld of gespaard. Allen werden zy, zonder genade, opgeofferd, en hun vleesch met dezelfde barbaarsche vreugde verflonden, als onder de allerwoestste Wilden. By zommige gelegenheden liep dit zelfs tot grooter uitersten. Hunne voornaamste Oorlogshelden dekten zich met het afgestroopte vel der ongelukkige slachtofferen door hun geveld, en dansten langs de straaten, roemden op hunne eigene dapperheid,

en

en hunne vyanden uitjouwende (e). — In hunne Burgerlyke Instellingen ontmoeten wy trekken van die barbaariſche geartheid, welke hun ſtelzel van Oorlog inboezemde. Hunne vier Hoofd-raadsheeren des Ryks voerden de ſchrikbaarendſte tytels, die aangenomen konden worden door een Volk, 't welk vermaak ſchiep in bloedſtorten. [De eerſte werd genaamd de *Prins van de doodlyke Speer*; de tweede de *Doorkliever der Menſchen*; de derde de *Bloed-ſtorter*; de vierde de *Heer van 't Huis der Duisterniſſe* (f).] Deeze woestheid van Character heerschte onder alle de Volken van *Nieuw Spanje*. De *Tlascalaaenen*, het Volk van *Mechoacan*, en andere Staaten, met de *Mexicaanen* in vyandſchap leevende, ſchiepen even zeer vermaak in den Oorlog, en behandelden hunne Gevangenen met dezelfde wreedheid. Naar maate het Menschdom nauwer door den band der Maatschappye veréénigd worde, en onder den invloed van billyke Wetten, en eene geregelde Regeering, leeve, verzagten de Zeden; de gevoelens van Menschlievenheid worden ſterker opgewekt, en de regten, elk als Mensch toekomstende, beter verſtaan: de dolzinnigheid des Oorlogs neemt af, en de Menſchen, tot vyandlykheden gedreeven, gedenken wat zy

aan

(e) HERRERA, *Dec.* III. *Lib.* II. *C.* 15. *GOM. Chron.* C. 217.

(f) [Dit is de LV *Aant.* van ROBERTSON. VERT.]

VII.
BOEK.

aan elkander verschuldigd zyn. De Wilde vegt om te verdelgen, de Burger om te overwinnen. De eerstgemelde weet van mededoogen noch spaaren, de laatstgemelde heeft eene aandoenlykheid verkreegen, die zyne woede maatigt. Ten opzigte hier van schynen de *Mexicaanen* volflaage vreemdelingen geweest te zyn; onder hun werd de Oorlog met zo veel van deszelfs oorspronklyke barbaarschheid gevoerd, dat wy niet kunnen nalaten te denken, dat hunne maate van Beschaafdheid op verre na niet vol was.

Hunne Lykplegtigheden.

Hunne Lykplegtigheden waren niet min bloedig dan die der woestste Stammen. By den dood van eenig uitsteekend Perfoonaadje, inzonderheid by dien des Keizers, werd een zeker aantal zyner Oppasferen gekoozen, om hem, in de andere Wereld, te vergezellen; deeze ongelukkige slachtoffers bragt men, zonder genade, om 't leeven, en begroef ze in 't zelfde graf (g).

Hunne Landbouw was onvolmaakt.

Schoon de Landbouw der *Mexicaanen*, volkomener was dan die der zwervende Stammen, voornaamlyk van de Jagt leevende, schynt dezelve hun zulk eene ruimte van lystogt niet verschaft te hebben als de Menschen behoeven, wanneer zy van geregelde arbeid bestaan. — De *Spanjaarden* hebben de *Mexicaanen* niet sterker van Lichaams-gesteltenisse gevonden, dan de ande

(g) HERRERA, Dec. III. Lib. II. C. 18. GOM. Chron. C. 202.

te Volken in *America*. Allen waren zy, volgens hunne waarneeming, zo zwak dat ze geen vermoedenden arbeid konden verduuren, en de fterkte van één *Spanjaard* overtrof die van verscheide *Indiaanen* zamengenomen. Deeze zwakheid fchreeven zy toe aan hunne fchraale eetwyze, of fchaars onderhoud, alleen genoeg om in 't leeven te blyven, maar niet om kragten by te zetten (*h*). Zodanig eene aanmerking kon niet wel gemaakt worden ten opzigte van een Volk, overvloedig voorzien van alle leevens-noodwendigheden. De zwaarigheid, die *CORTES* vondt om lyftogt te verfcchaffen aan 't klein getal zyner Soldaaten, die dikwyls genoodzaakt waren zich met de voortbrengzelen, welke de aarde van zelve opleverde, te behelpen, fchynt de aanmerking der *Spaansche Schryveren* te bevestigen, en geeft ons geen hoog denkbeeld van den Staat der Befchaafdheid in het *Mexicaansche Ryk*.

Een algemeen aangenomen gebruik in *Nieuw Spanje* onderfchraagt dit gevoelen. De *Mexicaansche Vrouwen* zoógdten haare Kinderen verscheide jaaren lang, en woon- den al dien tyd niet by haare Egtgenooten (*i*). Deeze voorzorge tegen eenen druk- kenden last van Kinderen, fchoon, gelyk

Een nader bewys van deeze gebreklykheid.

(*h*) *Relat. ap. RAMUS. III. 306. A. HERRERA, Dec. III. Lib. IV. C. 17. Dec. II. Lib. VI. C. 16.*

(*i*) *GOM. Chron. C. 208. HERRERA, Dec. III. Lib. IV. C. 16.*

ik reeds meermaalen aanmerkte, noodzaaklyk onder *Wilden*, die, door de mocilykheden aan hunnen levensstand verbonden, en de onzekerheid van lyftogt, onmogelyk een talryk Gezin kunnen voeden, kan nauwlyks veronderfteld worden, ftand gehouden te hebben onder een Volk, in weelde en overvloed leevende.

Twyfelingen, wegens de uitgestrektheid des Ryks.

De groote uitgestrektheid des *Mexicaanfchen Ryks*, doorgaans, en met regt, aangemerkt als een besliffend bewys van eene groote vordering in geregeld Bestuur en Staatkunde, is een dier stukken in de *Gefchiedenis der Nieuwe Wereld*, welke men fchynt toegestemd te hebben, zonder behoorelyk onderzoek, of eene genoegzaame blykbaarheid. De *Spaanfche Gefchiedfchryvers* zyn gewoon, om de dapperheid hunner Landgenooten ten hoogften toppunte te verheffen, de Heerschappy van *MONTEZUMA* af te maalen, als zich uitftrekkende over alle de Landschappen van *Nieuw Spanje*, van den *Noorder-* tot den *Zuider Oceaen*. Maar een groot gedeelte des bergagtigen Lands was in 't bezit der *Otomies*, een moedig onbeschaafd Volk, 't welk het overblyfzel scheen van de oorspronglyke Inwoonderen. De Landschappen, ten Noorden en ten Westen van *Mexico*, werden bewoond door de *Chichimecas*, en andere Stammen, van de Jagt bestaande. Geen deezer erkende den *Mexicaanfchen Monarch* voor Oppervorst. Zelfs waren 'er, dieper Landwaards in, en de vlakker ftrecken, verscheide Steden en Landschappen, die nooit onder het *Mexicaanfche juk*

guk den hals gekromd hadden. *Tlascala*, schoon slegts één-en-twintig mylen van de Hoofdstad des Ryks geleege, was een onafhangelyk, en van *Mexico* vyandig, Gemeenebest. *Cholula*, hoewel nog digter by, was, slegts weinig tyds voor de aankomst der *Spanjaarden*, te ondergebragt. *Tepeaca*, op een afstand van dertig mylen van *Mexico*, schynt een Staat op zichzelve geweest te zyn, bestuurd door zyn' eigene Wetten (*k*). *Mechoacan*, welks grenzen niet verder dan veertig mylen van *Mexico* lagen, was een magtig Koningryk, berugt wegens den onverzochlyken haat, dien het den *Mexicaanschen Naam* toedroeg (*l*). Door deeze vyandlyke Mogenheden, was het *Mexicaansche Ryk* van alle kanten omgeeven, en de hoogvliegende begrippen, welke wy daar van geredlyk vormen uit de beschryvingen der *Spaansche Geschiedboekeren*, moeten dus niet weinig daalen.

In gevolge van deeze onafhangelykheid eener Staaten in *Nieuw Spanje* van het *Mexicaansche Gebied*, was 'er geene groote gemeenschap tuschen de onderscheide Landfchappen. Zelfs binnen in 't Land, niet verre van de Hoofdstad, schynen 'er geene wegen geweest te zyn, om den toegang uit het eene Gewest in 't ander gemaklyker te maaken; en wanneer de *Spanjaarden* het eerst

Weinig gemeenschap hadt 'er tuschen de Landfchappen plaats.

(*k*) HERRERA, *Dec. II. Lib. X. C. 15. 21.*
B. DIAZ, C. 130.

(*l*) HERRERA, *Dec. III. Lib. II. C. 10.*

VII.
BOEK.

eerst bestonden daar in door te dringen, moesten zy zich een' weg baanen door bosfchen en moerasfen ^(m); CORTES hadt op zyn veelgewaagden Tocht van *Mexico* na *Honduras*, in den Jaare MDXXV, bykans met zo veel hinderpaalen en moeilykheden te worstelen, als hy ontmoet zou hebben in de woestfte en onbeschaafdfte strecken van *America*. Op zommige plaatzen kon hy bezwaarlyk den weg vinden door ongebaande bosfchen, en vlakten onder 't water bedolven. In andere, trof hy zo weinig bebouwd grond aan, dat zyne krygsmagt dikwyls gevaar liep om van gebrek te bezwyken. Dusdanige spreekende bewyzen strooken weinig met de zwellende beschryving, door de *Spanjaarden*gegeeven van de *Mexicaan-sche Staatkunde* en vlyt; zy verschaffen ons veel eer een denkbeeld van een Land, zeer gelykende naar 't geen de *Indiaänsche Stammen* in *Noord-America* bewoonden. Hier en daar liep een Handel- of een Oorlogs-pad, gelyk men 't in *Noord-America* noemt, van de eene Vastigheid na de andere ⁽ⁿ⁾; doch, over 't algemeen, zag men geene blyken van eene gevestigde gemeenschap, weinig tekens van naarftigheid, en geen gedenkftuk van kunst.

Nader bewys hier van, opgemaakt uit het mangel aan Geld.

Een niet min treffend bewys van deeze onvolkomenheid in hunne Handeldryvende Gemeenschap, is het mangel aan Geld, of
ee-

(m) B. DIAZ, C. 166 en 176.

(n) HERRERA, Dec, III. Lib, VII. C. 8.

eenige algemeene maate, om de waardy der Koopwaaren naar te schatten. De ontdekking hier van **is veenlider of tappen** van het grootste gewigt in den voortgang der Volken. Eer deeze gedaan is, moeten alle hunne verrigtingen zo gebrekkig, zo moeilyk, en bepaald zyn, dat wy vrylyk mogen zeggen, zy hebben nog maar weinig vorderingen gemaakt op het spoor der Beschaafdheid. De uitvinding van zulk een maat in den Handel klimt, in ons Halfrond, tot zo hoog eene oudheid op, en gaat het Tydperk der egte Geschiedenisfe zo verre te boven, dat ze als gelyktydig schyne met het bestaan der Maatschappye. Het blykt, dat zy, reeds vroeg, tot dat einde, gebruik gemaakt hebben van kostbaare Metaalen; deeze zyn, uit hoofde van derzelve standhoudende waarde, deelbaarheid, en verscheide andere hoedanigheden, beter geschikt om tot een algemeene prysmaat te dienen, dan iets anders ons door de natuur geschonken. Doch, in de Nieuwe Wereld, waar deeze Metaalen in den grootsten overvloed gevonden worden, was dit gebruik derzelve onbekend. De behoefte der ruwe Stammen, of der slegts gedeeltlyk beschaafde Vorstendommen, vorderden het niet. Al hunnen Handel dreeven zy by ruiling: en hunne onkunde, ten opzichte van eenige algemeene maate, om de verruiling der Waaren, zo zeer strekkende tot genoeg des leevens, gemaklyker te maaken, mag, met vollen regt, aangehaald worden als een blyk dat hunne Beschaafdheid zich nog in de eerste

beginzelen bevondt. — Dan in de Nieuwe Wereld zelve begon men de ongelegenheid, ontstaan uit het gemis van een algemeene prysmaat in den Handel te voelen, en men deedt eenige poogingen om dit gebrek te verhelpen. De *Mexicaanen*, onder welken het getal en de grootheid hunner Steden gelegenheid gaf tot een uitgestrekter Handel, dan in eenig ander gedeelte van *America*, hadden iets ingevoerd tot eene algemeene prysbepaaling, 't welk veel gemak in kleine handelingen verschaftte. Dewyl *Chocolade* de geliefde drank was onder lieden van allerlei rang, waren de Cacaonooten, waar van dezelve gemaakt wordt, zo sterk en algemeen gewild, dat men, op de Markten, dezelve gaarne ontving voor noodwendigheden van een geringen prys. Zy werden welhaast aangemerkt als een middel om Handel te dryven, en de waarde, van 't geen iemand wilde verkoopen, werd geschat naar het getal der Cacaonooten, die hy dagt 'er voor te zullen kunnen bedingen. Dit schynt het verfte te zyn waar toe de *Asiaanen* het gebragt hebben, in 't ontdekken van eenig middel in stede van 't gebruik des Gelds. En, indien het gebrek hier van, aan den eenen kant, gehouden wordt voor een bewys hunner ruwheid, zal het vinden van dit Vergoed-middel, aan den anderen kant, geen min voldoende blykbaarheid opleveren van den meer gevorderden voortgang, door de *Mexicaanen* in de Beschaafdheid gemaakt.

In

In zulk een ruwen staat bevonden zich veele der *Mexicaansche Landschappen*, toen de Bemagtigers dezelve eerst bezogten. Hunne Steden zelve, hoe uitgestrekt en Volkryk ze mogten weezen, scheenen eer de verblyfplaatzen van Menschen, eerst nieuwlings uit de barbaarschheid opkomende, dan van een beschaafd Volk. De beschryving van *Tlascala* gelykt zeer naar die van een *Indiaansch Gehugt*. Eene menigte van laage bouwvallige Hutten, hier en daar ongeregeld geplaatst, naar de grillige verkiezing der eigenaaren, gebouwd van aard en steen, gedekt met riet, zonder eenig ander licht dan 't geen in kwam door een deur, zo laag dat men 'er niet overeinde in kon gaan (o). Schoon in *Mexico*, ter oorzaake van de byzondere ligging, de Huizen geregelder stonden, was het maakzel van 't grootste gedeelte even gering.

De Tempels en andere openbaare Gebouwen der *Mexicaanen*, schynen ook die uitbundige lofspraaken, door veele *Spaansche Schryvers* daar aan gegeven, niet te verdienen. Zo verre wy kunnen opmaaken uit hunne duistere en gebreklyke beschryvingen, was de groote Tempel te *Mexico*, de beroemdste in *Nieuw Spanje*, welke als een heerlyk gebouw beschreeven wordt, tot zulk eene hoogte opgetrokken, dat men 'er met een trap van honderd en veertien treden na toe krom; dezelve bestond uit een vasten

VII.
BOEK.

Twyfelingen, wegens den staat hunner Steden.

Van hunne Tempels.

(o) HERRERA, Dec. II. Lib. VI. C. 12.

VII.
BOEK.

ten klomp aarde, vierkant van gedaante, gedeeltlyk met steen opgetrokken. De grondslag was **lahnelke zyde** negentig voeten breed, naar maate van de hoogte verminderde de breedte allengskens, en eindigde in een vierkant van omtrent dertig voeten: op 't zelve was de beeldtenis der Godheid geplaatst, met twee Altaaren, waar op men slachtoffers toebragt (*p*). Alle de andere hooggeroemde Tempels, in *Nieuw Spanje*, geleecken volmaakt naar dien te *Mexico* (8). Zulke gevaarten boezemen ons geen verheeven denkbeeld in van vordering in kunst en schranderheid; en men kan nauwlyks begrypen, dat een ruwer en eenvoudiger gedaante een Volk zou voor den geest gekomen zyn, in de eerste poogingen om eenig groot Werk te bouwen.

Van hune
andere opci-
baare Ge-
bouwten.

Mogen wy op 't berigt der *Spaansche Geschiedschryveren* afgaan, dan betoonden de *Mexicaanen* meer vernufts en kunde, in het

(*p*) HERRERA, *Dec. II. Lib. VII. Cap. 17.*

(8) De Tempel van *Cholula*, voor heiliger dan eenigen Tempel in *Nieuw Spanje* gehouden, was desgelyks de grootste; doch niets meer dan een hoop open gepakte Aarde. Volgens TORQUEMADA, beliep de omtrek aan den voet meer dan een vierde myls, en de hoogte bedroeg veertig vademen. *Mond. Ind. Lib. III. Cap. 19.*

Wanneer men de onderscheide Afbeeldingen van Tempels, die in de Schilderyen, door PURCHAS in Plaat gebragt, voorkomen, beziet, schynt 'er eenige reden om te vermoeden, dat alle Tempels der *Mexicaanen* op dezelfde wyze gebouwd waren. Zie Vol. III. p. 1109. 1110. 1113.

het bouwen der Huizen des Keizers, en van den voornaamsten Adel. Hier in kon men eenige fraaiheid van ontwerp bepeuren, en men hadt gelet op eene gemaklyke schikking der vertrekken. Doch, indien 'er Gebouwen, aan dusdanige beschryvingen beantwoordende, in de *Mexicaansche Steden* ooit bestaan hadden, is het waarschynlyk dat 'er nog eenige overblyfzels van dezelve zouden te zien weezen. Uit de wyze waar op *CORTES* het beleg van *Mexico* voortzette, kunnen wy, in de daad, gemaklyk reden geeven van de geheele verdelging van alles wat in die Hoofdstad eenig zweemzel van luister droeg. Maar, dewyl 'er flegts twee Eeuwen en een halve verftreeken zyn, zints de bemagtiging van *Nieuw Spanje*, schynt het volstrekt ongelooflyk, dat, in een zo kort Tydperk, alle voetstappen van de zo hoog opgehemelde schoonheid en grootte zouden zyn uitgewischt; en dus, in geen der andere Steden, boven al in die, welke niet geleden hebben door de verwoestende hand der Vermeesteraaren, geene overblyfzels zyn, die aangemerkt mogen worden als gedenktekens van derzelve oude heerlykheid.

Zelfs in een Gehugt der ruwste *Indiaanen*, vindt men grooter en hooger Gebouwen dan gemeene Woonhuizen. Die geschikt zyn om de raadsvergadering van den Stam te houden, en waar in zy allen te zamen komen by 't vieren van openbaare Feesten, mogen staatlyke Gebouwen genoemd worden, als men ze met de overige vergelykt.

Ver-

VII.
BOEK.

Vermids, by de *Mexicaanen*, het onderscheid van rangen vastgesteld, en de eigendom ongelijk verdeeld was, moest het getal van onderscheidende Gebouwen in hunne Steden ook grooter weezen dan in andere deelen van *America*. Doch deeze schynen zo hegt en heerlyk niet geweest te zyn, dat ze de hoogklinkende bywoorden, door zommige *Spaansche Schryveren* ten dien opzigte gebezigd, verdienden. 't Is waarschyntlyk, dat zy, schoon ryklyker vercierd en grooter, opgehaald waren van dezelfde bouwstoffen, als de *Indiaanen* tot hunne gemeene wooningen bezigen. [Niet alleen in *Tlascala* en *Tepeaca*, maar zelfs in *Mexico*, zyn de Huisen des gemeenen Volks gestigt van aarde, of klei, of boomtakken. Zy waren zeer laag, en slegt, zonder eenig huisraad, uitgenomen weinige aarden vaten. Even als onder de ruwste *Indiaanen*, woonden verscheidene Familien in 't zelfde Huis; geen afgezonderde vertrekken hebbende (q).] De tyd kan, in een bestek van veel minder duur dan twee honderd en vyftig jaaren, alle de Overblyfzels daar van hebben weggenomen.

[Volgens 't berigt van een Persoon, die zich langen tyd in *Nieuw Spanje* onthieldt, en meest alle Landschappen daar van bezogt, is 'er, in de gansche uitgestrektheid diens grooten Ryks, geen gedenkteken of voet-

(q) HERRERA, *Dec.* II. Lib. VII. C. 13. Lib. X. C. 22. *Dec.* IV. Lib. IV. C. 17. TORQUEMADILLA, Lib. III. C. 23. [Dit ingeslootene is ROBERTSON'S *LVII Aant.* VERT.]

voetſtap van eenig Gebouw, ouder dan de tyd der vermeerſteringe, noch ook eenige Brug of weg, uitgezonderd eenige overblyfzels eens Straatwegs van *Guadaloupe* tot de Poort van *Mexico*, door welke *CORTES* ter Stad inkwam (r). Een ander Schryver merkt op, „ dat 'er, ten deezen dage, „ geen het allermiſte ſpoor gevonden „ wordt van 't beſtaan eens ouden *Indiaan-* „ *ſchen Gebouws*, zo ten gemeenen als ten „ openbaaren gebruike geſchikt, noch in „ *Mexico*, noch in eenig ander Landſchap „ van *Nieuw Spanje*. Ik heb, door alle „ Landen daar aangrenzende, gereisd, te „ weeten *Nieuw Galicie*, *Nieuw Biscaije*, „ *Nieuw Mexico*, *Sonora*, *Cinaloa*, het „ *Nieuw Koningryk van Leon*, en *Nieuw* „ *Santandero*, zonder eenig meldenswaardig „ gedenkteken te ontmoeten, uitgenomen „ de ruïnen dicht by een oud Dorp in de „ *Valei de Casas Grandes*, op de Noorder „ breedte van Dertig Graaden, zes-en-veer- „ tig Minuten, en de Langte van twee „ honderd acht-en vyftig Graaden, vier-en- „ twintig Minuten van 't Eiland *Teneriffe*, „ of vier honderd en zestig mylen ten „ Noord Noord-Westen van *Mexico*.” Hy beſchryft dezelve nauwkeurig, en 't blykt een lomp Gebouw van aarde en ſteen ge- weest te zyn, met witten lym overſtrecken. Een zending berigte dien Heer, dat hy de overblyfzels van een ander Gebouw,
aan

(r) *Uit een Handschrift, onder my berustende.*

aan dit gelyk, hadt aangetroffen, omtrent honderd mylen meer ten Noord - Westen aan de Oevers van de Rivier *St. Pedro* (s) (9).]

Uit

(s) *Volgens eên Handschrift in myn bezit.* [Het ingeslootene is een gedeelte van ROBERTSON'S LVIII Aantekening. VERT.]

(9) Deeze getuigenisfen verdienen des te meer geloofs, uit hoofde, dat ze niet gegeven zyn tot onderschraaging van eenig byzonder bespiegelend Stelzel; maar als eenvoudige antwoorden, op Vraagen door my gedaan. Het is, nogthans, waarschynlyk, dat, wanneer deeze Heeren ons verzekeren, hoe 'er geene rüinen of overblyfzels van eenig oud Werk, hoe ook genaamd, nu in het *Mexicaansche Ryk* te ontdekken zyn, zy daar mede meenen, dat men 'er geene rüinen of overblyfzels vindt, als eenig denkbeeld van grootheid of luister, in de Werken der Oude Inwoonderen, opleveren. Want het blykt uit het getuigenis van verscheide *Spaansche Schryveren*, dat sin *Orumba*, *Tlascala*, *Cholula* enz. nog eenige voetstappen van de oude Gebouwen te zien zyn. VILLA SEGNOR. *Theatro Amer.* p. 143. 308. 353. D. FRAN. ANT. LORENZANA, eertyds Aardsbisshop van *Mexico*, en nu van *Toledo*, gewaagt in zyne Inleiding tot de uitgave van de *Cartas de Relacion* van CORTES, die hy te *Mexico* in 't licht gaf, van verscheide rüinen, nog te zien in verscheide der Steden, door welke CORTES trok, als hy na de Hoofdstad ging. p. 4. &c.

Doch geen deezer Schryveren geeft 'er eene beschryving van, en ze schynen van zo weinig belangs, dat ze alleen uitwyzen, dat eertyds aldaar eenige Gebouwen gestaan hebben. De groote aardhoop, te *Cholula*, door de *Spanjaarden* met den naam van *Tempel* vereerd, is nog voor handen; doch zonder eenige trappen om 'er by op te klimmen, of eenigen steenen gevel. Dezelve vertoont zich thans als een natuurlyke berg, bedekt met gras en kruiden, en mis-

schien

Uit deeze opgehaalde bewysstukken schynt het, over 't geheel, blykbaar, dat de staat der Maatschappye in *Mexico* veel verder gevorderd was dan by de Wilde Stammen, te vooren beschreeven. Dan een ieder ontdekt niet min duidelyk, dat, ten opzigte van verscheide byzonderheden, de *Spaansche Berigten*, wegens de vorderingen der *Mexicaanen*, zeer vergroot zyn. Daar is geen ryker of overvloeiender bron van bedrog, in 't beschryven van de Zeden en Kunsten der Wilde Volken, of der zodanigen, die zeer onvolkomen beschaafd zyn, dan dat men de naamen en spreekwyzen, eigen aan de Instellingen en Verfraaijingen des beschaafden leevens, ten hunnen opzigte gebruikt. Wanneer de Aanvoerder van een' kleinen Stam, of het Hoofd eener ruwe Gemeenschap, verwaardigd wordt met den tytel van Koning of Keizer, kan de plaats
zyns

VII.
BOEK.

Rede waar-
om de
Spaansche
Schryvers zo
hoog van de
Mexicaanen
opgeeven.

schien was dezelve nooit meer. TORQUEMADA;
Lib. III. Cap. 19.

Ik heb eene nauwkeurige beschryving ontvangen van de overblyfzelen eens Tempels, digt by *Cuernavaca*, op den weg van *Mexico* na *Acapulco*. Dezelve is zamengefeld uit groote steenen, op dezelfde wyze als die in de Gebouwen der *Peruviaanen*, waar van ik vervolgens zal spreken, zamengevoegd. Aan den voet maakt dezelve een vierkant van vyf-en-zeventig voeten; doch naar maate het Gebouw hooger wordt, neemt het in uitgestrektheid af; niet allengskens verflauwende; maar, op afgemeeten afstanden, schielyk ingetrokken; weshalven deeze Tempel zeer wel moet geleecken hebben na *Fig. B*, in onze *Plaat* eener *Mexicaansche* Schilderye. Dezelve liep, volgens het berigt, in een spits uit.

IV. DEEL.

E

zyns verblyfs niet anders dan zyn Paleis heeten; en van welk een aart zyne Oppassers ook mogen weezen, zy moeten den naam zyners Hofhouding voeren. Onder deeze benaamingen verkrygen zy een aanzien en waardigheid, welke daar aan niet toekomt. De begogeling verspreidt zich, en eene valsche kleur geevende aan elk deel des verhaals, is de verbeelding zo verre weggerukt door de gelykvormigheid, dat het bezwaarlyk worde de voorwerpen te kennen, gelyk zy met de daad zyn.

De *Spanjaarden*, toen zy eerst de *Mexicaansche Kust* bereikten, vonden zich dermaate getroffen, door het vertoon van vorderingen in Staatkunde, en in de Kunsten des leevens, zo verre die der ruwe Stammen, aan welken zy tot hier toe kennis gekreegen hadden, overtreffende, dat zy zich verbeeldden, eindelyk, in de Nieuwe Wereld, een Beschaafd Volk ontdekt te hebben. Deeze vergelyking tusfchen het Volk van *Mexico*, en hunne onbeschaafde Nabuuren, schynen zy steeds in 't oog gehouden te hebben; en, met verwondering, veele dingen waarneemende, die de voortreflykheid der *Mexicaanen* aanduiden, bedienen zy zich, in 't beschryven hunner onvolmaakte Staatkunde en eerstbeginnende Kunsten, van zodanige uitdrukkingen als passen op de verrigtingen van Menschen; veel verder dan zy gevorderd. Beide deeze omftandigheden loopen zamen, om de geloofwaardigheid aan de vroegfte beschryvingen van de Zeden der *Mexicaanen* te verminderen. Door het maaken

ken eener vergelyking tusſchen hunne Zeden, en die der zo veel min beſchaafde Volken, voerden zy hunne eigene denkbeelden te hoog op. Door hunne wyze van voordraagen verwekten zy, in anderen, denkbeelden, niet min boven de waarheid verheeven. Laatere Schryvers hebben den ſtyl der oorspronglyke Geſchiedboekeren overgenomen, en 'er niet weinig aan toegevoegd. De kleuren, met welken DE SOLIS het Character van MONTEZUMA, den luister zyner Hofhoudinge, de Wetten en Staatkunde zyns Ryks, ſchildert, zyn dezelfde die hy zou hebben moeten gebruiken, om een Monarch en de Inſtellingen van een alderbeſchaafdſt Volk af te maalen.

Maar, ſchoon wy toeftemmen, dat de verhitte verbeeldings-kragt der *Spaansche Schryveren* iets, tot opciering, by hunne verhalen gevoegd hebbe, kan dit geenzins billyken den beſliſfenden en meesteragtigen toon; op welken verſcheide Schryvers alle hunne berigten van de *Mexicaanſche Magt, Staatkunde* en *Wetten*, verklaaren voor verdichtzelen van Menſchen, die ten oogmerke hadden te bedriegen, of vermaak in 't wonderbaare ſchiepen. Daar zyn weinig geſchiedkundige ſtukken, die, met eene onwraakbaarder baarblyklykheid, kunnen verzekerd worden, dan men in ſtaat is by te brengen, tot het onderſchraagen der wezenlyke byzonderheden, in de beſchryving van de Geſteltenis en Zeden der *Mexicaanen*. Ooggetuigen verhalen wat zy gezien hebben; Mannen, die zich langen tyd onthielden

VII.
HOEK.

Hun getuigenis is nogthans geloofwaardig in 't hoofdzakelyke.

den onder de *Mexicaanen*, zo voor als naa de vermeerstering, beschryven Instellingen en Gewoonten, daar in zwang; Persoonen van zulke onderscheide Beroepen, dat de zelfde voorwerpen zich aan hun oog, uit zeer verschillende gezigt-punten, hebben moeten opdoen; Krygslieden, Priesters, en Regtseleerden, stemmen allen overéén in hun getuigenis.

Hadt *CORTES* het gewaagd zynen Vorst te bedriegen, door hem eene Schildery van verzonne Zeden voor te stellen, het ontbrak dien Bemagtiger niet aan Vyanden, en nydige Mededingers, in staat om zyn bedrog te ontdekken, en die dit gaarne zouden hebben willen doen. Dan, volgens de juiste aanmerking van een' Schryver, wiens kloek vernuft de *Geschiedenis van America* opgehelderd, en wiens wel versnede pen dezelve verciert heeft (*t*), is deeze veronderstelling in zichzelve zo onwaarfchyglyk, als het bestaan zou geweest zyn. Wie, onder de verwoesters van dit magtig Ryk, was zo verlicht door Weetenschap, of zo nauwlettende op de vorderingen en werkzaamheden der Menschen in het gezellig leven, dat hy een verdicht Stelzel van Staatskunde kon smeeden; zo wel zamen hangende, zo zeer met zichzelve bestaanbaar, als dat, 't geen zy opgeeven in hunne berigten van het *Mexicaansche Staatsbestuur*? Van
waar

(*t*) *M. l'Abbe RAYNAL, Hist. Phil. et Polit. &c. III. 127.*

waar konden zy het denkbeeld ontleend hebben van veelc Instellingen in de Wetgeving en 't Bestuur, www.welke.com dien tyd, niets gelykvormigs te vinden was by Volken, die zy kenden? By den aanvang der Zestiende Eeuwe, hadt geen Vorst van eenig Koningryk in *Europa* vastgestelde Posthooften, om kundschap door alle zyne Staaften te brengen. Dezelfde aanmerking geldt omtrent het geen zy verhaalen van den aanleg der Stad *Mexico*, de schikkingen ten opzichte van het bestuur, en de onderscheide Wetten tot het bedienen des Regts, of het verzekeren van 't geluk des Ryks vastgesteld. Wie eenigzins gewoon is de vorderingen der Volken te beschouwen, zal dikwyls, in zeer vroege Tydperken daar van, een voorlyke en onverwagte aanblik ontdekken van die denkbeelden, welke gelegenheid geeven tot Instellingen, die den roem en 't cieraad daar van, in het verstgevorderdste Tydperk, uitmaaken. Zelfs in een staat, zo onvolkomen beschaafd als het *Mexicaansche Ryk*, kan het gelukkig vernuft van een schrander Waarneemer, opgewekt of geholpen door omstandigheden ons onbekend, Instellingen ingevoerd hebben, die men zelden elders dan in zeer beschaafde Maatschappyen aantreft. Maar het is bykans onmogelyk, dat de ongeletterde Vermeesteraars der Nieuwe Wereld, in één enkel geval, een begrip zouden gevormd hebben van Gebruiken en Wetten, verheven boven de maat der vorderinge in hun eigen tyd, en hun eigen Land. Of, indien

VII.
BOEK.

TES en zyne Medegenooten hier toe in staat geweest waren, wat bewoog dan de zodanigen, die hun den voet ligten, dit bedrog voort te zetten? Waarom zou CORITA, of MOTOLINEA, of ACOSTA, hunnen Vorst, of hunne Medeburgers, met een enkel fabelagtig vertelzeltje misleid hebben?

De Godsdienst der Mexicaanen.

In ééne byzonderheid, nogthans, hebben de Leidlieden, die wy moesten volgen, de *Mexicaanen* misfchien wreeder afgebeeld, dan zy weezenlyk waren. Hunne Godsdienststellingen, en de Plegtigheden van hunnen Eerdienst, worden door hun beschreeven als ten uitersten woest en wreed. De Godsdienst, die in de denkbeelden van eenen Wilden, wiens bevattingen van een hooger Magt duister, en wiens heilige plegtigheden weinig en eenvoudige zyn, niet veel te beduiden heeft, was, onder de *Mexicaanen*, tot een geregeld stelzel gebragt, met den volkomen sleep van Priesters, Tempels, Slachtoffers en Feesten. Dit strekt, op zich zelve genomen, ten bewyze, dat de staat der *Mexicaanen* zeer verskilde van dien der ruwer *Americaansche Stammen*. Doch uit de buitenspoorigheid hunner Godsdienstige begrippen, of de barbaarschheid hunner Plegtigheden, kan, met zekerheid, geen gevolg getrokken worden, ten opzichte van de maate hunner beschaafdheid. Want de Volken kleeven, langen tyd, naa dat zy uitgebreider denkbeelden beginnen te verkrygen, en beschaafd in Zeden te worden, de Stelzels van Bygeloof aan, gegrond op de ruwe bevattingen van vroegere dagen.

Uit

Uit den aart van den *Mexicaanschen* Godsdienst, mogen wy, egter, een allerregtmaatigst besluit opmaaken, ten opzichte van deszelfs invloed op het Volks-charaeter. Het Bygeloof vertoonde zich, by de *Mexicaanen*, in de naargeestigste en afschuwelykste gedaante. De Godheden waren met schrik bekleed, en schiepen genoeg in wraak. Zy werden den Volke voorgesteld onder verfoeylike gedaanten, die schrik baarden. De afbeeldzels van Slangen, Tygers, en andere verwoestende Dieren, vercierden hunne Tempels. Vrees was het eenig beginzel, 't geen de Dienaars dier Goden aandreef. Vasten, zelfsplaageryen, boetedoeningen, alle zeer streng, en veele ten hoogsten smertlyk, waren de middelen, aangewend om hunne wraak te stillen; en nimmer naderden zy hunne Altaaren, zonder dezelve met hun eigen bloed te besprengen. Maar van alle Offeranden werden de Menschen-offers voor de aangenaamste aan hunne Goden gehouden. Dit Godsdienstig begrip, zich mengen- de met den onverzoenlyken geest der wraake, en 'er nieuwe kracht aan byzettende, werd elk gevangene, in den Oorlog bekomen, ten Tempel gebragt, en opgeofferd met plegtigheden, zo staatlyk als wreed (u) (10).
Het

(u) CORTES, *Relat. ap. RAMUS*. III. 240. &c. B. DIAZ, C. 82. ACOSTA, *Lib. V. C. 13.* &c. HERRERA, *Dec. III. Lib. II. C. 15.* &c. GOMARA, *Chron. C. 80.* &c.

(10) De vergrooting der *Spaansche* Geschiedboekeren, ten opzichte van het getal der Menschen-offers, te

Het Hart en 't Hoofd werden aan de Goden geheiligd; de Krygsman, die, door zyné dap-

www.libtool.com.cn

Mexico geslacht', schynt verbaazend. Volgens GOMARA ging 'er geen Jaar voorby, of 'er werden twintig duizend Menschen-offers aan *Mexicaansche Godheden* toegebracht, in zommige jaaren beliep het getal vyftig duizend, *Chron.* Cap. 299. De Bekkeneelen deezer Ongelukkigen werden op orde gefchikt in een Gebouw ten dien einde opgerigt, en twee der Onderbevelhebberen VAN CORTES, die ze geteld hadden, berigten GOMARA, dat derzelver getal honderd en zes-en-dertig duizend was. *Ibid.* Cap. 82. — HERRERA's berigt is nog ongelooflyker, hy wil dat het getal der slachtofferen zo groot was, dat 'er vyf duizend op éénen dag, ja, by zommige gelegenheden, niet minder dan twintig duizend opgeofferd wierden, *Dec.* III. Lib. II. Cap. 16. — TORQUEMADA gaat beide die Schryvers in 't vergrooten te boven, als hy beweert, dat 'er twintig duizend Kinderen, behalven andere Slachtoffers, 's jaarlyks toegebracht wierden, *Mond. Ind.* Lib. VII. Cap. 21. — Het meest-beteekenendst gezag, ten voordeele van zulk een verbaazend getal, is dat van ZUMURRAGA, den eersten Bisfchop van *Mexico*, die, in eenen Briëve aan het Algemeen Capittel zyner Orde, in den Jaare MDCXXXI gefchreeven, beweert, dat de *Mexicaanen*, 's jaarlyks, twintig duizend Slachtoffers toebragten. DAVILA, *Theatro Ecclef.* 126.

In tegenoverftelling van alle deeze berigten, merkt B. DE LAS CASAS op, dat, indien 'er 's jaarlyks eene zo groote flachting onder de Menschen ware voorgevallen, het Land nooit zo Volkryk zou hebben kunnen worden, als het was toen de *Spanjaarden* eerst in 't zelve kwamen, en waar in het toen uitftak; hy verzekert ten vollen, dat de *Mexicaanen*, in 't Jaar, nooit meer dan vyftig of honderd Perfoonen opofferden. Zie zyn gefchil met SEPULVEDA, gevoegd by zyn *Brevisfima Relacion*, p. 105. CORTES geeft niet onderfcheiden op, welk een getal van Slachtoffers 'er 's jaarlyks geflacht werd; maar B. DIAZ DEL CASTILLO verhaalt, dat 'er, ten deezen opzigte, een on-

dapperheid, of list, het ongelukkig Slachtoffer in handen kreeg, voerde den romp weg, om 'er zich met zyn vrienden op te vergasten. Onder den indruk van denkbeelden zo vreeslyk en verschriklyk, en dagelijks gewoon aan tooneelen van bloedstorting, door den Godsdienst ontzaglyk gemaakt, moet het hart des Menschen verhard, en als verstaald worden, tegen alle gevoelens van tedere Menschlievenheid. De geestgesteltenis der *Mexicaanen* was, over zulks, onaandoenlyk en wreed. De aart van hunnen Godsdienst woog in zo verre den invloed van verbeterende Staatkunde, en beschaavende Kunsten, op; dat hunne Zeden, niettegenstaande hunne vorderingen in die beiden, in stede van zagter, wreedaartiger wierden. Aan welke oorzaaken men het hebbe toe te schryven, dat het Bygeloof, onder de *Mexicaanen*, zulk eene verschriklyke gedaante aannam, kunnen wy, door mangel aan genoegzaame geschiedkundige bescheiden, niet bepaalen. Doch de invloed daar van is zichtbaar, en bragt eene uitwerking voort, die zonderling is in de geschiedenis des Menschdoms. De Zeden van het Volk in de Nieuwe Wereld, 't welk de grootste vorderingen gemaakt hadt, in beschaafde Kunsten, waren de wreedste, en de

onderzoek gedaan zynde door de *Franciscaaner Monniken*, die, onmiddelyk naa de bemagtiging, na *Nieuw Spanje* gezonden waren, het bleek, dat men te *Mexico* elk jaar, omtrent twee duizend vyf honderd Menschen opofferde. Cap. 207.

VII.
BOEK.

Eifchen van
Peru, op ee-
ne hooge
Oudheid.

de barbaarschheid van eenige hunner Gebruiken overtrof die der Wilden.

Het Ryk van Peru roemt op een hooger oudheid dan dat van Mexico. Volgens de verhaalen der Overleveringe, door de Spanjaarden verzameld, hadt het vier honderd jaaren gestaan onder Twaalf opeen volgende Monarchen. Maar de kennis hunner oude geschiedenissen, die de Peruviaanen hunnen Vermeesteraaren konden mededeelen, moet zeer onvolkomen en onzeker geweest zyn (II). Zy waren, even als de andere *Americaansche Volken*, geheel onkundig van de Schryfkunst, en verstookten van alle middelen, waar door de geheugenis van

VOOR-

(II) 't Is nauwlyks noodig aan te merken, dat de *Peruviaansche Tydrekenkunde* niet alleen duister is; maar ook strydig tegen de besluiten opgemaakt uit de nauwkeurigste en uitgetrekte waarneemingen, wogens den tyd, die gedurende elke Regeering verloopt, in eene gegevene opvolging van Vorsten. Men heeft bevonden, dat het gemiddelde getal niet boven de twintig jaaren loopt. Volgens ACOSTA en GARCILASSO DE LA VEGA, was HUANA CAPAC, die in den Jaare MDXXVII stierf, de twaalfde *Inca*. Men moest de duur der *Peruviaansche Monarchy* niet boven twee honderd en veertig jaaren gebragt hebben; doch zy verzekeren dat dezelve vier honderd jaaren bestondt. ACOSTA, Lib. VI. Cap. 19. VEGA, Lib. I. Cap. 9. Naar deeze rekening was het gemiddelde getal van elke Regeering drie-en-dertig jaaren, in stede van twintig, het gemiddelde getal uit de waarneemingen van IZAAK NEWTON opgemaakt; doch zo onvolkomen waren de *Peruviaansche Overleveringen*, dat, schoon men het geheele getal stoutlyk te neder stelt, de jaaren van elke Regeering, op zichzelve, geheel onbekend zyn.

voorledene dingen, met eenige nauwkeurigheid, kan bewaard worden. Zelfs onder Volken, by ~~welken het gebruik~~ der Letteren bekend is, is het Tydperk, waar in de egtheid der Geschiedenisfe eenen aanvang neemt, veel laater dan het invoeren der Schryfkunste. Die edele uitvinding strekte langen tyd ten dienste van de dagelyksche bezigheden en behoeften des leevens, eer dezelve gebruikt werd tot het verhaalen der gebeurtenissen, met oogmerk, om verflag van de eene eeuw aan de andere te geven. Maar in geen Land strekte ooit de overlevering alleen tot een genoegzaam middel om geschiedkundige kennis, in eenige volkomenheid, staande te houden, gedurende een Tydperk, half zo lang als men wil dat de Monarchy van *Peru* bestaan hebbe.

De *Quipos*, of Knoopen, gelegd in korden van onderscheide kleuren, zo zeer geroemd by Schryvers op het wonderbaare verzet, als of zy de geregelde Jaarboeken des Ryks geweest waren, vervulden zeer gebrekkig de plaats van schriftlyke aantekeningen. Volgens de duistere beschryving daar van gegeven door ACOSTA (v), welke GARCILASSO DE LA VEGA, met weinig verandering, en geen verbetering altoos, heeft overgenomen, schynen de *Quipos* een middel geweest te zyn, om te vaardiger en te gemaklyker te rekenen. Door de ver-

Gebreken in
hunne ver-
haalen by
Quipos.

(v) ACOSTA, *Hist. Lib. VI. C. 8.*

schillende kleuren werden onderscheide voorwerpen aangeduid, en door ieder knoop een onderscheiden getal. Dus werd 'er eene telling gedaan, en eene soort van register gehouden van de Inwoonderen in elk Landschap, of van de onderscheide voortbrengzelen, daar ten algemeenen gebruike verzameld. Maar dewyl, door deeze Knoopen, hoe zeer ook veranderd, en op hoe verschildende wyzen zamengevoegd, geen zedelyk of afgetrokken denkoeld, geene werking of hoedanigheid der ziele, kon vertoond worden, bragten zy weinig toe, om de gedagtenis van oude gebeurtenissen en instellingen te bewaaren. De *Mexicaansche Schilderyen* en zinnebeeldige tekens, hoe ruw zy mogten weezen, verschaffen hun meer kundigheids van voorledene daaden, dan de *Peruviaanen* konden opdoen uit hunne hooggeroemde *Quipos*. Ja, schoon zy van een uitgestrekter gebruik, en beter geschikt geweest waren, om de plaats van geschreevene verhalen te bekleeden, gingen zy zo zeer verlooren, met de andere gedenktekenen van der *Peruviaanen* schranderheid, in de algemeene verwoesting door de *Spaansche bemagtiging* veroorzaakt, en de Burgeroorlogen daar op gevolgd, dat mèn 'er geen licht ter opheldering der geschiedenis uit kan ontleenen. Al de yver van GARCILASSO DE LA VEGA voor de eer van dat Geslacht der Monarchen, uit het welk hy afstamde, al de vlyt zyner naspeuringen, gepaard met de voordeelige omstandigheden,

waar

waar in hy dezelve te werk ſtelde, hebben geen bron van kennis geopend, onbekend aan de *Spaanſche Geſchiedſchryveren*, die vóór hem de pen voerden. In zyne *Royal Commentaries* bepaalt hy zich, om op te helderen 't geen zy verhaald hadden, wegens de oudheden en inſtellingen van *Peru* (*w*); en zyne ophelderingen zyn, even als hunne verhalen, geheel ontleend uit de van hand tot hand overgeleverde vertellingen, onder zyne Landgenooten.

Zeer weinig kunnen wy, derhalven, af op de byzondere berigten ons gegeven van de Krygstochten, de Veldſlagen, de Vermeesteringen, en het Character der vroegſte *Peruviaanſche Monarchen*. Wy kunnen ons op niets, in hunne geſchiedeniſe, als egt, verlaaten, dan op eenige weinige ſtukken, dermaate ingevlogten in het ſtelzel van hunnen Godsdienst en Staatskunde, dat de geheugenis daar van niet wel kon verlooren gaan; en, op de beſchryving van zulke Gewoonten en Inſtellingen, als in ſtand gebleeven waren tot den tyd der vermeesteringe, en onder de waarneeming der *Spanjaarden* vielen. Door op deeze nauwkeurig te letten, en, zo veel my mogelijk was, ze af te ſcheiden van het verdichtzel- en 't twyfelagtige, heb ik my bevlytigd een denkbeeld te vormen van het Staatsbeſtuur en de Zeden der *Peruviaanen*.

Het

VII.
BOEK.

Oorsprong
huns Burger-
lyken Be-
fiuurs.

Het Volk van *Peru*, gelyk ik reeds heb aangetekend (x), was de ruwheid des Wilden Leevens eerst ontworfeld toen MANCO CAPAC, en zyne Medegenootte MAMA OCOLLO, verscheenen, om hun te onderwyzen en te beschaaven. Wie deeze buitengemeene Perfoonen waren, of zy hun Stelzel van Wetten en de kennis der Kunsten uit eenig ander beschaafder Land bragten, of, hoe zy, Inboorelingen van *Peru* zynde, denkbeelden gekreegen hadden, zo verre die hunner Landgenooten overtreffende, zyn omstandigheden, waar omtrent de *Peruviaansche Overlevering* geen berigt geeft. MANCO CAPAC, en zyne Gezellinne, zich bedienende van de geneigdheid der *Peruviaanen*, tot bygeloof, en byzonder van hunnen eerbied voor de Zon, gaven voor, Kinderen van dat heerlyk Hemellicht te weezen, en leverden hunne onderrigtingen, in den naam en op 't gezag der Zonne; over. De menigte luisterde en geloofde. Welk eene hervorming in Staatkunde, en Zeden, de *Peruviaanen* aan deeze Grondvesters huns Ryks toeschryven, en hoe hunne Voorvaders, uit de voorschriften van den Inca en zyne Medegenootte, allengskens eenige kennis kreegen van die Kunsten, en eenigen smaak in dat betoon van vlyt, 't welk de lyftogt zeker en het leeven draagelyk maakt; heb ik boven, ter even aangehaalde plaats;

(x) Het zesde Boek deezer *Geschiedenis*, of het IIIde Decl, bl. 278.

te, in myne *Geschiedenis*, vermeld. Deeze zegeningen waren oorspronglyk in zeer nauwe perken omfchreeven; want het gezag van den eersten Inca strekte niet veele mylen verder dan *Cuzco*. Doch, in vervolg van tyd, breidden zyne Opvolgers hunne heerschappy uit over alle de Landschappen, die, ten Westen van de *Andes*, van *Chili* tot *Quito* strekken; in elk Gewest hunne byzondere Staatkundige en Godsdienstige Instellingen invoerende.

De byzonderste en treffendste omstandigheid, in het *Peruviaansche Ryksbestuur*, is de invloed van den Godsdienst op deszelfs aart en wetten. Godsdienstige denkbeelden maaken zulk een flauwen indruk op de Ziel eens Wilden, dat het uitwerkzel daar van op zyne gevoelens en zeden nauw merkbaar is. Onder de *Mexicaanen*, heeft de Godsdienst, tot een geregeld Zamenstel gebragt, en eene voornaame plaats bekleedende in hunne openbaare instellingen, met zichtbaare kragt gewrogt, in het vormen van het byzonder karakter diens Volks. Maar, in *Peru*, was het geheele Stelzel van Burgerlyke Staatkunde op den Godsdienst gegrondvest. De Inca kwam niet alleen voor als een Wetgever; maar als de Afgezant des Hemels. Zyne voorschriften werden niet enkel ontvangen als de bevelen van een' Meerderen; maar als de geboden van de Godheid zelve. Zyn Geslacht hield men voor heilig; en, om 't zelve onderscheiden te bewaaren, en voor alle besmetting met onedeler bloed te hoeden, trouwden de Zoonen van MANCO CA-

't Zelve was
gegrond op
den Gods-
dienst.

VII.
BOEK.

PAC hunne eigene Zusters ; en niemand werd immer toegelaaten den Throon te beklimmen, of hy moest, door zulk eene zui-
vere afstamming ; daar op regt hebben. Dee-
ze *Kinders der Zonne*, want deeze benaa-
ming gaf men aan de geheele Naakomeling-
schap van den eersten Inca, zag het Volk
aan met den eerbied aan Weezens van een
hooger rang verschuldigd. Men stelde vast,
dat zy onder de onmiddelyke bescherming
stonden der Godheid, van welke zy afstam-
den ; als mede dat deeze elk bevel, door
den regeerenden Inca gegeven, voorschreef.

Opmerkens-
waardige uit-
werkzels hier
van.

De volstaage
Oppermagt
van den Inca.

Uit deeze denkbeelden vloeiden twee ge-
volgen voort. Het gezag van den Inca was
onbepaald en volstrekt, in den uitgebreid-
sten zin dier woorden. Wanneer de beslui-
ten van een Vorst aangezien worden als de
bevelen van de Godheid, is het niet alleen
een daad van wederspannigheid, maar van
Godloosheid, 's Vorsten wil te betwisten of
te wederstreeven. Gehoorzaamheid wordt
dan een pligt van Godsdienst: en vermids
het eene ontheiliging zou weezen, eenen
Vorst, die onder 't geleide des Hemels staat,
te bepaalen, en vermetelheid hem raad te
geeven, bleef 'er niets over, dan hem, met
een blind ontzag, te gehoorzaamen. Dit
moet onvermydelyk het gevolg zyn van elk
Staatsbestuur, gebouwd op voorgewende
tuſſchenkomst van hoogere Weezens. Zo-
danig was, over zulks, de blinde onderwer-
ping, die de *Peruviaanen* hunnen Opper-
vorsten toebagten. Perſoonen van den aan-
zienlykſten rang en grootſte magt in hunne
heer-

heerschappye erkenden hun voor Weezens van verhevener natuure: ten betoon hier van, verscheenen zy, in de Vorsten tegenwoordigheid toegelaaten, met een last op hunne schouderen, deeze strekte ten zinnebeeld van hunne dienstbaarheid en wilvaardigheid, om alles te draagen wat den Inca behaagde hun op te leggen. By hunne Onderdaanen was het niet noodig geweld te gebruiken, om hunne geboden kragt by te zetten: Ieder Onderbevelhebber, met de magt bekleed om ze te volvoeren, werd geëerbied, en, volgens het berigt van een kundig waarneemer der *Peruviaansche Zeden* (y), kon hy, alleen, van het eene einde des Ryks tot het ander trekken, zonder tegenstand te ontmoeten: want, op het vertoonen eeniger franje van de Koninglyke *Borla*, een cieraad den regeerenden Inca byzonder eigen, stonden de goederen en het leeven des Volks te zyner beschikkinge.

Een ander gevolg van het grondvesten des Ryksbestuurs in *Peru*, op den Godsdienst, was, dat alle Misdaaden met den dood gestraft wierden. Men merkte zé aan niet als overtredingen van Menschlyke Wetten; maar voor beledigingen der Godheid aangedaan. Elk misdryf, zonder eenig onderscheid, tuschen die ligt en die van eene booze natuur waren, schreeuwde om wraak, en 't kon niet geboet worden, dan alleen door 't bloed des overtreders. Overeenkomstig met die zelf-

Het straffen van alle misdaaden met den dood.

(y) ZARATE, Lib. I. C. 13.

zelfde denkbeelden, volgde de straf, met onvermydelyke zekerheid, op de misdaden: de wywetbelediging des Hemels van eenen te hoonenden aart gehouden wierd, om vergifnis te kunnen verwerven (*). Onder een Volk van bedorven Zeden, zouden grondbeginzels eener zo strenge en onvergeeflyke regtsvordering, meer strekken om de misdryven te vermenigvuldigen dan te bedwingen, door de Menschen woest en balftuurig te maaken. Doch de *Peruviaanen*, eenvoudig van Zeden en een niets kwaads denkend geloof, werden, door deeze strenge tugt, in zulk een ontzag gehouden, dat het getal der overtreeders zeer klein was. Eerbiedenis voor de Monarchen, zo als zy geloofden, verlicht en bestuurd door de Godheid, welke zy aanbaden, zette hun ter pligtsbetragting aan: de vrees voor straffe, die men hun geleerd hadt aan te merken als de onvermydelyke wraak, door den beledigden Hemel hun aangedaan, wederhieldt hun van boosheid.

Zagte aart
van hunnen
Godsdienst.

Het stelzel des Bygeloofs, waar op de *Inca's* hun eisch op zulk een hoog gezag geënt hadden, verschilde gansch en al in aart van 't geen onder de *Mexicaanen* stand greep. *MANCO CAPAC* wendde den eerbied zynes Naavolgeren geheel tot natuurlyke voorwerpen. De Zon, als de groote bron van licht, vreugde, en vrugtbaarheid by 't geschaapene, ontving van hun de voornaamste

(*) VEGA, Lib. II. C. 6.

ste hulde. De Maan en de Starren waren, als met de Zon medewerkende, gerechtigd tot eerbetooningen van eene tweede soort. Wanneer de neiging in 't Menschlyk gemoed, om eene hooger Magt te aanbidden, deeze rigting neeme, en zich schikke om de orde en goedgunstigheid, die weezenlyk in de Natuur bestaan, te bespiegelen, is het Bygeloof van eenen zagten aart. Wanneer ingebeelde Weezens, gebooren uit de grillige opvatting en de vrees der Menschen, verondersteld worden de Natuur te beheerschen, en tot voorwerpen van Eerdienst strekken, neemt het Bygeloof altoos een woester en wreeder gedaante aan. Van dit laatste ontmoeten wy een voorbeeld by de *Mexicaanen*; van het eerste een doorslaand blyk by 't Volk van *Peru*. Zy hadden 't is waar, geenzins zodanige vorderingen gemaakt in waarneeming en onderzoek, dat zy rechtmaatige denkbeelden van de Godheid vormden; ook vindt men, in hunne taale, geene eigenlyke benaaming van de Opperste Magt, die aanduidde, dat zy van dezelve eenig begrip gevormd hadden, als den Schepper en Bestuurder der Wereld (a). Doch, door hunne eerbiedenis te betoonen aan dat glansryk Licht, 't welk, van wegen de algemeene en leevenbaarende kragt, het beste zinnebeeld is van de Godlyke goeddaadigheid, waren de plegtigheden en gebruiken, die zy aangenaam en welgevallig voor

(a) ACOSTA, Lib. V. C. 3.

voor de Zonne oordeelden, onschuldig en Menschlievend. Zy offerden aan de Zon een gedeelte der Vruchten, door haare koesterende warmte uit den schoot des Aardryks getrokken, en tot ryphheid gebragt. Zy slachtten, als een betoon van dankerkentnisse, eenige Dieren voor dat Hemellicht: dewyl deeze het voedzel verschuldigd waren, aan deszelfs invloed. Eindelyk schonken zy aan de Zon de keurigste stukken van hunnen arbeid; vermids haar licht de hand des Kunstenaars, in dezelve te vervaardigen, bestraald hadt. Maar de Inca's bezoeelden nooit de Altaaren der Zonne met Menschen bloed; ook konden zy niet begrypen, dat hun goetdoende Vader, de Zon, behaagen zou kunnen scheppen in zulke schriklyke Slachtoffers (12). In deezer-
voe-

(12) Niet weinigen der vroegste *Spaansche Schryver*en beweerden, dat de *Peruviaanen* Menschen-offers slachtten. XEREZ, p. 190. ZARATE, Lib. I. Cap. II. ACOSTA, Lib. V. Cap. 19. Maar GARCILASSO DE LA VEGA beweert, dat, schoon deeze barbaarsche gewoonte stand greep onder hunne onbeschaafde Voorouderen, dezelve te eenemaale was afgeschaft door de Inca's, en dat men nimmer, in eenigen Tempel der Zonne, een Menschen-offer toebragt. Deeze verzekering en de schynbaare redenen, met welke hy dezelve verdedigt, zyn genoegzaam tot wederlegging van de *Spaansche Schryvers*, wier verhalen alleen op hooren zeggen rusten, en niet op 't geen zy zelve hadden waargenomen. VEGA, Lib. II. Cap. 4. De *Peruviaanen* offerden, op een hunner Feesten, koekjes, vogtig gemaakt met bloed uit de armen, de wenkbrauwen, en neuzen hunner Kinderen. *Id. Ibid.* Lib. VII. Cap. 6. Deeze Plegtigheid schynt herkomstig van hunne oude gewoonte.

voege waren de *Peruviaanen* onkundig van die barbaarsche plegtigheden, welke de gevoeligheid weg neemen, en de aandoenlykheid der natuure, op 't zien van 't lyden des Naasten, onderdrukken, door den aart des Bygeloofs van hun omhelsd, gevormd tot een veel heufcher Volks-character, dan eenig Volk in *America*.

De invloed daar van wrogt zelfs op hunne Burgerlyke Instellingen, en diende om dezelve te verbeteren in alles wat met de heuschheid van Character streedt. De heerschappy der Inca's, schoon de volstrektste van alle eigendunklyke Regeeringen, werd verzagt door haare verbintenis met den Godsdienst. De Ziel vindt zich niet verlaagd en verdrukt, door het denkbeeld van de gedwongene onderwerping aan den wil eens Oppersten; de gehoorzaamheid, toegebracht aan eenen dien men aanzag als met Godlyk gezag bekleed, was vrywillig en floot geene vernedering in. De Vorst, bewust dat de onderwerpelyke eerbied zyns Volks voortvloeyde uit hun geloof in zyne Hemelsche herkomst, hieldt gestadig in 't oog eene onderscheiding, die hem aanzette, om die goeddoende Magt, welke men veronderstelde dat hy afbeeldde, na te volgen. Uit hoofde deezer wederzydsche indrukken, ontmoeten wy, in de geschiedkundige overleveringen van *Peru*, nauwlyks eenig voorbeeld van opstand tegen den regeerenden Vorst, en, onder twaalf oopen volgende Monarchen, vindt men geen één Dwingeland.

VII.
BOEK.

En op hun
Krygswee-
zen.

Zelfs de Oorlogen, waar in zich de Inca's ingewikkeld vonden, werden gevoerd met eenen geheel anderen geest dan die der overige *Americaanfche Volken*. Zy ftree- den niet, gelyk Wilden, om te verdelgen en uit te rooijen; of, gelyk de *Mexicaanen*, om bloeddorftige Godheden op Menfchen-offers te vergasten. Zy overwonnen, met oogmerk, om de verwonnelingen te recht te brengen en te befchaaven, en de kennis hunner eigene Inftellingen en Kun- ften te verfpreden. De Gevangenen fchy- nen niet blootgefteld geweest te zyn aan de fmaadheden en pynigingen, hun al- lerddeerlykft lot in alle andere deelen der Nieuwe Wereld. De Inca's namen het overwonnen Volk onder hunne befcher- ming, en vergunden 't zelve deel te nee- men in alle de voorregten hunner oor- fpronglyke Onderdaanen. Deeze handel- wyze, zo ftrydig met de *Americaanfche Woestheid*, en zo zeer zweemende naar de Menschlievenheid der befchaafdfte Volken, moet, even als andere byzonderheden, door ons in de Zeden der *Peruviaanen* waargenomen, aan den aart van hunnen Godsdienst worden toegefchreeven. — De Inca's, alle eerbiedenis toegebragt aan eenig voorwerp, behalven de Hemelfche Magten, door hun aangebeden, voor god- loos aanzierende, waren 'er zeer op gefield, om aankomelingen tot hun Geliefde Stel- zel te maaken. De Afgoden van elk ver- meesterd Landfchap werden in zegepraal na den

den grooten Tempel te *Cuzco* gevoerd (b), en daar geplaatst als zegetekens van de meerdere magt der Godheid, die hun Ryk beschermde. Het overwonnen Volk behandelde men met zagtheid, en onderwees het in de Godsdienstige Leerstellingen zyner nieuwe Meesteren (c); ten einde de Overwinnaar den roem mogt weg draagen, van 't getal der aanbiddersen zyns Vaders, de Zon, vergroot te hebben.

De staat des Eigendoms was in *Peru* niet min zonderling dan die des Godsdiensts, en wrogt desgelyks mede, om aan 't Volkscharacter eene zagtheid by te zetten. Alle de Landen, ter bebouwinge bekwaam, werden in drie deelen onderscheiden. Het eene was aan de Zon geheiligd, en wat het voortbragt, strekte tot het oprichten van Tempelen, en het verschaffen van alles wat men noodig hadt tot het volvoeren der openbaare Godsdienst-plegtigheden. — Het ander behoorde den Inca, en de vrugt werd afgezonderd gehouden, als iets 't geen de Gemeente opbragt tot het onderhoud des Ryksbestuurs. — Het derde en grootste gedeelte diende, om voedsel te leveren aan het Volk, onder 't welke het verdeeld werd. Niemand, egter, hadt regt van uitsluitenden Eigendom op het deel hem toegeschikt. Hy bezat het slegts voor één jaar; naa verloop

Zonderlinge
staat des Ei-
gendoms.

(b) HERRERA, *Dec. V. Lib. IV. C. 4.* VEGA, *Lib. V. C. 12.*

(c) HERRERA, *Dec. V. Lib. IV. C. 8.*

VII.
BOEK.

loop van 't zelve werd 'er eene nieuwe ver-
deeling gemaakt, geschikt naar den rang,
het aantal en de behoeften van elk Gezin.
Alle deeze Landen werden bebouwd door
den veréénden vlyt der Gemeenschappe. Het
Volk, daar toe opöntbouden, door een Ge-
zaghebber over 't zelve gesteld, ging geza-
menlyk ten Akker, en volbragt de opgeleg-
de taak, terwyl zang, gepaard met ipeel-
tuigen, hun onder den arbeid streelde en
bemoedigde (d).

De uitwerk-
zels hier van.

Door deeze zonderlinge verdeeling der
Landeryen, als mede door de wyze van de-
zelve te bebouwen, werd het denkbeeld van
algemeen belang, en onderlinge gediensfig-
heid steeds ingeprent. Elk, hoofd voor hoofd,
voelde zyne verbintenis aan allen, die hem
omringden, en wist dat hy van hunne vriend-
lyke hulpe afhing, om eenen ryken Oogst
in te zamelen. Een staat, dus ingerigt,
mag aangemerkt worden als één groot Ge-
zin, waar in de vereeniging der Leden zo
volmaakt, en de verwisfeling van goede
diensten zo merkbaar was, dat dezelve eene
sterker verknogtheid baarde, en de Men-
schen nauwer aan een verbondt, dan plaats
hadt onder eenig ander Staatsbestuur in *A-*
merica. Hier uit ontstonden heufche zeden
en zagtaartige deugden, onbekend in den
Wilden Staat, en waar van de *Mexicaanen*
weinig wisten.

Maar,

(d) HERRERA, *Dec. V. Lib. IV. C. 2. VEGA,*
Lib. V. C. 5.

Maar, schoon de Instellingen der Inca's zodanig geschikt waren, dat ze de banden der genegenheid by hunne Onderdaanen nauwer dicht haalden, was 'er eene groote ongelijkheid in hun Staat. Het onderscheid van Rangen greep volkomen stand in *Peru*. Een groot deel der Inwoonderen bevondt zich in een staat van slaavernye, onder den naam van *Yanaconas*. Hunne Kleeding, hunne Huizen, verschilden van die der Vryen. Gelyk de *Tamemes* van *Mexico*, werden zy gebruikt tot het draagen van lasten, en het verrigten van allen laagen arbeid (e). — Naast hun in rang volgden de Vrye lieden; doch die geen tekens van daadlyke of erflyke Waardigheid droegen. — Boven deezen stonden de zodanigen, die de *Spanjaarden*, uit hoofde der Oorcieraaden, *Orejones* noemden. Zy maakten den Adel uit, en bekleedden, in tyd van Vrede en van Oorlog, alle Ampten van gezag en belang (f). Aan 't hoofd van alle Rangen praalden de *Kinders der Zonne*, die, door hunne hooge herkomst, en byzondere voorregten, zo veel boven de *Orejones* verheeven waren, als deezen boven het Volk.

Zulk eene gedaante van Maatschappy was, zo uit hoofde van de verééniging der Leden, als van het onderscheid in hunne Rangen,

VII.
BOEK.

Ongelykheid
van Rangen,

Staat der
Kunsten.

(e) HERRERA, Dec. V. Lib. III. C. 4. Lib. X. C. 3.

(f) HERRERA, Dec. V. Lib. IV. C. I.

VII.
BOEK.

gen, gunstig aan het voortzetten der Kunsten. Doch de *Spanjaarden*, eenige jaaren vóór dat zy *Peru* ontdekten, kennis gekreegen hebbende aan den gevorderden Staat van verscheide Kunsten in *Mexico*, voelden zich dermaate niet getroffen, door 't geen zy in 't eerstgemelde Gewest waarnamen, en beschryven de voortbrengzels van vernuft en vlyt, met minder vuurs van verwondering. De *Peruviaanen* waren, nochtans, de *Mexicaanen* verre voor uit, en in de noodzaaklyke Kunsten deezes levens; en in de zodanige als eenig regt hebben, om met den naam van Fraaije Kunsten bestempeld te worden.

Gevorderde
staat des
Landbouws.

In *Peru* was de Landbouw, die kunst van de allerhoogste noodzaaklykheid in 't gezellig leeven, uitgestrekter, en werd met grooter kunde voortgezet dan in eenig ander gedeelte van *America*. De *Spanjaarden* werden, in hun optocht door dat Land, zo ryklyk voorzien met allerlei behoeften, dat wy, in het verhaal hunner lotgevallen, geen dier droeve tooneelen van gebrek en hongersnood aantreffen, als de vermeësteraars van *Mexico* zo dikmaal moesten betreeden. De hoeveelheid des Lands, die te bebouwen stondt, was niet aan 't welgevallen van elk overgelaaten; maar door openbaar gezag geregeld, naar maate van de behoeften der Gemeenschappe. Het onheil zelfs van een onvrugtbaar saisoen werd slegts weinig gevoeld; want de vrugt der Landen aan de Zon geheiligd, en van die den Inca toekwa-

kwamen, werden opgeleid in de *Tambos*, of openbaare Verzamelplaatzen, en bleef daar als een opgelegde voorraad voor tyden van schaarsheid (g).

Daar dus de uitgestrektheid des Landbouws, met zulk eene vooruitziende aandagt op de behoeften van den Staat, bepaald was, werd ook de vinding en vlyt der *Peruviaanen*, tot het betoon van meer dan gewoone poogingen, uitgelokt, door zekere gebreken, byzonder eigen aan hunne Lugt- en Landstreeke. Alle de groote Rivieren, die van de *Andes* vloeijen, neemen haaren loop Oostwaards na den *Atlantischen Oceaan*. *Peru* wordt alleen bewaterd door eenige stroomen, die als stortende beeken van het Gebergte schieten. Een groot gedeelte van het laage Land is zandig en dor, en nooit door den regen verfrist. Om een zo weinig beloovend Land vrugtbaar te maaken, heeft het vernuft der *Peruviaanen* de toevlugt genomen tot verscheide hulpmiddelen. Met veel gedulds en kunsts bragten zy, door middel van kanaalen, uit de beeken, die in hun Land nederstortten, een geregelde maate van vogtigheid op hunne Velden (h). Zy verrykten den grond, door denzelven te bemesten met den drek der Zee-vogelen, waar
van

(g) ZARATE, Lib. I. C. 14. VEGA, Lib. I. C. 8.

(h) ZARATE, Lib. I. C. 4. VEGA, Lib. V. C. 1 en 24.

van zy een onuitputbaaren voorraad vonden, op alle de Eilanden aan de Kust (i) (13).

In de beschryving der gebruiken van een volkomen beschaafd Volk, zouden dusdanige bedryven nauwlyks de aandagt trekken, of vermeld worden als eenigermate opmerkenswaardig; doch in de Geschiedenis van het weinig vooruitziend Geslacht der Bewoonderen van de Nieuwe Wereld, zyn ze geregtigd ter optekeninge, als zonderlinge blyken van vernuft en kunst. De Ploeg was by de *Peruviaanen* een onbekend werktuig. Zy roerden den grond om, met eene soort van spaade van hard hout (k). Deeze arbeid zag men niet aan met zulk een oog van minagting, dat dezelve geheel voor de Vrouwen wierd overgelaten. Beide de Sexen veréénigden zich in het volvoeren van dit noodzaaklyk werk. De *Kinderen van de Zon* zelve gaven een voorbeeld van nyverheid, door met eigen hand een stuk gronds, naby *Cuzco*, te bearbeiten,

(i) ACOSTA, Lib. IV. C. 37. VECA, Lib. V. C. 3.

(13) De *Spanjaarden* hebben beide deeze gewoonten van de Oude *Peruviaanen* overgenomen. Zy hebben eenige der Waterleidingen of Kanaalen, in de dagen der *Incas* gemaakt, bewaard, en nieuwe vervaardigd, door welke zy de bouwlanden bewateren. ULLOA, *Voyage*. Tom. I. p. 422-477. Zy volhardden desgeelyks in 't gebruiken van de *Guano*, of drek der Zeevogelen tot mest. ULLOA geeft eene beschryving van de bykans ongelooflyke veelheid, die op de kleine Eilanden aan de Kust valt. *Ibid.* 481.

(k) ZARATE, Lib. I. C. 8.

den, en zy verheerlykten dit bedryf, door 't zelve hun Zegepraal over de Aarde te noemen (l). www.libtool.com.cn

VII.
BOEK.

De Gebouwen der Peruviaanen.

De meerderheid van 't vernuft der *Peruviaanen* is desgelyks zigbaar in het bouwen hunner Huizen, en openbaare Gestichten. In de uitgestrekte vlakten langs den *Stillen Oceaan*, waar de Hemel bestendig helder, en de Lugtgesteltenis zagt is, hadden zy zeer ligt opgeslaagene Wooningen. Doch in de hooger liggende Gewesten, waar het sterk regent, waar de verandering der jaarsaisoenen, en derzelver gestrengheid, gevoeld wordt, vindt men de Huizen van een hefter maakzel. Zy waren meestal van eene vierkante gedaante, met muuren van acht voeten hoog, bestaande uit steenen in de Zon hard geworden; de deuren waren laag en nauw, zonder eenige vensters. Hoe eenvoudig deeze Gebouwen, hoe ruw de bouwstoffen uit welke zy bestonden, mogen schynen, waren zy zo sterk, dat veelen derzelven nog bestaan in verscheide deelen van *Peru*, langen tyd naa dat alle gedenktekens, die ons eenig denkbeeld kunnen geeven van den huislyken staat der andere *Americaansche Volken*, van de aarde verdweenen zyn.

Maar de *Peruviaanen* toonden hunne kunst op 't voordeeligst en 't uitgestrektst, in de Tempels aan de Zon gewyd, en in de Gebouwen, tot verblyfplaatzen hunner Vorsten geschikt. De beschryvingen daar van by

(l) VEGA, Lib. V. C. 2.

by zodanige *Spaansche Schryvers*, als gelegenheid hadden om ze te zien, terwyl ze, in zekere maate nog geheel waren, zou men veelligt voor vergroot houden, indien de nog voor handen zynde overblyfzels geen getuigenis der waarheid aan hunne verhaalen gaven. Deeze overblyfzels van Tempels, en Koninglyke Gebouwen, werden in elk Landschap des Ryks gevonden, en derzelve veelvuldigheid wyst aan, dat het de gedenktekens zyn van een magtig Volk, 't welk, een vry uitgebreid Tydperk, in een staat van aanmerkelyke vordering, bestaan hebbe. Het blykt dat het Gestichten geweest zyn van verschillende grootte. Eenige van eene middelbaare, veele van eene verbaazende uitgestrektheid, alle zeer vast gebouwd, en naar elkander gelykende in de wyze van bouworde. De Tempel van *Pachacamac*, met een Paleis van den Inca, en eene Sterkte; waren in diervoege aan elkander verbonden, dat ze één groot Gebouw uitmaakten, van meer dan eene halve myl in den omtrek. In dit verbaazend gevaarte, straalt dezelfde zonderlinge smaak in 't bouwen door, als in de andere Werken der *Peruviaanen*. Dewyl zy geene kennis hadden van de katrol, of andere werktuigen, en de groote steenen tot geene aanmerkelyke hoogte konden opbrengen, waren de muuren van dit Gebouw, 't welk een uiterste pooging schynt geweest te zyn, om iets heerlyks op te haalen, slegts twaalf voeten boven den grond. Schoon zy het gebruik van Kalk, of

of eenig ander Ciment niet ontdekt hadden, zyn de Steenen met zulk eene keurigheid op elkander geplaatst, dat de voegen nauwlyks kunnen gezien worden (14).

[Allen, die deeze Gebouwen der *Peruviaanen*, met opmerking zagen, stonden over drie stukken verwonderd. — Voor eerst, over de grootte der Steenen, tot eenige hunner Gestichten gebruikt. A C O S T A heeft 'er één gemeeten, die dertig voeten lang, achttien breed, en zes dik was; en hy merkt op, dat 'er, in de Sterkte te *Cuzco*, steenen van nog veel grooter afmeetingen gevonden worden. Het valt niet gemaklyk te begrypen, hoe de *Peruviaanen* dezelve konden verwerken, en zelfs tot de hoogte van twaalf voe-

(14) De Tempel van *Cayambo*, het Paleis van den Inca te *Callo*, in de vlakte van *Lacatunga*, als mede het Paleis van *Atun-Cannar*, worden door U L L O A, die deeze Gebouwen met groote nauwkeurigheid bezag, beschreeven. Tom. I. p. 286. &c. De Heer DE CONDAMINE geeft ons een keurig berigt van de ruïnen van *Atun-Cannar*. *Mem. de l'Academie de Berlin*. A. D. 1746. p. 435. A C O S T A beschryft de ruïnen van *Cuzco*, door hem bezigtigd. Lib. VI. Cap. 14. G A R C I L A S S O schenkt ons, in zynen gewoonen styl, zeer weidsche en verwarde beschryvingen van verscheide Tempels, en andere openbaare Gebouwen, Lib. III. Cap. 21. Lib. VI. Cap. 4. D O N — Z A P A T A verschaft ons, in eene breedvoerige Verhandeling over *Peru*, die tot nog het licht niet aanschouwt, eenig berigt ten opzigte van verscheide overblyfsels der Oude *Peruviaanen*, door geene andere Schryvers vermeld. In een *Handschrift*, onder myne bewaaring, Art. XX. U L L O A beschryft eenige der Oude *Peruviaansche Sterkten*; Werken van groote uitgefrecktheid en vastheid, Tom. I. 391.

voeten op voeren. — De tweede omftandigheid, die hunne verwondering gaande maakte, was de onvolmaaktheid van de kunst der *Peruviaanen*, om in hout te werken. Door 't geduld en 't volftandig aanhouden, den *Americaanen* natuurlyk eigen, kunnen de Steenen, enkel met ze tegen elkander te wryven, of door middel van bytels en andere werktuigen van fteen gemaakt, eene zekere bepaalde gedaante krygen; doch, met zulk ruw geréedfchap, kan men in het timmeren weinig voortkomen. 't Was den *Peruviaanen* onmogelyk, twee ftukken houts in elkander te voegen, of eenig werk, uit hout beftaande, te verbinden en vastigheid te geeven. Dewyl zy geen middelpunt wiften te vormen, waren zy geheel onkundig van 't gebruik der boogen in 't bouwen; en de *Spaansche Schryvers* kunnen niet begrypen, hoe zy in ftaat waren om een Dak te vervaardigen, voor de groote Gevaarten die zy bouwden. — Eene derde omftandigheid, die een wonder opzien baarde, levert een allerfterkst bewys op, in alle de gedenktekens der *Peruviaanen* doorftaalende, van hun gebrek in vernuft en vinding; doch tevens van hun verbaazend geduld. Geen der Steenen, tot die Gefichten gebruikt, hadt eene byzondere of gelykvormige gedaante, tot het verwerken gefchikt. De *Indiaanen* namen ze, zo als ze op 't Gebergte vielen, of uit de fteengroeven gehaald werden. Deeze waren vierkant, geene driehoekig, zommigen bultig, anderen hol. Hun kunst en vlyt ftelden zy te werk om

Om deeze zamen te voegen, door zulke hol-
higheden in den eenen te maaken, als juist be-
antwoordden aan de uitsteekende punten van
den anderen. Deeze verdrietige arbeid, die
zo gemaklyk te verligten geweest was, door
de oppervlakte der steenen gelyk aan elkan-
der te maaken, of door schuuren, of door
hunne koperen beitels, zou ongelooflyk ge-
oordeeld worden, indien de overblyfzels dier
Gebouwen zulks niet buiten twyfel stelden.
Zy hebben hier door een zeldzaam voorkom-
men, in 't oog der *Europeaanen*. 'Er is geen
geregelde laag in een gansch Gebouw, en
geen der Steenen gelykt naar een' anderen
in gedaante of grootte. Doch ze zyn, des
niettegenstaande, door den aanhoudenden,
schoon kwaalyk ingerigtten vlyt der *Indiaa-
nen*, met de straks gemelde nauwkeurigheid,
aan elkander gevoegd (m) (15).]

Zo verre men, uit de schikking in de
overblyfzels, kan oordeelen, waren de Ver-
trekken der Gebouwen niet wel verdeeld,
en

(m) [Het ingeslootene is een gedeelte der LXIII
Aant. van ROBERTSON. VERT.]

(15) ULLOA maakte deeze aanmerking, wegens
de gedaante der Steenen in de Sterkte van *Atun-
Canar*. *Voy. I. p. 387*. PINETO geeft eene derge-
lyke beschryving van de Sterkte te *Cuzco*, het volko-
menste van alle *Peruviaansche Gebouwen*. ZAPATA,
in een Handschrift, onder myne bewaaring. Volgens
den Heer DE CONDAMINE, waren 'er eenige gere-
gelde laaggen van steen op elkander, in zommige ge-
deelten van *Atun-Canar*, die hy voor zonderling en
een bewys van eenige vordering houdt. *Mem. de l'Ac-
dem. de Berlin. A. D. 1746. p. 435*.

en zy verſchaften weinig gemak. In geen gedeelte des Gebouws vindt men eenig venſter: en dewyl er geen licht, dan door de deur, kon inkomen, moeten alle Kamers, die van eene aanmerkelyke uitgeſtrektheid waren, geheel donker geweest, of door eenig ander middel licht geſchept hebben. Doch met alle deeze en veelvuldige andere gebreken, die in hunne Bouwkunde zouden kunnen aangewezen worden, hebbe men de Werken der *Peruviaanen*, nog overgebleeven, aan te zien als verbaazende proefftukken eens Volks, van het gebruik des Yzers onkundig, en die ons teffens een hoog denkbeeld inboezemen van de magt hunner oude Monarchen.

De openbaare wegen der *Peruviaanen*.

Deeze Gebouwen waren, nogthans, de voornaamſte of nuttigſte werken der Inca's niet. De twee groote Wegen van *Cuzco* na *Quito*, zich meer dan vyf honderd mylen agter den anderen uitſtrekkende, verdienen meerder roems. De een liep binnen door het bergagtig Land, de ander door de vlakten aan de Zeekust. Uit de taal der verwondering, waar mede zommigen der vroegſte Schryveren hunne verbaasdheid betuigen, toen zy eerst deeze Wegen zagen, en uit de nog zwellender berigten der laaterē Schryveren, die hun best doen, om hun begunſtigd ſtelzel, ten opzigte van *America*, te onderſchraagen, zou iemand veellig overhellen om dit werk der Inca's gelyk te ſtellen met de beroemde Heirwegen, die nog tot gedenktekens ſtrekken van der *Romeinen* magt: doch, in een Land, waar men geen tam
Beest

Beest vondt, behalven de *Llama*, 't geen men nooit in 't gareel spande, en maar zelden als een Lastdier gebruikte, werden de groote Wegen bykans alleen door Menschen betreedden, en tot het vervaardigen derzelven was niet veel kunsts of arbeids noodig. De *Peruviaansche wegen* waren flegts vyftien voeten breed (n), en, op zommige plaatsen, zo zwak aangelegd, dat de tyd welhaast allen voetspoor van derzelve strekking weggenomen hebbe. In 't laage Land schynen zy weinig meer gedaan te hebben, dan, op zekere tusschenwydten, boomen te planten, of paalen te zetten, en den weg den Reizigeren aan te wyzen. Door het bergagtig Land eenen weg te baanen, hadt meer werks in. De hoogten werden geslegt, de diepten angevuld, en, om den Weg in stand te houden, versterkte men denzelven met een Dyk van aarde. Op behoorelyke afstanden waren *Tambos*, of Voorraad-huizen, opgericht, ten dienste van den Inca en zyne Oppassers, als hy door zyn Ryk trok. Door de wyze, waar op deeze Weg oorspronglyk was aangelegd, in het hooger en ondoorganglyker gedeelte des Lands, is dezelve bestendiger geweest; en schoon, door de onoplettenheid der *Spanjaarden*, op alles wat het bewerken der Mynen niet betrof, niets gedaan is, om dien Weg in stand te houden, kan men nog deszelfs strekking

na-

(n) CIECA, C. 60.

VII.
BOEK.

nagaan (o). Zodanig was de vermaarde Weg der Inca's, en zelfs uit dezze beschryving, ontkleed van alle omstandigheden, die blyk draagen van vergrooting of twyfelagtig voorkomen, moet dezelve aangemerkt worden als een doorflaande proeve van groote vordering in Beschaafdheid en Staatkunde. By de Wilde Stammen in *America*, vindt men geen spoor in 't minste van het denkbeeld, om de gemeenschap met plaatzen, op een merklyken afstand van elkander gelegen, te bevorderen. De *Mexicaanen* wisten 'er weinig van. Zelfs in de beschaafde Landen van *Europa*, waren de Menschen reeds verre in beschaafdheid gevorderd, eer het een geregeld voorwerp van huislyke staatkunde werd, om wegen aan te leggen, die de gemeenschap gemaklyk maakten.

Hunne Brug-
gen.

Het vervaardigen deezer Wegen, veroorzaakte in *Peru* eene andere verbetering, even onbekend by al de rest der *Americaanen*. De Weg der Inca's, van het Zuiden na het Noorden, werd doorsneedden van alle de stroomende beeken, die van de *Andes* na den *Wester Oceaen* storten. Deeze waren, door de snelheid van derzelve voortgang, de veelvuldigheid en 't geweld der overstromingen, onbevaarbaar. 'Er moest, nogthans, een middel uitgevonden worden, om ze over te trekken. De *Peruviaanen* konden,

(o) XEREZ, p. 189. 191. ZARATE, Lib. I. C. 13, 14. VEGA, Lib. IX. C. 13. BOUGUER, *Voyage*. p. 105. ULLOA, *Entreteneamientos*. p. 365.

den, daar zy het gebruik der boogen niet kenden, en onbekwaam waren om met hout te werken, geene Bruggen van steen, of hout, maaken. Maar noodzaaklykheid, de Moeder der uitvinding, gaf een middel aan de hand, om dit gebrek te verhelpen. Door eenige buigzaame teenen, daar te Lande overvloedig, zamen te strengelen, vervaardigden zy strengen van eene verbaazende sterkte: zes zulke strengen spanden zy over den stroom evenwydig met elkander, en maakten ze aan wederzyden vast. Deeze verknogtten zy sterk aan een, door dunner strengen zo dicht daar tusschen te vlegten, dat het een vast in een gedrongen matwerk uitleverde, dit met boomtakken en aarde overdekt zynde, trokken zy 'er redelyk veilig over (16). Men hadt Persoonen aan-
ge-

(16) Het voorkomen deezer Bruggen, die, door eigen zwaarte inbuigen, met den wind heen en weder svingeren, en zeer sterk in beweeging geraaken als 'er iemand over gaat, is, in den beginne, zeer schroomlyk. Maar de *Spanjaarden* hebben bevonden, dat ze de gemaklykste zyn, om de stertende beeken van *Peru* over te trekken: het zou zeer bezwaarelyk vallen vaster *Gevaarten*, 't zy van hout, of steen, over dezelve te vervaardigen. Zy maaken deeze hangende Bruggen zo sterk en breed, dat 'er geladene Muil-ezels over trekken. Alle de *Koopwaaren* van *Cuzco* worden, door middel van zodanig een Brug, over de Rivier *Apurimac* gebragt. ULLOA, Tom. I. 358. Een eenvoudiger toefstel gebruikten zy, om over nauwer stroomen te komen; een Mand, waar in men den Reiziger plaatste, hing aan een sterk touw over het water gespannen, en werd van den eenen na den anderen kant getrokken. ULLOA, als boven.

VII.
BOEK.

gesteld, om op elke Brug te passen, die in stand te houden, en de Reizigers behulpzaam te wezen (p). In het vlakke Land, waar de Rivieren diep, breed, en stil werden, voer men ze over op *Balzas*, of Vlotten; in 't maakzel hier van, en het vaaren daar mede, blinkt de meerdere kunde van de *Peruviaanen*, boven de andere Volken in *America*, uit. Deezen hadden het in 't vaaren niet verder gebragt, dan dat zy het gebruik van den riem kenden: de *Peruviaanen* waagden het een Mast op te zetten, een Zeil uit te spreiden, waar door zy met hunne *Balzas* niet alleen snel voor den wind afzeilden; maar ook vaardig konden wenden en keeren (q).

Hunne wyze om 't Zilver-Erts te zuiveren.

Het vernuft en de kunst der *Peruviaanen* bepaalde zich niet alleen tot voorwerpen van weezenlyke nutheid. Zy hadden eenige vorderingen gemaakt in Kunsten, die den naam van Fraaije Kunsten mogen draagen. Zy bezaten de kostbaare Metaalen in grooter overvloed dan eenig Volk van *America*. Verkreegen het Goud op dezelfde wyze als de *Mexicaanen*, door het in de beddingen der Rivieren te zoeken, of de Aarde, waar in de Goud-deeltjes begreepen zyn, te waschen. Maar, om Zilver te bekomen, be-toonden zy geene geringe maate van kunde en

(p) SANCHO, *ap.* RAMUS. III. 376. B. ZARATE, Lib. I. C. 14. VEGA, Lib. III. C. 7, 8. HERRERA, *Dec.* V. Lib. IV. C. 3, 4.

(q) ULLOA, *Voy.* I. 167. &c.

en vindingrykheid. Zy hadden, wel is waar, de kunst niet om een Myn in 's Aardryks ingewanden te delven; en toonden men, daar verborgen, door te dringen; doch zy maakten diepe hooien aan de Oevers der Rivieren, en de kanten der Bergen, en ledigden zodanige aders, als niet schieklyk hun bereik ontglipten. Op andere plaatzen, waar de Zilver-aders dicht by de oppervlakte lagen, groeven zy putten tot zulk eene diepte, dat de Man, die beneden werkte, den Erts kon opwerpen, of in Mandjes overreiken (r). — Zy hadden de kunst ontdekt, om dien Erts te smelten en te zuiveren, of door ze enkel op 't vuur te zetten, of, wanneer de Erts harder en met vreemde zelfstandigheden vermengd was, dezelve in kleine Ovens te doen; deeze hadt men, op hoogten, zo kunstig geschikt, dat de wind het werk deedt van blaasbalgen; een werktuig, hun geheel onbekend. Door dit eenvoudig middel, werdt de zuiverder Erts zo gemaklyk gesmolten, dat de veelheid des Zilvers in *Peru* zo groot was, dat men eene menigte Gereedschappen, tot dagelyks gebruik, van dit Metaal vervaardigde (s). Verscheide deezer vaten en kleinigheden wil men, dat, zo wel uit hoofde van de netheid des werks, als ter oorzaake van de weezenlyke waarde der stoffe, hoog te schatten

(r) RAMUSIO, III. 414. A.

(s) ACOSTA, Lib. IV. C. 4, 5. VEGA, P. I. Lib. VIII. C. 25. ULLOA, *Entretien*. p. 258.

VII.
BOEK,

Hunne wer-
ken van
fraftheid.

ten waren. Dan, dewyl de Vermeesteraars van *America* van de waarde wel begrip, doch met de netheid der kunste weinig op hadden, werden de meeste gefmolten, en, in de verdeeling des buits, gefchat naar derzelve gewigt en de fynheid van gehalte.

In andere werken van loutere liefhebbery, of cieraad, heeft men de kundigheid der *Peruviaanen* hoog geroemd. Veele deezer zyn opgedolven uit de *Guacas* of Aardhoo-
pen, waar mede zy de lichaamen der overledenen bedekten. Onder deeze vindt men Spiegels van verscheidenerlei grootte, van harden blinkenden steen, schoon gepolyst; Aarden Vaten van verschillende gedaanten; Bylen, en andere Werktuigen, tot den Oorlog, en tot den arbeid, gefchikt. Eenige waren van Steen, andere van Koper, tot zulk eene maate, door eene onbekende kunstbewerking gehard, dat het, in veele gevallen, de plaats van Yzer kon bekleeden. Was het gebruik deezer Gereedschappen, van Koper vervaardigd, algemeen geweest, dan zou de voortgang der *Peruviaanen*, in de Kunsten, zo groot hebben kunnen zyn, dat dezelve die van beschaafder Volken na de kroon ftak. Maar dat Metaal was, of zo schaars, of de bewerking, om 't zelve te harden, zo moeilyk, dat zy slegts weinig Koperen Gereedschappen hadden, en deeze nog zo klein, dat ze alleen tot ligt werk konden dienen. Dan zelf aan een zo eng bepaald gebruik van dit onvolkomen Metaal, hadden de *Peruviaanen* hunne meerderheid, boven andere Volken van *America*, in ver-
schei-

scheide Kunsten, dank te weeten (t). De-
 zelfde aanmerking, nogthans, die ik voor-
 heen gemaakt heb, ten opzichte van de Kun-
 sten der *Mexicaanen*, geldt ook met betrek-
 king tot de *Peruviaanen*. Uit verscheide
 proeffstukken van *Peruviaansche Gereedschap-
 pen* en *Cieraaden*, in het Koninglyk Kabinet
 te *Madrid*, en in eenige andere Verzame-
 lingen van Zeldzaamheden in *Europa*, heb
 ik reden om te gelooven, dat hun werk
 meer bewonderd is ter oorzaake van de ru-
 we Gereedschappen, waar mede zy het ver-
 vaardigden, dan uit hoofde van de weezen-
 lyke netheid en keurigheid; als mede, dat de
Peruviaanen, schoon de verstgevorderdsten
 van alle *Americaanen*, ten aanziene der Kun-
 sten, de kindschheid niet ontwasfen wa-
 ren.

Maar, ondanks deeze menigte van om-
 standigheden, die eene groote maate van
 vordering in *Peru* schynen aan te duiden,
 komen ons andere te vooren, die het denk-
 beeld van eene Maatschappy, nog op den
 eersten trap van haaren overgang uit de bar-
 baarschheid tot de beschaafdheid, in ons
 doen opkomen. — In alle de Landen, aan
 de heerschappy der Inca's onderworpen,
 was *Cuzco* de eenige plaats, die het aan-
 zien hadt van een Stad, en, met regt, dien
 naam moegt draagen. Overal elders leefde
 het Volk meestal in afgezonderde Woonin-
 gen,

VII.
 BOEK.

De *Peruvi-
 aanen* zeer
 onvolkomen
 beschaafd,

Zy hadden
 geene Steden
 dan *Cuzco*.

(t) ULLLOA, Voy. Tom. I. 381. &c. *Id. Entretien*,
 p. 369. &c.

VII.
BOEK.

gen, hier en daar in 't Veld verspreid, of, ten besten genomen, in kleine Gehuchten (u). Doch, vóór dat de Menschen overgehaald zyn, om zich in grooten getale by elkander te voegen, en in zulk eene nauwe verééniging te leeven, dat zy geduurig met den anderen verkeerren, en de onderlinge afhankelijkheid voelen, krygen zy nooit volkomen den geest des gezelligen leevens, of neemen de Zeden van 't zelve aan. In een Land van eene onmeetlyke uitgestrektheid, met één enkele Stad, moet de beschaaving der Zeden, en de voortgang der noodzaaklyke en vryere Kunsten, zo traaglyk toegegaan en met zo veele tegenheden bezwaard geweest zyn, dat het meer te verwonderen is, hoe de *Peruviaanen* zo verre vorderden, dan dat zy niet verder kwamen.

De Beroepen onder hun niet volkomen onderscheiden.

In gevolge van deezen staat der onvolkomene verééniginge, was het onderscheid der Beroepen, in *Peru*, zo volmaakt niet als onder de *Mexicaanen*. Hoe minder nauw de Menschen zich veréénigen, hoe eenvoudiger hunne Zeden, en hoe minder hunne behoeften, zyn. De gemeenste en noodzaaklykste Handwerken worden, in zulk een' levensstand, zo zamengefeld of bezwaarlyk niet, dat iemand, door eene byzondere wyze van opvoeding, daar toe moet worden opgebracht. Alle deeze Handwerken wer-

(u) ZARATE, Lib. I. C. 9. HERRERA, Dec. V. Lib. VI. Cap. 4.

werden, over zulks, door elk *Peruviaan*, zonder onderscheid, verrigt. Geene dan de Kunstenaars, bezig in 't vervaardigen van Werkstukken, die enkel tot aartigheid of cieraad strekten, maakten een afgezonderden rang van lieden uit, of waren van andere Burgers onderscheiden (v).

VII.
BOEK.

Zy dreeven
weinig Koop-
handel.

Uit het gebrek aan Steden in *Peru*, vloei- de desgelyks voort, dat 'er weinig Handels gedreeven wierd onder de Inwoonderen van dit groote Ryk. De noeste werkzaamheid des Koophandels is gelyktydig met de grond- vesting van Steden: en, van het oogenblik, dat de leden eener Gemeenschappe, in grooten getale, zich op ééne plaats nederzetten, krygen de verrigtingen meer vuurs en lee- vens. De Burger hangt, ten aanziene van de behoeften der lyftogt, af van de Land- bouwers. Zy moeten, op hunne beurt, iets dat dezelve opweegt, ontvangen. In deezer voege grypt 'er eene onderlinge ver- wisfeling plaats; en de voortbrengezels der Kunste worden geregeld verwisfeld voor de vrugten des Landbouws. In de Steden des *Mexicaanschen Ryks* hieldt men Markten, op gezette tyden, en alles wat kon strek- ken, om de behoefte of zinnelykheid van ie- mand te voldoen, was een voorwerp des Handels. Maar, in *Peru*, dreef men nauwlyks eenigen Koophandel tusschen de onderscheide Landschappen: uit hoofde van de

(v) ACOSTA, Lib. VI. C. 15. VEGA, Lib. V. C. 9. HERRERA, Dec. V. Lib. IV. C. 4.

VII.
BOEK.De *Peruviaanen* niet heldhaftig.

de zonderlinge wyze, waar op de eigendom verdeeld was, en de Ingezetenen dat Land bewoonden (w). Zy hadden minder kennis aan die woelige en werkzaame gemeenschap, die een band van vereeniging en teffens een spoor tot vordering is.

Doch de onheldhaftige geartheid der *Peruviaanen* was het aanmerklykste zo wel als heilloosste gebrek in hun Character (x). Het grootste gedeelte der ruwe Volken, in *America*, stelde zich tegen de Invallers in hun Land te weere, met onbezweeken moed, schoon met weinig beleids, en gansch geen gelukkigen uitflag. De *Mexicaanen* hielden den stryd, tot verdediging hunner vryheden, met zulk eene doorflaande dapperheid, uit, dat de *Spanjaarden* bezwaarlyk over hun zegepraalden. *Peru* werd éénsflags, en bykans zonder tegenweer te ontmoeten, te onder gebracht; en de gunstige gelegenheden, om hunne vryheid te herkrygen, en hunne verdrukkers te verdolgen, liepen, door de vreesagtigheid des Volks, onwaargenomen voorby. Schoon de Geschiedenis der *Peruviaanen*, die op overlevering rust, alle de Inca's voordraagt als krygshaftige Vorsten, dikwyls aan 't hoofd hunner Legermagten; die zy tot overwinning en vermeerstering aanvoerden, vertoonen zich weinig kentekens van zulk een Oorlog-moedigen

(w) VEGA, Lib. VI. C. 8.

(x) XEREZ, p. 190. SANCHO, ap. RAMUS. III. 372. HERRERA, Dec. V. Lib. I. C. 3.

gen geest, in eenige hunner verrigtingen, naa den inval der *Spanjaarden*. Mogelyk gaf de invloed dier *mitellingen*, welke hunne Zeden heusch maakte, aan hunne Zielen deeze onmanlyke zagtheid: mogelyk zal de bestendige helderheid, en lieflykheid der Lugtstreeke, de kragt hunner gestellen verzwakt hebben; mogelyk was cenig beginzel in hun Staatsbestuur, ons onbekend, oorzaak van deeze staatkundige verzwakking. Dan waar uit dezelve ook mogt voortkomen; het stuk zelve staat buiten kyf, en 'er is geen voorbeeld in de Geschiedenis van eenig Volk, zo weinig in beschaafdheid gevorderd, en zo gansch en gaar beroofd van krygshaftige bekwaamheden, en moed ter onderneeminge. Dit Character is op hunne Naakomelingschap afgedaald. De *Indiaanen* van *Peru* zyn nu gedweeër en onderdrukker dan eenig Volk in *America*. Hunne zwakke geesten, door wanlustige bedryfloosheid nog zwakker geworden, schynen nauwlyks bekwaam tot eenige stoute of manmoedige daad.

Maar, behalven deeze hoofdgebreken in het Staatkundig weezen van *Peru*, ontmoeten wy, by de *Spaansche Schryvers*, eenige afzonderlyke omstandigheden, en stukken, die ten bewyze strekken, dat 'er nog veel van den roest der barbaarschheid hunne Zeden aankleeft. Dezelfde wreede gewoonte, die by zommige woeste Stammen plaats hadt, hield stand onder de *Peruviaanen*. By 't sterven van de Inca's, of andere voornaame Mannen, werd een groot getal hunner Oppasferen ter dood gebragt, en rondsom hun-

Overblyfzels
van Bar-
baarschheid
onder hun.

hunne *Guaca* begraven; ten einde zy, in de andere Wereld, met voorige Waardigheid mogten verschynen, en met het zelfde ontzag gediend worden. Toen HUANA CAPAC, de magtigste hunner Monarchen; stierf, werden meer dan duizend Slachtoffers verweezen, om hem ten grave te vergezellen. (y). — In eene byzonderheid schynen hunne Zeden ruwer geweest te zyn, dan die der onbeschaafde Stammen. Hoewel kundig van 't gebruik des vuurs, in het bereiden van Maiz en andere Veldvrugten tot spyze, slingerden zy Vleesch en Visch rauw ten lyve, en deden de *Spanjaarden* versted staan over eene handelwyze, zo strydig met de denkbeelden van alle beschaafde Volken (z).

Andere Landen aan de *Spaansche Monarchy* in *America* onderhoorig.

Schoon *Mexico* en *Peru* de Bezittingen der *Spanjaarden* in de Nieuwe Wereld zyn, die, uit hoofde van derzelve ouden en tegenwoordigen staat, de aandagt het meest trokken, hebbe men hunne andere Heerschappyen aldaar geenzins over 't hoofd te zien; ze verdienen onze opmerking, zo van wegen de uitgestrektheid als van de waardye. De meeste deczer Landen zyn, in 't eerste gedeelte der Zestiende Eeuwe, te ondergebragt, door byzondere Gelukzoekers, die hunne kleine Vlooten, of op *Hispaniola*, of in *Oud Spanje*, uitrustten: wilden wy elk Op-

(y) ACOSTA, Lib. V. C. 7.

(z) XEREZ, p. 190. SANCHO, ap. RAM. III. 372. C. HERRERA, Dec. V. Lib. I. C. 3.

Oppehoofd volgen op zyne Reis- en Krygstochten, wy zouden dien zelfden waagziken moed, denzelfden volhardenden yver, dezelfde roofgierige begeerte na rykdom, en dezelfde bekwaamheid om alles te verdraagen, en te boven te komen, ontdekken, als wy beschouwden in de verrigtingen der *Spanjaarden*, toen wy hunne grootere vermeerteringen in *America* overwoogen. — Maar, in stede van ons tot zulk een breedvoerig verslag in te laten, 't welk, door gelykfoortigheid der bedryven, meest op eene herhaaling van 't reeds vermelde zou uitkomen, zal ik my vergenoegen met zulk eene schets op te leveren van deeze Landen der *Spaansche Heerschappy in America*, die ik tot nog niet beschreeven heb, als kan dienen, om mynen Leezeren een volkomener denkbeeld te geeven van derzelver grootheid, vrugtbaarheid en rykdom.

Ik maak een' aanvang met de Landen, grenzende aan de twee Koningryken, van welker Geschiedenis en Instellingen ik dus verre een berigt gegeeven heb, en dan zal ik de andere streeken van *Spaansch America* kortlyk beschryven. Het Regtsgebied des Onder-konings van *Nieuw Spanje* strekt zich uit over verscheide Landschappen, die aan de heerschappy der *Mexicaanen* niet onderworpen waren. De Landen *Cinaloa* en *Sonora*, die zich langs de Oostzyde van de *Vermilion Zee*, of de *Golf van California*, uitstrekken, als mede de groote Koningryken *Nieuw Navarre* en *Nieuw Mexico*, die West- en Noordwaards loopen, erkennen de

Op-

VII.
BOEK.

Kort verslag
daar van.

Landen aan
het Ryk van
Mexico gren-
zende.

Cinaloa,
Sonora, enz.

VII.
BOEK.

Oppermagt niet van MONTEZUMA, of diens Voorzaaten. Deeze Gewesten, die, ~~in grootte, voor 't~~ geheele *Mexicaansche Ryk* niet behoeven te wyken, zyn meer of min volkomen onder het *Spaansche juk* gebragt. Zy beslaan het aangenaamste gedeelte van den Gemaatigden Wereld-riem: de grond is 'er, in 't algemeen, zeer vrugtbaar, en alle de voortbrengzels, zo in 't Dieren- als in 't Plantenryk, zyn, in hunne soort, allervolkomenst. Zy hebben alle gemeenschap, of met den *Stillen Oceaan*, of met de *Mexicaansche Golf*, en worden bewaterd door zulke Rivieren, als niet alleen dienen om ze te verryken, maar ook tot voortzetting des Koophandels kunnen strekken. Het getal der *Spanjaarden*, die zich in deeze uitgestrekte Landschappen hebben nedergezet, is in der daad zeer klein. Zy mogen eer gezegd worden, dezelve te ondergebragt dan bemagtigd te hebben. Doch, indien de bevolking op de oude plaatzen hunner vastigheden in *America* blyft toeneemen, kunnen zy zich allengskens over deeze Gewesten verspreiden, waar van zy, hoe uitlokkend ze ook mogen weezen, tot nog geen bezit konden neemen.

Ryke Mynen
aldaar.

Eéne omstandigheid zal mogelyk veel toebrengen tot de spoedige bevolking van zommige streeken. In veele der opgemelde Gewesten, heeft men ryke Goud- en Zilver-Mynen ontdekt. Waar deeze geopend, en, met eenen gewenschten uitflag, bearbeid werden, vloeit eene groote menigte Volks heen. Om aan deeze de levensnoodwendig-

digheden te verschaffen, zal de Landbouw toeneemen, Handwerkslieden en Kunstenaars zullen derwaards trekken, vlytbetooning en overvloed zich daar by trappen verspreiden. Veele voorbeelden hier van heeft men gezien in verscheide deelen van *America*, zints zy onder de heerschappy der *Spanjaarden* kwamen. Volkryke Vlekken en Steden reezen schielyk op te midden van onbewoonde Wildernissen, en in 't Gebergte: het bewerken der Mynen, schoon verre van het eigenaartig voorwerp te wezen, waar op ze zich, in eene eerst opkomende Volkplanting, behoort toe te leggen, kan het middel worden om eene heilzaame werkzaamheid op te wekken, en het getal des Volks te vermeerderen.

Een nieuw en zonderling voorbeeld hier van deedt zich onlangs op; het verdient opgetekend te worden; daar het in *Europa* weinig bekend is, en gewigtige gevolgen kan hebben. De *Spanjaarden*, in de Landschappen *Cinaloa* en *Sonora* woonende, waren lang ontrust en geplaagd door de stroope-ryen van eenige woeste *Indiaansche Stammen*. In den Jaare MDCCLXV, werden hunne invallen zo veelvuldig en verwoestend, dat de moedlooze Inwoonders zich vervoegden by den Marquis DE ST. CROIX, Onder-koning van *Mexico*; hem verzoekende, om zo veel Krygsvolks, als genoegzaam zou zyn om deeze schriklyke aanvallers, uit hunne wykplaatzen op 't Gebergte, te verdryven. Doch de schatkist van *Mexico* was dermaate uitgeput, door de groote Oorlogs-

Eene nieuwe
zeer merk-
waardige
ontdekking,
en de gevol-
gen daar van.

kosten daar uit genomen, tot het voortzetten des laatsten Oorlogs met *Groot-Brittanje*, dat ~~de~~ *Onder-koning* hun geene hulpe kon verschaffen. De agting, aan de deugden van den Marquis toegedraagen, vervulde 't geen hy door zyn Onder-koninglyk gezag niet in staat was uit te voeren. Hy haalde de Kooplieden over, tot het opschieten van omtrent tweemaal honderd duizend *Pesos*, om 'de onkosten van deezen Krygstocht goed te maaken. Het beleid des Oorlogs werd toevertrouwd aan een bekwaam' Bevelhebber; en, naa drie jaaren krygs, eene langduurigheid voornaamlyk veroorzaakt door de bezwaarlykheid, om de vlugtelingen op 't Gebergte, en in bykans ontoeganglyke doortochten, te volgen, eindigde dezelve, in den Jaare MDCCLXXI, met de volkome te onderbrenging der Stammen, die zo lang de twee Landfchappen ontrust, en in gestaadige vreeze gehouden, hadden. Staande deezen Krygsdienst trokken de *Spanjaarden* door Landen, waar in zy tot dien tyd niet scheenen geweest te zyn, en ontdektèn Mynen, van zulk eene waardye, dat ze tot verbazing strekten van lieden, gewoon aan de rykdommen van 't Gebergte in de Nieuwe Wereld. Te *Cineguilla*, in het Landschap *Sonora*, kwamen zy in eene vlakke van veertien mylen uitgestrektheids, waar zy het Goud, ter diepte van flegts zestien duimen, in korrels vonden, en deeze van zulk eene grootte, dat eenige negen Mark konden haalen, en in zulk een overvloed, dat zy, met weinig moeite, binnen korten tyd;

dui-

duizend Mark Gouds in korrels verzamelden, zelfs zonder zich den tyd te gunnen, om de uitgegraave aarde te waschen, die zo ryk scheen, dat ze, volgens de berekening van Mannen, in dit stuk bedreeven, een schat van een millioen *Pesos* kon uitleveren. Eer het Jaar MDCCLXXI ten einde liep, hadden zich meer dan twee duizend Perfoonen in *Cineguilla* nedergezet, onder het bestuur van geschikte Overheden, en het opzigt van verscheide Geestlyken. Naardemaal eenige andere Mynen, in rykheid niet minder dan die van *Cineguilla*, beide in *Sonora* en *Cinaloa* ontdekt zyn (17), is het hoog waarschyglyk, dat deeze verwaarloosde en schaars bewoonde Landschappen, welhaast, zo Volkryk en waardig zullen wezen, als eenig gedeelte van de *Spaansche Heerschappye* in *America*.

Het

(17) Myn berigt, ten aanzien van deeze voorvallen, heb ik ontleend uit *Noticia breve de la expedicion militar de Sonora y Cinaloa, su exito feliz, y vantojoso estado, en que por consecuencia de ello, se han puesto ambas provincias, te Mexico*, den 17 Juny MDCCLXXI, uitgegeeven, om de nieuwsgierigheid te voldoen der Kooplieden, die den Onder-koning geld tot het goedmaaken der onkosten des Krygstochts opgeschooten hadden. De Afdrukken van deeze *Noticia* zyn zeer schaars in *Madrid*; doch ik heb 'er een van bekomen, 't welk my in staat stelde, om deeze weetenwaardige byzonderheden het Gemeen mede te deelen. Volgens dit verhaal, vondt men, in de Myn *Fecorato* in *Cinaloa*, een korl Gouds van twee-en-twintig Caraat, welke zestien Marken, vier Oncen en vier Octaven haalde. Deeze werd na *Spanje* gezonden, als een Geschenk voor den Koning, en is nu in het Koninglyk Kabinet te *Madrid* te zien.

VII.
BOEK.

Gefteenis
van *Califor-*
nia: en het
voorzigt
van verbete-
ring diens
Schier-ei-
lands.

Het Schier-eiland *California*, aan de andere zyde van de *Vermilion* of *Roode Zee*, en de *Golf van California*, fchynt min dan de evengemelde Gewesten bekend geweest te zyn aan de oude *Mexicaanen*. Het werd door *CORTES*, in den Jaare MDXXXV, ontdekt (a). Een langen tyd bleef het zo weinig bezogt, dat men'er de gedaante niet van wist, en *California*, op de meeste Kaarten, verbeeld wierd als een Eiland, niet als een Schier-eiland, gelyk het met de daad is (18). Schoon de Lugftreek deezes Landschaps, mogen wy uit de ligging oordeelen, zeer gunftig moet weezen, hebben de *Spanjaarden* geene groote vorderingen gemaakt met het te bevolken. Omtrent het einde der jongstverftreeke *Leuwe*, hebben de *Jesuiten*, die veel dienfts deden met het nader onderzoeken deezes veragtloosden Landschaps, het befchaaven der ruwe Inwoonderen, ongemerkt, eene zo volkomene heerschappy over 't-zelve gekreegen, als zy in

Pa-

(a) Zie hier boven 't V. Boek. III. Deel, bl. 245.

(18) De onzekerheid der Aardryksbefchryveren, ten opzigte van dit stuk, is aanmerkelyk: want *CORTES* fchynt de Kusten van *California* zeer nauwkeurig opgenomen te hebben. De Aardsbisfchop van *Toledo* heeft, naar het oorspronglyke, in 't bezit van den *Marquis DEL VALLE*, een Aftammeling van *CORTES*, eene Kaart uitgegeeven, in den Jaare MDXLI gemaakt, door den Stuurman *DOMINGO CASTILLO*, in welke *California* voorkomt als een Schier-eiland, zich bykans in dezelfde rigting uitftrekkende, als 'er nu aan gegeeven wordt in de beste Kaarten: de plaats, waar *Rio Colorado* in de *Golf* valt, wordt daar juist aangetekend. *Hist. de Nueva Espagna.* 327.

Paraguay bezaten, en hun best gedaan, om aldaar dezelfde Staatskunde in te voeren, en de Inboorelingen naar dezelfde beginzelen te regeeren. Ter voorkoming der jaloufy des *Spaanschen Hof*s, omtrent hunne oogmerken en verrigtingen, schynen zy, met opzet, dit Land veragt te hebben, door de Lugtsgesteltenis te beschryven, als zo onaangenaam en ongezond, en de Grond als zo dor, dat niets dan hun vuurige yver om de Ingezetenen te bekeeren, hun kon overgehaald hebben, om zich daar neder te zetten (b). Verscheide Vaderland-minnende Burgers poogden hunne Vorsten dit bedrog te ontdekken, en hun een gunstiger berigt van *California* te geeven; doch vrugtloos. Eindelyk heeft het *Spaansche Hof*, op de uitdryving der *Jesuiten*, uit de Landen der *Spaansche Heerschappye*, ten dien tyde zo gereed, om de zuiverheid van de oogmerken dier Orde te verdenken, als eertyds, om dezelve met een ingewikkeld vertrouwen goed te keuren, DON JOSEPH GALVEZ, wiens bekwaamheden hem, daar naa, tot den hoogen rang van Staatsdienaar der *Indische zaaken* verheeven hebben, benoemd om dat Schier-eiland te bezoeken. Zyn verslag van het Land was gunstig; hy vondt de Parelvischery op de Kusten van groote waarde, en ontdekte veelbelovende Goud-mynen (c). Uit de

na-

(b) VENEGAS, *Hist. of California*. I. 26.

(c) LORENZANO, 349, 350.

VII.
BOEK.

nabyheid van *California* aan *Cinaloa* en *Sonora*, is het waarfchynlyk, dat, indien de bevolking dier Landfchappen, op de veronderftelde wyze toeneeme, dit Schier-eiland allengskens van daar zulk een toevoer van Inwoonderen zal krygen, dat het niet langer onder de woeste en nutlooze ftreeken der *Spaanfche Heerfchappye* zal geteld worden.

Yucatan en
Honduras.

Ten Oosten van *Mexico* zyn *Yucatan* en *Honduras* begreepen, in het Landbestuur van *Nieuw Spanje*, fchoon ze nauwlyks gezegd kunnen worden, oudtyds een gedeelte van het *Mexicaanfche Ryk* uitgemaakt te hebben. Deeze groote Landfchappen, zich uitftrekkende van de *Baay van Campeachy*, tot voorby de *Kaap Gracias a Dios*, ontleenen, gelyk de andere Gewesten van *Spanje* in de *Nieuwe Wereld*, hunne waarde niet van de vrugtbaarheid des Gronds, of de rykheid der Mynen; maar zy leveren in grooter overvloed dan eenig gedeelte van *America*, het *Campeachy*, of *Verfhout*, uit, 't welk, tot het verwen van eenige kleuren, zo verre alle andere daar toe gebruikte ftoffen overtreft, dat het vertier daar van in *Europa* zeer groot, en de handel daar in een allergewigtigst ftuk van *Koopmanschap* geworden is.

Derzelver
verval.

Een langen tyd deedt geen *Europifch Volk* op de *Spanjaarden* in deeze Landfchappen eenigen aanval, of poogde deel te krygen in dien tak des Handels. Doch naa dat de *Engelfchen Jamaica* vermeersterd hadden, bleek het wel draa hoe vreeslyk een mededinger zich

zich nu in de nabuurschap der *Spaansche Landen* onthieldt. Een der eerste Voorwerpen, die de *Engelschen* ~~libbokte om~~ het groote voordeel van den handel in *Verfhout*, en de gemaklykheid om den *Spanjaarden* een gedeelte van denzelven te ontwringen. Ecnige Gelukzoekers van *Jamaica* landden eerst aan de Kaap *Catocke*, het Zuidoostlyk Voorbergte van *Yucatan*, en behaalden, door het *Verfhout* daar te hakken, groote voordeelen. Wanneer de meeste boomen dicht aan de Kust te dier plaatze geveld waren, trokken zy na het Eiland *Trist* in de *Baay van Campeachy*; en, in laateren tyde, is hunne voornaamste verblyfplaats in de *Baay van Honduras* geweest. De *Spanjaarden*, onrust over deezen inval, poogden, door onderhandelingen, tegenverklaringen, en openbaar geweld, te beletten dat de *Engelschen* eenigen voet kreegen in dat gedeelte des Vasten-lands van *America*. Doch, naa meer dan eene Eeuw daar tegen geworsteld te hebben, persten de ongelukken des laatsten Oorlogs het Hof van *Madrid* de gedwonge toestemming af, om te gedoogen, dat Vreemden zich in het hart van de Landen zyner Heerschappye nederzetten (d). De smert, door deeze vernederende toestemming veroorzaakt, schynt een middel aan de hand gegeven te hebben, om die van weinig gevolg te doen zyn; een middel veel kragtiger dan alle de onderhandelingen en krygsbe-

VII.
BOEK.

En wederop-
komst.

(d) *Treaty of Paris*. Art. XVIII.

VII.
BOEK.

bedryven. Het *Verfhout* aan de Westkust van *Yucatan* groeiende, waar de grond drooger is, valt veel beter dan 't geen wast in de moerasfige gronden, waar de *Engelfchen* zich hebben nedergezet. Door het hakken van dit beste *Verfhout* aan te moedigen, en den invoer van 't zelve in *Spanje*, zonder eenige belasting, toe te staan (e), heeft men aan deezen verdorrenden tak des Handels zo veel levens bygezet, en het *Verfhout*, 't geen de *Engelfchen* ter Markt brengen, dermaate in prys doen daalen, dat hun Handel op de *Baay van Honduras*, zints dezelve wettig gedreeven werd, allengskens is afgenomen (19), en waarfchynlyk geheel te niet zal geraaken. Indien dit gebeure, zullen de Landfchappen *Yucatan* en *Honduras*, voor *Spanje*, bezittingen van zeer groote waarde worden.

Costa Rica
en *Veragua*.

Nog verder Oostwaards op dan *Honduras*, liggen de twee Landfchappen *Costa Rica* en *Veragua*, die desgelyks tot het Onderkoningfchap van *Nieuw Spanje* behooren; doch bei-

(e) *Real Cedula*, CAMPOMANES, III. 145.

(19) Ik ben deeze byzonderheid verfhuldigd aan den Abt RAYNAL, Tom. III. p. 103. En een kundig Perfoon, die langen tyd op de Kust van *Mosquito* gewoond, en handel in *Verfhout* gedreeven hadt, des geraadpleegd hebbende, vond ik dat deeze uitmuntende Schryver wel onderrigt was. Het *Verfhout*, gekapt dicht by de Stad *St. Francis van Campeachy*, is veel beter van foort dan 't geen men aan de andere zyde van *Yucatan* hakt. En de Handel der *Engelfchen*, in de *Baay van Honduras*, is meest ten einde gelooopen.

beiden zyn ze door de *Spanjaarden* zo weinig in agt genomen, en waarschynlyk van zo luttel aanbelaugs, dat ze geene byzondere opmerking verdienen.

Het voornaamste Landschap, den Onderkoning van *Peru* behoorende, is *Chili*. De *Inca's* hadden, in eenige van de Zuidlykste strecken, hunne heerschappy gevestigd; doch, in 't grootste gedeelte des Lands, behielden de dappere en moedige Inwoonders hunne onafhanklykheid. De *Spanjaarden*, aangelokt door het gerugte van den rykdom deezes Gewests, poogden reeds vroeg 't zelve te bemagtigen onder *DIEGO ALMAGRO*; en, naa diens dood, hervatte *PEDRO DE VALDIVA* dit oogmerk. Beiden vonden zy heftigen tegenstand. De eerstgemelde liet deeze onderneeming vaaren, gelyk wy boven verhaald hebben (*f*). De laatstgenoemde werd, naa het geeven van veelvuldige blyken van dapperheid en krygskunde, met een groot gedeelte zyn'er Legermagt verslaagen. *FRANCISCO DE VILLAGRA*, zyn Luitenant, stuitte, door zyn moedig beleid, de Inboorelingen in den loop hunner overwinninge, en behoedde het overschot der *Spanjaarden* voor den ondergang. By trappen is al het vlakke Land, langs de Kust, aan de *Spaansche Heerschappy* onderworpen. Het bergagtig gedeelte blyft nog in 't bezit der *Puelches*, *Araucos*, en andere Stammen der oorspronglyke Inwoonders,

(*f*) Zie hier boven. VI. Boek. III. Deel, bl. 330.

VII.
BOEK.

Uitmunt-
heid van de
Lugstreek
en den grond
aldaar.

ren, schriklyke nabuuren voor de *Spanjaarden*: met deezē hebben zy, twee eeuwen lang, in eene geduurige vyandschap geleefd: slegts eenige korte tusfschenpoozen eens onzekeren vredes schortten, in die reeks van jaaren, de vyandykheden op.

Het gedeelte van *Chili*, derhalven, 't welk eigenlyk een *Spaansch Landschap* mag heeten, is een nauwe streek Lands, zich meer dan negen honderd mylen langs de Kust uitstreckende, van de Woestyn *Atacamas* tot het Eiland *Chiloe*. De Lugtgesteltenis wordt, met regt, voor de aangenaamste in de Nieuwe Wereld gehouden, en nauwlyks geëvenaard door die van eenig Ryk op den ganschen Aardbodem. Schoon grenzende aan den Verzengden Wereld-riem, voelt het nimmer eene schroeiende hette; aan 't Oosten beschut zynde door de *Andes*, en van 't Westen verfrist wordende door verkoelende Zee-winden. De gemaatigheid der Lugt is zo zagt en gelykvormig, dat de *Spanjaarden* 'er de voorkeus aan geeven, boven die der Zuidlyke Landschappen in hun Vaderland. — De vrugtbaarheid van den Grond beantwoordt aan de vriendlykheid der Lugstrecke, en is wonder geschikt voor de *Europische Gewassen*. De dierbaarste van dezelve, Koorn, Wyn en Olie, zyn zo overvloedig in *Chili*, als of ze 'er oorspronglyk vielen. Alle Vrugten van *Europa*, derwaards overgebracht, komen tot volle rypheid. De Dieren van ons Halfrond vermenigvuldigen niet alleen in dit schoon Gewest; maar verbeteren tevens. Het Rundvee is zwaar-

zwaarder van stuk dan in *Spanje*. Het ras der Paarden in *Chili* overtreft, in schoonheid en vuur, het beroemde *Andalusifche ras*, waar van het afstamt. En de Natuur heeft haare Geschenken niet alleen besteed aan 's Aardryks oppervlakte; maar ook de ingewanden met rykdommen opgevuld. Kostbaare Goud-, Zilver-, Koper- en Lood-Mynen zyn, in verscheide deelen van dit Ryk, ontdekt.

Een Land, door zo veele weldaaden der Natuure uitsteekend, zal iemand gereedlyk besluiten, moest welhaast het meest geliefde verblyf der *Spanjaarden*, en met byzondere zorg en voorkeuze bearbeid worden. In tegendeel is een groot gedeelte nog onbewoond. In deeze groote uitgestrektheid zyn niet meer dan tachtig duizend Blanke Inwoonders, en omtrent driemaal zo veel Negers en Menschen van een gemengd ras. De vrugtbaarste grond in *America* ligt onbebouwd, en eenige der meestbeloovendste Mynen blyven onbearbeid. Hoe vreemd dit verzuim der *Spanjaarden*, om zich van voordeelen, die zich als aanbieden, te bedienen, ook moge schynen, kunnen de oorsprongen hier van wel aangewezen worden. De eenige gemeenschap van *Spanje*, met de Volkplantingen in de *Zuid-zee*, werd twee Eeuwen lang onderhouden door de jaarlyksche Vloot, die te *Porto bello* aankwam. Alle de voortbrengzels der Volkplantingen werden gescheept in de Havens van *Callao* of *Arica* in *Peru*, om ze na *Panama* te zenden, en van daar de Land-engte overgevoerd,

VII.
BOEK.

Waarom
door de
Spanjaarden
veragte-
loosd.

VII.
BOEK.

voerd. Alle noodwendig- en geryfkykheden, die zy uit het Moeder-land ontvingen, bragt men van *Panama* na gemelde Havens. In deezer voege ging en de uit- en de invoer van *Chili* door de handen der Kooplieden van *Peru*. Die hadden, by gevolge, voordeel van beiden; in die twee opzigten voelden de *Chilefers* hunne ondergeschiktheid; en, geene onmiddelyke gemeenschap met het Moeder-land hebbende, hongen zy van een ander Landschap af, zo in 't vertier hunner eigene voortbrengzelen, als in 't ontvangen hunner behoeften. Staande deeze moedbeneemingen kon de bevolking niet voortgezet worden, en de vlyt vondt zich beroofd van een' allerscherpsten prikkel.

Thans in het gunstig vooruitzicht van verbetering.

Maar nu *Spanje*, om beweegredenen, die ik naderhand zal melden, een nieuw Stelzel omhelsd heeft, en den Koophandel met de Volkplantingen aan de *Zuid-zee* voert, door Schepen, die *Kaap Horn* omzeilen, is 'er een rechtstreeksche weg van gemeenschap geopend tusfchen *Chili* en 't Moeder-land. Het Goud, het Zilver, en de andere Voortbrengzels des Lands zullen in eigen Havens verwisfeld worden voor *Europifche Koopwaaren*; en *Chili* zal, binnen kort, van dat belang worden onder de *Spaansche Vastigheden*, waar toe het geregtigd is, uit hoofde van de natuurlyke voordeelen. Het kan de Koornfchuur zyn van *Peru*, en andere Landfchappen aan den *Stillen Oceaen*; het kan hun Wyn, Rundvee, Paarden, Hennip, en veele andere behoeften, die zy nu uit

uit *Europa* moeten krygen, verzorgen. Hoewel dit nieuwe Stelzel nog maar zints weinig jaaren ingevoerd is, begint men de uitwerkzels daar van reeds te bespeuren (g). En, indien men het eene halve Eeuw standvastig blyft aankleeven, mogen wy het waagen te voorspellen, dat de bevolking, de werkzaamheid en de overvloed, welhaast in *Chili* zullen stand grypen.

Ten Oosten van de *Andes*, grenzen de Landschappen *Tucuman* en *Rio de la Plata* aan *Chili*, en staan, even als dit, onder den Onder-koning van *Peru*. Deeze Ryken, van eene verbaazende uitgebreidheid, strekten zich in de lengte, van het Noorden tot het Zuiden, meer dan dertien honderd mylen uit, en haalen in breedte meer dan duizend mylen. Dit Land, 't welk grooter is dan de meeste *Europische Koningryken*, wordt natuurlyk in twee Hoofd-deelen onderscheiden; het een ten Noorden, en het ander ten Zuiden, van *Rio de la Plata*. Het eerste behelst *Paraguay*, zo beroemd door de *Jesuitsche Zendelingen*, en verscheide andere Gewesten. Doch, vermids 'er lang geschillen gevoerd zyn tusfchen de Hoven van *Spanje* en *Portugal*, wegens de grensfcheidingen; geschillen, die, naar allen fchyn, welhaast, of in 't vriendlyke bygelegd, of met den Degen beflist zullen worden, wil ik myn berigt van deeze Noordlyke afdeeling bewaaren, tot ik de Geschiedenis van het

VII.
BOEK.

Landschap-
pen van *Tu-
cuman*, en
*Rio de la
Plata*.

Noordlyke
en Zuidlyke
Afdeeling.

VII.
BOEK.

het *Portugieſche America* beſchryve, waar mede dezelve een onmiddelyk verband heeft; en, in 't verflag hier van, zal ik in ſtaat weezen; om, uit egte bewyſtukken, my uit *Spanje* en *Portugal* ter hand geſteld, eene volkomene en nauwkeurige beſchryving te geeven van de verrigtingen en oogmerken der *Jefuiten*, in het oprichten van dat wondervreemde ſtelzel van Staatkunde, 't welk zó zeer de aandacht getrokken heeft, en zó gebrekkig begreepen is. De laatſtgemelde Afdeeling des Lands begrypt de Landvoogdyen *Tucuman* en *Buenos-Ayres*; tot deeze zal ik, voor tegenwoordig, myne waarneemingen bepaalen.

Befchryving
van de laatst-
gemelde.

De *Spanjaarden* kwamen, in dit gedeelte van *America*, langs de Rivier *de la Plata*, en ſchoon eene opeenvolging van de deerlykſte ongelegenheden hun trof, in hunne eerſte onderneemingen, om hunne heerſchappy daar te veſtigen, wêrden zy aangeſmoedigd om dit hun voorneemen door te zetten, eerſt door de hoope van Mynen binnen in 't Land te zullen ontdekken, en vervolgens door de noodzaaklykheid om 'er bezit van te neemen, ten einde geen ander Volk zich daar veſtigde, en langs deezen weg tot hunne ryke bezittingen in *Peru* doordrong. Maar, uitgenomen *Buenos-Ayres*, hebben zy geene Vastigheid van eenig aanbelang in den ſtraksgemelden wyden omtrek. 'Er zyn, in de daad, eenige weinige plaatzen hier en daar verſpreid, aan welke zy den naam van Steden gegeeven, en die zy tot Biſdommen verheeven hebben, om 'er

'er dus wat meerder glans aan by te zetten; doch ze zyn niet meer dan kleine Vlekken, elk uit twee of **driehonderd Inwoonderen**, bestaande.

VII.
BOEK.

Eene omstandigheid, nogthans, die in den beginne niet voorzien was, heeft dit Gewest, schoon schaars bevolkt; van zeer veel belangs gemaakt. Het Landschap *Tucuman*, met het Land ten Zuiden van de *Plata*, in stede van met Houtgewas bedekt te weezen, gelyk andere deelen van *America*, maakt een groote open vlakte uit, bykans zonder eenigen boom. De grond bestaat uit diepe vrugtbare Aarde, bevogtigd door veele stroomen, van de *Andes* nederfschietende; en altoos met een groen Tapyt bedekt. In deeze vette Weidlanden, zyn de Paarden en Runderen, door de *Spanjaarden* uit *Europa* overgevoerd, in eene bykans ongelooflyke menigte vermenigvuldigd. Dit heeft den Inwoonderen niet alleen een deur van voordeligen Handel geopend, met *Peru*, door 't zelve te voorzien van Vee, Paarden en Muil-ezels; maar tevens, om eenen niet min winstgeevenden Handel te dryven, door den uitvoer van Huiden na *Europa*. — Uit deeze beide bronnen put de Volkplanting groote voordeelen. Maar derzelve gunstige ligging, om verboden of smokkel-handel voort te zetten, is de hoofd-bron geweest van de welvaard. Terwyl het Hof van *Madrid* het oude Stelzel aankleefde, ten opzichte van de gemeenschap met *America*, lag de Rivier *de la Plata* zo verre buiten den koers der *Spaansche Scheepvaart*, dat de Smok-

Overvloed
van Vee.

Smokkel-
handel daer
gedreeven.

VII.
BOEK.

Smokkel-handelaars, bykans zonder eenig gevaar van ontdekt of verhinderd te zullen worden, de *Europifche Goederen*, in zulk eene menigte daar konden invoeren, dat ze niet alleen de behoeften der Volkplantinge vervulden; maar ook, in alle de Oostlyke Gewesten van *Peru*, die Waaren flecten. Wanneer de *Portugeefen*, in *Brafil*, hunne Vastigheden uitbreidden tot de Oevers van *Rio de la Plata*, was 'er een nieuw Kanaal geopend, door 't welke de verboo- de Waaren, met nog meer gemak, en in grooter menigte, in de *Spaansche Landen* kwamen. Deeze ongeoorlofde Handel, hoe nadeelig voor het Moeder-land, bragt veel toe tot den aanwas dier Vastigheid, welke daar van het onmiddelyk voordeel trok, en *Buenos-Ayres* werd allengskens eene Volkryke en welvaarende Stad. Wat het uitwerkzel zal zyn van de verandering, onlangs in het bestuur deezer Volkplantinge gemaakt, waar over ik in myn volgende Boek zal fpreken, kan men nog niet weeten.

Andere
Landfchap-
pen van
Spanje.

Alle de overige Landen van *Spanje* in de Nieuwe Wereld, uitgenomen de Eilanden, welker ontdekking en vermeestering ik voorheen beschreef, kunnen onder twee groote afdeelingen gebragt worden. De eerste wordt het Koningryk *Tierra Firme* geheeten; de Landschappen van 't zelve strekken zich uit langs de *Atlantifche Zee*, van de Oostkust van *Nieuw Spanje*, tot den mond van de *Orinoco*; de tweede is het Nieuw Koningryk *Granada*, binnen in 't Land

Land gelegen. Met eene korte beschouwing deezer beide Ryken, zal ik dit gedeelte myns Werks besluiten.

Ten Oosten van *Veragua*, het laatste Landschap, den Onder-koning van *Mexico* toebehoorende, ligt de Landengte van *Dariën*. Hoewel de *Spanjaarden*, in dit gedeelte des Vasten-lands, hunne Volkplantingen eerst vestigden, is de bevolking daar van gering geweest. Vermids het Land zeer bergagtig, geduurende een groot gedeelte van 't jaar, met sterken regen geplaagd, en ongezond is; dewyl'er, boven dit alles, geene Mynen van aanmerkelyke waarde gevonden worden, zouden de *Spanjaarden* het, naar allen schyn, reeds volstrekt verlaaten hebben, indien de uitmuntende Havens van *Porto-bello* aan de eene Zee, en van *Panama* aan de andere, hun niet bewoogen hadden daar te blyven. Deeze Havens heeft men de Sleutels genoemd tot de gemeenschap, tusfchen de *Noord- en Zuid-zee*, tusfchen *Spanje* en de beste Volkplantingen diens Ryks. In gevolge van dit voordeel, is *Panama* eene groote en bloeiende Stad geworden. De gansch schadelyke Lugtsgetteltenisse te *Porto-bello* is oorzaak, dat deeze Stad niet in dezelfde maate toenam. Naardemaal de Handel op de Vastigheden aan den *Stillen Oceaen*, thans door een ander Kanaal gedreeven wordt, is het waarschyntlyk, dat en *Porto-bello* en *Panama* zullen afneemen: wanneer zy niet langer gevoed en verrykt worden, door dien Handel, aan welken

VII.

BOEK.

Carthagena
en *Santa*
Martha.

zy den voorspoed en zelfs het bestaan verschuldigd zyn.

De Landfchappen *Carthagena* en *Santa Martha* strekken zich Oostwaards uit van de Landengte van *Dariën*. Het Land blyft nog bergagtig; doch de Valeien worden grooter, zyn wel bevoctigd en zeer vrugtbaar. PEDRO DE HEREDIA onderwierp dit gedeelte van *America* aan de Spaansche Kroon, omtrent het Jaar MDXXXII. Het is schaars bevolkt, en by gevolge slegt bebouwd. Het brengt, nogthans, eene verscheidenheid van kostbaare Droogeryen, en eenige edele Gesteenten, hovenal Smaragden, voort. Dan het ontleent de meeste aangelegenheid van de Haven van *Carthagena*, de veiligste en best versterkste aller Havenen der Spanjaarden in *America*. In eene zo voordeelige ligging, begon de Koophandel schielyk te bloeien. Reeds in den Jaare MDXLIV, schynt *Carthagena* eene Stad van eenig aanzien geweest te zyn. Maar toen *Carthagena* bestemd werd tot de Haven, waar in de Galjoenen, by derzelve aankomst uit *Europa*, eerst den Handel zouden beginnen, en werwaards zy moesten wederkeeren, om zich tot de t'huisreis toe te rusten, nam de Handel der Inwoonders, door deeze schikking, dermaate toe, dat deeze Stad eene der Volk- en schatrykste, zo wel als schoonste, Steden in *America* wierd. 'Er is, egter, grond om te vreezen, dat *Carthagena* het hoogste punt van grootheid bereikt hebbe, en dat die Stad

zo veel zal lyden, door de verandering in 't *Spaansche Stelsel* van Handel, op *America*, in gevolge waarwaa**er** w**an** het de gewenschte bezoeken der Galjoenen mist, dat zy, ten minsten voor een tyd, verval ontwaar worde. Doch de rykdom, thans daar verzameld, moet bezigheid vinden of zoeken, en kan, met voordeel, door eenig ander Kanaal werken. De Haven is zo veilig, en zo wel geleege, om de Koopwaaren uit *Europa* te ontvangen, en de Kooplieden zyn, zints zo langen tyd, gewoon deeze in alle de omliggende Landen te vertieren, dat zy waarschynlyk dien tak des Handels zullen behouden, en dus *Carthagena* eene Stad van groote aangelegenheid blyven.

Het Land ten Oosten, grenzende aan *Santa Martha*, werd eerst bezogt door ALONSO DE OJEDA, in den Jaare MCCCCXCIX (h). De *Spanjaarden*, by hunne landing, ontdekten hebbende, dat eenige Hutten van een *Indiaansch Dorp* op staaken gebouwd waren, om ze te verheffen boven het stilstaande water, 't welk de vlakte overdekte, gaven 'er den naam aan van *Venezuela*, of *Klein Venetie*, in gevolge van hunne doorgaande neiging, om eene gelykvormigheid te vinden, tusschen 't geen zy in *America* ontdekten, en de Voorwerpen aan welke zy in *Europa* gewoon waren. Zy deeden eenige poogingen, om zich daar neder te zetten; doch met weing vrugts. De volkomen te
on-

(h) Zie hier boven. II. Boek of 't I. Deel, bl. 234.

onderbrenging van dat Landschap werd volvoerd door middelen, zeer verschillende ~~van die, toelaren aan~~ Spanje de andere be- magtigingen in de Nieuwe Wereld verschuldigd was. De heerschzigt van CAREL DEN V wikkelde hem menigmaal in tot het bestaan van zo veele en zo uitgestrekte onderneemingen, dat zyne inkomsten tot het betaalen der kosten, der uitvoeringe niet konden toereiken. Onder andere middelen, om 't gebrek aan geld te gemoet te komen, hadt hy groote sommen geleend van de VELSERS te *Augsburgh*, ten dien tyde de rykste Kooplieden in *Europa*. By wyze van vergoeding voor dezelve, of mischien in hoope van eene nieuwe geldschieting te verwerven, schonk hy hun het Landschap *Venezuela*, 't welk zy als een erflyk Leen van de *Castiliaansche Kroon* zouden bezitten; op voorwaarde, dat zy het, binnen eenen bepaalden tyd, te onder bragten, en daar eene Volkplanting vestigden. Onder het opzigt en bestuur van zodanige Perfoonen, zou men verwagt hebben eene Vastigheid te zien opkomen, gegrond op beginzelen, zeer verschillende van die der *Spanjaarden*, en beter geschikt, om zulk eene nutte vlytbetooning en werkzaamheid aan te moedigen, als zy wisten dat de eenige zekere bron was van voorspoed en rykdom. Dan ongelukkig vertrouwden zy de volvoering van hun plan, aan eenige dier Krygsgelukzoekeren, waar van *Duitschland*, in de Zestiende Eeuwe, overvloede. Deezen, on-
ver-

verduldig om rykdommen by een te schraapen, ten einde zy spoedig eene plaats mogten verlaten, welke zy ras bevonden dat hun geheel niet behaagde, waren wel verre van eene Volkplanting op te richten, strekkende om het Land te bebouwen en te verbeteren; zy zwierven, in tegendeel, van oord tot oord, om Mynen te zoeken, en de Inboorelingen, met de onmedogendste roofzugt van alles te ontzetten, of door het opleggen van onvolvoerlyke taaken te verdrukken. In 't verloop van weinig jaaren, verwoestte hunne gierigheid en knevelaary, in vergelyking van welke die der *Spanjaarden* gemaatigd mogten heeten, het Landschap dermaate, dat het hun nauwlyks levens-onderhoud kon opleveren, en de *VELSERS* lieten een eigendom vaaren, waar van zy, door het ongeschikt gedrag hunner *Afgevaardigden*, geene hoope hadden, ooit eenig voordeel te zullen trekken (i). Wanneer het elendig overschot der *Duitschers Venezuela* verlaten hadt, namen de *Spanjaarden* 'er op nieuw bezit van; doch, niet-tegenstaande veele natuurlyke voordeelen, is dit Landschap een hunner kwynendste en onvrugbaarste Vastigheden.

De Landschappen *Caraccas* en *Cumana* zyn de laatste *Spaansche Gewesten* aan deeze Kust; doch, by 't vernielen van den oorsprong en de verrigtingen der *Handeldryven-*

Caraccas en
Cumana.

(i) OVIEDO Y BAGNOS, *Hist. de Venezuela*. p. II. &c.

vende Maatschappye, waar door een uitfluitend regt des Handels met dezelve is vastgesteld, zal ik vervolgens gelegenheid hebben, om derzelve staat en voortbrengzels nader te overweegen.

Het Nieuwe
Koningryk
Granada.

Het *Nieuwe Koningryk Granada* is geheel binnen in 't Land gelegen, en zeer uitgestrekt. *Spanje* verkreeg deeze gewigtige vermeerdering hunner heerschappye, omtrent het Jaar MDXXXVI, door SEBASTIAN DE BENALCAZAR, en GONZALO XIMENES DE QUESADA, twee der braafste en kundigste Bevelhebberen in de bemagtiging van *America*: de eerste, die, ten dien tyde, te *Quito* het bevel voerde, tastte het van 't Zuiden aan, en de laatste deedt van *Santa Martha*, aan 't Noorden, den inval. Dewyl de oorspronglyke Inwoonders van dit Ryk verder in beschaafdheid gevorderd waren, dan eenig Volk in *America*, behalven de *Mexicaanen* en *Peruviaanen* (k), verdedigden zy zich met veel moeds en beleids. De bekwaamheid en volftandigheid van BENALCAZAR en QUESADA kwamen alle tegenkanting te boven, en zy maakten, schoon niet dan naa het doorworstelen van veelvuldige gevaaren, dit Land tot een Wingewest der *Spaansche Kroone*.

Wat het uitlevert.

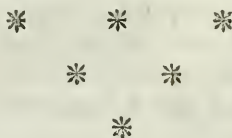
Het *Nieuwe Koningryk Granada* is zo verre boven de oppervlakte der Zee verheeven, dat, schoon het bykans onder den Evannagts-lyn ligge, de Lugtgesteltenisfe
zeer

(k) Zie hier boven het IV. Boek. II. Deel, bl. 183.

zeer gemaatigd bevonden worde. De vrugtbareheid der Valeien behoeft voor geen der vrugtbaarste Landtrecken in *America*, te wyken, en de hoogere Gronden leveren Goud en veelerhande foorten van Edelgesteenten uit. Dit Goud wordt niet gevonden, door de ingewanden des Aardryks om te wroeten; het is met den grond op de oppervlakte gemengd, en daar van af te scheiden door herhaalde waschingen met water. Neger-slaaven verrigten alleen dit werk: want, schoon de koude onderaardsche lugt, by de ondervinding, blyke, zo schadelyk voor hun te weezen, dat zy niet gebruikt kunnen worden in de diepe Zilver-mynen, zyn ze bekwaamer om dit andere werk te verrigten, dan de *Indiaanen*. Naardemaal de Inboorelingen van het *Nieuwe Koningryk Granada* zich ontheven vinden van den slaafschen dienst, die het Geslacht der *Indiaanen*, op andere plaatzen van *America*, zo schielyk heeft doen verminderen, is het zeer Volkryk. Eenige strecken leveren het Goud in geen minder verbaazende veelheid op, dan de Valei van *Cineguilla*, waar van wy boven gewaagden: het wordt menigmaal gevonden in *Pepitas*, of Korrels, die den overvloed, waar in het voorkomt, aanwyzen. Op een opgaanden grond, digt by *Pamplona*, hebben eenige Arbeiders op één dag, ter waarde van duizend *Pesos* verzameld (1). Een ge-
wee-

(1) PIEDRAHITA, *Hist. del N. Reyno*. p. 481.
MS. onder wy berustende.

weeze Landvoogd van *Santa Fè* bragt met zich in *Spanje* een klomp Maagden Goud, op zeven honderd en veertig Ponden Sterling gefchat. Maar, zonder eenige rekening te maaken, op 't geen zeldzaam en zeer buitengemeen is, de waarde van het Goud, doorgaans in dit Land verzameld, en bovenal in de Landschappen *Popayan* en *Choco*, bedraagt eene zeer groote fom. De Steden zyn Volkryk en bloeiende. Het getal der Inwoonderen neemt, in alle deelen des Lands, dagelyks toe. De Landbouw, en het beoefenen van verscheide Kunsten, begint aangemoedigd te worden, en gaat voorwaards. Men dryft 'er sterken Handel met *Carthagera*; de schatten der Mynen, en andere voortbrenzels, worden, langs de groote Rivier *St. Magdalena*, na die Stad gevoerd. Aan een anderen oord heeft het *Nieuwe Koningryk Granada* gemeenschap met de *Atlantische Zee*, door de Rivier *Orinoco*; doch het Land zich, langs de Oevers daar van, Oostwaards, uitstreckende, is weinig bekend, en de *Spanjaarden* hebben 'er slegts een onvolkomen bezit van.

D E
G E S C H I E D E N I S
www.libtool.com.cn
V A N
A M E R I C A.

A C H T S T E B O E K.

Naa den voortgang der *Spanjaarden*, in hunne ontdekkingen en vermeesteringen, geduurende meer dan eene halve Eeuw, beschreeven te hebben, heb ik hun tot dat Tydperk gebragt, waar in hun Gezag was bevestigd, over meest alle de uitgestrekte Landen in de Nieuwe Wereld, tot nog aan hunne Heerschappye onderworpen. De uitwerking van de Vastigheden, opgericht in de Landen, waar van zy bezit namen; de grondregels, welke zy volgden in het vormen hunner nieuwe Volkplantingen; de inwendige gesteltenis en staatkunde deezer stichtingen, te gader met den invloed van derzelver vordering op het Moeder-land, en de handeldryvende gemenschap der Volken, zyn de voorwerpen waar op wy nu onze aandagt moeten vestigen: voorwerpen van de uiterste aangelegenheid.

Het eerste in 't oogloopende gevolg van de Vastigheden, door de *Spanjaarden* in *America* opgericht, was de vermindering der

VIII.
BOEK.

Beschouwing van de Staatkunde en den Handel der *Spaansche Volkplantingen*.

De ontvolking van *America*, was 'er het eerste uitwerkzel van.

VIII.
BOEK.

oude Inwoondersen, in eene zo verbaazende als deerniswaardige maate. Ik heb reeds, by verscheide gelegenheden, gewaagd van den ongunstigen invloed, onder welken de verééniging der *Americaanen*, met de Ingezetenen van ons Halfrond, eenen aanvang nam, en op de Eilanden, en op verscheide plaatzen des Vasten-lands, als mede de onderscheide oorzaken hunner schielyke verminderinge, aangeroerd. Waar de Inwoonders van *America* moeds genoeg hadden om de Wapens op te vatten, tot verdediging hunner vryheid en regten, sneuvelden veelen in dien ongelyken stryd, en werden afgemaakt door de woeste bespringers van hun Land. Maar de grootste vernieling volgde, toen het bloedgierig zwaard verzadigd was, en de Overwinnaars in rust zaten.

Oorzaken
daar van op
de Eilanden,
en in zommi-
ge deelen des
Vasten-
lands.

Op de Eilanden, en in de Gewesten des Vasten-lands, die van de *Golf van Trinidad* na de grenzen van *Mexico* loopen, voelde men allereerst, en op het drukkendst, de jammerlyke uitwerkzels der *Spaansche Overheersching*. Alle deeze werden bewoond, of door zwervende Stammen, die van de Jagt leefden, of, door de zodanigen, die maar weinig vorderings gemaakt hadden in het bebouwen der Landen en andere Kunsten. Toen zy door hunne nieuwe Meesters genood-dwangd werden, eene vaste verblyfsplaats te neemen, en zich tot eenen geregelden arbeid te zetten; wanneer men hun werk, niet geëvenredigd aan hunne kragten, oplei, en dit met niets toe-
gee-

geevende strengheid afvorderde, bezaten zy geen sterkte des lichaams, of moeds van geest genoeg, om dien ongewoonen last der verdrukkinge te torschen. Smert en wanhoop dreeven veelen, om een gewelddaadige hand aan hun eigen leeven te slaan. Afmatting en hongersnood verdelgden een nog grooter aantal. In alle deeze wyduitgestrekte Gewesten, namen de oorspronglyke Inwoonders geweldig af; in sommige werden ze geheel uitgerooïd. In *Mexico*, waar een magtig en krygshaftig Volk, in het wederstand bieden aan de *Spanjaarden*, een' moed betoonde, die een beter lot verdiende, bleef eene groote menigte op 't Slagveld; en daar, zo wel als in *Peru*, kwamen 'er nog veel meer om onder de moeilykheden, die zy moesten verduuren met de *Spaansche Legerbenden*, op hunne veelvuldige Krygstochten, en in de Burger-oorlogen, te volgen; afgemat bezwykende door onophoudelyk het Reisgereedschap, den Leevensvoorraad, en de Krygsbehoeften, te draagen.

Maar noch de woede, noch de wreedheid der *Spanjaarden*, waren zo verwoestend voor het Volk van *Mexico* en *Peru*, als het slegtberaaden Staatsbestuur, 't geen zy in hunne nieuwe Vastigheden invoerden. De eerstgemelde waren voorbygaande onheilen, die byzondere lieden troffen; het laatste was eene standhoudende kwaale, die, met steeds toeneemende woede, het Volk verteerde. Wanneer de Land-schappen van *Mexico* en *Peru* verdeeld wer-

In Nieuw
Spanje en
Peru.

werdén onder de Bemagtigers, was elk 'er greepig op gesteld, om eene Landstreek te verkrygen, waar in hy eene onmiddelyke vergelding kon verwagten voor alle zyne gedaane dienften. Stoutmoedige Gelukzoekers, gewoon aan de zorgloosheid en verkwisting des Krygsleevens, waren ongeschikt om eenig plan te beraamen, volgens 't welk zy het Land ten meesten nutte konden bebouwen, zy hadden geen gedulds genoeg, om de langzaam inkomende, schoon zekere, vrugten af te wagten. In stede van zich neder te zetten in de Valeien, door de Inboorelingen bewoond, waar de vrugtbaarheid des Gronds, de naarstigheit des Planters, ryklyk zou vergoed hebben, verkoozen zy hunne verblyfplaatzen in de bergagtige strecken, zo in *Nieuw Spanje* als in *Peru* veelvuldig. Goud- en Zilver-Mynen op te zoeken was hunne hoofdbezigheid. De groote uitzigten, die deeze openen, de streelende hoop, welke zy leevendig houden, beantwoordden wonderlyk aan den waagzicken en onderneem-vollen geest, die de eerste Bezoekers van *America*, in elk gedeelte huns gedrags, beheerschte.

Om dit meestgeliefde stuk voort te zetten, waren 'er zo veel handen noodig, dat de dienst der Inboorelingen onvermydelyk vereischt wierd. Men dwong hun, diensvolgens, hunne oude wooningen in de vlakten te verlaten, en dreef ze, by hoopen, na de bergagtige Gewesten. Deeze spoedige overgang, uit de warme Lugtstreek der Valeien, in de koude en scherpsnydende lugt,

lugt, byzonder eigen aan de hooge Landen in den Verzengden Wereld-riem; de afmating door zwaaren arbeid, het onreine en ongezond voedzel, en de neerflagtigheid, veroorzaakt door eene foort van Verdrukking, aan welke zy niet gewoon waren, en aan welke zy geen eind zagen, trof hun bykans zo zeer, als hunne minder werkzame Landgenooten op de Eilanden. Zy be- zweeken onder den zamengehoopten druk deezer onheilen, en verfmolten omtrent met dezelfde fchielykheid (a). In gevolge hier van, en door het invoeren der Kinder-pokjes, eene kwaale in *America* onbekend, en voor de Inboorelingen allergevaarlykst (b), verminderde het getal des Volks in *Nieuw Spanje* en *Peru* dermaate, dat, binnen weinig jaaren, de berigten van derzelve oude Volkrykheid, bykans ongelooflyk werden (c) (1).

Zo-

(a) TORQUEMADA, I. 613.

(b) B. DIAZ, C. 124. HERRERA, Dec. II. Lib. X. C. 4. ULLOA, *Entreten.* 206.

(c) TORQUEMADA, 615. 642, 643.

(1) Vader TORRIBIO BENEVENTE, of MOTOLINEA, heeft tien Oorzaaken opgeteld van *Mexico's* fchielyke Ontvolking, aan welken hy den naam van de Tien Plaagen geeft. Veele deezer behooren niet bepaald tot dit Landfchap. — *Voor eerst.* Het invoeren der Kinder-pokjes. Deeze Kwaal werd eerst, in den Jaare MDXX, in *Nieuw Spanje* gebragt, door een Neger-flaaf, die NARVAEZ vergezelde. TORRIBIO bewcert, dat de helft des Volks, in de Gewesten, door die kwaale bezogt, daar aan ftierf. By deeze fterfte, door de Kinder-pokjes veroorzaakt, voegt

VIII. BOEK. Zodanig waren de voornaamste gevallen en oorzaken, die, door derzelve veréén-
www.libtool.com.cn de

Zy moeten
aan geen
Staatkundig
Ontwerp
worden toe-
geschreeven.

voegt TORQUEMADA de vernielende uitwerkzels van twee besmetlyke Ziekten, die in de Jaaren MDXLV en MDLXXVI woedden. Volgens eene nauwkeurige optelling, op last der Onder-koningen gemaakt, kwamen 'er by gelegenheid der eerste 800,000, en der laafte meer dan tweemillioen, om, *Mond. Ind. I. 642.* De Kinder-pokjes werden niet dan verscheide jaaren, naa de bemagtiging der *Spanjaarden*, in *Peru* ingevoerd, en waren zeer doodlyk voor de Inboorelingen. GARCIA, *Origen. p. 88.* — *Ten tweeden.* De menigte die sneuvelde, of van honger omkwam, in den Oorlog met de *Spanjaarden*, inzonderheid gedurende het beleg van *Mexico.* — *Ten derden.* De groote Hongersnood, die volgde op het te onderbrengen van *Mexico*; dewyl al het Volk, zo van den eenen als van den anderen kant, in den Oorlog ingewikkeld, het bebouwen der Landen verwaarloosd hadt. Iets dergelyks gebeurde in alle de andere Gewesten, door de *Spanjaarden* veroverd. — *Ten vierden.* De zwaare Taaken, die de *Spanjaarden* het Volk, tot hunne *Repartimientos* behoorende, opleiden. — *Ten vyfden.* De drukkende last der Schattingen, die zy buiten staat waren te betaalen, en waar van zy geene onthessing konden hoopen. — *Ten zesden.* De menigte gebruikt in het verzamelen van Goud, door de stroomende beeken van 't Gebergte afgevoerd, die zich gedwongen vondt hunne eigene Wooningen te verlaten, zonder eenigen voorraad tot levens-onderhoud, en genoodzaakt de strengheid der koude, in de hooge Gewesten, te verduuren. — *Ten zevenden.* De ontzaglyke arbeid in het herbouwen van *Mexico*, welken CORTES, met zulk een verhaastende drift, voortzette, dat 'er een ongelooflyk groot aantal Volks het leeven by inschoot. — *Ten achtsten.* De menigte Volks, onder verscheidene voorwendzelen, tot slaaverny gedoemd, en tot het werken in de Zilver-mynen gebruikt. Deezen werden, door elk Eigenaar, met een gloeiend yzer gemerkt, en, als zyn Vee, by hoopen, na het Gebergte gedreeven. — *Ten negenden.*

de kracht, de Ontvolking van *America* te wege bragten. Zonder hier op behoorelyk te letten, hebben veele Schryvers, verbaasd over de schielykheid der ontvolkinge, deeze gebeurtenis, die geene wedergade heeft, aan een stelzel van Staatskunde, niet min diep doordagt dan snood van aart, toegeschreeven. De *Spanjaarden*, gelyk zy voorgeeven, bewust van hunne eigene onbekwaamheid, om de uitgestrekte Landschappen, door hun ontdekt, in bezit te neemen, en de onmogelykheid voorziende, om hun gezag staande te houden over een Volk,

den. De aart des werks, 't geen zy daar moesten verrigten; de schadelyke dampen der Mynen, de koudheid der Luftstreek, en de schaarschheid aan voedsel, bragten te wege, dat, gelyk *TORRIBIO* getuigt, het Land rondsom veele van deeze Mynen, en byzonder dicht by *Guaxago*, met doode Lichaamen vervuld, en de lugt door derzelver stank bedorven was: zo veele Gieren en andere Roofvogels zwierven daar om heenen, om hunnen prooi te zoeken, dat de Zon 'er door verduisterde. — *Ten tienden.* De *Spanjaarden* verdelgden eene menigte der Inboorelingen, op de onderscheide Krygstochten door hun gedaan, en de Burger-oorlogen door hun gevoerd, daar zy hun dwongen, om als *Tamemes*, of Lastdraagers, te dienen. Deeze laatstgemelde wyze van verdrukking was in 't byzonder verderfelyk voor de *Peruviaanen*. Uit het getal der *Indiaanen*, die omkwamen op *GONZALO PIZARRO's* Tocht, na de Landen ten Oosten van de *Andes* geleegen, kan iemand eenig denkbeeld vormen van 't geen zy leden, en hoe schielyk zy versmolten. *TORRIBIO*, *MS. CORITA* heldert verscheide der waarneemingen van *TORRIBIO*, tot welke hy wyst, op, en bekragtigt dezelve, in zyn *Breve y Summaria Relacion*. In een *Handschrift*, onder my berustende.

VIII.
BOEK.

Volk, hun in menigte verre overtreffende; beslooten, ten einde zy *America* mogten behouden, de Inwoonders te verdelgen, en, door het Land in eene Woestyne te veranderen, zich van hunne heerschappy over 't zelve te verzekeren (2). Maar zelden strekken de Volken hunne inzigten uit tot zo verre afgelegene voorwerpen, of hebben een zo diep doordagt plan; en, ter eere van het Menschdom, mogen wy aanmerken, dat geen Volk ooit, voordagtyk, zulk een vervloekt Stelzel vormde.

De *Spaansche Vorsten*, voor het heil der *Americanen* bezorgd.

De *Spaansche Vorsten*, wel verre van naar zulk een ontwerp van verwoesting te werke te gaan, waren éénpaarig bezorgd voor de behoudenis hunner nieuwe Onderdaanen. By ISABELLA, was de yver tot voortplanting van het *Christlyk Geloof*, en 't verlangen om de kennis der Waarheid, met de vertroosting van den Godsdienst, te schenken, aan Volken van 't licht vervreemd, meer dan een enkel voorgewende beweegreden, om COLUMBUS aan te moedigen tot het onderneemen zyner ontdekkingen. Toen hy daar in slaagde, poogde zy haare Godvrugtige oogmerken te vervullen, en betoonde de tederste bezorgdheid, om niet al-

(2) MONTESQUIEU zelfs heeft dit denkbeeld omhelsd, Lib. VIII. Cap. 18. Maar de vuurige yver van dien grooten Man, om een Stelzel te vormen, maakte hem zomtyds onoplettend in het onderzoek; en, zyne uitpluizende aart deedt hem zomwylen wezenlyke, en in 't oog loopende, oorzaaken over het hoofd zien.

alleen Godsdienstig onderwys, maar ook eene zachte behandeling, aan dat onschuldig deel des Menschdoms, hare Kroon onderworpen, te bezorgen (3). Haare Opvolgers omhelsden dezelve begrippen; en, by veele gelegenheden, door ons in den loop der Geschiedenisfe vermeld, betoonden zy hun Koninglyk gezag, op het klemmendst, om de *Americaanen* te beschermen tegen de verdrukking hunner *Spaansche Onderdaanen*. Hunne bepalingen ten dien einde waren veele, en werden dikwyls herhaald. Wysheid hadt ze opgesteld, Menschliefde ze voorgeschreeven. Na dat hunne bezittingen in de Nieuwe Wereld eene uitgebreidheid kreegen, die de vrees, van ze bezwaarlyk te kunnen bestuuren, kon doen ontstaan, was de aart hunner beschikkingen zo zagt, als toen hunne Vastigheden zich alleen tot de Eilanden bepaalden. Hunne voorzorge, om de *Indiaanen* te beschermen, schynt met den aanwas der heerschappye veel eer toen afgenomen. Uit yver, om dit stuk te behartigen, maakten zy Wetten, en poogden het volvoeren daar van door te dringen, die

(3) Een klemmend bewys hier voor, vinden wy in den Uitersten Wil van ISABELLA, waar in zy de tederhartigste bezorgdheid, voor de Menschlievende en zachte behandeling der *Indiaanen*, betoont. Deeze loflyke gevoelens der Koninginne zyn aangenomen in de openbaare Wet van *Spanje*, en dienen tot eene Inleiding van de beschikkingen, begreepen onder den tytel: *de Goede behandeling der Indiaanen. Recopil.* Lib. VI. Tit. X.

VIII.
BOEK.

De gierigheid van byzondere Perfoonen verdrukt de Inwoonders der Nieuwe Wereld.

die een' vreeslyken opstand in eene hunner Volkplantingen veroorzaakten, onrust en onmin in alle de overige verwekten.

Maar de inhaalige gierigheid van byzondere Perfoonen was te groot, om bedwongen te worden door 't gezag der Wetten. Gretige en stoutmoedige waaghalzen, verre van den Zetel des Ryksbestuurs verwijderd, weinig gewoon aan de bepalingen van Krygstugt, terwyl zy in dienst waren, en nog min geschikt, om het zwakke Regtsgebied van Burgerlyke magt, in eene eerst-opkomende Volkplanting, te erkennen, vermaadden alle beschikkingen, ingerigt om paal en perk te zetten aan hunne schraapzugtige afersingen en dwinglandy. Het Moeder-land gaf, by aanhoudenheid, Bevelschriften uit, om de verdrukking der *Indi-
aanen* voor te komen; de Volkplantelingen, deeze in den wind slaande, of denkende strafloos te zullen weezen op zulk een afstand, bleeven hun als Slaaven aanmerken en behandelen. De Landvoogden zelve, en andere Bevelhebbers in de Volkplantingen aangesteld, van welken 'er verscheide zo arm en inhaalig waren als de Gelukzoekers, over welken zy het bevel voerden, hielden maar al te zeer over, om hunne laage en vermaadende denkbeelden, ten opzigte van het vermeesterde Volk, te omhelzen: en, in stede van hunne buitenspoorigheden te bedwingen, moedigden zy ze aan, of zagen dezelve door de vingeren. De verwoesting der Nieuwe Wereld moet, derhalven, het Hof van *Spanje* niet ten laste gelegd, of
aan-

aangemerkt worden als het uitwerkzel eens Staatkundigen Stelzels; daar omhelsd. Men hebbe dezelve te eenemaal toe te schryven aan de Vermeesteraars, en eerste Planters in *America*, die, door maatregelen, zo onbedagtzaam als onregtvaardig, de Bevelschriften hunner Vorsten tegengingen, en hun Land eene schandvlecke aanwreeven.

Met nog grooter onregt, hebben veele Schryvers den onverdraagzaamen geest van den *Roomsch - Catholyken Godsdienst* afgebeeld als de oorzaak van het uitrooijen der *Americaanen*; en de *Spaansche Geestlyken* beschuldigd, dat zy hunne Landgenooten aanhitsten tot het slachten van dat onschuldig Volk, als Afgodendienaars en Vyanden van GOD. Maar de eerste Zendelingen, die *America* bezogten, waren, schoon gering en ongeletterd, vroomen Mannen. Reeds vroeg namen zy de verdediging der Inboorelingen op zich, en zuiverden hun Character van de schande, door de Overweldigers hun ten laste gelegd, die, hun beschryvende als onbekwaam, om tot het volvoeren van de pligten des Burgerlyken Leevens geschikt te worden, of de leerstellingen van den Godsdienst te begrypen, beweerden, dat zy eene mindere soort van Menschen uitmaakten, op welken de hand der Natuure het merkteken van slaavernye gedrukt hadt. Uit de verhalen, door my opgegeeven van den Menschlievenden en volftandigen yver der *Spaansche Zendelingen*, in het beschermen van de hulplooze kudde, hunner zorge aanbevolen, vertoonen zy zich in een licht,

Veel min hebbe men de verdrukking, als een uitwerkzel van den Godsdienst, aan te zien.

't welk een luisterryken glans op hunne bediening te rug kaatst. Zy waren Dienaars des Vredes, die de harde roede der geweldenaarye, uit de vuist der Onderdrukkeren, poogden te wringen. Aan hunne veelvermogende tusfchenspraak, waren de *Americaanen* alle schikkingen verschuldigd, die tot verzagting van de hardheid huns lots dienden. De Kerklyken in de *Spaansche Vastigheden*, zo Wereldlyke als Geestlyke, worden nog door de *Indiaanen* aangemerkt als hunne natuurlyke Beschermheiligen, tot welken zy de toevlugt neemen, te midden van de verdrukkingen en knevelaaryen, waar aan zy maar al te dikwyls zyn bloot gesteld (4).

Maar,

(4) In den *zevendén Tit.* des eersten Boeks van de *Recopilation*, welke de Wetten, wegens de magt en de verrigtingen der Aardsbischoppen en Bischoppen behelst, betreft bykans een derde gedeelte daarvan, 't geen hun te doen staat, als Beschermers der *Indiaanen*; en toont de onderscheide wyzen aan, waar op zy verplicht zyn tusfchen beide te treden, om hun voor Onderdrukking, zo ten opzigte van hunne Perfoonen als Goederen, te veiligen. En de Wetten beveelen hun niet slegts deeze eerwaardige en Menschlievende post; maar zy neemen ze met de daad waar.

Ontelbaare bewyzen zou ik hier van, uit *Spaansche Schryvers*, kunnen aanvoeren. Maar ik verwoeg my hier liever tot *G A G E*: dewyl hy niet genegen was, aan de *Roomfche Geestlykheid* eenige verdienften toe te schryven, die hun niet met het volste regt toekwamen. *Survey.* p. 142. 192. &c. *HENRY HAWKS*, een *Engelsch Koopman*, die zich vyf jaaren in *Nieuw Spanje* onthieldt, vóór den Jaare MDLXXII, geeft het zelfde gunstige berigt van de *Roomfche Geestlyken.* *HACLUYT*, III. 466. Volgens eene Wet van

Maar, niettegenstaande de schielyke Ontvolking van *America*, is 'er nog een groot getal van het oorspronglyk Geslacht, in *Mexico* en *Peru* overgebleeven, bovenal in die gedeelten, die zich niet blootgesteld vonden aan de eerste woede der *Spaansche Wapenen*, of verwoest werden door de eerste afverging des harden arbeids, die 'er nog meer deedt sneeven. In *Guatimala*, *Chiapa*, *Nicaragua*, en de andere aangename Landschappen des *Mexicaanschen Ryks*, die zich langs de *Zuid-zee* uitstrekken, is het getal der *Indiaanen* nog grooter. Hunne Vastigheden zyn, op zommige plaatzen, zo Volkryk, dat ze den naam van Steden verdienen (5). In de drie *Audiencien*, of Gerichtshoven, waar in *Nieuw Spanje* verdeeld is, zyn ten minsten twee Millioenen *Indiaanen*: een jammerlyk overschot, in de daad, van de oude Volkrykheid; doch zo groot dat het

VIII.
BOEK.

Het getal der nog overgebleevne *Indiaanen*.

CAREL DEN V, werden niet alleen de Bischoppen, maar ook andere Geestlyken, met de magt bekleed, om de Burgerlyke Overheden, wanneer eenig *Indiaan*, in zyne vryheid en regt verkort wierd, aan te spreken en te vermaanen. *Recopil. Lib. VI. Tit. VI. leij. 14*; en dus vonden zy zich wettig geroepen tot het beschermen der *Indiaanen*. Eenige *Spaansche Geestlyken* weigerden Afsaat te schenken aan de zodanigen hunner Landgenooten, die *Encomiendas* bezaten, en de *Indiaanen* als Slaaven aanmerkten, of tot het werken in de Mynen gebruikten. GONZ. DAVIL. *Teatr. Eccles. I. 157*.

(5) Volgens GAGE, bevat *Chiapa dos Indos* 4000 Gezinnen, en hy spreekt hier van alleen als een der grootste *Indiaansche Steden* in *America*. p. 104.

het nog een lichaam Volks uitmaake, talryker dan alle de andere Inwoonders van dit uitgetrekte Land. In *Peru* worden verscheide Landstreeken, bovenal in 't Koninkryk *Quito*, meest geheel en al door de *Indiaan* bewoond. In andere Landenschappen zyn ze onder de *Spanjaarden* gemengd, en in veele hunner Vastigheden verrigten zy Handwerken, en vullen de meeste laagere Rangen in de Zamenleving op. Vermids de Ingezetenen van *Mexico* en *Peru*, aan eene vaste verblyfplaats, en het verrigten van eenigen geregelden arbeid, gewoon waren, was 'er min gewelds noodig, om hun eenige gelykvormigheid, met der *Europeaan* wyzen van Burgerlyke Zamenleving te doen aanneemen. Maar, wanneer de *Spanjaarden* zich nederzetten onder de Wilde Stammen van *America*, zyn hunne poogingen, om ze onder zich in te lyven, altoos vrugtloos, en dikwyls zeer hoogst nadeelig voor de Inboorelingen geweest. Ongeduldig om eenig bedwang te verdraagen, den arbeid versmaadende als een merkteken van slaaverny, verlieten zy of hunne oorspronglyke verblyfplaatzen, en zогten de onafhanglykheid op 't Gebergte en in Bosfchen, voor hunne Verdrukkens ontoeganglyk, of kwamen deerlyk om, als zy gedwongen werden tot een' levensstaat, frydig met hunne oude denkbeelden en hebbelykheden. In de Landstreeken dicht by *Carthagena*, *Panama* en *Buenos - Ayres*, is de verwoesting algemeener, dan zelfs in die deelen van *Mexi-*

ro en Peru, waar van de Spanjaarden het volkomenst bezit genomen hebben.

[Het aantal der Inwoonders van de Nieuwe Wereld verdient een nader inzien. Het valt vry bezwaarelyk een nauwkeurige telling te bekomen van den staat der Volkrykheid dier Koningryken in *Europa*, waar het Staatsbestuur 't volkomenst is, en de Weetenschappen de grootste vorderingen gemaakt hebben. In *Spaansch America*, daar de kennis nog der kindschheid niet ontwasfen is, en weinig Menschen tyd of gelegenheid hebben, om zich toe te leggen op enkel bespiegeland onderzoek, heeft men zich luttel laten geleegeen leggen aan dit slag van naspeuringen. Dan, in den Jaare MDCCXLI, gebiedt PHILIP DE V den Onder-koningen en Bevelhebbers der onderscheide Landschappen in *America*, een overslag te maken van het Volk onder hun Regtsgebied, en berigt wegens hun getal, en het werk waar mede zy zich bezig hielden, over te zenden. In gevolge van dit bevel, benoemde DE FUEN-CLARA, Onder-koning van *Nieuw Spanje*, D. JOSEPH ANTONIO DE VILLA-SEGNOR Y SANCHEZ, om dien last, in dat Ryk, uit te voeren. Uit de berigten der Overheden, in verscheide Gewesten, zo wel als uit zyne eigene waarnemingen, en langduurige kennis aan de meeste Landschappen, gaf VILLA-SEGNOR den uitslag zynner naspeuringen in 't licht, in zyn *Theatro Americano*. Zyn verhaal is nogthans onvolkomen. Van de negen Stiften, waar in het *Mexicaansche Ryk* verdeeld was,

K +

heeft

VIII.
BOEK.

Nadere beschouwing van het getal der Inwoonders, en tellingen deswegen gedaan.

heeft hy alleen berigt van vyf gegeven; te weten van het Aardsbisdóm van *Mexico*, van de Bisdømmen van *Los Angeles*, *Mechoacan*, *Oaxaca* en *Nieuw Galicia*. De Bisdømmen van *Yucatan*, *Verapaz*, *Chiapa* en *Guatimala*, zyn geheel overgeflaagen, schoon de twee laatstgemelde Landschappen behelzen, waarin het Geslacht der *Indiaanen* talryker is, dan in eenig gedeelte van *Nieuw Spanje*. In zyne opneeming van het wyd-uitgestrekte Stift van *Nieuw Galicia*, wordt de ligging van de onderscheide *Indiaansche Dorpen* beschreeven; maar hy geeft het getal der Inwoonderen slegts van een klein gedeelte op. De *Indiaanen* van dat groote Landschap, waar de *Spaansche Heerschappy* maar gebrekkig bevestigd is, zyn niet, met dezelfde nauwkeurigheid, opgetekend, als in andere gedeelten van *Nieuw Spanje*. Volgens *VILLA-SEGNOR*, komt de daadlyke staat der Volkrykheid, van *Spanjaarden*, *Negers*, *Mulatten*, en *Mestizen*, in de vyf bovengemelde Stiften, hier op uit:

	Huisgezinnen.
in <i>Mexico</i> .	105,202.
<i>Los Angeles</i> .	30,600.
<i>Mechoacan</i> .	30,840.
<i>Oaxaca</i> .	7,296.
<i>Nieuw Galicia</i> .	16,770.
	<hr/>
	190,708.

Vyf Persoonen voor elk Gezin gerekend, is de geheele som . 953,540.

In-

	Huisgezinnen.
<i>Indiaanfche Huisgezinnen</i> in het	
Stift van <i>Mexico</i>	119,511.
<i>Los Angeles</i> .	88,240.
<i>Mechoacan</i> .	36,196.
<i>Oaxaca</i> .	44,222.
<i>Nieuw Galicia</i> .	6,222.
	<hr/>
	294,391.

Vyf Perfoonen voor elk Gezin geteld, is het geheele getal . 1,471,955.

Wy mogen ons, met te meerder zekerheids, op deeze Telling der menigte van *Indiaanen* verlaaten, dewyl dezelve genomen is uit de *Matricula* of het Register, volgens 't welke de fchatting, die zy moeten betaalen, verzameld wordt. Naardemaal vier Stiften van de negen, geheel overgeslaagen zyn, en, in dat van *Nieuw Galicia*, het getal onvolkomen is opgegeeven, mogen wy besluiten, dat het getal der *Indiaanen*, in 't *Mexicaanfche Ryk*, twee millioenen te boven gaat.

De Telling der *Spanjaarden* enz. fchynt zo nauwkeurig niet te weezen. Van veele plaatzen merkt *VILLA-SEGNOR*, met algemeene bewoordingen aan, dat verscheide *Spanjaarden*, *Negers*, en Lieden van vermengde Afkomst, daar woonen, zonder derzelver getal ondericheiden op te geeven. Indien wy, derhalven, op deeze rekenen, en allen die in de vier overgeslaagene Stiften woonen, zal het getal der *Spanjaarden* en der Ingezetenen van eene gemengde Afkomst,

komst, omtrent één en eene halve millioen bedraagen. Op zommige plaatzen maakt www.walibstich.com onderscheid tusfchen de *Spanjaarden* en de drie mindere Rangen. *Negers*, *Mulatten*, *Mestizen*, en tekent het getal afzonderlyk op. Doch doorgaans voegt hy ze zamen. Maar uit de evenredigheid waargenomen op de plaatzen, waar 't getal van elk wordt aangeduid, als mede uit het berigt van den Volks-staat in *Nieuw Spanje*, door andere Schryvers gegeven, is het duidelyk, dat het getal der *Negeren* en *Perfoonen* van gemengden Bloede, dat der *Spanjaarden* verre overtreft. Mischien moeten de laatstgemelden niet boven de 500,000 gerekend worden, tegen een millioen van de eerstgenoemden.

Hoe gebrekkig deeze Telling ook mag zyn, ben ik tot nog niet in staat geweest zulk eene kundfchap te verkrygen, wegens het getal des Volks in *Peru*, als my in staat stelt om eene even zeer voldoende gisfing, ten opzigte van de Volkrykheid diens Ryks, te vormen. My is berigt, dat, in den Jaare MDCCLXI, de Beschermmer der *Indiaanen*, in het Onder-koningsfchap van *Peru*, 612,780 Perfoonen telde, die den Koning fchatting opbragten. Dewyl alle de Vrouwen en minderjaarigen in *Peru* van die belasting ontheven zyn, zou het getal der *Indiaanen*, volgens die berekening, 2,449,120 bedraagen (d).

Ik

(d) *Uit een Handschrift, in myne bewaaring.*

Ik zal hier nog eene andere wyze opgeeven, volgens welke men den Volks-staat in *Nieuw Spanje* en *Peru* kan opmaken, of ten minsten eene gising van denzelven vormen. Naar een berigt, van welks nauwkeurigheid ik my met reden verzekerd hou, is het getal van de Afdrukken der Bulle van *Crusada*, na *Peru*, by elke nieuwe uitgifte, gezonden 1,171,953; na *Nieuw Spanje* 2,649,326. Ik heb berigt dat slegts weinig *Indiaanen* Bullen koopen, en deeze voornaamlyk verkogt worden aan de *Spaansche Inwoonderen*, en die van gemengden Bloede zyn; weshalven deezer beider getal, op die wyze gerekend, ten minsten by de drie millioenen zal belooopen.

Het getal der Inwoonderen in veele der Steden van *Spaansch America* kan ons eenig denkbeeld geeven van de grootte der Volkrykheid, en het gebrekkig, doch algemeen aangenomen, gevoelen in *Groot-Brittanje*, wegens den zwakken en deerlyken staat der *Spaansche Volkplantingen*, te recht brengen. De Stad *Mexico* bevat ten minsten 150,000 Menschen, *Los Angeles* meer dan 60,000 *Spanjaarden* en Lieden van gemengden Geslachte (e). In *Guadalaxara* wonen, behalven de *Indiaanen*, 30,000 Menschen (f). *Lima* telt 54,000 Inwoonders (g). *Carthagena* stelt men op 25,000,
Po-

(e) VILLA-SEGNOR. p. 247.

(f) VILLA-SEGNOR. II. p. 206.

(g) D. COSME BUENO, *Descrip. de Peru*. 1764.

Potosi op een gelyk getal (*h*). *Popayan* begrypt meer dan 20,000 Ingezetenen (*i*), Steden van een' tweeden rang zyn 'er in veel grooter aantal. De Steden in de bloeiendste Vastigheden der andere *Europische Volken* in *America* kunnen met deeze niet vergeleeken worden.

Dit zyn op zichzelve staande berigten, van 't getal der Inwoonderen in verscheide Steden, die ik hier en daar vond, by geloofwaardige Schryveren. Doch my is eene Telling ter hand gesteld, van de Inwoonderen der Steden in het Landschap *Quito*, op welke nauwkeurigheid ik my durf verlaten; ik zal ze hier mededeelen, zo om de weetgierigheid te voldoen, als om het straks gemelde misbegrip te verbeteren. *St. Francisco de Quito* begrypt tusschen de 50, en 60,000 Menschen, van allerlei afkomst. Behalven de Stad, zyn 'er in het *Corregimiento* negen-en-twintig Kapellaanschappen in de voornaamste Dorpen, onder welke de klein-der Gehuchten staan. De Inwoonders derzelve zyn meest *Indiaanen* en *Mestizen*. *St. Juan de Pasto* heeft tusschen de 6 en 8000 Inwoonders, behalven zeven-en-twintig daar van afhangende Dorpen. *St. Miguel de Ibarra* 7000 Inwoonders en tien Dorpen. Het Regtsgebied *Havala* telt tusschen de 18 en 20,000 Zielen; het Regtsgebied *Tacunna* tusschen de 10 en 12000; het

Regts-

(*h*) BUENO, 1767.

(*i*) ULLOA, I. 287.

Regtsgebied *Ambato* tusfchen de 8 en 1000, behalven zestien daar van afhanglyke Dorpen. De Stad *Riobamba* heeft tusfchen de 16 en 20,000 Ingezetenen, en onder dezelve behooren negen Dorpen. Het Regtsgebied *Chimbo* bevat tusfchen de 6 en 8000 Bewoonders, die van de Stad *Guaquil* be- loopen tusfchen de 16 en 20,000, dezelve heeft veertien van haar afhangende Dorpen. In het Regtsgebied *Atuasi* zyn tusfchen de 5 en 6000 Menschen, vier Dorpen behooren tot het zelve. De Stad *Cuenza* reket men op 25 of 30,000 Inwoonders, tot dezelve behooren negen Volkryke Dorpen; de Stad *Laxa* op 8, of 10,000 Burgers, en veertien Dorpen hangen 'er van af. Deeze maat van Volkrykheid, fchoon gering, wanneer wy de verbaazen- de uitgestrektheid Lands in aanmerking nee- men, gaat de doorgaans veronderftelde grootte verre te boven.

Ik heb ter behoorelyker plaatze vergee- ten te melden, dat *Quito* het eenig Land- fchap is in *Spaansch America*, 't welk ge- zegd mag worden een Gewest te weezen, waar in men Handwerklyke Kunften oefent. Hoeden, Katoenen Stoffen, en grove Wol- len Lakens, worden 'er in zo groot eene menigte gemaakt, dat ze niet alleen ge- noegzaam zyn voor 't geen dit Landfchap behoeft; maar ook om by menigte uitge- voerd te worden, na de andere deelen van *Spaansch America*. Ik weet niet, of men de uitfteekende vlugheid der Inwoonderen dee- zes Landfchaps voor de oorzaak, of het ge-

gevolg, van deszelfs Volkrykheid te houden hebbe. Doch, onder de praalzugtige Inwoonders der Nieuwe Wereld, is de drift tot alles wat uit *Europa* komt zo geweldig, dat de Werklieden van *Quito*, naar men my verzekert, daar door gedrukt, in verval geraaken (k).]

Algemeen
denkbeeld
van het
Spaansche
Staatsbestuur
in de Volk-
plantingen.

Maar de Vastigheden der *Spanjaarden* (om naa dezen buitenstap, weder ter zaak te treden,) in de Nieuwe Wereld, schoon heilloos voor de oude Inwoonderen, werden verkreegen in een Tydperk, wanneer die Monarchy in staat was om 'er ten meesten voordeele over te beschikken. *Spanje* was, door de zamenvoeging van alle de kleine Koningryken, een magtig Ryk geworden, tot eene groote onderneeming opgewassen. De Vorsten, hunne voorregten veel verder uitgebreid hebbende dan de perken, die, in vroegeren tyde, de Koninglyke magt, in alle de Ryken van *Europa*, omfchreeven, waren nauwlyks aan eenige bepaaling onderworpen, of in het beraamen, of in het uitvoeren, hunner maatregelen. In elk wyduitgestrekt Ryk, moet de gedaante des Staatsbestuurs eenvoudig, en 't gezag des Vorsten volstrekt, zyn: ten einde de besluiten vaardig kunnen genomen worden, en, met onverminderde kragt, de geheele uitgestrektheid doorgaan. Zodanig was de magt der *Spaansche Monarchen*, wanneer zy be-

(k) [Dit ingeslootene is de LXXIII. Aant. van ROBERTSON. VERT.]

beschikking moesten maaken, op de wyze van het vestigen hunner Heerschappye, over de afgelegenste Landschappen, ooit aan eenigen Staat in *Europa* onderworpen. In dit overleg vonden zy zich niet onder het bedwang van eenige bepaaling; zy konden, als onafhanklyke Meesters van hunne eigene besluiten, enkel handelende volgens hun Vorstlyk voorregt, Bevelschriften uitgeeven, noodig tot het vormen van het bestuur der Nieuwe Volkplantingen.

Deze vroegtydige tusfchenkomst der *Spaansche Kroone*, om de Staatkunde en den Koophandel hunner Volkplantingen te regelen, is eene byzonderheid, welke derzelver voortgang onderscheidt van die der Volkplantingen, door andere *Europische Volken* opgericht. Wanneer de *Portugeesen*, de *Engelschen*, en de *Franschen*, bezit namen van de Landschappen in *America*, welke zy nu beslaan, waren de voordeelen, welke zy zich daar van konden belooven, zo verre en zo onzeker, dat zy, bykans zonder geleide of bescherming van het Moederland, een' langen tyd, met veel tegenheden, moesten worstelen. Maar, Goud en Zilver, de eerste voortbrengzels der *Spaansche Vastigheden* in de Nieuwe Wereld, waren veel uitlokkender, en trokken terstond de aandacht der *Spaansche Monarchen*. Hoewel zy weinig toegebracht hadden tot de ontdekking, en bykans niets tot het vermeesteren der Nieuwe Wereld, namen zy het terstond op zich, Wetgeevers in dezelve te weezen; en eene soort van heerschappye, voorheen on-

be-

Vroegtydige
tusfchen-
komst van 't
Koninglyk
Gezag.

VIII.
BOEK.

Alle magt en
eigendom in
de Kroon
gevestigd.

bekend, verkreegen hebbende, vormden zy een plan om dezelve te oefenen, waar van geen wedergade in de Geschiedenis des Menschdoms voorkomt.

De groote grondregel der *Spaansche Regtsgeleerdheid*, ten opzigte van *America*, is alles, wat men daar verkreegen heeft, aan te merken als eerder aan de Kroon dan aan den Staat toebehoorende. Volgens de Bulle van PAUS ALEXANDER DEN VI, waar op *Spanje*, als de groote Handvest, haar regt grondt, worden alle Landen, die ontdekt waren, of die men zou ontdekken, als eene Vrye Gifte, aan FERDINAND en ISABELLA afgeftaan. Zy, en hunne Opvolgers, werden eenpaarig gehouden voor de algemeene Eigenaars der uitgestrekte Gewesten, die de Wapens hunner Onderdaanen, in de Nieuwe Wereld, vermeersterden. Alle vergunningen van Landeryen kwamen van hun, en keerden eindelyk tot hun weder. De Veldheeren, die de onderscheide Krygstochten bestuurden, de Bevelhebbers, die de verschillende Volkplantingen onder hun bewind hadden, de Bedienaars des Regts, en van den Godsdienst, werden allen, door 't Vorstlyk gezag, aangesteld, en stonden geheel ter beschikkinge van 't zelve. Het Volk, waar uit de Volkplantingen in den beginne bestonden, bezat geene voorregten onafhanklyk van den Vorst, of, die tot een Schutsmuur dienden tegen de magt der Kroone. 't Is waar, wanneer men Steden bouwde, en dus een Lichaam van Burgers vormde, hadden deeze Burgers de vryheid,

om

om hunne eigene Overheden te kiezen, die, volgens Wetten, door die Gemeenschap gemaakt, te werke gingen. ~~to Zelfs, in de eigen-~~ dunklykfte Staaten, is deeze flauwe reuk van vryheid niet uitgedoofd. Doch, in de Steden van *Spaansch America*, is dit Regtsgebied een louter Stads voorregt, en bepaald tot het regelen van haar eigen binnenmuurschen Handel en Regeering. In alles, wat het Staatsbewind, en 't algemeen belang betreft, is 's Vorsten Wil de Wet. Geene Staatkundige magt daalt van 't Volk af. Alles loopt zamen in 't middelpunt der Kroone, en berust in de Bevelhebbers, door dezelve aangesteld.

Wanneer de *Spanjaarden* hunne vermeerteringen, in *America*, voltooid hadden, verdeelden de Vorsten, (het plan der inlandsche Regeeringe, voor de Landen hunner nieuwe heerschappye, ontwerpende,) dezelve in twee verbaazend groote Landvoogdyen, de eene onderworpen aan den Onder-koning van *Nieuw Spanje*, de andere aan den Onder-koning van *Peru*. Het Regtsgebied van den eerstgemelden strekte zich uit over alle de Landschappen in *Noord-America*, den Koning van *Spanje* toebehoorende. Het bewind van den laatstgemelden ging over de Landschappen in *Zuid-America*, aan de *Spaansche Heerschappye* onderhoorig. Deeze schieking, die, van den beginne af, van veele ongelegenheden vergezeld ging, kon volstrekt niet langer stand houden, toen de afgelegene Gewesten van elk Onder-koningschap, in Volkrykheid en anderzins, toena-

Alle de nieuwe Heerschappyen van *Spanje*, aan twee Onder-koningen onderworpen.

VIII.
DOEK.

men. De Ingezetenen klaagden, dat zy onderhoorig waren aan een' Oversten, wiens verblyfplaats zo verre afgelegen en bezwaarlyk te bereizen was, dat zy zich bykans van alle gemeenschap met den Zetel des Staatsbestuurs vonden uitgeslooten. Het gezag des Onder-konings, over Landschappen op dien afstand van zyn oog en toezigt verwyderd, werd onvermydelyk zwak en gebreklyk in 't volvoeren. Als een hulpmiddel tegen deeze ongemakken is 'er, in de tegenwoordige Eeuwe, een derde Onderkoningschap vastgesteld te *Santa Fè de Bogota*, de Hoofdstad van het Nieuwe Koningryk *Granada*, het Regtsgebied daar van behelst het geheele Koningryk *Tierra Firme*, en het Landschap *Quito* (k).

De magt der
Onder-Ko-
ningen.

Deeze Onder-koningen verbeelden niet alleen den Persoon van hunnen Oppervorst; maar bezitten zyne Koninglyke voorregten, binnen den omtrek hunner eigene Landvoogdyen, in de grootste uitgestrektheid. Gelyk hy, oefenen zy het opperst gezag in alle deelen des Staatsbestuurs, in het burgerlyke, in het lyfstraflyke en in het krygsweezen. Zy mogen in elk Geregthof voorzitten. Zy hebben alleen het regt om de Persoonen te benoemen, die verscheide Bedieningen, van de hoogste aangelegenheid, bekleeden, en by gelegenheid het voorregt, om de zodanige, die van de Vorstlyke gifte afhangen, te vervullen, tot de Opvolger, door den

(k) *Voy. de ULLOA*, I. 23. 255.

den Koning benoemd, aankome. De uiterlyke praal huns Staatsbestuurs komt over-één met deszelfs weezenlyke waardigheid en magt. Hunne Hoven zyn ingerigt op den voet des Hof's te *Madrid*, met Lyfswagten, uit Voetvolk en Ruitery bestaande, eene geregelde Hofhouding, en een groote sleep van Bedienden. De tekens van Bewind spreiden zulk een luister ten toon, dat men 't alles nauwlyks zou aanzien voor eene ontleende Waardigheid (1).

Doch vermids de Onder-koningen, in eigen persoon, alle de verrigtingen der Opper-overheid, in alle de deelen van hun wydstrekkend Regtsgebied niet kunnen volvoeren, worden zy in 't Landsbestuur ondersteund door Bevelhebbers en Geregtshoven, van gelyken aart als in *Spanje*. Het bewind der Burgerlyke zaaken, in de onderscheide Landschappen en Gewesten, waar in de *Spaansche Heerschappy* in *America* verdeeld is, wordt bevolen aan Overheden van onderscheide rangen en benaamingen: eenigen stelt de Koning zelve aan; anderen benoemt de Onder-koning; doch zy zyn alle aan hem onderhoorig, en kunnen tot zyn Regtsgebied gebragt worden. De bediening des Regts berust in de Geregtshoven, bekend onder den naam van *Audiences*, en geschoeid op de leest der Kanselery in *Spanje*. Ze zyn elf in getal, en oefenen het Regt in zo veele Gewesten, als de *Spaansche Heer-*

Geregts-
hov.

(1) *Voy. de ULLOA*, I. 432. GAGE, 61.

VIII.
BOEK.

Heerschappy in America verdeeld is. [De volgende Steden hebben Geregtshoven, St. Domingo op het Eiland Hispaniola; Mexico in Nieuw Spanje; Lima in Peru; Panama in Tierra Firme; Santjago in Guatimala; Guadalaxara in Nieuw Galicia; Santa Fè in 't Nieuw Koningryk Granada; la Plata in het Land los Charcas; St. Francisco de Quito; St. Jago de Chili, en Buenos Ayres. Aan elk deezer Geregtshoven zyn, verscheide groote Landschappen onderworpen, en eenige zo verre afgelegen van de Steden, waar die Geregtshoven bepaald zyn, dat zy 'er maar weinig voordeels van kunnen trekken (m).] Het getal der Regteren, in deeze Geregtshoven is ongelyk geëvenredigd aan de uitgestrektheid en 't belang van hun Regtsgebied. De bediening eens Regters is niet min aanzienlyk dan voordeelig, en wordt doorgaans waargenomen door lieden van zulke bekwaamheden en verdiensten, dat zy die Regtbank hoogst - eerwaardig maaken. Burgerlyke en Lyfstraflyke zaaken worden 'er beslist, voor beide deeze zyn 'er byzondere Regters.

Derzelver
Regtsge-
bied.

Schoon het alleen, in eigendunklyke Staatsbestuuren, plaats grype, dat de Vorst, in Persoon, het vreeslyk voorregt oefent, om over zyne Onderdaanen te regt te zitten, en, in het vryspreeken of veroordeelen, geene

(m) [Dit is de LXXIV Aant. van ROBERTSON. VERT.] De *Spaansche Schryvers* tellen gemeenlyk twaalf Geregtshoven; doch zy voegen 'er dan by dat van *Manila*, op de *Philippins Eilanden*.

ne andere Wet, dan die van zyn eigen willekeur, raadpleegt; schoon, in alle Vorstendommen van *Europa*, het Regterlyk gezag toebetrouwd is aan Overheden, wier uitspraakken geregeld zyn door bekende Wetten en vastgestelde Regelen, hebben de *Spaansche Onder-koningen* dikwyls gepoogd, zich in den Zetel des Regts te plaatzen, en, met eene heerschzucht, door hunnen afstand van het bedwang eener hooger magt te stouter geworden, gedongen na een gezag, 't geen hun Koning zich niet durft aanmaatigen. Om eene overweldiging te beletten, die het regt en de veiligheid uit de *Spaansche Volkplantingen* zou verbannen hebben, door de bezittingen en het leeven van allen aan den wil van één enkel Man te onderwerpen, is het den *Onder-koningen*, in de sterkste bewoordingen, en by herhaalde Wetten, verboden, zich te bemoeien met de Regtshandelingen in de Gerechtshoven, of hun gevoelen te zeggen, of hun stem te geeven in eenige zaak, voor dezelve in geschil hangende (n). In zommige byzondere gevallen, die het Burgerlyk Regt raaken, mogen zelfs de schikkingen der *Onder-koningen* voor het Gerechtshof gebragt worden, 't welk als dan aan te merken is als eene tusfschenbeide komende magt tusfschen hem en het Volk, en als eene grensperking van zyn Regtsgebied te bepaalen. Maar, dewyl
wet-

(n) *Recop.* Lib. II. Tit. XV. l. 35. 38. 44. Lib. III. Tit. III. l. 36, 37.

wetlyke bepaalingen ten opzigte van een Perfoon, dien den Vorst verbeeldt, en met zyn gezag bekleed is; weinig strooken met den aart der *Spaansche Staatkunde*, verdient de behoedzaamheid en voorzorge, waar mede 't zelve die magt aan de Geregthoven verleent, onze opmerking. Zy mogen raad geeven, zy mogen tegenverklaringen doen; doch, in gevalle van eene volstreckte strydigheid tusschen het gevoelen der Geregthoven en dat des Onder-konings, moet het geen hy bepaalt volbragt worden, en 'er blyft voor de Geregthoven niets over, dan de zaak voor den Koning en den *Raad der Indiën* te brengen (o). Dan regt te hebben om tegenverklaringen in te leveren, en zich te verzetten tegen een' Perfoon, voor welken alle anderen moeten zwygen, is een voorregt, 't welk aan de Geregthoven waardigheid byzet. Deeze wordt, wyders, vermeerderd door eene andere omstandigheid. Op den dood eens Onder-konings, berust, indien 'er door den Koning geene zorge gedraagen is voor het benoemen eens Opvolgers, de Opperste magt in het Geregthof, zittende in de Hoofdstad des Onder-koningschaps, en de oudste Regter verrigt, met zyne Mede-regteren, alles wat de Onderkoning anders doet; zo lang die bediening open staat (p). Omtrent zaaken, die voor de

(o) SOLORZ. *de Jure Ind.* Lib. IV. C. 3. n. 40, 41. *Recop.* Lib. II. Tit. XV. l. 36. Lib. III. Tit. III. l. 34. Lib. V. Tit. IX. l. 1.

(p) *Recop.* Lib. II. Tit. XV. l. 57. &c.

de Geregthoven gebragt worden, in den doorgaanden loop der dingen, welke tot dezelve behooren, zyn derzelver uitspraaken beflisfend, in alle gefchillen raakende den eigendom, wanneer die minder dan zes duizend Pefos bedraagt; maar loopt dezelve boven die fom, dan zyn de vonnifen onderworpen aan een nader overzigt, en men mag zich beroepen op den *Koninglyken Raad der Indiën* (q).

In deezen Raad, een der aanzienlykfte des Ryks, ten opzigte van waardigheid en magt, berust het opperbestuur van alle de *Spaansche Heerschappyyen in America*. Die Raad werd eerst aangesteld door FERDINAND, in den den Jaare MDXI, en tot meerder volkomenheids gebragt door CARL DEN V, in 't Jaar MDXXIV. Het Regtsgebied van denzelven strekt zich uit tot alles, het Kerklyke, het Burgerlyke, het Krygsweezen, en den Koophandel. Alle Wetten en Bevelen, tot het Bestuur en de Huishouding der Volkplantingen behoorende, ontleenen van daar den oorsprong, en moeten door twee derden der Leden goedgekeurd worden, eer men ze, in 's Konings naam, afvaardigt. Alle Bedieningen, welker aanstelling de Kroon voor zich behouden heeft, draagt deeze Raad op. Aan dezelve is ieder Amptenaar in *America*, van den Onder-koning af tot den minsten Bedienden, verantwoording schuldig. Deeze
flaat

De Raad der Indiën.

De magt daar van.

(q) *Recop. Lib. II. Tit. II. l. 1, 2. &c.*

staat hun gedrag gade, beloont gedaane diensten, en straft de schuldigen (r). Voor dien Raad wordt alles gebragt wat uit *America* komt; en alle ontwerpen om het Bestuur, de Huishouding, of den Koophandel der Volkplantingen raakende, worden daar overwoogen. Van de eerste instelling deezes Raads der *Indiën* af, hebben de Koningen van *Spanje* zich steeds bevytigd om het gezag daar van staande te houden, en, van tyd tot tyd, zulke vergrootingen van magt en luister daar aan toe te voegen, dat het ontzaglyk wierd in 't oog van alle hunne Onderdaanen in de Nieuwe Wereld. Alle goede orde en deugd, nog overgebleeven in dat Wereld-deel, waar zo veele omstandigheden zamenspannen, om de eerstgemelde om te keeren, en de laatstgenoemde te bederven, hebbe men grootendeels toe te schryven, en dank te weeten, aan de wyze maatregelen, en het waakzaam toezigt, deezes agtbaaren Raads (s).

De Casa de
Contractacion, of het
Huis des
Handels.

Naardemaal de Koning verondersteld wordt altoos tegenwoordig te zyn in zyn Raad der *Indiën*, houdt men de Vergaderingen ter plaatze waar de Vorst zich bevindt. Eene andere Regtbank is 'er vastgesteld, om zodanige zaaken des Koophandels te regelen, als een onmiddelyk en persoonlyk toezigt vorderden van de zodanigen, die 'er over gesteld waren. Deze draagt den naam

(r) *Recop. Lib. V. Tit. XIII. l. 1. &c.*

(s) *SOLORZ. de Jure Ind. Lib. IV. l. 12.*

naam van *Casa de la Contratacion*, of het *Huis des Handels*, en werd opgerigt in *Seville*, tot welke Haven de Handel met de *Nieuwe Wereld*, reeds in den Jaare MDI, byzonder behoorde. Men kan deeze Instelling aanmerken, en als een Handel-raad, en als een Geregts-hof. — In het eerste opzigt, neemt de *Casa de la Contratacion* kennis van alles wat de gemeenschap van *Spanje* met *America* betreft, regelt welke Waaren zullen uitgevoerd worden, en heeft het opzigt op alles wat men weder ontvangt. Deeze bepaalt het vertrek der Vlooten na de *West-Indiën*, de vraagt, de grootte der Schepen, derzelver toerusting, en de plaatsen der bestemminge. — In het andere opzigt, oordeelt deeze Regtbank over alle gedingen, zo burgerlyke, handeldryvende, als lyfstraflyke, ontstaande uit den Handel van *Spanje* met *America*. In alle deeze gevallen, kan men van de vonnisfen, daar door gestreeken, zich op geen ander Geregts-hof, dan den *Raad der Indiën*, beroepen (t).

Dit zyn de hoofdtrekken van het stelsel des Staatsbestuurs, door *Spanje* in de *Americaanfche Volkplantingen* gevestigd. De verscheide ondergeschikte Raadsvergaderingen, en Bedienden tot het uitvoeren des Regts, tot het invorderen der Lasten, en het regelen des Huishoudelyken bewinds, binnen in 't Land aangesteld, op te tellen, en hunne

VIII.
BOEK.

Verrigtingen
van 't zelve.

(t) *Recop. Lib. IX. Tit. I. Veitia Norte de la Contratacion. Lib. I. C. I.*

VIII.
BOEK.

ne verschillende verrigtingen te beschryven; als mede de wyze op welke zy te werk gaan, met de uitverkzelen daar van te onderzoeken, zou ons tot eene verdrietige en nutlooze breedspraakigheid vervoeren.

Het eerste oogmerk om zich van eenen uitluitenden Handel te verzekeren.

Het eerste voorwerp der *Spaansche Vorsten* was het Moeder-land te verzekeren van de voortbrengzelen der Volkplantingen, door een volstrekt verbod van eenige gemeenschap met vreemde Volken. Zy namen bezit van *America* door het regt der Vermeesteringe, en bewust van de zwakheid hunner eerste Vastigheden, als mede overtuigd van de bezwaarlykheid, om hunne heerschappy over zulke uitgebreide Landschappen te vestigen, of zo veele wederstreevende Volken onder 't juk te houden, vreesden zy voor den indrang der Vreemdelingen; zy schroomden zelfs voor 't bezien van den staat hunner zaaken, en poogden hun op een afstand van hunne Kusten te houden. Deeze geest van jalousy en uitfluiting, die, in den beginne, natuurlyk en mischien noodzaaklyk was, vergrootte met het uitbreiden hunner bezittingen in *America*, en als zy de waardye daar van beter begreepen. In gevolge hier van werd 'er een Stelzel van Volkplanting ingevoerd, welks gelyk zich nog nimmer onder het Menschdom vertoond hadt. Het was in de Oude Wereid niet zeldzaam, Volkplantingen op te richten. Doch zy waren slegts van tweeërleien aart. Zy bestonden in Uittochten, strekkende om den Staat te ontlasten van overtollige Onderdaanen, wanneer

meer dezelve te sterk vermenigvuldigden, om langer verblyf te vinden in de Landen, die zy besloegen, of het waren Krygsbenden als Bezettingen in een overwonnen Land gelegerd. De Volkplantingen van eenige *Griekfche Gemeenebesten*, en de Zwermen van *Noordsche Barbaaren*, die zich, in verscheide deelen van *Europa*, nederzetten, behoorden tot de eerstgemelde foort. De *Romeinsche Volkplantingen* maakten de tweede foort uit. In de eerste, hieldt de verbintenis met het Moeder-land schieglyk op, en zy werden onafhanglyke Staaten. In de laatste, bleef de afhanglykheid volduuren: dewyl de scheiding niet volkomen was.

De *Spaansche Koningen* namen, in hunne *Americaansche Volkplantingen*, over wat byzonder eigen was aan elk deezer, en poogden dit te veréénigen. Door Volkplantingen na zo wydasgelegene Gewesten te zenden, door in elk derzelven een vorm van inwendig Staatsbestuur op te richten, onder verscheide Landvoogden, en 'er byzondere Wetten aan te geeven, scheidten zy dezelve van het Moeder-land af. Door de Wetgeevende magt in eigen handen, en het regt om lasten op te leggen aan zich te houden, als mede het benoemen der Perfoonen, die Staats- of Krygsampten bekleeden, verzekerden zy zich van derzelve afhanglykheid. Gelukkig voor *Spanje*, was de gesteltenis zyner Volkplantingen zodanig, dat het dit nieuwe denkbeeld met de daad kon uitvoeren. Meest alle Landen, door de *Spanjaarden* ontdekt en ingenomen,

Inrigtingen
tot dat oog-
merk.

la-

lagen binnen de Keerkringen. De voortbrenzels van dit groote gedeelte des Aardkloots verschilden van de *Europifche* zelfs in de Zuidelykfte Gewesten deezes Werelddeels. De hoedanigheden der Lugtstreeke, de eigenschappen van den Grond, deden natuurlyk de arbeidzaamheid der geenen, die zich daar nederzetten, wat nieuws beftaan. Toen de *Spanjaarden* eerst bezit van de Landen hunner heerschappye in *America* namen, waren de kostbaare Metaalen, die dezelve uitleverden, de eenige voorwerpen hunner aandacht. Zelfs wanneer hunne poogingen een beter rigting kreegen, wendden zy ze meest aan, om zulke byzondere voortbrenzels der Lugtstreeke te teelen, als, uit hoofde van derzelve zeldzaamheid, of waardye, 't meest in 't Moeder-land gezogt werden. Verlokt door het groot vooruitzicht van fchielyken rykdom, verfmaadden zy tyd en vlyt te verkwisten in 't geen minder winst gaf, schoon 't van grooter gewigt was.

Om het verbeteren van deezen misflag onmogelyk te maaken, en voor te komen dat de Volkplantingen eenige poogingen deden, die met de belangen van *Spanje* streeften, werd het verrigten van verscheide Handwerken, zelfs het kweeken van Wynftokken en Olyfboomen (6), in de Volkplan-

(6) Ter oorzaake des afftands van *Peru* en *Chili* van *Spanje*, en de moeilykheid, om Waaren van zulk een ommeflag als Wyn en Olie, over de Landengte van *Panama*, te voeren, heeft men den *Spanjaarden*, in dee-

plantingen, op zwaare straffen, verbooden (u). Zy moesten van het Moeder-land geheel afhankelijk w blyven, al ten opzichte van de voornaamste noodwendigheden. Hunne Kleeding, Huisraad, hunne Gereedschappen, wat tot weelde dient, en zelfs een groot gedeelte der behoeften, alles werd uit *Spanje* ingevoerd. Gedurende een aanmerkelyk gedeelte der Zestiende Eeuwe kon *Spanje*, eenen uitgebreiden Handel en bloeiende Handwerken bezittende, gemaklyk, uit eigen schoot, de aangroeiende behoeften der Volkplantingen vervullen. Dit Ryk kreeg voor dezelve de schatten der Mynen, en de vrugten der Plantadien. Maar alles wat de Volkplantingen ontvingen, zo wel als alles wat dezelve uitleverden, werd in *Spaansche Schepen* overgevoerd. Geen Schip, aan de Volkplantingen behoorende, stondt het vry Koopwaaren uit *America* na *Europa* te brengen. Zelfs de handeldryvende Gemeenschap van de eene Volkplanting met de andere was volstrekt verbooden, of beperkt door veele bepalingen, die de jaloufy des Handels voorschreef. Alles, wat *America* verschaft, komt in de Havens van *Spanje*, alles wat dit Wereld-deel noodig heeft, wordt daar uit geleverd. Geen Vreemdeling kan, zonder uit-

deezee Landschappen, toegestaan Wyngaarden en Olyfboomen te planten. Maar het is hun wel streng verboden, Wyn of Olie na *Panama*, *Guatimala*, of eenig Landschap, zo over te voeren als zy die uit *Spanje* ontvangen. *Recop. Lib. I. Tit. XVIII. l. 15—18.*

(u) B. ULLOA, *Retab. des Manufact. &c.* p. 206.

uitdruklyk verlof, in eene der *Spaansche Volkplantingen* komen; geen Schip van eenig vreemd Volk wordt in derzelve Haven ontvangen; en de doodstraf met de verbeurtverklaaring der roerende goederen staat 'er op, wanneer iemand der Ingezetenen het onderneemt, met Vreemden te handelen (v). In deezervoege worden de Volkplantingen in een staat van altoosduurende voogdyschap gehouden; en, door het invoeren van deeze afhankelijkheid in den Handel, eene streek der Staatskunde, waar van *Spanje* het eerste voorbeeld aan de Volken van *Europa* gaf, heeft de Oppermagt des Moeder-lands, over verafgelegene Volkplantingen, zich meer dan twee en eene halve Eeuw staande gehouden.

Traage voortgang der Bevolking uit *Europa*.

Dit zyn de voornaamste grondregels, waar op de *Spaansche Vorsten* schynen gelet en afgegaan te hebben, in het vormen hunner nieuwe Vastigheden in *America*. Maar zy konden, 't geen zy verdelgd hadden, met dezelfde schielykheid niet weder planten, en, door verscheide zamenloopende oorzaken, ging het zeer traaglyk toe, met het aanvallen van de verbaazende ontvolking deezer verwoeste Landen. Zo ras de drift om ontdekkingen te doen, en geluk in een ander Wereld-deel te zoeken, begon te verflaauwen, openden de *Spanjaarden* de oogen voor gevaaren en ongelegenheden, die zy, in 't eerst, niet gezien of veragt had-

(v) *Recop. Lib. IX. Tit. XXVII. l. 1. 4. 7. &c.*

hadden. De veelvuldige ongemakken, waar mede de Leden van eerst opkomende Volkplantingen te worstelen hebben; den kwaalen van ongezonde Lugttreeken, dikwyls doodlyk voor de *Europeaanen*; de moeilykheid, om een Land, met boschadien bedekt, te ontginnen, en tot den bouw gereed te maaken; het gebrek aan handen, noodig tot den arbeid in zommige Landschappen, en de traage belooning van noesten vlyt in alle, uitgenomen daar de toevallige ontdekking van Mynen eenige weinige gelukkigen verrykte, waren rampen algemeen gevoeld en vergroot. Afgeschrikt door derzelver beschouwing, was de lust, om uit *Spanje* na *America* over te steeken, dermaate bekoeld, dat zestig jaaren, naa de ontdekking der Nieuwe Wereld, het getal der *Spanjaarden*, in alle de Landschappen, op niet meer dan vyftien duizend begroot wordt (7).

De wyze waar op de eigendom in de *Spaansche Volkplantingen* werd uitgedeeld, en de schikkingen gemaakt op den overgang derzelve, 't zy by erfenisfe, 't zy by verkoop, waren zeer ongunstig voor de bevolking. Om een schielyke vermeerdering van Volk te wege te brengen in eene
nieu-

De wyze van eigendom in de Volkplanting, daar aan hinderlyk.

(7) Deeze Telling is gedaan door BENZONI, in den Jaare MDL, acht-en-vyftig jaaren naa de ontdekking van *America*. *Hist. Novi Orbis*, Lib. III. C. 21. Doch dewyl BENZONI schreef met de geestgesteltenis eens misnoegden, genegen om in alle byzonderheden ten nadeele van de *Spanjaarden* te spreken, is deeze berekening misfchien te laag.

nieuwe Vastigheid, moet de eigendom in Landeryn in kleine stukken verdeeld zyn, en het overgaan, uit de eene hand in de andere, zeer gemaklyk gemaakt worden (w). Maar de gretige schraapzugt der *Spaansche Vermeesteraaren* van de Nieuwe Wereld floeg geen agt op dezen grooten grondregel der Staatkunde; en daar zy een' magt bezaten, die hun in staat stelde om hunnen wensch, op het uitbundigste, te voldoen, namen veele hunner, Gewesten en Landschappen, van eene zeer groote uitgestrektheid, en hielden ze als *Encomiendas*. Allengskens verkreegen zy het voorregt, om een gedeelte daar van te veranderen in *Mayorasgos*, eene foort van Leen, in het *Spaansche stelsel* van Leenregt ingevoerd (x), 't welk noch verdeeld, noch vervreemd, kan worden. Onder deeze strikte bepaaling, is een groot gedeelte van den eigendom in Landeryn geheel uitgeslooten van de mogelykheid, om van den een tot den ander by koop over te gaan, en vervalt van Vader op Zoon, zonder verbeterd te worden, en blyft van weinig waardye voor den Bezitter zelve, en voor den Staat.

Uitgestrekte
Landen, door
zonnigen
bezeten.

In het verhaal der vermeestering van *Peru*, hebben wy verscheide voorbeelden opgehaald van verbaazend uitgestrekte Landschappen, door eenigen der Vermeesteraaren in bezit genomen (y). De buitenspoorig-

(w) Dr. SMITHS, *Inquiry*. II. 166.

(x) *Recop. Lib.* IV. Tit. III. l. 24.

(y) Zie III. Deel, VI Boek, bl. 429.

righeden, ten dien opzigte, waren, in andere Gewesten, van gelyken aart: want, dewyl de waarde der Landen, welke zy verkreegen, oorspronglyk geschat wierd, naar 't getal der *Indiaanen*, die dezelve bewoonden, was *America* zo schaars bevolkt, dat Landstreeken van eene wyde uitgestrektheid alleen zulk een aantal van Arbeiders konden opleveren, als men in de Mynwerken, met eenig vooruitzigt van aanmerkelijken winst, kon bezigen. De schadelyke uitwerkzels van deeze oorspronglyke mislagen, in de verdeeling en natuur des eigendoms in de *Spaansche Volkplantingen*, worden gevoeld in alles waar vlytige werkzaamheid te pasfe komt, en mogen aangemerkt worden als eene hoofdoorzaak, dat de Bevolking in dezelve zo veel traager toegaat; dan in beter ingerigte Volkplantingen (8).

Men

(8) De onderrigting my gegeeven, ten opzigte van de verdeeling en den overgang des eigendoms, in de *Spaansche Volkplantingen*, is onvolkomen. De *Spaansche Schryvers* verklaaren zich, hier op, niet uitdruklyk, en hebben, mischien, niet genoeg getet op de uitwerkzelen hunner eigene Instellingen en Wetten. SOLORZANO, *de Jure Ind.* Vol. II. Lib. II. l. 16, verklaart eenigermaate het invoeren van 't bezit der Landen by *Mayorazgo*, en vermeldt eenige uitwerkzels daar van. VILLA SEGNOR neemt een byzonder gevolg deezes Leenbezits in aanmerking; optekende, dat, in zommige der beste gelègenheden van de Stad *Mexico*, een goed deel gronds onbeslaagen ligt, of alleen bedekt is met de ruïnen van huizen, die 'er voortyds stonden; en voegt 'er nevens, dat, daar deeze grond bezeten wordt, volgens het regt van *Mayorazgo*,

VIII.
BOEK.

De aart des
Kerklyken
bestuurs
vertraagde
desgelyks
den voort-
gang der Be-
volkinge.

Men mag vrylyk hier nevens voegen, dat het onderhoud van het groot en kostbaar Kerklyk Weezen een drukkende last geweest hebbe voor de *Spaansche Volkplantingen*, een last die zeer strekte, om den voortgang der Bevolking en Arbeidzaamheid te stremmen. Het betaalen van Tienden is eene zwaare belasting op den arbeid: en, indien het vorderen derzelve niet geregeld en bepaald worde, door het wyze toezigt der Burgerlyke Overheid, worden zy ondraagelyk en verwoestend. Maar de onbedagtzaame yver der *Spaansche Wetgeeveren*, wel verre van eenigzins paal en perk te zetten aan de eischen der Geestlyken, stondt ze in *America* ten vollen toe, en lag op éénmaal de eerstgevestigde en nog opkomende Volkplantingen een last op, die, in geene geringe maate, drukkende is voor een' reeds vergevorderden en bloeienden Staat. Reeds in den Jaare MDI, werd het betaalen der Tienden in de Volkplantingen gevorderd, en de wyze daar van door de Wet geregeld; en elk stuk van de hoogste noodzaaklykheid, waar op de nieuwe Bewoonders zich natuurlyk moesten toelagen, was aan die bezwaarende invordering onderhevig (z). De eischen der Geestlyken bepaalden zich niet tot vrugten gemaklyk

en niet vervreemd kan worden, die verwoesting en die ruïnen voor altoos blyven. *Theatr. Amer.* Vol. I. p. 34.

(z) *Recop. Lib. I. Tit. XVI. l. 2.*

lyk te verkrygen: de voortbrengzels, die meer kunsts en arbeids vorderden, als Zui-ker, Indigo en Conchenilie, werden welhaast op de lyst gebragt der Tiende schuldige inkomsten (a). In deezerveoge vindt zich de vlyt des Planters, in alle zyne werkzaamheden, van de minste tot de meeste, door belasting gepraamd. By dit gewigt van bezwaar, door de Wet opgelegd, voegde de Bygeloovigheid der *Americaansche Spanjaarden* veelvrywillige lasten. Door hunne sterke gezetheid op uiterlyke praal en pragt in het Godsdienstige, door hunnen bygeloovigen eerbied voor de Geestlyken van allerlei benaamingen, gaven zy ryke geschenken aan de Kerken en Kloosters, en verkwistten een groot gedeelte van dien rykdom, welke met vrugt zou hebben kunnen besteed en aangelegd worden, tot het voortzetten van den arbeid in de eerstbeginnende Volkplantingen.

Doch zo vrugbaar en uitlokkend zyn de Landschappen van *America*, door de *Spanjaarden* in bezit genomen, dat, niettegenstaande alle de omstandigheden, die de Bevolking gestuit en vertraagd hebben, dezelve allengskens is aangegroeid, en de *Spaansche Volkplantingen* met Burgers van verscheidenerleien rang vervuld heeft. — Onder deezen zyn de *Spanjaarden*, die uit *Europa* komen, door den naam van *Chapetones* onderscheiden, de eersten in rang en magt.

De onderscheide rangen van Menschen in de Volkplantingen.

De *Chapetones* de eerste.

Ter

(a) *Recop. Lib. I. Tit. XVI. l. 3, 4.*

Ter oorzaak van de jaloufche oplettenheid des *Spaanfchen Hofes*, om zich van de afhankelijkheid der Volkplantingen te verzekeren, wordt elke post van aanbelang bekleed, door Perfoonen uit *Europa* gezonden; en, om voor te komen dat niemand van eene twyfelagtige trouwe in bedieningen geraake, moet elk bewys en befcheid mede brengen, dat hy afstamme van een zuiver en onbezoedeld Geflachte van *Oude Christenen*, nooit befmet met eenig innengzel van *Joodsch* of *Mahomethaansch bloed*, en nimmer gefchandvlekt door eenig vonnis der Inquifitie (b). In zulke zuivere handen oordeelt men de oppermagt veilig aanbevolen, en bykans alle openbaare Bedieningen, van den Onder-koning af tot den laagften Ampenaar, worden alleen aan hun vertrouwd, Een ieder, die, door zyne geboorte, of verblyf in *America*, verdagt gehouden wordt van eenige verbintenis of belang, ftrydig met de verknogtheid aan het Moeder-land, is dermaate een voorwerp van wantrouwen, dat hy bykans van alle gewigtige en gezagvoerende Ampten wordt uitgeflooten (9).

Door

(b) *Recop. Lib. IX. Tit. XXVI. l. 15, 16.*

(9) Daar is geene Wet, die de *Creoles* van Burgerlyke of Kerklyke Bedieningen uitfluit. In tegendeel zyn 'er veele *Cedulas*, die het opdraagen van aanzienlyke Ampten, zonder onderscheid te maaken tufchen de Inboorelingen van *Spanje* en *America*, aanpryzen. *BETANCURT, y Figueroa Derecho, &c.* p. 5, 6. Doch, niettegenftaande deeze herhaalde aanbevelingen, hebben, in bykans alle opzigten, de geboorne *Spanjaarden* den voorrang. De even aangc-

Door deeze zichtbaare voorkeuze van het Hof, zyn de *Chapetones* tot zulk een hoogen rang in *America* opgeteegen, dat zy met een oog vol verſmaadings nederzien op alle anderen.

VIII.
BOEK.

Het Character en de Staat der *Creoles*, of Afſtammelingen der *Europeaanen*, die zich in *America* hebben nedergezet, de tweede rang van Onderdaanen in de *Spaanſche Volkplantingen*, heeft de *Chapetones* gelegenheid gegeven, om nog andere voordeelen te verkrygen; voordeelen, bykans zo groot als die zy trekken uit de partydige gunstbetooning des Hofſ. Schoon zommige der *Creolen* van de Vermeesteraaren der Nieuwe Wereld afſtammen, ſchoon anderen kunnen berekenen dat ze van den Eerſten Adel in *Spanje* herkomſtig zyn, ſchoon veelen groote Rykdommen bezitten, is, nogthans, door den verzwakkenden invloed van een heet Geweſt, door de ſtrengheid van een jalours Staatsbeſtuur, en door hunne wanhoope, om tot die hoogte van eer en aanzien, waar op de Menſch natuurlyk vlamt, op te klimmen, de kragt van hunnen geest dermaate gefnuikt, dat zy, voor het grootſte gedeelte, het leeven doorbrengen in weelderige ongebondenheden, gepaard met een laaghartig,

De *Creoles*
de tweede.

gemaalde Schryver geeft hier van een voldingend bewys. Zints de ontdekking van *America*, tot het Jaar MDCXXXVII, zyn 'er drie honderd negen-en-zestig Biſchoppen en Aardsbiſchoppen in *America* aangeſteld, en van die allen waren ſlegts twaalf *Creoles*, p. 42

VIII.
BOEK.

tig, en nog meer vernederend, bygeloof. Hun lustlooze en weinig onderneem-zieke aart ziet tegen de werkzaamheden, aan een uitgebreiden Handel vast, op, als tegen een onoverkomelyken berg; weshalven zy, bykans door geheel *America* heen, weinig Handels dryven. De binnenlandfche bezigheden van elke Volkplanting, de Handel derzelve met de nabygelegene Landschappen en met *Spanje* zelve, wordt voornaamlyk gevoerd door de *Chapetones* (c), die, tot belooning van hunnen vlyt, verbaazend groote schatten verzamelen; terwyl de *Creoles* in luie ledigheid vergaan, zich vergenogende met de inkomsten van hunne Erfgoederen.

De *Chapetones*, en de *Creoles*, nabyverig ten opzichte van elkander.

Door dit geduurig wederzydsch dingen na magt en rykdom, tusfchen deeze twee Rangen van Burgers, en de onderscheide driften daar door opgewekt, is hun haat geweldig en onverzoenelyk. By ontelbaare gelegenheden vertoonen zich de kenmerken deezer afkeerigheid, en de algemeene be-naamingen, welke zy elkander toevoegen, zyn zo smaadlyk, als die de diepstgewortelde Volkspartyfchap onderscheide Volken in den mond ligt (d). Het Hof van *Spanje*, de inboezemingen eener wantrouwende Staatkunde volgende, kweekt die zaaden van oneenigheid, en koestert deeze on-

(c) *Voy. de ULLOA*, I. 27. 251. *Voy. de FREZIER*, 227.

(d) GAGE's, *Survey*. p. 9. FREZIER, 226.

Onderlinge jaloursheid, welke niet alleen belet, dat de twee magtigste Rangen zyner Burgeren in de Nieuwe Wereld tegen het Moeder-land zamen spannen; maar elk derzelve den waakzaamsten yver instort, om de beweegingen van den anderen gade te slaan, en de gemaakte ontwerpen te dwarsboomen.

De derde rang van Inwoonderen, in de *Spaansche Volkplantingen*, bestaat uit gemengd bloed. Aftammende van een *Europeaan* en een *Neger*, of van een *Europeaan* en een *Indiaan*; de eersten worden *Mulattoes* en de laatsten *Mestizos* geheeten. Dewyl het Hof van *Spanje* 'er op gesteld was, dat de nieuwe onderworpelingen met de oude Onderdaanen paarden, moedigde het reeds vroegtyds de *Spanjaarden*, die zich in *America* hadden nedergeslaagen, aan, om met de Inboorelingen des Lands te trouwen, en verscheide van deeze Huwelyken greepen stand, in de eerstopkomende Volkplantingen (e). Maar men heeft het meer toe te schryven aan ongebonde botviering der driften, dan aan gehoorzaamheid van dit verzoek der Oppermagt, dat dit gemengd Geslacht dermaate vermenigvuldigd is, dat het een aanmerkelyk gedeelte der Bevolking, in alle de *Spaansche Vastigheden*, uitmaake. De onderscheide trappen van aftamming onder dit Geslacht, en de trapswyze kleurver-

VIII.
BOEK.

De *Mulattoes*, een ver-
mengd Ge-
slacht, maakt
den derden
rang uit.

(e) *Recop.* Lib. IV. Tit. I. 1. 2. HERRERA, *Dec.*
I. Lib. V. C. 12. *Dec.* III. Lib. VII. C. 2.

anderingen van het *Africaansche* zwart, of de *Americaansche koper kleur*, tot het *Europisch blank*, zyn nauwkeurig opgemerkt door de *Spanjaarden*, en hebben elk eenen byzonderen naam. Die van het eerste Geslacht worden aangezien en behandeld als *Indiaanen* en *Negers*; maar in het derde Geslacht verdwynt de kenmerktekenende kleur van de eersten; en in het vyfde is de donkerder verf van de laatsten zo geheel vernietigd, dat zy niet langer van de *Europeaanen* kunnen onderscheiden worden, en in alle hunne voorregten deelen (*f*). Dit vermengd Geslacht, doorgaans rustig en sterk van gestel, verrigt de meeste handwerklyke Kunsten en andere bezigheden der Maatschappye, die de twee hoogere Rangen van Burgers, uit hoogmoed of luiheid, niet willen waarneemen (*g*).

De *Negers*
vormen een
vierden rang.

Onder de Inwoonderen der *Spaansche Volkplantingen*, bekleeden de *Negers* den vierden rang. De invoer van dit ongelukkig gedeelte des Menschdoms in *America*, als mede hun slaaffchen dienst en lyden aldaar, zal, op eene andere plaats, volkomen ontvouwd worden: ik haal ze hier voornaamlyk aan, om eene byzonderheid in hunnen toestand onder de *Spaansche Heerschappye* op te merken. In verscheide hunner Vastigheden, bovenal in *Nieuw Spanje*, worden de *Negers* meest

(*f*) *Voy. de ULLOA*, I. p. 27.

(*g*) *Voy. de ULLOA*, I. p. 29. *Voy. de BOUGUER*, p. 104. *MELENDEZ*, *Tesoros Verdaderos*, I. 354.

meest tot huislyke dienften gebruikt. Zy maaken een voornaam gedeelte uit in den fleep der weelde, zy worden gevierd en geftreeld door hunne Bezitters, aan wier trots en vermaak zy even zeer ten dienfte ftaan. Hun kleeding en voorkomen behoeft nauwlyks te zwigten voor die hunner Meesteren, wier Zeden zy naavolgen, en wier driften zy aanneemen (*h*). Hoogmoedig op deeze onderscheiding, hebben zy zulk een toon van meerderheid boven de *Indiaanen* zich aangemaatigd, en behandelen deezen met zo veel onbefchoftheids en fmaads, dat de wederzin tufchen deeze twee Geflachten onverzoenelyk geworden is. Zelfs in *Peru*, waar de *Negers* talryker zyn, en in het werk op 't Veld, zo wel als tot den Huisdienst, gebruikt worden, behouden zy dezelfde meerderheid boven de *Indiaanen*, en hun onderlinge haat volduurt met gelyk geweld. De Wilden hebben voorbedagtlyk deeze afkeerigheid, die toevallig ontftondt, aangekweekt, en, door de ftriktste bepalingen, alle gemeenfchap, die een' band van vereeniging tufchen die twee Geflachten zou kunnen te wege brengen, tragten voor te komen. In deezer voege krygen de *Spanjaarden*, door eene listige ftaatkunde, fterkte uit dat geen, 't welk de zwakheid is der andere *Europifche Volkplantingen*; en zy hebben de eigenfte Perfoonen, die elders voorwerpen van jaloufy en fchrik zyn,

(*h*) GAGE, p. 56. *Voy. de ULLOA*, I. 451.

VIII.
BOEK.

De *Indiaanen*
bekleeden
den laagsten
rang.

zyn, tot hunne Bondgenooten en Bescher-
mers gemaakt (i).

De *Indiaanen* bekleeden den laagsten en meest verdrukten rang van Menschen in het Land, 't welk hunnen Voorvaderen toebehoorde. Ik heb reeds aangeduid, hoe de *Spanjaarden* dagten over den staat en behandeling van dat Volk; ik heb vermeld de voornaamste schikkingen, in den vroegsten tyd, door hun gemaakt, ten opzichte van een zo gewigtig stuk, in de beheersching hunner nieuwe Landen. Maar zints dat Tydperk, tot dat waar toe ik de Geschiedenis van *America* gebragt heb, heeft de meerderre kundigheid en de ondervinding, in 't verloop van twee Eeuwen bekomen, het Hof van *Spanje* in staat gesteld, om zulke verbeteringen te maaken in dit gedeelte des Regeering-stelzels van *America*, dat een kort verslag van den tegenwoordigen toestand der *Indiaanen* de weetgierigheid zal voldoen, en van weezenlyk belang weezen.

Hun tegen-
woordige
staat.

Door de beroemde Schikkingen van *CAREL DEN V*, in den Jaare *MDXLII*, waar van wy zo dikwyls gewaagden, werden, in 't einde, de verregaande aanmatigingen der Vermeesteraaren van de Nieuwe Wereld, die derzelve Inwoonders voor Slaaven hielden, op wier dienst zy een volkomen regt van eigendom hadden, afgeschafft. Zedert dit Tydperk zyn de *Indiaanen* voor vrye lie-

(i) *Recop. Lib. VII. Tit. V. l. 7. HERRERA, Dec. VIII. Lib. VII. C. 12. FREZIER, 244.*

heden gehouden, en gerechtigd tot de voorregten van Onderdaanen. Wanneer zy tot deelen rang waren toegelaten, oordeelde men het regtmatig, dat zy hun aandeel zouden opbrengen, tot den onderftand en verbetering der Maatschappye, die hun als Leden hadt aangenomen. Maar, dewyl men geen aanmerkelyk voordeel kon verwagten van de vrywillige werkzaamheid der zodanigen, die aan geene geregelde vlytbetooning gewoon, en van den arbeid afkeerig waren, vondt het Hof van *Spanje* het noodzaaklyk, door gefchikte bepalingen, vast te ftellen, wat het redelyk oordeelde van hun te vorderen.

Met dit oogmerk werd een jaarlyksche Schatting gelegd op ieder Man, van den ouderdom van vyftien tot vyftig jaaren; teffens bepaalde men nauwkeurig den aart en de hoeveelheid des arbeids, welke van hun mogt geëischt worden. Deeze Schatting verfchilt in onderscheide Landfchappen; doch, indien wy, die in *Nieuw Spanje* betaald wordt, voor eene middelbaare fom neemen, bedraagt dezelve 's jaarlyks, voor elk Perfoon, omtrent vier *Engelfche Schellingen*; geen groote fom, in de daad, in Landen, daar, als de bron des rykdoms, de waarde des Gelds zeer laag is (k) (10). Het regt van

Schatting
hun opge-
legd.

(k) *Recop. Lib. VI. Tit. V. l. 42. HAACLUYT, Vol. III. p. 461.*

(10) Hoe gemaatigd deeze Schatting moge voorkomen, is de armoede der *Indiaanen*, in verfcheide Land-

van deeze Schatting te heffen verandert desgelyks. In *America* is elk *Indiaan*, of een onmiddelyke Afhangeling van de Kroon, of hy hangt af van een Onderdaan aan wien het Gewest, waar in hy woont, verleend is voor een bepaalden tyd, onder den naam van *Encomienda*. In het eerste geval wordt omtrent drie vierde van de Schatting in de Koninglyke Schatkist betaald, in het laatste behoort het zélfde gedeelte aan den Landeigenaar. Toen *Spanje* eerst bezit nam van *America*, werd het grootste gedeelte daar van uitgedeeld onder de Bemagtigers, of die 'er zich eerst nederzetten, en slegts een klein gedeelte bleef 'er voor de Kroon over. Dewyl deeze Landvergunningen, maar voor twee leevens geschonken waren (1), kwamen 'er allengskens meer en meer tot de Kroon weder, en de Koning hadt het in zyne magt, om, of zyne gunsten door giften aan nieuwe Eigenaaren te schenken, of zyne eigene inkomsten te vermeerderen, door veel opbrengende Land-eigeningen (II). Dit laatste is menigmaal gekoozen, en het ge-

Landschappen zo groot, dat het eischen en invorderen daar van zeer zwaar drukt. PEGNA, *Itiner. par Parochos de Indios*. p. 192.

(1) *Recop. Lib. VI. Tit. VIII. l. 43.* SOLORZ. *de Ind. Jure. Lib. II. C. 16.*

(II) In *Nieuw Spanje* werden, zo uit aanmerking van de zonderlinge dienften der eerste Bemagtigerten, als om de geringheid der inkomsten dier Landen, vóór de ontdekking der Mynen van *Sacatecas*, de *Encomiendas*, voor twee en zomwylen voor vier leevens, vergund. *Recopil. Lib. VI. Tit. II. C. 14.*

getal der *Indiaanen*, onmiddelyk van de Kroon afhanglyk, is tegenwoordig veel grooter dan in de eerste ~~Bevoluanden~~ Vermeestering, en deeze tak der Koninglyke inkomsten breidt zich geduurig wyder en wyder uit.

Het voordeel, ontstaande uit de diensten der *Indiaanen*, komt of aan de Kroon, of aan der Bezitter van de *Encomienda*, volgens den zelfden regel, als in het betalen der Schattinge wordt in agt genomen. Deeze diensten, egter, die thans wettig kunnen gevorderd worden, verschillen veel van de slaafsche taak, in 't eerst den *Indiaanen* opgelegd. De aart van het werk, 't welk zy moeten verrigten, is bepaald, en een bilyk loon wordt hun, voor hunnen arbeid, toegeteld. De bepaalde diensten, van de *Indiaanen* afgevorderd, kan men in twee takken verdeelen. Zy worden of gebruikt in den noodzaaklyksten arbeid, zonder welken geene Maatschappy draagelyk bestaan kan, of genoodzaakt in de Mynen te werken, waar uit de *Spaansche Volkplantingen* haare voornaamste inkomsten trekken. In gevolge van de eerste bepaaling, moeten zy helpen in den bouw van de Maiz en ander noodig Graan, in het oppassen van het Vee, in het oprichten en onderhouden der Gebouwen ten gemeenen nutte, in het vervaardigen en herstellen der Bruggen, en het opmaaken der groote Wegen (m); doch zy kun-

VIII.
BOEK:

De diensten
den *Indiaanen*
afge-
vorderd.

(m) *Recop. Lib. VI. Tit. XIII. l. 19. SOLORZ. de Ind. Jure. II. Lib. I. C. 6, 7. 9.*

kunnen niet gedrongen worden, om de hand te leenen tot het kweeken van Wyn-
gaarden, van Olyfboomen, of Zuiker-riet,
of eenigen anderen Akker-arbeid, strekken-
de tot voldoening der Weelde, of het dry-
ven van winstgeevenden Handel (*n*). Uit
kragte van de laatste bepaling worden de
Indiaanen genoodzaakt een onaangenaamer
taak op zich te neemen, om naamlyk den
erts uit 's Aardryks ingewanden te haalen,
en die te zuiveren; een werk niet min on-
gezond dan lastig (12).

De

(*n*) *Recop. Lib. VI. Tit. XIII. l. 8. SOLORZ. Lib. I. C. 7. N°. 41. &c.*

(12) D. ANT. ULLOA beweert, dat het werken in de Mynen niet schadelyk is, en, tot een bewys hier van, brengt hy in 't midden, dat veele *Mestizos* en *Indiaanen*, die tot geen *Repartimiento* behooren, vrywillig zichzelven als Mynwerkers verhuuren; en dat verscheide *Indiaanen*, wanneer de tyd des diensts, door de Wet vastgesteld, verstreeken is, uit verkiezing, in de Mynen blyven arbeiden. *Entreten. p. 265.* Maar zyn gevoelen, wegens de gezondheid deezer arbeids, loopt aan tegen de ondervinding van alle eeuwen: en wanneer de Menschen, door groote belooningen, worden aangelokt, zullen zy zich verbinden tot allen werk, hoe vermoeiend, lastig en schadelyk het moge weezen. — D. HERN. CARILLO ALTE-MIRANO maakt eene keurige aanmerking, srydig met ULLOA's gevoelen. „Waar Mynen bearbeid worden,” schryft hy, „neemt het getal der *Indiaanen* af; doch in de Landfchappen van *Campeachy*, waar geene Mynen zyn, is het getal der *Indiaanen*, zints de vermeerstering van *America*, meer dan een derde toegenomen, schoon noch de grond, noch de Lugtstreek, zo gunstig zyn als in *Peru*, of in *Mexico*.” COLBERT, *Collect.* — In een ander Geschrift, aan PHILIP DEN III, in den Jaare MDCIX over-

De wyze, om beide deeze dienften af te vorderen, is dezelfde, en onder bepaalingen opgeteld, met ~~voogmerk, omdat zo~~ min drukkend als mogelyk is voor de *Indiaanen* te maaken. Zy worden beurtlings opöntboden, by Afdeelingen, *Mitas* genaamd, en niemand kan gedwongen worden te gaan, dan wanneer het zyne beurt is. In *Peru* mag, het opgeroepen getal, het zevende gedeelte der Inwoonderen van een Gewest niet te boven gaan (o). In *Nieuw Spanje*, waar de *Indiaanen* zich in grooteren getale bevinden, is het op vier ten honderd bepaald (p). Hoe langen tyd de arbeid duurt der *Indiaanen*, die in den Landbouw gebruikt worden, heb ik tot nog toe niet kunnen ontdekken (13). Maar in *Peru* blyft elke *Mita* of Afdeeling, tot het Mynwerk geschikt, zes

VIII.
BOEK.

De wyze op welke zy dezelfde moeten volbrengen.

overgeleverd, houdt de Capitein JUAN GONZALEZ DE AZEVEDO, staande, „ dat in elk Gewest van *Peru*, waar de *Indiaanen* genoodzaakt worden in de Mynen te arbeiden, hun getal tot de helft, en, op zominige plaatzen, tot een derde verminderd was, van 't geen 't zelve bedroeg,“ toen DON FRAN. TOLEDO, in den Jaare MDLXXXI, Onder-koning was. COLB. *Collect.*

(o) *Recop.* Lib. VI. Tit. XII. l. 21.

(p) *Recop.* Lib. VI. Tit. XII. l. 22.

(13) Naardemaal de arbeid van deeze soort, met geene wettifche fiptheid, kan bepaald worden; fchynt de opgelegde taak daar in vry willekeurig, en zeer te zweemen naar de Heeren-dienften van hunne onderhoorigen in de Wyngaarden, op den Akker, en in den Oogst gevorderd, die zeer lastig en menigmaal volftrekt onderdrukkend zyn. PEGNA, *Itiner. par Parochos de Indios.*

zes maanden in dienst: staande dien tyd, ontvangt een Arbeider niet minder dan twee *Engelsche Schellingen* daags, en wint dikwyls meer dan tweemaal zo veel (q). Geen *Indiaan*, op grooter afstand dan dertig mylen van eene Myn woonende, wordt betrokken in de *Mita*, tot het werken daar in gebruikt (r); ook noodzaakt men nu de Inwoonders van het laage Land niet, om een onvermydelyk verderf in den mond te loopen, door ze uit die warme Lugtstreeke over te brengen in de koude hooge Gewesten, waar men de Mynen in menigte vindt (s) (14).

Hoe zy be-
stuurd wor-
den.

De *Indiaanen*, in de voornaamste Steden woonende, zyn geheel aan de *Spaansche Wetten* en *Overheden* onderworpen; doch, in hunne eigene Dorpen, worden zy beheerscht door *Caziques*, onder welken zommigen van hunne oude Heeren afstammen: anderen stellen de *Spaansche Onder-koningen* aan. Deeze *Caziques* beschikken de geringe zaaken des Volks onder hun; volgens grond-

(q) U L L O A, *Entreten.* 265, 266.

(r) *Recop. Lib. VI. Tit. XII. l. 3.*

(s) *Recop. Lib. VI. Tit. XII. l. 29. en Tit. I. l. 13.*

(14) De beurt-dienst in *Peru*, onder den naam van *Mita* bekend, draagt in *Nieuw Spanje* den naam van *Tanda*. Deeze duurt daar niet langer dan ééne week teffens. Niemand wordt tot dit werk ontbooden, op een grooter afstand dan vier-en-twintig mylen van zyne woonplaats. Deeze schikking is min drukkend voor de *Indiaanen*, dan die men in *Peru* heeft vastgesteld. *Memorial van D. HERN. CARILLO ALTE MIRANO. COLBERT, Collect.*

grondregelen van Regt, by overlevering van hunne Voorvaderen ontvangen. Dit Regtsgebied, ~~in~~ ⁱⁿ ~~z~~ ^z ~~o~~ ^o ~~l~~ ^l ~~i~~ ⁱ ~~v~~ ^v ~~r~~ ^r ~~i~~ ⁱ ~~e~~ ^e ~~n~~ ⁿ ~~d~~ ^d ~~y~~ ^y ~~k~~ ^k ~~e~~ ^e ~~.~~ [.] handen gesteld, verschaft den *Indiaanen* eenigen troost; en deeze waardigheid is zo weinig gedugt voor hunne nieuwe Meesters, dat zy dezelve menigmaal by Erf-opvolging van den een tot den anderen laten overgaan (ss).

Tot des te grooter verligting van Menschen, zo zeer aan verdrukking blootgesteld, heeft het *Spaansche Hof*, in elk Landschap, een' Bedienden benoemd, onder den tytel van *Beschermer der Indiaanen*. 't Is zyn werk, gelyk zyn naam medebrenge, de regten der *Indiaanen* voor te staan, te hunner verdediging in de Gerechtshoven te verschynen, en, door tusschenkomst van zyn gezag, paalen te zetten aan de inbreuken en knevelaaryen zyner Landgenooten (t). Een zeker gedeelte van de bewaarde vierde der jaarlyksche Schatting, is geschikt tot eene wedde voor de *Caziques* en *Beschermers*, een ander wordt besteed tot onderhoud der Geestlyken, die de *Indiaanen* onderwyzen (u). Een derde gedeelte schynt bestemd tot hunnen onderstand, en het betaalen hunner schatting in jaaren van hongersnood, of

Oppassende
zorge voor
hun gedraa-
gen.

(ss) SOLORZ. de *Jure Ind.* Lib. I. C. 26. *Recop.* Lib. VI. Tit. VII.

(t) SOLORZ. Lib. I. C. 27. p. 201. *Recop.* Lib. VI. Tit. VI.

(u) *Recop.* Lib. VI. Tit. V. l. 30. Tit. XVI. l. 12—15.

VIII.
BOEK.

of wanneer eene bepaalde Landstreek, door eenigen byzonderen ramp, getroffen is (v). Daarenboven heeft men, by verscheide Wetten, zorge gedraagen, dat 'er Armen-Gasthuizen zullen worden opgericht in elke nieuwe Vastigheid, om 'er de behoefte en gebrekkige *Indiaanen* in te ontvangen (w). Dusdanige Gestichten zyn 'er met de daad gebouwd, voor de Noodlydenden en Zwakken in *Lima*, in *Cuzco*, en in *Mexico*, waar de *Indiaanen* met zorgvuldigheid en Menschlievenheid opgepast worden (x).

Zommigen
blyven niet
te min aan
veele druk-
kende lasten
onderhevig.

Dit zyn de hoofdtrekken der Regeeringsvorm, onder welke de *Indiaanen* thans leven in de Landschappen aan *Spanje* behoorende. In deeze schikkingen der *Spaansche Vorsten*, ontdekken wy geene voetstappen van dat wreede stelzel der verdelging, waar mede men hun beschuldigd heeft; en, indien wy toestemmen, dat de noodzaaklykheid om levens-onderhoud voor hunne Volkplantingen te bezorgen, of de voordeelen uit het bewerken der Mynen te behaalen, hun regt geeven, om zich den arbeid der *Indiaanen* ten nutte te maaken, moeten wy erkennen dat de zorgvuldigheid, waar mede zy dien arbeid regelen en beloonen, welberaaden en verstandig is. In geen Wetboek vertoont zich grooter oplettenheid of
meer

(v) *Recop.* Lib. VI. Tit. IV. l. 13.

(w) *Recop.* Lib. I. Tit. IV. l. 1. &c.

(x) *Voy. de ULLOA*, I. 429. 509. CHURCHILL, IV. 496.

meer voorzorge, omtrent den welstand, de zekerheid en 't geluk der Onderdaanen, dan wy ontdekken in de verzameling der *Spaansche Wetten*, voor de *Indiën* opgesteld. Doch de laaterre schikkingen zyn, even als de vroegere Bevelschriften, door ons reeds vermeld, maar al te dikwyls kragtlooze hulpmiddelen geweest tegen de kwaalen, die men daar door beoogde voor te komen of te geneezen. Door alle tyden heen moeten de zelfde uitwerkzels gebooren worden, indien dezelfde oorzaaken blyven werken. De verbaazend groote afstand tuschen de magt met het uitvoeren der Wetten bekleed; en 't gezag 't welk dezelve voorschryft, moet de sterkte der volstrektste en oppermagtigste Regeering zelve verzwakken; en de vrees voor eene Overheid al te verre afgescheiden, om met nauwkeurigheid alles waar te neemen of schielyk te straffen, moet ongevoelig afneemen. Niettegenstaande de menigvuldige bevelen der *Spaansche Vorsten*, hebben de *Indiaanen*, in ontelbaare gevallen, veel te lyden, zo door de gierigheid van byzondere Persoonen, als door de knevelaaryen der Overheden, die hun behoorden te beschermen: men legt hun onredelyke taaken op; de tyd huns arbeids wordt verlangd; zy zugten onder al den hoon en verongelyking, die het deel zyn van een afhankelijk Volk (15). Volgens een berigt waar

(15) Het sterkste bewys hier voor kunnen wy uit de Wetten zelve opmaaken. Door de menigte en de ver-

waar op ik durf vertrouwen, heeft deeze onderdrukking meer plaats in *Peru*, dan in eenige andere Volkplanting. Doch dezelve is niet algemeen. Naar het verhaal dier Schryverer zelfs, die het meest overhellen, om het lyden der *Indiaanen* ten breedsten uit te meeten; hebben zy, in zommige Gewesten, niet alleen gemak, maar overvloed; zy bezitten groote Landhoeven; zy houden talryke Kudden; en zyn, door de kennis, welke zy van de *Europische Kunsten* verkree-

scheidenheid der bepaalingen, om misbruiken voor te komen, kunnen wy ons een denkbeeld van derzelve menigte vormen. Schoon door de Wetten wyslyk zorg gedraagen is, dat geen *Indiaan* verplicht zal wezen in eenige Myn te werken, die meer dan dertig mylen van zyne woonplaats aflagt, berigt ons D. HERNAN CARILLO ALTAMIRANO, in een Geschrift den Koning overgeleverd, dat de *Indiaanen* in *Peru* menigmaal genoodzaakt worden, Mynen te bearbeiten, die honderd, honderd en vyftig, ja twee honderd mylen van hunne woonplaatzen verwyderd zyn. COLBERT, *Collect.* Veele Mynen liggen in deelen des Lands, zo dor en zo verre van de gewoone verblyfplaatzen der *Indiaanen*, dat de noodzaaklykheid om werklieden derwaards heen te schikken, de *Spaansche Vorsten* gedwongen heeft, in verscheide gevallen, van hunne eigene gemaakte schikkingen af te zien, en toe te laten dat de Onder-koningen Volk, uit verder afgelegene Landschappen, dwongen na die Mynen te trekken. ESCALONA, *Gazophyl. Peruv.* Lib. I. C. 16. Doch om hun regt te doen, moeten wy hier nevens aanmerken, dat zy 'er altoos op bedagt geweest zyn, om deeze verdrukking zo veel mogelyk te verligten, door de Onder-koningen te gelasten alle middelen aan te wenden, om de *Indiaanen* over te haalen, dat zy zich zullen nederzetten in eenig gedeelte des Lands, niet verre van die Mynen. *Id. Ibid.*

kreegen hebben, niet alleen voorzien van de noodwendigheden, maar ook van de verkwikkingen, www.levensl.com.cn

Naast het ontvouwen van het Burgerlyk Bestuur, in de *Spaansche Volkplantingen*, en van den Staat der onderscheide Rangén van Persoonen daar aan onderworpen, verdienen de byzonderheden, in de Kerklyke gesteltenisse, onze opmerking. — Niettegenstaande de bygeloovige eerbied, dien de *Spanjaarden* den Heiligen Stoel te *Rome* toedraagen, zette de jaloursche Staatkunde van FERDINAND hem reeds vroegtyds aan, om voorzorgen te gebruiken tegen het invoeren der Pauslyke heerschappy in *America*. Met dit oogmerk verzogt hy Paus ALEXANDER DEN VI, om de vergunning van de Tienden, in alle de nieuw ontdekte Landen (z); deeze verkreeg hy, op voorwaarde, dat hy zorge zou draagen voor het Godsdiensfig onderwys der Inwoonderen. Kortén tyd daar naa, droeg JULIUS DE II hem het regt van Patroonschap op, en eene volstrekte beschikking over alle de Kerklyke Waardigheden, in de Nieuwe Wereld (a). Beide deeze Pausfen, onkundig van de waardye der zaaken hun afgevraagd, verleenden deeze giften met eene bedagtlooze milddaadigheid, waar over hunne Opvolgers dikwyls ge-

VIII.
BOEK.

Het Kerklyk bestuur in de Volkplantingen.

Bepaalingen omtrent het Pauslyk Regtsgebied.

(y) GAGE'S, *Surv.* p. 85. 90. 104. 119. &c.

(z) *Bulla* ALEX. VI. A. D. 1501. ap. SOLORZ. de *Jure Ind.* II. p. 498.

(a) *Bulla* JULII, II. 1508. SOLORZ. p. 509.

geklaagd, en die zy gewenscht hebben te herroepen. In gevolge van deeze vergunningen, zyn de Koningen van *Spanje*, met de daad, de Hoofden der *Americaansche Kerke* geworden. Zy hebben het bestuur der Kerklyke inkomsten in handen. Hunne benoeming van Perfoonen, om de opengevalle plaatzen te vervullen, wordt terstond door den Paus bekrachtigd. Dus loopt het gezag over alles, in *Spaansch America*, zamen in 't middelpunt der Kroone. Men weet 'er van geene srydigheid tusfchen het Geestlyk en Wereldlyk Regtsgebied. De Koning is het éénig Opperhoofd: zyn naam alleen wordt 'er gehoord, en geene afhanglykheid van eenige vreemde magt is daar ingevoerd. Pauslyke Bullen kunnen in *America* niet toegelaaten worden, of van eenige kragt zyn, of zy moeten vooraf onderzocht en goedgekeurd weezen, door den *Koninglyken Raad der Indiën* (b): en, indien 'er heimlyk, zonder deeze goedkeuring, eene Bulle in *America* ingevoerd en verspreid worde, moeten de Geestlyken niet alleen zorge draagen, dat dezelve van geen kragt zy; maar alle de Afdrukken ophaalen, en aan den *Raad der Indiën* ter hand stellen (c). Aan deeze bepaaling van het Pauslyk Regtsgebied, even zonderling, 't zy wy agt geeven op de Eeuw in en het Volk door 't welke dezelve bedagt is,

(b) *Recop. Lib. I. Tit. IX. l. 2. en Autos del Consejo de las Indias. CLXI.*

(c) *Recop. Lib. I. Tit. VII. l. 55.*

is, of op de jaloufche zorgvuldigheid, waar mede FERDINAND en zyne Opvolgers zich bevytigd hebben, om dezelve, in volle kragt, stand te doen houden (d), is Spanje, voor een groot gedeelte, de eenpaarige rust, die in de *Americaanfche Landen* heerscht, ver- schuldigd.

De Kerklyke Regeering is, in *America*, op denzelfden voet als in *Spanje* ingerigt: men ziet 'er den geheelen trein van Aards- bischoppen, Bischoppen, Dekens, en an- dere Waardigheden. De mindere Geestlyk- heid is verdeeld in drie Rangen, onder de benaamingen van *Curas*, *Doctrineros* en *Mis- sioneros*. De eersten zyn Wyk-priesters in die gedeelten des Lands, waar zich de *Span- jaarden* hebben nedergeslaagen. De twee- den zyn belast met de zorge over de Ge- westen, die bewoond worden door *Indiaa- nen*, aan de *Spaansche Heerschappye* onder- worpen, en in derzelve bescherming lee- vende. De derden worden gebruikt tot het bekeeren en onderwyzen der woeste Stam- men, die de onderwerping aan het *Spaan- sche juk* versmaaden, en in afgescheide of bykans ontoeganglyke streeken wonen, tot welke de *Spaansche Wapens* nog niet door- drongen. Zo veelvuldig zyn de Geestlyken van alle de opgemelde Rangen, zo ryklyk de ruime milddaadigheid, waar mede veelen zich begiftigd vinden, dat de inkomsten der Kerke in *America* elk moeten verbaazen.

Gedaante en middelen der Kerke, in de *Spaansche Volkplantin- gen*.

De

(d) *Recop. Lib. I. passim.*

De bygeloovigheid der Kerke van *Rome* ver-
toont zich, met de uitbundigste staatzy, in
de Nieuwe Wereld. De Kerken en Kloos-
ters zyn trotsch gebouwd en ryklyk ver-
cierd, en op' de Hooge Feesten is de ver-
tooning van Goud, Zilver, en Edel-gesteen-
te zo heerlyk, dat ze alle denkbeelden van
een *Europeaan* te boven gaat (e). Eene
Kerk-ordening, zo schitterend en kostbaar,
is, gelyk wy voorheen te kennen gaven, on-
gunstig voor den opgang van eerstbeginnen-
de Volkplantingen; doch in Landen, die
van schatten overvloeijen, en het Volk zo
zeer op praal gesteld is, dat de Godsdienst
dezelve moet aanneemen, om eerbied te
verwerven, heeft men deeze neiging tot
vertoon-maaking ingevierd, en is dezelve
min nadeelig.

Schadelyk-
heid van het
invoeren der
Kloosters.

Het vroegtydig invoeren van Kloosters
in de *Spaansche Volkplantingen*, en de on-
maatige yver om dezelve te vermenigvuldi-
gen, heeft jammerlyke gevolgen te wege
gebragt. In elke nieuwe Volkplanting, is
het hoofd-voorwerp de Bevolking aan te
moedigen, en elk Burger op te wekken, om
het zyne toe te brengen tot het vermeer-
deren van de sterkte en het aantal der Ge-
meenschappe. In de jeugd en kragt der
Maatschappye, als 'er plaats is om zich uit
te breiden, en de levens-voorraad met ge-
mak verkreegen wordt, neemt het Mensch-
dom toe met eenen verbaazenden spoed.

Doch

(e) *Voy. de ULLOA*, I. 430.

Doch de *Spanjaarden* hadden nauwlyks bezit van *America* genomen, of zy begonnen, een allerverderflyk *teftaatkunde volgende*, Kloosters op te rigten, waar in Perfoonen van beiderlei Sexen werden opgeflooten, met geloften om het oogmerk der Natuure te verydelen, en de eerste haarer Wetten te wederftreeven. Bezield door een kwaalyk begreepde Godsdienstigheid, die eene te verregaande verdienften stelt in het ongehuwde leeven, of aangelokt door het vooruitzigt dier vadzige ledigheid, welke, in heete Gewesten, voor een groot geluk gehouden wordt, begaven zich veelen in deeze woonplaatzen van luiheid en bygeloof; nutloos voor de Maatschappye wordende. Dewyl 'er geenen dan lieden van *Spaansche Afkomst*, in de Kloosters der *Nieuwe Wereld* worden toegelaaten, wordt dit onheil te merkbaarder gevoeld, en elke Monnik of Non mag men aanmerken, als een werkzaam lid van het lichaam des Burgerlyken leevens afgesneeden.

De onvoeglykheid van dusdanige Stigtungen in een toestand, waar de uitgestrektheid der Landeryen arbeidzaame handen vordert, om dezelve te bewerken, loopt dermaate in 't ooge, dat zommige *Roomsch-Catholyke Staaten* het uitdruklyk verboden hebben, dat iemand, in hunne Volkplantingen, Klooster-geloften zou doen (*f*). De *Spaansche Vorsten* zelve schynen, by
ze-

(*f*) *Toy. de ULLOA*, II. 124.

VIII.
BOEK.

zekere gelegenheden, dermaate ongerust geweest te zyn over het algemeen verspreiden eener geestgeneigtheid, zo strydig met den aanwas en bloei hunner Volkplantingen, dat zy dien getragt hebben te stuiten (g). Doch de *Spanjaarden* in *America*, nog sterker onder den invloed des Bygeloofs staande, dan hunne Landgenooten in *Europa*, en bestuurd door Geestlyken, nog dweepzieker en ongeletterder dan de *Europische*, hebben zich zulk een hoogvliegend denkbeeld gevormd van Klooster-heiligheid, dat geene bepaalingen hunnen yver kunnen be-teugelen: en door de grootte hunner kwaalykberaadene goetdaadigheid zyn de Klooster-geftichten tot eene menigte, die niet min verbaazend dan schadelyk voor de Maatschappye is, aangegroeid (16).

In

(g) HERRERA, *Dec. V. Lib. IX. C. 1, 2. Recop. Lib. 1. Tit. III. l. 1, 2. Tit. IV. l. 2. SOLORZ. Lib. III. C. 23.*

(16) TORQUEMADA besluit, naa eene lange optelling, die het voorkomen van nauwkeurigheid heeft, dat het getal der Kloosteren in *Nieuw Spanje* vier honderd is, *Mond. Ind. Lib. XIX. Cap. 32.* In den Jaare MDCCXLV telde men, in de Stad *Mexico* alleen, vyf-en-vyftig Kloosters. VILLA-SEGNOR, *Theatr. Amer. I. 34.* ULLOA rekest veertig Kloosters in *Lima*; en van de menigte der Nonnen spreekende, verklaart hy het getal zo groot te zyn, dat 'er eene kleine Stad met die opgeflootene zou kunnen bevolkt worden. *Voy. I. 429.* PHILIP DE III merkt op, in een Brieve aan den Onder-koning van *Peru*, in den Jaare MDCXX geschreeven, dat het getal der Kloosteren in *Lima* zo groot was, dat zy meer gronds besloegen dan al het overige der Stad. So-

In 't beschouwen van den staat der Volkplantingen, waar het getal en de invloed
www.libtool.com.cn der

VIII.
BOEK.

SOLORZ. Lib. III. C. 23. n. 57. Lib. III. C. 16.
 TORQUEMADA, Lib. XV. C. 3. Het eerste Klooster in *Nieuw Spanje* werd, in den Jaare MDXXV, vier jaaren naa de bemagtiging, gestigt. TORQUEMADA, Lib. XV. C. 16.

Het Charac-
 ter der
 Geestlyken
 in *Spaansch*
America.

Volgens GIL GONZALEZ DAVILA, bestondt de geheele *Americaansche Kerk* in de *Spaansche Vastigheden*, in den Jaare MDCXLIX, uit één Patriarch, zes Aardsbisshoppen, twee-en-dertig Bisshoppen, drie honderd zes-en-veertig Kanunniken, twee Abten, vyf Koninglyke Kapellaanen, acht honderd en veertig Kloosters. *Teatro Ecclesiastico de las Ind. Occident.* Vol. I. Pref. Toen de Orde der *Jesuiten*, uit alle Landen der *Spaansche Heerschappye* verdreeven werd, beliepen de Collegien, de Professiehuizen, en Residentien, welke zy bezaten, in *Nieuw Spanje*, dertig, in *Quito* zestien, in 't *Nieuwe Koningryk Granada* dertien, in *Peru* zeventien, in *Chili* achttien, in *Paraguay* achttien, in 't geheel honderd en twaalf. *Collecion General de Providencias hasta acquitomadas sobre estranamento &c. de la Compagnia*, Part. I. p. 19. Het getal der *Jesuiten-Priesters*, en Nicuw in de Orde aangenomene, beliep twee duizend twee honderd en vyf-en-veertig. In een *Handschrift*, onder myne bevaaring.

In den Jaare MDCXLIV, leverde de Stad *Mexico* een geschrift over aan den Koning, by 't welke zy verzogt, dat 'er geen nieuw Klooster meer gesticht, en dat de inkomsten der reeds gebouwd, binnen enger paalen, mogten beschreeven worden: naardemaal anderzins de Gebouwen, tot Godsdienstige einden opgerigt, welhaast den eigendom van 't geheele Land zouden verkrygen. Zy baden desgelyks dat de Bisshoppen onder bepaaling mogten gebragt worden, ten opzigte van het aanneemen van Perfoonen in de Gewyde Ordes: dewyl 'er, ten dien tyde, meer dan zes duizend Geestlyken, zonder vaste Bediening, in *Nieuw Spanje* waren. *Id.* p. 16. Daar moeten, in de daad, verbaazende misbruiken plaats

VIII.
BOEK.De Wereld-
lyken,

der Geestlyken zo groot is, verdient het Character van dit magtig lichaam eene byzondere aandagt. Een aanmerkelyk gedeelte der Wereldlyke Geestlyken, in *Mexico* en *Peru*, bestaat uit *Spaansche Inboorelingen*. Dewyl Perfoonen, door hunne opvoeding gewoon aan de afzondering en bedryflosigkeit des leevens op de Hooge Schoolen, onbekwaamer zyn tot werkzaame onderneemingen, en min geneegen om eenig onbetreden spoor in te slaan, dan anderen, zyn de Kerklyke Gelukzoekers, met welken de *Americaansche Kerk* voorzien wordt, gemeenlyk de zodanigen, als door verdiensten of rang weinig vooruitzigt hebben, om, in hun eigen Land, bevorderingen te verkrygen. Diensvolgens munten de Wereldlyke Priesters in de Nieuwe Wereld nog minder uit, dan hunne Broeders in *Spanje*, ten aanzien van vorderingen in eenigen tak van Geleerdheid: en schoon, door de ryklyke verzorging der *Americaansche Kerken*, veelen van haare Leden, die in ruimte dat gemak genieten, waar door de aankweeking der Letteren zo zeer bevorderd wordt, heeft het geheele lichaam der Wereldlyke Heeren, in het tydverloop van twee en eene halve Eeuw, nauwlyks één Schryver uitgeleverd, wiens Werken zo nutte berigten behelzen, of zulk eene maate van verdiensten bezitten,

gegreepen hebben; dewyl de Bygeloovigheid der *Americaansche Spanjaarden* 'er zich aan ergerde, en aangezet wierd om deswegen klagten te doen.

ten, dat ze geteld mogen worden onder de Schriften, die de aandacht van verlichte Volken trekken. www.libtool.com.cn

Maar de meeste Kerklyken in de *Spaansche Vastigheden* zyn Geestlyken. De ontdekking van *America* opende een nieuw Veld aan den Godsdienst-yver der Klooster-ordes: en zy vaardigden, met eene welvoeglyke wakkerheid, onmiddelyk Zendelingen af, om daar in te arbeiden. De eerste pooging om de *Americaanen* te onderwyzen en te bekeeren, deden de Monniken: en, zo ras de vermeerstering van een Landschap voltoerd was, en de Kerklyke schikking daar in eenige gedaante kreeg, stonden de Pausen den Zendelingen der vier Bedelende Monnik-ordes, als eene belooning hunner gedaane diensten, toe, alle wyk-bedieningen in *America* te aanvaarden, alle geestlyke werkzaamheden te verrigten, de Tienden, en andere voordeelen der Kerklyke waardigheid, te ontvangen, zonder afhankelijk te zyn van het Regtsgebied des Bisshops van het Stift, of onderworpen aan zyne bestraffingen. Een nieuwe loopbaane om nuttig te kunnen weezen deedt zich op; en nieuwe voorwerpen blonken de eierzugt in 't ooge. Wanneer 'er eene versche voorraad van Zendelingen noodig is, bieden lieden van eene vuurige en eierzugtige geartheid, het Klooster-bedwang, de naare eenzelvigheid van dit leeven, vol lastige herhaalingen van dezelfde beuzelagtige verrigtingen moede, zich, met allen yver, aan, en vertrekken na de Nieuwe Wereld,

VIII.
BOEK.

om aldaar vryheid en eere te zoeken. Zy bejaagen dezelve niet vrugtloos. De aanzienlykfte Kerklyke Waardigheden, en de meest winstgeevende bevorderingen in *Mexico* en *Peru*, vallen dikwyls den Geestlyken ten deele. Aan hun hebben de *Americaanen* de Geleerdheid, die 'er nog onder hun beoefend wordt, voornaamlyk dank te weeten. Zy zyn bykans de eenige *Spaansche Kerklyken*, uit wier handen wy eenig berigt ontvangen hebben, van de Burgerlyke of Natuurlyke Historie der onderscheide Landschappen in *America*. Eenigen hunner, schoon zeer besmet met de onafwischbaare vlekke des bygeloofs hunner belydenisse, hebben Boeken in 't licht gegeven, die een gunstig denkbeeld van hunne bekwaamheden opleveren. De *Natuurlyke en Zedelyke Historie der Nieuwe Wereld*, van den *Jesuit* ACOSTA, behelst misfchien meer nauwkeurige waarneemingen, en meer gezonde weetenschap, dan 'er te vinden is in eenige beschryving van vergelegene Landen, in de Zestiende Eéuwe uitgegeeven.

Ongebon-
denheid in
Zeden van
zommigen
der Geestly-
ken.

Maar die zelfde wederzin van 't Klooster-leeven, aan welken *America* eenige Leer-aars van verdiensten en bekwaamheid verschuldigd is, heeft het met andere van een geheel tegenovergesteld Charactèr opgevuld. De ydelzinnigen, de wellustigen, de gierigen, voor welken de strengte tugt en de armoede eens Kloosters onverdraaglyk zyn, zien eene Zending na *America* aan, als een ontslag van kwelling en banden. Zy krygen daar, binnen kort, eene Wyk-bedie-
ning,

ning, door den afstand verre verwyderd van het toezigt der Ordes-overften, en door hun Character ~~ontheven van het~~ Regtsgebied des Bifchops (gg), liggen ze nauwlyks aan eenigen band. Volgens het getuigenis van de yverigfte *Roomfch-Catholyken*, zyn veelen der Geestlyke Heeren, in de *Spaanfche Vastigheden*, niet alleen ontbloot van de Deugden hunner Bediening voegende; maar ook onagtzaam in 't onderhouden van 't uiterlyke welvoegende en betaamyke in 't oog der Wereld, 't welk den fchyn bewaart, als het weezen ontbreekt. Zommige Geestlyken, verzekerd van ftrafloosheid, geeven zich, met verfmaading hunner gelofte van armoede, openlyk aan den Koophandel over, en zyn zo gretig in het verzamelen van fchatten, dat zy de plaagendfte en uitzuigendfte Onderdrukkers worden der *Indiaanen*, die zy, hunn' pligt waarneemende, moesten befchermen en voor verdrukking veilig. Anderen, hunne gedaane gelofte van kuischheid niet min fchendende, pleegen, met zeer weinig omzigtigheids, de ongebondendfte wellusten.

[Deeze befchryving van de Zeden der *Spaanfche Kerklyken*, in *America*, zou ik niet hebben durven geeven, op het getuigenis van *Proteftantfche Schryveren* alleen: dewyl men deczen van vooroordeel en vergroo-ting zou kunnen verdenken. GAGE, inzonderheid, die beter gelegenheid hadt dan eenig

VIII.
BOEK.

nig *Protestant*, om den innerlyken staat van *Spaansch America* te doorzien, maalt het bederf der Kerk, door hem verlaaten, met zo sterke kleuren en zo veel betoons van de bitterheid eens Overgangers, van de eene tot de andere party, dat ik zyn getuigenis zou gewantrouwd hebben, schoon hy zeer gewigtige en treffende stukken bybrengt. Maar BENZONI spreekt van de ongebondenheid der Kerklyken in *America*, korten tyd naa dat zy zich daar hadden nedergeflaagen (h). De Heer FREZIER, een verftandig Waarneemer, volyverig voor zyn eigene Godsdienst-belydenisse, fchildert de bedorve Zeden der *Spaansche Kerklyken* in *Peru*, en byzonder der Geestlyken, met zwarter verwen, dan ik zo even gebruikte (i). GENTIL bekrachtigt zulks (k). CORREAL stemt met beiden overéén, en voegt 'er veele aanmerkenswaardige omftandigheden nevens (l). Ik heb grond om te gelooven, dat de Zeden der Geestlyke Heeren in *Peru*, ten deezen dage, nog zeer de paalen der betaamelykheid overfchreeden. ACOSTA zelve erkent, dat het groote Zedebederf het gevolg was van de vergunning den Monniken verleend, om het afgezonderd Klooster-leeven, en de Klooster-tugt, te mogen verlaaten, en zich weder in de Wereld te stee-

(h) BENZONI, *Hist. Lib. II. C. 19, 20.*(i) FREZIER, *Voy. p. 51. 215. &c.*(k) GENTIL, *Voy. I. p. 34.*(l) CORREAL, *Voy. I. p. 61. 155. 161.*

teeken, door Wyk-priesters by de *Indiaanen* te worden (m). Hy vermeldt, met naame, de *Ondeugden*, waarvan ik hier boven gesproken heb, en merkt de verzoeken tot dezelve aan als zo sterk, dat hy overhelt tot het gevoelen der geenen, die beweeren, dat de Leden der Geestlyke Ordes nooit als Wyk-priesters moesten gebruikt worden (n). De Voorstanders der Geestlyke Heeren zelve staan toe, dat 'er veele en groote wanbedryven gepleegd worden, door de Monniken van verschillende Ordes, wanneer zy ontheeven zyn van 't bedwang der Klooster-tugt; en, uit den trant hunner verdediginge, valt ligt op te maaken, dat de beschuldiging, tegen hun ingebragt, geenzins van grond ontbloot was.

In de *Fransche Volkplantingen*, is de staat der Geestlyke Heeren bykans dezelfde als in de *Spaansche Vastigheden*, en gaat van voortgelyke gevolgen vergezeld. BIET, Overste der Geestlyke Priesteren in *Cayenne*, onderzoekt met niet min Godvrugts dan opregtheids, de oorzaaken van dit Zedebederf, en schryft het hoofdzaaklyk toe aan de ontheffing der Geestlyken van het Regtsgebied der Bischoppen; aan de verzoeken, die hun omringen; en den Koophandel

(m) ACOSTA, *de Procur. Ind. Salute*. Lib. IV. C. 13. &c.

(n) ACOSTA, *de Procur. Ind. Salute*. Lib. V. C. 20.

VIII.
BOEK.

del waar toe zy zich overgeeven (o). Het verdient onze opmerking, dat alle Schryvers, die de ongebondenheid der Spaansche Geestlyken, met groote strengheid, gispn, zamenstemmen in 't verdedigen van 't gedrag der *Jesuiten*. Deezen, gevormd onder een volmaakter tuchtregel dan die der andere Monnik-ordes, of bezielde met die belangneeming in de eer der Broederschappe, in welke ieder Lid zo sterk deel neemt, hebben, in *Mexico* en *Peru*, de onberispelykste voeglykheid van Zeden bewaard (p). Dezelfde lof moet gegeven werden aan de Bisschoppen, en de meesten die aanzienlyke Kerklyke Ampten bekleeden (q).]

Middelen te
hunner her-
vorminge in
't werk ge-
steld.

Verscheide ontwerpen heeft men uitgedagt en voorgesteld, om de zo zeer in 't ooglooppende en aanstootlyke wanbedryven der Kerklyken te hervormen. Veele Persoonen, in Godsvrugt en Kunde uitmuntende, hebben beweerd, dat de Geestlyken, die tot eenige Orde behoorden, overeenkomstig met de Regelen der Kerke, binnen de muuren hunner Kloosteren moesten beslooten blijven, en niet langer de Vryheid genieten om inbreuken te maaken op de Amptsverrigtingen der Wereldlyke Heeren. Eenige welmeenende Overheids-persoonen, overtuigd van de noodzaaklykheid, om die Geestlyken te

(o) BIET, *Voy.* p. 320.

(p) FREZIER, *Voy.* p. 223. GENTIL, I. 31.

(q) FREZIER, *als boven*. [Dit ingeslootene is de LXXXVI. *Aant.* van ROBERTSON. VERT.]

te ontzetten van een voorregt, hun in den beginne met een goed oogmerk verleend; doch welks kwaade gevolgen de tyd en ondervinding aan den dag gelegd heeft, onderschraagden openlyk de Wereldlyke Geestlyken in de pöogingen, om hun regt te handhaaven. De Prins D'ESQUILACHE, in den Jaare MDCXVIII, ten tyde der Regeeringe van PHILIP DEN III, Onder-koning van Peru, nam maatregels zo beslissend en kragtig, om de Klooster-geestlyken binnen hunnen eigen kring te doen blyven, dat zy door eene algemeene verflaagenheid getroffen wierden (17). Zy namen de toevlugt tot hunne gewoone kunstenaaryen. Zy stookten de Bygeloovigen op, door de handelwyze des Onder-konings af te schilderen als nieuwicheden, hoogst-schadelyk voor den

(17) SOLORZANO, de bedorvene Zeden van eeningen der Geestlyken vermeld hebbende, met die bedagtzaame voorzigtigheid, welke een' Spaansche Leek voegde, in het behandelen van een zo kiesch onderwerp, geeft zeer duidlyk zyn gevoelen op, en verzet zich kragtig tegen het toebetrouwen van Wykbedieningen aan Monniken. Hy brengt de getuigenissen by van verscheide geagte Schryveren zyns Lands, zo God- als Regtsgeleerden, tot staaving van zyn begrip. *De Jure Ind.* II. Lib. III. Cap. 16. Een treffend blyk van de opschudding, verwekt door de pöoging van den Prins D'ESQUILACHE, om de Geestlyke Heeren van de Wykbedieningen uit te sluiten, vinden wy in COLBERT'S *Collection*. Verscheide papieren werden, door de Zaakbezorgers der Monnik-ordes aan den Koning overgehandigd; en deeze, in den naam der Wereldlyke Heeren, beantwoord. In den loop deezer geschils ontdekt zich, van wederzyden, een moeilyken en zelfs bitteren geest.

VIII.
BOEK.

den Godsdienst. Zy stelden alle strecken te werk, om lieden van aanzien en vermogen tot hunne party over te haalen: en, onderschraagd door den magtigen invloed der *Jesuiten*, die alle de voorregten der Bedelende Monnik-orde in *America* genooten, maakten zy eenen diepen indruk op een ligtgeloovig Vorst en zyne zwakke Staatsdienaaren. De oude handelwyze bleef voldueren. De misbruiken, daar door veroorzaakt, namen steeds toe; en het Zedebederf der Monniken, van 't bedwang der Klooster-tugt, en 't opzigt eens Oversten ontheven, strekte tot schandvlecke van den Godsdienst. — Toen, eindelyk, de eerbied der *Spanjaarden* voor de Monnik-orde begon af te neemen, en de magt der *Jesuiten* te verminderen, waagde het FERDINAND DE VI, om het eenig kragtig hulpmiddel te bezigen; hy gaf, den drie-en-twintigsten van Wiedemaand des Jaars MDCCLVII, een Bevelschrift uit, waar by hy de Orde-geestlyken, van welk eene benaaming ook, verboodt de bediening van eenige Wyk, met de zorg voor de Zielen, waar te neemen; teffens verklaarende, dat, op het affterven der tegenwoordige Parochiaanen van dien stempel, geene andere dan Wereldlyke Priesters, onderworpen aan het opzigt en Regtsgebied hunner Bisshoppen, de opengevalle Kerklyke Waardigheden zouden bekleden (r). Indien deeze schikking bestendig vol-

(r) *Real Cedula*; een *Handschrift*, onder my bestuende.

volvoerd en de wysheid, waar mede dezelve gemaakt is, eenigzins, in 't oog gehouden worde, zal er eene zeer groote hervorming stand grypen, in den Kerklyken staat van *Spaansch America*, en de Wereldlyke Heeren zullen, met den tyd, een lichaam van agtenswaardige Perfoonen uitmaaken. Het gedrag van veele Kerklyken schynt, zelfs tegenwoordig, betaamlyk en voorbeeldlyk te weezen, anderzins zouden zy in zulk een hooge agting niet staan, noch zulk een verbaazenden invloed hebben op de gemoederen hunner Landgenooten, in alle de *Spaansche Vastigheden*.

Doch welke verdiensten de *Spaansche Kerklyken*, in *America*, mogen bezitten; de uitflag hunner poogingen, om de kennis van den waaren Godsdienst den *Indiaanen* mede te deelen, is veel geringer dan men zou verwagt hebben van hunnen yver, of van de heerschappy, die zy over dit Volk bezitten. Hier van kunnen verscheide redenengegeeven worden.

De eerste Zendelingen lieten, in hunne volvuurige drift van Aankomelingen te maaken, de *Americaanen* tot de *Christlyke Kerk* toe, zonder voorafgaand onderwys in de Leerstellingen van den Godsdienst, en zelfs eer zy genoegzaam kennis van de taal der Inboorelingen bezaten, om hun de Verborgenheden des Geloofs, of de Voorchriften van Pligtsbetragting, voor te draagen. Afgaande op eene fyne onderscheiding in de Schoofsche Godgeleerdheid, volgden zy deeze vreemde handelwyze, zo onbestaanbaar

VIII.
BOEK.

Geringe vorderingen gemaakt in het bekeeren der *Americaanen*.

Oorzaaken hier van. Het te schielyk aanneemen tot *Christenen*.

met den aart van een' Godsdienst, die zich tot het verstand der Menschen vervoegt, als strydig met de voorschriften der gezonde Rede. Zo ras eene menigte Volks, belangst door den schrik der *Spaansche Wapenen*, bewoogen door het voorbeeld hunner eigene Opperhoofden, door lichtzinnigheid vervoerd, of door enkele onkunde toetstemmende, de minste begeerte betoonde, om den Godsdienst hunner Overwinnaaren te omhelzen, werd dezelve terstond gedoopt. Terwyl deeze drift tot bekeeren woedde, doopte één eenig Kerklyke, op één dag, meer dan vyf duizend *Mexicaanen*, en liet van dit werk niet af, voor dat hy, door vermoeyenis, zodanig van kragten was uitgeput, dat hy de handen niet langer kon opheffen (s). In 't verloop van weinig jaaren, naa de te onderbrenging des *Mexicaanschen Ryks*, werd de Doop aan meer dan vier millioenen toegediend (t). Aankomelingen, toegelaaten met zulk eene onbedagtzaame haast, en die noch onderweezen waren in den aart der Leerstukken, welke men veronderstelde dat zy erkenden, noch overtuigd van de valsheid der begrippen, die zy moesten verzaaken, behielden hunnen eerbied voor de oude bygeloovigheden, in volle kragt, of mengden eene gehegtheid,

aan

(s) P. TORRIBIO, MS. TORQUEMADA, *Mon. Ind.* Lib. XVI. C. 6.

(t) P. TORRIBIO, MS. TORQUEMADA, Lib. XVI. C. 8.

aan derzelve leerstellingen en gebruiken , met die geringe kundigheid des *Christlyken Godsdiensts*, welke zy **verkreegen**. Deeze gevoelens leverden zy over aan hunne naakomelingschap, in wier gemoederen ze zo diep geworteld zyn, dat de *Spaansche Kerklyken*, ondanks allen aangewenden vlyt, ze niet hebben kunnen uitrooijen. De *Indiaanen*, in *Mexico* en *Peru*, houden de Godsdienstige Instellingen hunner Voorouderen nog in aandenken, en eere; en wanneer zy oordeelen, buiten het bereik van der *Spanjaarden* toevorzigt te weezen, vergaderen zy, en vieren hunne Afgodische Plegtigheden (u).

Maar deeze is de onoverkomelykste hinderpaal niet, van den voortgang des *Christendoms* onder de *Indiaanen*. De verinogens hunner onaangekweekte verstanden zyn zo bepaald, hunne waarneemingen en opmerkingen gaan zo weinig verder dan de voorwerpen, die de zinnen aandoen, dat zy nauwlyks de bekwaamheid schynen te hebben, om afgetrokke denkbeelden te vormen, en geene woorden bezitten, om dezelve uit te drukken. Voor zodanige Menschen moeten de verheevene en geestlyke Leerstukken des *Christlyken Geloofs* onbegrypelyk weezen. De veelvuldige en schitterende Plegtigheden van den Eerdienst, in de

De onvatbaarheid der *Indiaanen*.

(u) *Voy. de ULLOA*, I. 341. *TORQUEMADA*, Lib. XV. C. 23. Lib. XVI. C. 28. *GAGE*, p. 171.

VIII.
POEK.

de *Roomfche Kerke*, behaagen hun, en neemen hun in, daar zy het oog treffen: doch, wanneer hunne Onden

Hunne onverschilligheid.

De onverschilligheid deezes Volks is nog grooter dan hunne onbekwaamheid. Alleen op het tegenwoordig oogenblik bedagt, en ingenomen met de voorwerpen, die hun omringen, denken de *Indiaanen* zelden om het voorledene, of toonen eenige bezorgdheid ten opzichte van het toekomstige, weshalven de beloften, of bedreigingen van den Godsdienst niet veel indruk op hun kunnen maaken: en dewyl hun vooruitzicht zich zelden tot den naastaankomende dag uitstrekt, is het bykans onmogelyk hun, omtrent de belangen eener Toekomstige Wereld, bezorgd te doen wezen.

Over het toelaaten der *Americaanen* in de Kerklyke Gemeenschap, en het bekleeden van Kerklyke Waardigheden.

Eenigen der eerste Zendelingen; even zeer verbaasd over de traagheid des begrips en de onaandoenlykheid der *Americaanen*, verklaarden, dat zy een Geslacht van Menschen waren, de Dieren zo na komende, dat zy de eerste beginzels van den Godsdienst niet konden begrypen. Eene Kerkvergadering te *Lima* besloot, dat zy, uit hoofde hunner onvatbaarheid, van het Sacrament des Avondmaals behoorden geweerd

te

te worden (v). En, schoon PAULUS DE III, door zyne berugte Bulle, in den Jaare MDXXXVII de *Americaanen* voor redelyke Schepzelen verklaart, die eisch hebben op alle de voorregten der *Christenen* (w), zyn nogthans, naa een verloop van twee Eeuwen, in welke zy Eeden der Kerke geweest zyn, hunne vorderingen in kennis zo gering, dat zeer weinigen zulk eene maate van Godsdienstige begrippen bezitten, dat zy waardig gekeurd worden, om ter Heilige Gemeenschap te worden toegelaaten (x). Ter oorzaake van dit denkbeeld hunner onbekwaamheid en onvolmaakte kunde in den Godsdienst, waren de *Indiaanen*, toen de yver van PHILIP DEN II, in den Jaare MDLXX, de Inquisitie in *America* invoerde, ontheeven van het Regtsgebied dier strenge Regtbanke (y), en blyven nog onder het opzigt hunner Bischoppen. Zelfs naa het volkomenst onderwys, houdt men hun Ge loof zwak en twyfelagtig; en, schoon zomigen hunner de Geleerde Taalen zich eigen gemaakt, en met toejuiching den gewoonen loop der Letter - oefeningen op de Hooge-schoole afgelegd hebben, blyft

(v) TORQUEMADA, Lib. XVI. C. 20.

(w) TORQUEMADA, Lib. XVI. C. 25. GARCIA, *Origen*. 311.

(x) *Voy. de ULLOA*, I. 343.

(y) *Recop.* Lib. VI. Tit. I. l. 35.

hunne zwakheid nog zo zeer verdagt, dat geen *Indiaan* tot Priester geordend, of in een *nieuw-Godsdienstigen* Orde aangenomen wordt (z) (18).

Uit

(z) TORQUEMADA, Lib. XVII. C. 13.

(18) Niet alleen de geboorene *Indiaanen*, maar ook de *Mestizos*, of Kinderen van een *Spanjaard* by eene *Indiaane* verwekt, vonden zich, in den beginne, van de Priesterlyke Waardigheid uitgeslooten, en werden in geene Geestlyke Orde aangenomen. Doch, by eene Wet den acht-en-twintigsten van Herfstmaand des Jaars MDLXXXVIII, door PHILIP DEN II uitgegeeven, kreegen de Kerkhoofden van *America* last, om zulke *Mestizos*, als in wettigen egt geteeld waren, te ordenen, indien zy ze bekwaam genoeg vonden; en hun toe te laten geloften te doen in eenig Klooster, in 't welke zy de Proefjaaren geregeld doorgestaan hadden. *Recopil*, Lib. I. Tit. VII. l. 7. In *Nieuw Spanje* schynt men op deeze Wet eenigzins agt geslaagen, doch in *Peru* dezelve geheel niet in agt genomen, te hebben. Op een vertoon hier van aan CAREL DEN II, in den Jaare MDCXCVII, gaf die Vorst een nieuw Bevelschrift uit, de waarneeming dier Wet gelastende, en verklaarende, hoe het zyn wil was, dat alle zyne Onderdaanen, *Indiaanen* en *Mestizos*, zo wel als de *Spanjaarden*, het genot van dezelfde voorregten zouden hebben. Dan de afkeer der *Spanjaarden* van de *Indiaanen*, en derzelve Geslacht, was zo groot, dat dit Bevelschrift weinig uitwerkings schynt gehad te hebben; want, in den Jaare MDCXXV, was PHILIP DE V genoodzaakt dit Bevel op een strengere toon te vernieuwen. Doch zo onoverkomelyk schynt de haat en de veragting, die de *Peruviaansche Spanjaarden* den *Indiaanen* toedraagen, dat de tegenwoordige Koning het noodig gekeurd heeft, de voorgaande Bevelschriften te bekrachtigen door eene nieuwe Wet, den elfden van Herfstmaand des Jaars MDCCLXXIV uitgegeeven. *Real Cedula; een Handschrift, in myne bewaaring.*

Uit dit kort verflag kan men eenig denkbeeld vormen van den inwendigen staat der *Spaansche Volkplantingen*. De onderscheide Voortbrengezels, welke zy opleveren, en waar mede zy het Moeder-land verryken, en het Stelzel van handeldryvende gemeenschap tusfchen die beide, verdient, naa dit alles, eene nadere befchouwing. Indien de Landfchappen der *Spaansche Heerschappye*, in de Nieuwe Wereld, van zulk eene maatige uitgestrektheid geweest waren, dat ze eene voeglyker evenredigheid gehad hadden tot het *Spaansche Ryk* zelve, zou de voortgang hunner Volkplantinge vergezeld gegaan hebben met het zelfde voordeel, als die van andere Volken. Doch wanneer, in minder dan eene halve Eeuw, hunne onverzaadlyke zugt tot bemagtiging, Landfchappen grooter dan geheel *Europa*, overweldigd hadt, was hunne onbekwaamheid, om zulke uitgestrekte Gewesten, met een genoegzaam getal van Inboorelingen, in staat tot het bebouwen daar van, op te vullen, zo blykbaar, dat deeze eene verkeerde rigting gaf aan alle de poogingen der Volkplanteren. Zy maakten geene kleine Vastigheden, waar in de vlyt, binnen paalen omfchreeven, zo in oogmerken als in werkzaamheden, bestuurd wordt door eene bedagtzaame oplettenheid, die alles wat zy bezit ten geschikten gebruike aanwendt, en daar van de grootste voordeelen trekt. In stede hier van verdeelden de *Spanjaarden*, misleid door het groot uitzigt, 't geen zich aan hun opdeedt, hunne

VIII.
BOEK.

Voortbrengezels der *Spaansche Volkplantingen*.

VIII.
BOEK.

bezittingen in *America*, in uitgestrekte Landvoogdyen. Dewyl hun getal te klein was, om het geregeld bebouwen der verbaazende Landschappen, die zy veel eer innamen dan bevolkten, te onderneemen, wendden zy hunne aandagt tot eenige weinige voorwerpen, die hun aanlokten door de hoop op sclielyke en groote winst; zy sloegen een smaadend oog neer op de wegen van vlyt, die, schoon langer, met grooter zekerheid, op rykdom en aanwas van Volks-magt uitloopen.

Wat zy uit
de Mynen
trekken.

Van alle wyzen van Rykdommen te verkrygen, is het zoeken van kostbaare Metaalen een der uitlokkendste, voor Menschen, die of niet gewoon zyn aan de geregelde vlytbetooning, waar mede de Landbouw en de Koophandel moet voortgezet worden, of te onderneemend en te grétig, om zich te vergenoegen met de langzaam inkomende voordeelen, daar uit ontstaande. Diensvolgens was het bewerken der Mynen, zo ras verscheide Landschappen van *America* der *Spaansche Heerschappye* onderworpen waren, bykans de eenige wyze om Rykdommen magtig te worden, die den Bemagtigeren aanstondt. Zodanige Gewesten van 't Vasteland als hun, door het vooruitzigt van 'er Goud en Zilver te zullen vinden, niet uitnoodigden, verwaarloosden zy geheel en al: en zy verlieten de Landen, die hunne wydgaapende hoope te leur stelden. Zelfs de waardye der Eilanden, de eerste vrugt hunner ontdekkinge, en het eerste voorwerp hun

hunner aandagt, daalde dermaate in hunne waardeering, wanneer de Mynen, op dezelve ontdekt, uitgeput waren, dat veele der Volkplanteren zich van daar begaven, en ze overlieten aan vlytiger en werkzaamer bezitters. Allen vervoegden zy zich na *Mexico* en *Peru*, waar de groote menigte Gouds en Zilvers, gevonden onder de Inwoonderen, die met zo weinig yvers, en nog minder kunde, dezelve zогten, hun een onuitputlyken voorraad beloofden, als eene belooning voor kundiger en aanhoudender poogingen.

Verſcheide jaaren lang werd de drift hunner nafpeuringen eer door hoope, dan door een' gelukkigen uitflag, wakker gehouden. Eindelyk ontdekte, in den Jaare MDXLV (a), een *Indiaan*, de ryke Zilver-mynen van *Potosi* in *Peru*, toevallig, als hy het Gebergte opkrom om een *Llama*, van zyne kudde afgedwaald, op te zoeken. Kort daar naa werden de Mynen van *Sacotecas*, in *Nieuw Spanje*, die in waarde voor de andere weinig behoeften te wyken, geopend. Zints dien tyd heeft men, in beide de Volkplantingen, de eene ontdekking na de andere gedaan, en de Zilver-mynen zyn thans zo talryk, dat het bewerken daar van, en van eenige weinige Goud-mynen in *Tierra Firma*, en het Nieuwe Koningryk *Granada*, de hoofdbezigheid der *Spanjaarden* geworden, en tot een ſtelzel gebragt is niet min

za-

VIII.
BOEK.

Ontdekking
der Mynen
van *Potosi* en
Sacotecas.

(*) FERNANDEZ, P. I. Lib. XL C. II.

VIII.
BOEK.

zamengefteld, dan weetenswaardig. Den aart te befchryven der onderfcheide ertzen, en de wijze te vermelden waar op men dezelve uit 's Aardryks ingewanden haalt, als mede de werkzaamheden, noodig om de Metaalen van de vreemde ftoffen, waar mede zy vermengd zyn, te fcheiden, 't zy door vuur of de aantrekkende kragt der Kwik, is veel eer het werk des Natuurkenners of Scheidkundigen, dan eens Gefchiedboekers.

Ryfdommen, die dezelve opleveren.

De verbaazende overvloed, in welken de Gebergten der Nieuwe Wereld de Schatten uitleverden, verbaasde het Menschdom, tot hier toe gewoon een fchaarfchen voorraad dier kostbaare Metaalen te krygen uit de min voorziene verzamelpaatzten, in de Mynen der Oude Wereld. Volgens eene berekening, die zeer gemaatigd fchynt, beloopt de hoeveelheid van Goud en Zilver, geregeld in de Havens van *Spanje* gebragt, 's jaarlyks vier millioenen Ponden Sterling, gerekend van den Jaare MCCCCXCII, in 't welk *America* ontdekt werd, tot den tegenwoordigen tyd. Dit bedraagt in twee honderd drie-en-tachtig jaaren, elf honderd en twee-en-dertig millioen. Hoe verbaarlyk groot deeze fom ook moge wezen, beweerden de *Spaansche Schryvers* dat 'er nog eens zo veel moet bygedaan worden, uit aanmerking van de Schatten uit de Mynen gehaald, zonder den Koning tol te betaalen. Naar deeze rekening heeft *Spanje* uit de Nieuwe Wereld een Schat ver-

verkreegen, die ten minsten twee duizend millioen Ponden Sterling bedraagt (b) (19).

De Mynen, ~~van die liddezen overb~~baazenden Schat hebben opgeleverd, worden niet op kosten van de Kroon, of van het Ryk, bearbeid. Om byzondere Gelukzoekers aan te moedigen, is de Perfoon, die eene nieuwe ader ontdekt, tot den eigendom daar van geregtigd. Wanneer hy zyn' eisch aan den Landvoogd voorftelt, wordt eene zekere uitgestrektheid gronds voor hem afgemeeten, en een aantal *Indiaanen* hem toegestaan, onder beding dat hy de Myn, binnen eenen bepaalden tyd, zal openen, en van alles, wat dezelve opbrengt, den Koning het geregtlyk deel geeven. Uitgelokt door de gemaklykheid, waar mede men dusdanige vergunningen verkrygt, en aangemoedigd door eenige fterk in 't oogloopende voorbeelden van gelukkig geslaagden op dit pad des gewins, waagen het niet alleen de stoutmoedigen, maar ook de beschroomden

VIII.
BOEK.

Geestneiging
daar uit ge-
booren.

(b) UZTARIZ, *Theor. y Pract. de Comercia*. C. 3. HERRERA, *Dec.* VIII. Lib. XI. C. 15.

(19) UZTARIZ, een nauwkeurig en voorzigtig Berekenaar, fchynt toe te stemmen, dat de hoeveelheid Zilvers, welke geen tol betaalt, zo groot mag gesteld worden. Volgens HERRERA, was 'er niet boven een derde van 't geen men uit de Mynen van *Potosi* haalde, 't geen 's Konings Vyfde opbragt, *Dec.* VIII. Lib. II. Cap. 15. SOLORZANO beweert desgelyks, dat de menigte Zilvers, welke bedrieglyk vertierd wordt, veel grooter is dan het geregeld gemerkte, naa het betaalen van de Vyfde. *De Ind. Jure*. Vol. II. Lib. V. p. 846.

den en vreesagtigen, dit spoor volyverig te volgen. Steeds groote voorwerpen bedoelende, geduurig door hoop gevoed, en ten allen oogenblikke verwagtede, dat het goed geluk haare verborgene verzamelpiaatzen zal ontdekken, en aan hunne wenschen overgeeven, agten zy alle andere bezigheden laag en geener opmerking waardig. De bekoorelykheid van dit bejag is even als de zugt tot grof speelen, zo betoverend, en neemt de Ziel dermaate in, dat de natuurlyke geaartheid zelve daar door eene andere neiging kryge. Onder den invloed hier van, worden de voorzigtigen stout in 't onderneemen, en de gierigen kwistig. — En, hoe kragtig deeze verrukking natuurlyk zy, wordt het vermogen daar van vergroot door de kunstenaaryen eener soort van lieden, in *Peru* bekend, onder den bynaam van *Zoekers*. Deezen zyn doorgaans Menschen, wier zaaken flegt staan, die, zich bedienende van eenige kennis in de Mynwerk-kunde, gepaard met een inneemend voorkomen, en de veelvertrouwende voorwendzelen aan ontwerp-maakers eigen, de ryken en ligtgeloovigen aanspreken. Door schoonschynende beschryvingen van kenmerken eeniger ryke aderen, tot nog niet ontgonnen; door het vertoonen, als het geëischt wordt, der staaltjes van veel beloovenden erts; door het verzekeren, op een beslissenden trant, dat het wél slaagen zeker en de koste gering is, misfen zy zelden in 't overreeden. Men maakt een genootschap; eene kleine som wordt opgeschooten, door ieder deelgenoot;
men

men opent de Myn; de *Zoeker* heeft alleen het bestuur over het gehele Werk; 'er ontstaan onvoorziene zwaarigheden; men moet op nieuw geld schieten; dan te midden eener opeenvolging van te leurstellingen en verwylingen, wordt de hoop nooit uitgebluscht, en de drift der verwagting neemt nauwlyks iets af. Het is eene gegronde waarneeming, dat, indien iemand eenmaal dit verleidelyk spoor inslaat, het hem bykans onmogelyk is weder te keeren: zyne denkbeelden veranderen, hy schynt bezielde door eenen anderen geest, gezigten van een ingebeelden rykdom zweeven hem by aanhoudenheid voor oogen, hy denkt, hy spreekt, hy droomt van niets anders (c).

Dusdanig eene geestgesteltenis moet natuurlyk gevormd worden, als de werkzaamheden eener Maatschappye voornaamlyk ingerigt zyn tot het bearbeiten van Goud- en Zilver-mynen. En geene geestgesteltenis kan sterker aangekant wezen tegen zulk eene vordering in Landbouw en Koophandel, als een Volk met de daad ryk maakt. Indien het Stelzel des bestuurs in de *Spaansche Volkplantingen* gegrond geweest was op beginzelen van gezonde Staatkunde, zou de wetgeevende kennis en magt zo veel drifts te werk gesteld hebben, om de Onderdaanen van deeze schadelyke yver te rugge te houden, als zy nu gebruikten om hun daar toe op te wekken. — „ Ontwerpen van in
„ de

VIII.
BOEK.

Weezenlyke
uitwerkzels
daar van.

(c) ULLIOA, *Entreten.* p. 223.

„ de Mynen te arbeiden,” (zegt een bevoegd Oordeelaar over het Staatkundig gedrag der Volken,) „ strekken gemeenlyk, „ in stede van het geld, daar toe besteed, „ weder in' kas te brengen met de gewoone rente, om, en hoofdsom, en beoogd „ voordeel, beide te vernietigen. 't Zyn, „ derhalven, ontwerpen, waar aan een „ voorzigtig Wetgeever, die de hoofdsom „ zyns Volks wenscht te zien aangroeijen, „ 't minst van alle eene sterke aanmoediging zal schenken, of daar toe een grooter gedeelte van geld besteeden, dan, uit „ eigen beweging, daar aan opgeofferd „ wordt. Zo groot is, in de daad, het ongerymd vertrouwen, 't welk alle Menschen van hun goed geluk koesteren, „ dat, wanneer 'er slegts eenige kans is van „ voordeel, een al te groote menigte, uit „ eigen verkiezing, dien kans wil beproeven (d).”

Maar, in de *Spaansche Volkplantingen*, is het Staatsbestuur 'er op uit, om eene geestdrift, welke het behoorde te stuiten, op te wakkeren, en vermeerdert, door zyne goedkeuring daar aan te hangen, die onbedagtzame ligtgeloovigheid, welke den werkzaamen yver van *Mexico* en *Peru* in zulk een verkeerd Kanaal doet loopen. Hier aan mochten toegeschreeven worden de traage vorderingen, welke zy, gedurende twee en eene halve Eeuw, gemaakt hebben, of in nutte Handwer-

(d) Dr. SMITHS, *Inquiry*. &c. II. 155.

werken, of in die winstgeevende takken van Land- en Akkerbouw, welke de Volkplantingen van andere Volken, met den stapel van Koopwaaren, voorzien. In vergelyking met de kostbaare Metaalen, worden alle andere gaven der Natuur zo zeer versmaad, dat dit buitenspoorig denkbeeld van derzelver waarde zich vermengd heeft met het taal-eigen in *America*; de *Spanjaarden*, daar woonagtig, noemen een Gewest *Ryk*, niet van wegen de vrugtbareheid des gronds, of de welge-laadenheid der schooven, of de weelderigheid der weidlanden; maar ter oorzaake van de Mynstoffen in 't Gebergte begreepen. Om deeze Gewesten te zoeken, verlaaten zy de aangename vlakten van *Peru* en *Mexico*, en begeeven zich na barre en woeste strecken, waar zy eenige der grootste Steden, die zy in de Nieuwe Wereld bezitten, gebouwd hebben. Naardemaal de werkzaamheid der *Spanjaarden* oorspronglyk deeze rigting nam, is het nu zo bezwaarlyk, die elders heen te wenden, dat, schoon, uit verscheide oorzaaken, de winst uit den arbeid in de Mynen voortkomende, veel is afgenomen, de begogeling blyft aanhouden, en bykans een ieder, die eenig werkzaam deel neemt in den Handel van *Nieuw Spanje* of *Peru*, nog ingewikkeld is in 't een of ander gelukzoekend bestaan van deezen aart (20).

Dan,

(20) Toen men, in den Jaare MDXLV, de Mynen in *Potosi* ontdekte, waren de aderen zo naby aan de oppervlakte, dat de erts 'er gemaklyk werd uitge-

VIII.
BOEK.

Dan, schoon de Mynen voornaamlyk de
aandagt der *Spanjaarden* trekken, en de
kost-

Andere Waaren, die de
Spaanfche
Volkylantingen
uitleveren.

haald, en deeze zo ryk, dat de Metaalen met weinig werks en geringe kosten, alleen door 't vuur 'er afgescheiden wierden. Deeze eenvoudige wyze van zuiveren, door smelten alleen, hieldt stand tot het Jaar MDLXXIV, wanneer de ontdekte dienst des Kwikzilver, om Goud en Zilver te zuiveren, in zwang geraakte. Deeze Mynen zyn, zonder ophouden, twee Eeuwen lang bearbeid, de aders loopen thans zo diep, dat de kosten, om den erts uit te werken, grootlyks zyn vermeerderd. Daarenboven is de rykheid van den erts, naar maate de aders dieper wierden, ftrydig met 'het geen in meest andere Mynen gezien wordt, in zulk eene maate verminderd, dat men zich verwonderen moct, dat de *Spanjaarden* het bewerken daar van voortzetten. Andere ryke Mynen heeft men, van tyd tot tyd, ontdekt; doch, in 't algemeen, is de rykheid van den erts zo zeer verminderd, terwyl de kosten om dien uit te haalen, vermeerderden, dat het Hof van *Spanje*, in den Jaare MDCCXXXVI, de fchatting, aan den Koning verschuldigd, van een *Vyfde* op een *Tiende* bragt. Al het Kwikzilver, 't geen men in *Peru* gebruikt, wordt ghaald uit de beroemde Myn van *Guanacabelica*, in den Jaare MDLXIII ontdekt. De Kroon heeft deeze Myn aan zich gehouden, en de Perfoonen, die Kwikzilver koopen, betaalen 'er niet alleen de waarde van; maar daarenboven een *Vyfde*, als eene fchatting aan den Koning. Maar in 't Jaar MDCCLXI, werd deeze belasting op het Kwikzilver afgefchaft, ter oorzaake van de vermeerderde kosten der Mynwerken. ULLOA, *Entretenimientos*. XII—XV. *Voyage*, I. p. 505. 523. In gevolge van deeze affchaffing der *Vyfde*, en eenige daar by komende verminderingen van prys, die noodzaaklyk werden uit hoofde van de grootere kosten in het bewerken der Mynen, wordt het Kwikzilver, certyds voor tachtig Pefos het Quintaal verkogt, thans, door den Koning, voor zestig Pefos geleverd. CAMPOMANES, *Educ. Popul.* II. 132. Nota. De belasting op 't Goud is op een *twintigften*, of vyf ten honderd gebragt.

Wie

kostbaare Metaalen, die dezelve opleveren, het voornaamste stuk huns Handels uitmaaken, verschaffen de vrugtbare Landstreeken, welke zy bezitten, hun andere Waaren van zulk eene waardy of schaarschheid, dat ze geen gering gedeelte van de opmerksaamheid der *Spanjaarden* bezig houden. — De *Cochenilie* is een voortbrengzel, bykans byzonder eigen aan *Nieuw Spanje*, en zo gezocht in den Handel, dat de verkoop daar van altoos zeker is, en zulk eene winst geeft, dat de moeite en zorg, vast aan het kweeken der Insecten, waar uit deeze zonderlinge Droogery bestaat, en het vervaardigen daar van, ryklyk vergoed wordt. — De *Kina*, of de *Jesuiten-Bast*, het heilzaamst en versterkendst geneesmiddel misfchien, 't welk de Voorzienigheid, medelyden hebbende met der Menschen zwakheid, den Stervelingen bekend gemaakt heeft, wordt alleen in *Peru* gevonden, waar dezelve een ryken tak des Handels oplevert. — De *Indigo* van *Guatemala* is beter dan die van eenig ander Landschap in *America*, en wordt daar, in grooten overvloede, verzameld. — De *Cacau*, schoon byzonder eigen aan de *Spaansche Volkplantingen*, groeit daar het volkomenst, en is, ter oorzaake van het veelvuldig gebruik der

VIII.
BOEK.

De Cochenilie.

De Kina.

De Indigo.

De Cacau.

Cho-

Wie myner Leezeren begeerig is te wecten, op welk eene wyze de *Spanjaarden* de Mynen bewerken en den Erts zuiveren, kan hier van eene nauwkeurige beschryving vinden by ACOSTA, Lib. IV. C. 1—13.

VIII. Chocolade, zo in *Europa* als in *America*,
BOEK. een zeer gezocht en dierbaar stuk des Hand-
dels. — De *Tabak* van *Cuba*, van edeler

De *Tabak*. geur dan eenige andere uit de Nieuwe We-
reld aangevoerd; de *Zuiker* geteeld op dat
De *Zuiker*. Eiland, op *Hispaniola*, en in *Nieuw Span-
je*, met verscheide andere Droogeryen,
mogen onder de voortbrengzelen van *Ame-
rica*, die den *Spaanschen Koophandel* verry-
ken, geteld worden.

De *Huider*. By alle deezen mogen wy 'er nog een voe-
gen, den uitvoer van *Huiden* naamlyk: dee-
ze, zo wel als veele andere der reeds op-
getelde Waaren, hebben de *Spanjaarden* meer
te danken aan de wondere vrugtbaarheid des
Lands, dan aan hun eigen vooruitzigt en
vlytsbetooning. De *Europische Tamme Die-
ren*, en inzonderheid het Hoornvee, zyn,
in de Nieuwe Wereld, met eene bykans on-
gelooflyke schielykheid, vermenigvuldigd.
Eenige weinige jaaren, naa dat de *Spanjaar-
den* zich daar hadden nedergezet, werden
de kulden van tam Vee zo talryk, dat de
Eigenaars ze by duizenden telden (e). Men
floeg 'er weinig agts op, en liet ze, byaan-
houdenheid zo sterk vermeerderende, in 't
wilde loopen; zy verspreidden zich over een
Land van eene onbepaalde uitgestrektheid,
onder eene zachte Lugtstrecke, en van de
heerlykste weiden voorzien, en hun getal
werd ontelbaar. Zy zwerven over de groo-
te

(e) OVIEDO *ap.* RAMUS. III. 101. B. HA-
GLUYT, III. 466. 511.

te vlakten, die zich van *Buenos-Ayres* tot de *Andes* uitstrekken, by hoopen van dertig of veertig duizend en de ongelukkige Reiziger, die ééns onder deeze menigte van Beesten verval, kan verscheide dagen voorttrekken eer hy zich ontslaagen vindt van de Veedriften, die het gelaat des Aardryks bedekken, en geen einde schynen te hebben. In *Nieuw Spanje*, en verscheide andere Landschappen, zyn ze bykans even veelvuldig. Zy worden alleen gedood om de Huiden te bekomen; en de slachting, onder deeze Beesten aangerigt, is zomwylen zo groot, dat de stank der Krengen op 't Veld agter gelaaten, de Lugt zou bederven, indien geen verbaazende menigte wilde Honden, en groote vlugten van *Gallinazos*, of *Americaansche Gieren*, de vraatagtigste van 't geheele gevederde Geslacht, ze terstond verslonden. Het getal deezer Huiden, met elke Vloot na *Europa* gevoerd, is ontzaglyk, en op den Handel daar in zitten groote voordeelen (f).

Bykans alle de gemelde stukken mogen aangemerkt worden als Koopwaaren, byzonder eigen aan *America*, en, indien wy de Huiden uitzonderen, als verschildende van de voortbrengzelen des Moeder-lands.

Wanneer de invoer deezer Koopwaaren, uit de Volkplantingen, in *Spanje* eerst aanmerkelyk wierd, bloeiden de Kunsten en Hand-

Voordeelen,
die *Spanje*
van de Volk-
plantingen
eertyds trok.

(f) ACOSTA, Lib. III. C. 33. OVALLO, *Hist. of Chili*. CHURCH. *Collect.* III. 47. Ibid. V. p. 680. 692. *Lettres Edif.* XIII. 235. FUILLE, I. 249.

Handwerken dezes Ryks dermaate, dat het in staat was, om, en deezee Waaren der Nieuwe Wereld te koopē, en teffens aan de daar steeds aanwasfende behoeften te voldoen. Onder de Regeeringen van FERDINAND EN ISABELLA, en CAREL DEN V, was *Spanje* een der vlytigfte Landschappen in *Europa*. Haare Wollen, Linnen, en Zyden gewerkte Stoffen, strekten niet alleen om 't geen men daar noodig hadt te verzorgen; maar ook om het overschietende uit te voeren. Wanneer aan dit Ryk eene Markt, te vooren onbekend, en waar toe het alleen den toegang hadt, in *America* geopend werd, kon het zich bedienen van Inlandsche Goederen; hier aan hadt het overvloed (21). Natuurlyk moest dit den vlyt

(21) Veele opmerkenswaardige bewyzen hebben wy van den gevorderden staat der werkzaamheid in *Spanje*, met den aanvang der Zestiende Eeuwe. Het getal der Steden, in dat Ryk, was groot, en zy waren, naar evenredigheid, veel sterker bevolkt dan in meest alle andere deelen van *Europa*. De oorzaaken hier van heb ik vermeld in myne Historie van CAREL DEN V, I. 158. (I. Deel, bl. 244. enz. der *Ned. Vert.*) Wanneer de Steden Volkryk zyn, zal de foort van arbeid, daar aan byzonder eigen, toeneemen; Kunstenaars en Handwerkers zullen vermenigvuldigen. Het uitwerkzel des *Americaanschen Handels*, om aan deezē leeven by te zetten, blykt, ten duidelykfte, uit een byzonder stuk. In den Jaare MDXLV, wanneer *Spanje* de Volkplantingen nog bezorgde met eigen werk, was 'er zo veel werks besteld, dat men rekende dat zy 't zelve nauwlyks in minder dan zes jaaren konden afdoen. CAMPO M. I. 406. Zo veel vraags moet den vlyt in beweeging geholpen, en meer dan gemeene be-
tooning van denzelven verwekt hebben. Overeen-
kom-

vlyt kragtdaadig opgewekt hebben. De Handwerken, de Bevolking en de Welvaard van *Spanje*, hier doorgevoerd en versterkt, zouden in dezelfde evenredigheid met de Volkplantingen toegenomen weezen. — Ten deezen tyde was de Scheepvaard deezes Ryks in geen min bloeienden staat dan de Handwerken. Men zegt, dat *Spanje*, in den aanvang der Zestiende Eeuwe, meer dan duizend Koopvaardyschepen hadt (g); een getal, waarichynlyk veel grooter dan dat van eenig ander Volk in *Europa*. Door den onderstand, die Buitenlandsche Koophandel en Inlandsche Werkzaamheid elkander beurtlings verleenen in den op- en voortgang, moest de vermeerdering van beide schieelyk en uitgestrekt geweest zyn, en *Spanje* zou denzelfden aanwas van rykdom en sterkte, uit haare vermeesteringen in de Nieuwe Wereld, gekreegen hebben, als andere Mogenheden van hunne Volkplantingen aldaar ontvingen.

Doch

komstig hier mede wordt ons berigt, dat, met den aanvang der Regeeringe van PHILIP DEN II, in de Stad *Seville* alleen, waar het middelpunt des Handels op *America* was, 16,000 Weefgetouwen van Zyden en Wollen Stoffen aan den gang waren, en dat'er meer dan 130,000 Perfoonen aan dit bedryf werk vonden. CAMPO M. II. 472. Maar zo schieelyk en verderfelyk was de werking der oorzaken des vervals, die ik vervolgens zal optellen, dat, eer de Regeering van PHILIP DEN III eindigde, de Weefgetouwen in *Seville* op 400 verminderd waren. UZTARIZ, Cap. 7.

(g) CAMPO MANES, II. 140.

VIII.
BOEK.

Waarom het
dezelve
thans niet
trekt.

Doch verscheide oorzaken verhinderden dit. Het is, met geheele Volken, even eens gelcegen als met byzondere Persoonen, wanneer de rykdom langzaam in komt, en op eene gemaatigde wyze toeneemt, voedt en koestert dezelve die werkzaamheid, welke gunstig is aan den Handel, en noodigt die uit tot noeste en welaangelegde poogingen; maar wanneer de rykdom sclielyk wordt uitgestort, en, als met een vollen stroom, inbreekt, gaan alle bedaarde ontwerpen van vlyt verlooren, en dezelve brengt met zich een smaak voor het wilde, het buitenspoorige en het waagzieke. Van dien aart was de grootte en sclielyke vermeerdering van magt en inkomen, door het bezit van *America* in *Spanje* gebragt; en eenige tekens van derzelve heilloozen en verderflyken invloed op de Staatkundige verrigtingen dier Monarchie vertoon den zich welhaast. Eene geruime wyl, nogthans, was de invoer der Schatten uit de Nieuwe Wereld schaars en onzeker, en het kloek verstand van CAREL DEN V bestuurde de maatregels, ten algemeenen oorbaar, derwyze, dat men de uitwerkzels van dien invloed weinig bemerkte. — Doch, wanneer PHILIP DE II den *Spaanschen Throon* beklom, met bekwaamheden verre beneden die van zynen Vader, en het overgezonden geld uit de Volkplantingen een geregelden en zekeren tak van inkomsten werd, was de schadelyke uitwerking van deeze sclielyke verandering, in den staat des Koningryks, terstond zichtbaar in den Vorst en in het Volk. PHILIP DE II,

II, voorzien van dien onvermoeid werkzaam geest, het doorgaand merkteken der eerzucht van ~~heden, siflegt. met. en~~ middelbaare talenten begaafd, vatte zulk een hoog denkbeeld op van zyne eigene middelen, dat hy geen bestaan voor zich te hachlyk oordeelde. In de eenzaamheid van het *Escuriaal* opgeflooten, ontrustte hy alle Volken rondsom hem, en tastte ze aan. Hy ondernam een openlyken Oorlog met de *Nederlanderen* en de *Engelschen*: hy stookte in *Frankryk* eene oproerige Party aan, en hielp dezelve; hy vermeesterde *Portugal*, en hieldt Legers op de been en in bezetting in *Italie*, *Africa*, en beide de *Indiën*. Door zulk eene menigte van groote en ingewikkelde Krygsverrigtingen, geduurende eene lange regeering, met yver voortgezet, werd *Spanje* van geld en Volk ontbloot. ——— Onder het zwakke Ryksbestuur zyns Opvolgers PHILIP DEN III, nam de sterkte des Volks by aanhoudenheid af, en daalde tot den laagsten trap, wanneer de slegtberaadene bygeloofigheid van dien Vorst, op éénmaal, bykans een millioen der werkzaamste Onderdaanen ten Koningryke uitdreef, op een tyd dat de uitgeputte staat van 't zelve eene meer dan gemeene pooging van staatkundige wysheid vorderde, om het getal der Ingezetenen te vermeerderen, en de sterkte te doen herleven. ——— Reeds vroeg in de Zeventiende Eeuwe, gevoelde *Spanje* zodanig eene vermindering in 't getal des Volks, dat men, buiten staat om de Legers voltalig te maaken, de krygsverrigtingen in nauwer

VIII.
BOEK.

wer kring moest besluiten. De eertyds bloeiende Handwerken waren in deerlyk verval geraakt. De vlooten, die een schrik geweest waren voor geheel *Europa*, waren vernield. De uitgebreide buitenlandsche Koophandel was verlooren. De Koophandel tuschen de onderscheide deelen der *Spaansche Heerschappye* lag verbrooken; en de Schepen, die het ondernamen denzelven voort te zetten, werden genomen en geplunderd, door Vyanden, in vroegere dagen door *Spanje* met den nek veragtyk aangezien. De Landbouw zelve, het eerste voorwerp van bevlytiging in elken bloeienden Staat, was verwaarloosd, en een der vrugtbaarste Landen van *Europa* kon nauwlyks zo veel opleveren, als vereischt werd om de eigen Inwoonders te voeden.

Schielyk ver-
val des
Koophandels
in *Spanje*.

Naar gelange de Volkrykheid en de Handwerken in het Moeder-land verminderden, namen de behoeften der Volkplantingen, van tyd tot tyd, toe. De *Spanjaarden*, even als hunne Koningen, bedweld door de dronkenschap der Schatten's jaarlyks ingevoerd, verlieten het pad der nyverheid, voorheen door hun betreden, en vertrokken met drift na de Gewesten, waar uit deeze Rykdommen voortvloeiden. Door deeze sterke zugt om buiten's Lands te gaan, werd een andere afleiding geopend, en de sterkte der Volkplantingen vermeerderde door het uitputten des Moeder-lands. Alle deeze uitgetrokkenen zo wel als de Gelukzoekers, die zich eerst in *America* nedergezet hadden, hingen volstrekt van *Spanje* af, ten opzigte
van

van bykans alle levens-noodwendigheden. Ingewikkeld in aanlokkender en winstryker bedryven, of ~~verhindert door bepalingen~~, door het Staatsbestuur opgelegd, konden zy hunne aandagt niet vestigen op het invoeren of voortzetten van Handwerken, tot hun eigen onderhoud noodig. Zy ontvingen, (gelyk ik hier boven heb aangemerkt,) hunne Kleeding, Huisraad, en alles wat tot gemak en genoegten dezes levens dient, ja zelfs hunne werktuigen tot den arbeid, uit *Europa*.

Spanje, zo kragtig in Volk verminderd, en van werkzaamheid geheel verstookt, was niet in staat deeze aangroeiende behoeften te voorzien. Zy nam de toevlugt tot nabuurige Volken. De Werklieden van de *Nederlanden*, van *Frankryk*, van *Engeland*, en van *Italië*, door de behoeften van *Spanje* opgewekt, of met nieuw leeven beziel, verschaften in overvloed wat dit Ryk vereischte. Te vergeefs verzette zich de grondwet, die de Vreemdelingen van den Handel op *America* uitsloot, tegen deeze nieuwigheid. De noodzaaklykheid, veel kragtiger dan eenig Staatsbesluit, deedt dezelve zwygen, en dwong de *Spanjaarden* zelve, om mede te werken tot het kragtloos maaken van 't zelve. De *Engelschen*, de *Franschen* en de *Hollanders*, afgaande op de getrouwheid en eerlykheid der *Spaansche Kooplieden*, die hunne naamen leenden om het bedrog te bedekken, zonden hunne gewerkte stoffen na *America*, en ontvingen den verbaazend hoogen prys, voor welken

zy

VIII.
BOEK.

Andere Volken krygen deel in den Handel op *America*.

zy daar verkogt waren, of in geld, of in kostlyke Koopmanschappen der Nieuwe Wereld. Noch de vrees voor gevaar, noch het lokaas van voordeel, haalde ooit een *Spaansch Handelaar* over, om den persoon, die hem vertrouwde, te verraden (*h*), en die braafheid, 't welk tot roem en onderscheiding strekt van dat Volk, wrogt mede tot deszelfs val.

Binnen korten tyd was flegts een twintigste gedeelte der Goederen, na *America* gevoerd, in *Spanje* gegroeid of bearbeid (*i*). Al het overige behoorde aan vreemde Kooplieden, hoewel het op den naam van *Spanjaarden* inkwam. Men mag zeggen, dat de Rykdom der Nieuwe Wereld voortaan niet meer aan *Spanje* behoorde. Eer dezelve *Europa* bereikte, was men dien verschuldigd aan Buitenlanderen, ter betaaling der gekogte Goederen. Die overvloed, welke, binnens Lands omloopende, zich door ieder ader van vlytige werkzaamheid zou verspreid, Leeven en Ziel gegeven hebben aan elken tak der Handwerken, vloeyde het Koningryk uit, met zulk een snellen spoed, dat dezelve het noch verrykte, noch bezielde. Aan den anderen kant namen de Kunstenaars der mededingende Volken, bemoedigd door het schieelyk vertier hunner Waaren, in kunde en vlyt, dermaate toe, dat zy dezelve konden leveren voor eenen

ZO

(*h*) ZAVALA, *Representacion*. p. 226.

(*i*) CAMPOMANES, II. p. 138.

zo laagen prys, dat de *Spaansche* tegen hun niet op mochten in deugd en in goedkoopheid, 't welk hun ~~op nieuw drukte~~. Deeze verwoestende Koophandel deedt de Rykdommen des Volks rasfer en volkomener versmelten, dan de buitenspoorigste ontwerpen van Heerschzugt, door de Vorsten ondernomen en voortgezet. *Spanje* stondt dermaate versteld en verlegen, op het gezigt dat hunne *Americaansche Schatten*, bykans zo schieglyk als zy inkwamen, weder ten Lande uitgingen, dat PHILIP DE III, buiten staat om zo veel gelds te verschaffen, als 'er tot den omloop in 't Ryk noodig was, een Bevelschrift liet uitgaan, waar in hy Kopermunt tot eene waarde, met die der Zilvermunt bykans gelyk staande, poogde te verheffen (k). De Heer der *Peruviaansche* en *Mexicaansche Mynen* vondt zich dus genoodzaakt, toevlugt te neemen tot een elendig red-middel, het uiterste 't welk verarmde Staaten kunnen by de hand neemen.

In deezervoege strekten de Bezittingen van *Spanje*, in *America*, niet tot een bron van Bevolking of Rykdom voor die Monarchy, gelyk de Bezittingen van andere Volken. In de Landen van *Europa*, waar de geest van noesten vlyt, met volle kragt, werkt, veronderstelt men, dat elk Persoon, woonagtig in zodanige Volkplantingen, als in gelyke omstandigheden zyn met de *Spaansche*, t'huis drie of vier Menschen bezigheid ver-

(k) UZTARIZ, C. 104.

VIII.
BOEK.

verschaffen, om het noodige te bezorgen (1). Doch, in gevalle het Moeder-land deezen voorraad niet kan opleveren, moet elk, die uit het zelve na de Volkplantingen vertrekt, aangemerkt worden als een verlooren Burger, en Vreemdelingen zullen alle de voordeelen, van het vervullen zyner behoeften te wagten, inzamelen.

Dit verval des Handels van Spanje, vermeerderd door de schikkingen daar op gemaakt.

Dusdanig is de inwendige staat des *Spaanschen Ryks* geweest van het einde der Zestiende Eeuwe, zo groot was het onvermogen van 't zelve, om de aanwasfende behoeften der Volkplantingen te vervullen. De heillooze gevolgen deezer onevenredigheid tusfchen derzelver benooidigheden, en het vermogen des Ryks om die te leveren, zyn zeer vermeerderd door de wyze, waar op *Spanje* den Handel tusfchen het Moeder-land en de Volkplantingen heeft tragten te regelen. Uit het denkbeeld om eenen uitsluitenden Handel op *America* te houden, en de Onderdaanen, daar woonagtig, alle gemeenschap met Vreemden te ontzeggen, zyn de jaloursche en vastgestelde schikkingen herkomstig. Schikkingen, zo zonderling in derzelver aart en gevolgen, dat ze eene breeder ontvouwing vorderen.

Die Handel aan geene maatfchappij vertrouwd.

Spanje vertrouwde, om der uitsluitenden Handel voor zich zelve alleen, het hoofdvoorwerp na welke het stondt, wel te verzekeren, den Handel met de Volkplantingen

(1) CHILD, on Trade and Colonies.

gen niet aan eene Maatschappy; een plan door handeldryvende Volken aangenomen, op een tyd, wanneer de handeldryvende Staatkunde meer het voorwerp van elksaandagt was, en beter moest begreepen wezen. De *Hollanders* gaven den geheelen Handel op hunne Volkplantingen, zo in de *Oost-* als in de *West-Indiën*, aan Maatschappyen, met een uitsluitend voorregt begiftigd. De *Engelschen*, de *Franschen* en de *Deenen* hebben hun voorbeeld gevolgd, ten opzigte van den *Oost-Indischen Handel*; en de twee eerstgemelde eene dergelyke bepaaing vastgesteld, omtrent eenige takken huns Handels op de Nieuwe Wereld. 't Menschlyk verstand kan, mischien, niets verzinnen, 't welk kragtdaadiger strekt, om den voortgang van werkzaamheid en bevolking in eene nieuwe Volkplanting te stuiten. Het belang der Volkplantinge, en der bevoorregtte Maatschappye, moet, in alle stukken, rechtdraads tegen elkander gekant weezen; en de laatste heeft zulke voordeelen in deezen ongelyken stryd, dat ze, naar welgevallen, den voet, waar op de Handel zal gedreeven worden, kan voorschryven: de eersten moeten niet alleen duur inkoop, en voor een laag, en prys verkoopen; maar daarenboven het verdriet opkroppen, dat de aanwas van hun overwinste benomen wordt door de eigenste Persoonen, aan welken zy dezelve alleen mogen ter hand stellen (*m*).

Naar

(*m*) Dr. SMITHS, *Inquiry*. II. 171.

VIII.
BOEK.

Aan 66 e
Haven in
Spanje be-
paald.

Naar alle waarfchynlykheid werd *Spanje* behoed voor het vervallen in deeze dwaaling van Staatkunde, door de hooge denkbeelden daar reeds vroeg gekoesterd van de Rykdommen der Nieuwe Wereld. Goud en Zilver maakten Koopwaaren uit van te duuren prys, om een uitfluitenden Handel in dezelve, aan byzondere Perfoonen, te vertrouwen. De Kroon wenschte het beftuur over een zo uitlokkenden Handel in eigen handen te bewaaren; en beval, om dit wel zeker te neemen, dat de Laading van elk Schip na *America* uitgerust, zou bezogt worden door de Bedienden van de *Casa de Contratacion* in *Seville*, eer het vryheid kon verwerven om de Reis te aanvaarden; en, by de wederkomst, moesten de Bedienden van deezen zelfden Raad een Lyst opgeeven van de aangebragte Goederen, eer zy aan Land mogten gebragt worden. In gevolge van deeze fchikking, liep alle Handel van *Spanje* op de *Nieuwe Wereld*, in de Haven van *Seville*, als in een middelpunt zamen, en kreeg allengskens eene gedaante, die dezelve, met zeer weinig verandering, gehouden heeft, van het midden der Zestiende Eeuwe tot bykans op den tegenwoordigen tyd. Tot grooter verzekering van de kostbaare laadingen na *America* gezonden, als mede tot meerder voorkoming van bedrog, wordt de Handel van *Spanje* op de Volkplantingen gevoerd door Vlooten, die onder een sterk geleide vaaren. Deeze Vlooten, bestaande uit twee Smaldeelen, het eene bekend onder den naam

naam van de *Galeons*, en het ander onder dien van de *Flota*, worden 's jaarlyks uitergerust. Voortyds zeilden zy af van *Seville*: doch dewyl men de Haven van *Cadix* geschikter gevonden heeft, steeken zy, zints den Jaare MDCCXX, van daar, in Zee.

De *Galeons*, of gelyk men ze gewoonlyk noemt, de *Galjoenen*, geschikt om *Tierra Firme*, als mede de Koningryken *Peru* en *Chili*, van alle noodwendigheden te voorzien, en allen voorraad van weelde, dien een ryk Volk kan verlangen, te bezorgen, doen eerst *Carthagena* aan, en landt vervolgens te *Porto-bello*. Naa de eerstgemelde Stad vervoegen zich de Kooplieden van *Santa Martha*, *Caraccas*, het Nieuw Koningryk *Granada*, en verscheide andere Landschappen. De laatstgemelde plaats is de groote Markt des ryken Handels van *Peru* en *Chili*. Tegen den tyd dat de *Galjoenen* verwagt worden, brengt men alles wat de *Mynen* in die twee Koningryken uitleveren, benevens de andere kostlyke Koopmanschappen, ter Zee na *Panama*. Van daar wordt dit alles, zo ras het opdaagen der *Vloot* uit *Europa* is aangekondigd, gedeeltlyk op *Muil ezels*, en gedeeltlyk de *Rivier Chagne* af, na *Porto-bello* gebragt. Deeze elendige Stad, welker *Lugtfreek*, door de heillooze verééniging van overmaatige hette, aanhoudende vogtigheid, en de bedorvene uitwaasfelingen eenes flegten gronds, mischien schadeliker is voor de gezondheid en 't leeven der *Menschen*, dan eenige in de geheele bekende *Wereld*, ziet men terstond opge-

Wordt ge-
voerd door
de *Galjoen-*
nen.

VIII.
BOEK.

propt met Volk. De ſtraaten deezer anderzins jammerlyken verblyfs van eenige *Negers* en *Mulatten*; en eener geringe Bezetting, die alle drie maanden verwifeld wordt, zyn dan vol ryke Kooplieden, uit alle oorden van *Peru* en de aangrenzende Gewesten. De Markt wordt geopend, en de rykdom van *America* verruild voor *Europifche Koopwaaren*: en, binnen den bepaalden tyd van veertig dagen, loopt de rykſte Markt des Aardbodems af: alles geſchied zo eenvoudig, met zulk een onbepaald vertrouwen, als in den wyduitgeſtrektſten Handel kan plaats hebben (22).

En de *Flota*.

De *Flota* richt haar koers na *Vera Cruz*. De Schatten en Koopwaaren van *Nieuw Spanje*, en de daar aan onderhoorige Landſchappen, te *Los Angeles* opgelegd, om de komſt der *Flota* af te wagten, worden derwaards gebragt. De Koophandel te *Vera Cruz*, op dezelfde wyze als te *Porto-bello* ge-

(22) Geen Baal goed wordt ooit geopend, geen Kist onderzocht. Beide ontvangt men ze, op 't goed geloof der geenen aan welken zy behooren. Slegts één voorbeeld van bedrog brengt men by, geduurende den langen tyd, dat deeze Handel, niet een zo vry vertrouwen, gevoerd is. Al het gemunte Zilver in den Jaare MDCLIV, uit *Peru* na *Porto-bello* gebragt, was vervalscht, en met een vyfde gedeelte ſlegt Metaal vermengd. De *Spaanſche Kooplieden* leden, met hunne doorgaande eerlykheid, de geheele ſchade, en vergoedden dezelve aan de Vreemdelingen, die dit Zilver gekreegen hadden. Het bedrog ontdekt zynde, werd de Schatbewaarder der inkomſten van *Peru*, die het gepleegd hadt, openlyk verbrand. B. ULLOA, *Re-tablij. de Manufact.* &c. b. II. p. 102.

gedreeven, verschilt daar van alleen in grootheid en waarde. Beide de Vlooten, zo ras zy de *Americaansche Laadingen* aan boord hebben, zeilen na de verzamelplaats in de *Havana*, en keeren met elkander weder na *Europa*.

De Handel van *Spanje*, met de Volkplantingen, op deezen voet ingerigt, en aan zulke banden gelegd zynde, werd noodzaaklyk met dezelfde geestgesteltenisse, en volgens dezelfde beginzelen, gedreeven als die eener Maatschappye, met een uitsluitend regt begiftigd. Aan een enkele Haven bepaald zynde, moest dezelve in weinig handen vallen, en geraakte, met den tyd, geheel in 't geweld van een klein getal groote Huizen, voorheen te *Seville*, nu te *Cadix*. Deeze kunnen, door zich te veréénigen, 't geen gemaklyk kan geschieden, te eenemaal die mededinging, welke de Koopmanschappen op den natuurlyken prys houdt, voorkomen, als mede door zamen te werken; en hier toe vinden zy zich, door 't onderling belang aangefpoord, den prys, naar goeddunken, te verhoogen of te verlaagen. In gevolge hier van zyn de *Europische Goederen* in *America* altoos duur, dikwyls overmatig duur. Honderd, twee honderd, en zelfs drie honderd, ten honderd te winnen, zyn geene ongewoone voordeelen in den Handel van *Spanje* met de Volkplantingen (n).
Ter

VIII.
BOEK.

Slegt gevolg
van deeze
Schikking.

(n) Dr. SMITHS, *Inquiry*. II. 171. CAMPO-
MANES, *Eluc. Popul.* 1. 438.

Ter oorzaake van deezen zelfden inhaaligen Koopdrift, gebeurt het menigmaal, dat Kooplieden van den tweeden rang, wier Pakhuizen niet volkomen voorzien zyn van alles wat op de *Americaansche Markt* vereischt wordt, van de vermogender Kooplieden zulke Goederen, als zy behoeven, voor geen laager prys kunnen krygen, dan die voor welken zy in de Volkplantingen verkogt worden. Met dezelfde nimmerfluimerende jalousy, als een Maatschappy van een uitfluitend regt voorzien, waakt tegen het indringen van eenen vryen Handelaar, zoeken deeze ryk en magtig geworden *Monopolisten* den voortgang te stremmen van elk, dien zy vreezen dat de hand in 't spel zal krygen.

Maar deeze bepaaling van den *Americaanschen Handel*, op ééne Haven, werkt niet alleen op deszelfs inwendigen staat; maar beperkt ook de buitenlandsche verrigtingen. Een *Monopolist* kan meer winnen, en zal zeker minder waagen, door een bepaalden Handel, die verbaazend voordeel geeft, dan door een uitgestrekten Handel, waar van hy slegts eene matige winst trekt. Het is menigwerf zyn belang, den kring zyner werkzaamheid niet uit te breiden, maar veel eer dien in te krimpen: in stede van eene wakkerder te werkstelling zyns handeldryvenden vlyts, zal hy 'er zich op toeleggen om dien te bedwingen. De handeldryvende Staatkunde van *Spanje* schynt op zulk of dergelyk een grondregel af te gaan, in den Handel op *America*. In stede van de Volkplantingen te voorzien met zulk

zulk eene menigte *Europifche Goederen*, als kan ftrekken om den prys en de winst ge-
maatigd te doen zyn, fchynen de Kooplie-
den van *Seville* en *Cadix* dezelve voorzien
te hebben met een fchraale hand, op dat de
greetigheid der Koopdrift, op een flegt voor-
ziene Markt, de Verkoopers in ftaat mogt
ftellen, om de Waaren ten overmaatigen
pryze te verkoopen. — Omtrent het midden
der jongstverloope Eeuwe, toen de uitflui-
tende Handel van *Seville* op *America* in
den bloeiendften ftaat was, bedroeg de Laa-
ding van de twee vereenigde Smaldeelen der
Galeons en der *Flotas*, niet meer dan zeven-
en-twintig duizend vyf honderd Tonnen (o).
De voorraad, welken zulk een Vloot kon
voeren, moet zeer onevenredig geweest
zyn aan de behoeften dier Volkryke en uit-
gestrekte Volkplantingen, die, behalven
alles wat tot weelde dient, veele noodwen-
digheden met dezelve verwagt.

Spanje gevoelde welhaast hoe zeer het
uitgevallen was uit den voorgaanden ftaat
van geluk; verfcheide aanzienlyke en braa-
ve Burgers lieten hunne gedagten gaan op
middelen, om den vlyt en Koophandel huns
Vaderlands te doen herleeven. Uit de fterk-
te der voorgestelde hulpmiddelen, mogen
wy oordeelen hoe flegt en hooploos de kwaal
fcheen. Eenigen, de fchennis van byzonde-
re inftellingen met een misdryf tegen den
Staat verwarrende, beweerden, dat, om al-
len ongeoorlofd den Handel kragtdaadig te wee-
ren,

Hulpmidde-
len tegen dit
kwaad voor-
gefteld.

(o) CAMPOMANES, *Educ. Popul.* I. 435. II. 110.

ren, elk die overtuigd werd dezelve gedreeven te hebben, met den dood, en de verbeurtverklaring van alle zyne Goederen, zou gestraft worden (p). Anderen, het onderscheid tusschen Burgerlyke overtredingen en daaden van Godloosheid vergeetende, drongen 'er op aan, dat Verboden Handel gerekend zou worden onder de misdaden, die ter kennisneeming der Inquisitie behoorden; dat zy, die 'er aan schuldig stonden, zouden te regt gesteld en gestraft worden, op den heimlyken en spoedigen voet, by die vreeslyke Regtbank in Regtsgedingen gebruiklyk (q). Nog anderen, niet wyzer geworden door het opmerken der schadelijke uitwerkzelen der Monopolien in alle Landen, waar dezelve plaats greepen, stelden voor, den Handel op *America*, aan Maatschappyyen met een uitsluitend regt beschonken, toe te vertrouwen; oordeelende, dat belang deeze Maatschappyyen tot de waakzaamste Beschermsers van den *Spaanschen Handel*, tegen de indringingen van *Lorrendraaijers*, zou maaken (r).

Behalven deeze wilde ontwerpen, bragt men veele betere doordagte plans, die in 't eerst zonder uitwerking, en van eene zagter natuur waren, ter baanc. Maar onder de
flap-

(p) M. DE SANTA CRUZ, *Comercio Suelto*. p. 142.

(q) MONCADA, *Restauracion politica de Espagna*. p. 41.

(r) ZAVALA Y AUGNON, *Representacion*. &c. p. 190.

flappe Monarchen, in welken de Regeering der *Oostenryksche linie*, op den *Spaanschen Thron* een einde nam, bleef toonden onbekwaam- en besluitloosheid in elk deel der Regeeringe. In stede van het wakker Staatsbestuur van CAREL DEN V ten voorbeelde te neemen, volgden zy de steeds verschuivende voorzigtigheid van PHILIP DEN II, en, ontbloot van zyne bekwaamheden, waren zy steeds bezig met overleggen; doch beslooten niets. Geen hulpmiddel werd 'er aangewend tegen de kwaalen, waar onder de binnen- en buitenlandsche Koophandel des Volks zugtte. Deeze kwaalen namen toe, en *Spanje* hadt, met een uitgestrekter, en ryker Heerschappye dan enige Staat in *Europa*, geen magt, geen geld (23), geen yver.

Ein

(23) Wy vinden vele treffende bewysstukken van de schaarsheid des Gelds, in *Spanje*. MONCADA verzekert, dat van alle de verbaazende sommen uit *America* ingevoerd, over welker beloop ik vervolgens nader zal spreken, in den Jaare MDCXIX, in *Spanje* niet meer bleef dan twee honderd millioenen Pefos, de eene helft in gemunt Geld, en de andere helft in ongewerkt Goud, Zilver, en Juweelen. *Restaur. de Espagna*, Disc. III. Cap. 1. UZTARIZ, die zyn heerlyk Werk, in den Jaare MDCCXXIV uitgaf, beweert, dat 'er geen honderd millioen, in Geld, in Baalen, en Juweelen bleef. *Theor. &c. Cap. 3.* CAMPOMANES verhaalt, op 't gezag eener verklaringe, door de Universiteit van *Toledo*, aan PHILIP DEN III ter hand gesteld, als een zeker bewys hoe schraal het geld onkwam, dat Menschen, die Geld opschootten, een derde van de som, als intrest en premie, trokken. *Educ. Popul. I. 417.*

Eindelyk deedt het geweld eener groote Staats-ontfteltenisfe *Spanje* uit den sluimerflaap ontwaaken: en de poogingen van twee ftrydende Partyen in den Burgerlyken Oorlog, ontftaan uit het verfchil wegens de Throon-opvolging, in den aanvang deezer Eeuwe, wekten, eenigermaate, de oude wakkerheid des Volks op. Als 'er Mentfchen opftonden, bekwaam om minbekrompe gevoelens aan te neemen, dan die op de raadflagen der Monarchie eene Eeuw lang invloed gehad hadden, ontving *Spanje*, uit een onverwagten hoek, een middel om zich van zyn vermogen te bedienen. De onderscheide Mogenheden, die de eifchen, of van den *Oostenrykfchen*, of van den *Bourbonschen Dinger* na den *Spaanschen Throon*, begunftigden, zonden ontzaglyke Vlooten en Legers tot onderftand. *Frankryk*, *Engeland* en *Holland* maakten groote fommen na *Spanje* over. Deeze werden verteerd in de Landfchappen, die ten tooneele des Oorlogs ftrekten. Een gedeelte van den *Americaanfchen Schat*, door deeze Volken ten *Spaanschen Ryke* uitgehaald, keerde derwaards weder. Van dit Tydperk af, rekt een der kundigfte *Spaanfche Schryveren*, het herleeven der Monarchie; en, hoe vernederend die waarheid ook moge weezen, erkent hy, dat zyn Land aan de Vyanden heeft dank te weeten dien voorraad van geld, welke eenigermaate geëvenredigd is aan de behoeften des Gemeens (s).

Zo

(s) CAMPOMANES, I. 420.

Zo ras de Vorsten uit het Huis van *Bourbon* de geruste bezitting van den Throon verkreegen, ontdekten zy deze verandering in 's Volks aart, en in den Staat; zy bedienden 'er zich van; want, schoon dit Stamhuis aan *Spanje* geen Vorsten geschonken hebbe, die in doorlugtigheid van verstand uitstaken, zyn ze allen weldoende Koningen geweest, die bedagt waren op 't geluk hunner Onderdaanen, en volyverig om 't zelve te bevorderen. Het was, diensvolgens, een der eerste stukken, waar voor PHILIP DE V zorge droeg, om eene nieuwigheid, staande den laatsten Oorlog ingesloopen, en die het geheele stelsel des *Spaanschen Handels* op *America* over hoop wierp, te weeren. — De *Engelschen* en de *Hollanders* hadden, door hunne meerderheid in Scheeps-magt, zulk eene heerschappy ter Zee verkreegen, dat ze alle gemeenschap tusschen *Spanje* en de Volkplantingen diens Ryks afsneeden; *Spanje*, om daar aan die levensnoodwendigheden, zonder welke zy niet konden bestaan, te bezorgen, en om zelve van daar een gedeelte der Schatten te ontvangen, week zo verre af van de doorgaande striktheid der aangenomene grondregelen, dat het den Handel op *Peru* aan de *Franstchen*, de Bondgenooten diens Ryks, open zette. De Kooplieden van *St. Malo*, aan welken *LODEWYK DE XIV* het voorregt van deezen winstryken Handel schonk, dreeven dien uit al hun magt, en op beginzelen geheel verschillende van die der *Spanjaarden*. Zy bezorgden *Peru Europische Waaren*

VIII/
BOEK.

Stapp 4 tot verbetering, door de Monarchen uit het Huis van *Bourbon*.

Door de Buitenlanders om den Handel op *Peru*, uit te sluiten.

VIII.
BOEK.

ren tot een maatiger prys, en niet in zulk eene bekrompe maate: de Godderen, die zy *winvoriden, l. wonden*, na elk Landschap van *Spaansch America*, in zulk een overvloed gebragt, dat dezelve geene gelykheid hadt met die zy, in vroegeren tyde, ontvingen. Indien deeze gemeenschap opengebleeven was, moest de uitvoer van *Europische Waaren* uit *Spanje* geheel opgehouden, en zou de afhankelijkheid der Volkplantingen van het Moeder-land te cenemaal een einde genomen hebben. Men liet, deswegen, in den Jaare MDCCXIII, de strengste verboden uitgaan tegen het toelaaten van vreemde Schepen, in eenige Haven van *Peru* of *Chili* (t); en men bediende zich van eene *Spaansche Vloot*, om de *Zuid-zee* te zuiveren van Onderkruipers, wier hulpe men niet langer behoefde.

Door het weeren des Sluikhandels, en byzonder van de *Engelsche Asiento-Compagnie*.

Maar, hoewel, by 't eindigen des Oorlogs, door den Vrede te *Utrecht* geflooten, *Spanje* ontheeven werd van een inbreuk op deszelfs handeldryvend stelsel, vondt het zich blootgesteld aan een' ander', dien 't zelve bykans even drukkend keurde. Ten einde Koninginne ANNA mogt overgehaald worden, om een' Vrede te sluiten, dien *Frankryk* en *Spanje* even vuurig begeerden, stontd PHILIP DE V niet alleen toe de *Asiento*, of het Verdrag, om de *Spaansche Volk-*

(t) FREZIER, *Voy.* p. 256. B. ULLOA, *Retab.* II. 164. &c. ALCEDO Y HERRERA, *Aviso.* &c. 236.

Volkplantingen van *Negers* te voorzien, 't welk *Frankryk* eertyds gedaan hadt, aan *Groot-Brittanje*; maar liet guld, dan boven, aan dit Ryk het buitengewoon voorregt, om, 's jaarlyks, na de Markt van *Porto-bello*, een Schip van vyf honderd tonnen, met *Europifche Koopwaaren* beladen, te mogen zenden. In gevolge hier van, richtten te *Carthagena*, *Panama*, *Vera Cruz*, *Buenos-Ayres*, en in andere *Spaansche Vastigheden*, *Britfche Handelplaatzen* op. Het dekkleed, waar mede *Spanje* tot duslang den staat, en de handelingen der *Volkplantingen*, bedekt hadt, werd opgeschooven. De *Engelfchen*, zich onthoudende in de Steden, die den uitgebreidsten Handel dreeven, en waar alles zamenkwam, hadden de schoonste gelegenheid, om kennis te krygen van de inwendige gesteltenis der Landen, en derzelver standhoudende en toevallig opkomende behoeften te leeren kennen; en te weeten, welke *Koopmanschappen*, met het meeste voordeel, daar ingevoerd en vertierd konden worden. In gevolge dit berigt, zo egt als vaardig ter hand gesteld, vonden zich de *Kooplieden* van *Jamaica*, en andere *Engelfche Volkplantingen*, die op de *Spaansche Vaste-kust* handelden, in staat, om hunne *Laadingen* in soort en veelheid zodanig te schikken, dat ze zo juist beantwoordden aan de behoeften, dat de *Sluikhandel* gemaklyker en uitgebreider gedreeven wierd, dan in vroegeren tyde.

Dit, egter, was het heilloosste gevolg niet van de *Asiento* voor den Handel van *Spanje*.

De

De Bezorgers van de *Britsche Zuid-zee-Compagnie* zonden, onder den dekmantel van den invloed welke zy mogten doen met het Schip, 's jaarlyks na *Porto-bello* bestemd, hunne Koopmanschappen na de *Spaansche Vaste-kust*, zonder eenige bepaaling. In stede van een Schip van vyf honderd Tonnen, gelyk in 't Verdrag bepaald was, gebruikten zy 'er doorgaans een dat meer dan negen honderd Tonnen laadde. Dit was vergezeld van twee of drie kleinder Schepen, die, zich in eene dicht by gelegene kreek onthoudende, het zelve heimlyk nieuwe baalen goeds, in stede van de verkogte, toefchikten. De Opzienders van de Markt, en de Bedienden der Inkomsten, door verbaazend groote Geschenken overgehaald, stonden het bedrog oogluikend toe (24). Dus werd,

(24) Het berigt van de wyze, waar op de Bestuurders der *Zuid-zee-Compagnie* den Handel op de Markt te *Porto-bello* dreeven, die voor dezelve opengezet was door de *Asiento*, heb ik ontleend uit DON DION ALCEDO Y HERRERA, Voorzitter des Geregthof in *Quito*, en Landvoogd deezes Gewests. In zyn getuigenis moeten wy zeer veel stellen: dewyl hy ooggetuige was van de verrigtingen, die hy verhaalt, en dikwyls de hand hadt in 't ontdekken en bewyzen van de bedriegeryen, door hem beschreeven. 't Is, nogthans, waarfchynlyk, dat hy, zyn verhoog opstellende by den aanvang des Oerlogs, die, in den Jaare MDCCXXXIX, tuschen *Groot-Brittanje* en *Spanje*, uitbrak, in zommige gevallen zich aan grootpraak schuldig maakte. Zyn verslag van het gebeurde is keurig, en zelfs *Engelsche Schryvers* verzekeren het eenigermaate, door toe te staan, dat 'er verscheide bedriegeryen gepleegd wierden in den Handel des Schips, jaarlyks derwaards gezonden, als mede,

werd, deels door de *Zui-zee-Compagnie*, deels door het sterk vaaren van Lorrendraaijers, bykans de geheele Handel op *Spaansch America*, door Vreemdelingen, gedreeven. De uitgestrekte Handel der *Galeons*, certyds de trots van *Spanje*, en 't voorwerp van den nyd der andere Volken, liep in den Jaare MDCCXXXVII, op 't einde, en de Vloot zelve, van vyftien duizend tot twee duizend Tonnen verminderd (*u*), diende nauwlyks tot eenig ander einde, dan om de Koninglyke inkomst, uit de Vyfde van het Zilver ontftaande, t'huis te brengen.

Wanneer *Spanje* deeze inbreuken zag, en de fchadelyke uitwerkzels daar van zo merkbaar voelde, was het onmogelyk geene pooging tot het afweeren van dezelve te werk te ftellen. Het eerfte middel was sterk gewapende Schepen, onder den naam van *Guarda Costa's*, of *Kustbewaarders*, te laten vaaren langs de Kusten dier Landfchappen, waar de Lorrendraaijers zich meest vervoegden.

VIII.
BOEK.

Guarda Costa's, ten dien einde gebruikt.

de, dat de Sluikhandel van *Jamaica*, en andere *Britfche Volkplantingen*, verbaazend groot geworden was. Doch, tot eer van den *Engelfchen naam*, hebbe men aan te merken, dat deeze bedrieglyke handelingen niet gehouden moeten worden voor bedryven van de *Zuidzee-Compagnie*; maar voor fchandelyke kunftenaaryen van die haare zaaken uitvoerden. De *Compagnie* zelve leedt groot nadeel by den *Asfiento-handel*. Veelen haarer Bedienden verkreegen eenen verbaazenden Rykdom. ANDERSON, *Chronol. deduct.* II. 388.

(*u*) ALCEDO Y HERRERA, p. 359. CAMPOMANES, I. 436.

den. Dewyl byzonder belang zich vereenigde met den pligt aan 't algemeen verschuldigd, om de Scheepsvoogden, op dezelve gesteld, waakzaam en wakker te maaken, gaf deeze schikking eenigen krak aan den Sluikhandel; schoon in Landen van die uitgestrektheid, en ter Zee zo gemaklyk by te komen, geen aantal van kruisfende Schepen groot genoeg was, om overal het landen te beletten. — Dit stemmen van eene vaart, voorheen zo gemaklyk, dat de Kooplieden in de *Britsche Volkplantingen* dezelve bykans aanmerkten als een vryen tak des Handels, verwekte gemor en klagten. Deeze eenigermaate gewettigd en van meer gewigts gemaakt, door verscheide onverschoonelyke geweldenaaryen van de Scheepsvoogden der *Spaansche Kustbewaarderen* gepleegd, deden *Groot-Brittanje* met *Spanje*, in den Jaare MDCCXXXIX, in Oorlog treden: door deezen kreeg het laatstgemelde Ryk een volkomen ontslag van de *Asiento*, en vryheid om den Handel op de Volkplantingen te regelen, zonder bepaald te zyn door eenige verbintenis met eene vreemde Mogenheid.

Het gebruik der Register-schepen ingevoerd.

Naardemaal de vreeslyke inbreuken, door de *Engelschen* op der *Spanjaarden Americaanschen Handel* gemaakt, den laatstgemeiden ontdekt hadden, hoe groot het vertier der *Europische Waaren* in hunne Volkplantingen was; als mede welk een voordeel 'er stak in het schikken van den invoer naar de dringende behoefte van byzondere Landschappen, bemerkten zy de noodzaaklykheid, om bedagt te weezen op eene andere wyze dan
de

de oude, ter verzorging van het benoedigde in de Volkplantingen, om naamlyk, op vastgestelde tyden, Vlooten derwaards te schikken. Deze wyze van gemeenschap was niet alleen onzeker; dewyl het vertrek der *Galeons* en de *Flota* zomtyds vertraagd werd, door verefscheide toevallen, en dikwyls belet door de Oorlogen in *Europa* ontfloken; maar tevens niet dienende, om *America*, geregeld en tydig, van het noodige te voorzien. De schaarsheid van *Europische Goederen* was, in de *Spaansche Vastigheden*, zomwylen verbaazend: derzelve prys steeg tot eene vervaarlyke hoogte, het waakzaam oog van verzeziende Koopmans oplettenheid miste geenzins deeze gunstige gelegenheid waar te neemen; een ruime voorraad daar van werd binnen gebragt door Lorrendraaijers van de *Engelsche*, *Fransche* en *Hollandische Eilanden*: en wanneer de *Galeons* eindelyk opdaagden, vonden zy de Marktplaatzen dermaate voorzien van Koopmanschappen, door den Sluikhandel aangevoerd, dat 'er geen vraag was na de Goederen die derzelve laading uitmaakten. — Om dit miskwaam voor te komen stondt *Spanje* toe, dat een aanmerkelyk gedeelte van den Handel op *America* zou gedreeven worden, door *Register-schepen*. Deze worden, in den tusichentyd dat de *Galeons* en de *Flota* zeilgaan, uitgerust door Kooplieden te *Seville*, of te *Cadix*, naa hier toe verlof gekreegen te hebben van den *Raad der Indiën*, waarvoor zy een' vry hoogen prys betaalen; zy vaaren na de Havens, in welke eene meer

VIII.
BOEK.

dan gewoone vraag, na Goederen uit *Europa*, voorzien of verwacht wordt. Door dit middel worden de *Americaanfche Markten* zo geregeld van nieuwe Waaren voorzien, dat de Lorrendraaijer zich niet langer uitgelokt vindt door 't zelfde lokaas van grooten winst, of dat de Bewoonders der Volkplantingen, door de oude noodzaaklykheid, niet gedreeven worden tot het hachlyk bestaan van verboden Handel.

De *Galeons*
afgefchaft.

Naar maate de Ondervinding de voordeelen toonde, van op deeze wyze den Handel door te zetten, nam het getal der *Registerschepen* toe, en, eindelyk, werden, in den Jaare MDCCXLVIII, de *Galeons*, naa meer dan twee Eeuwen in gebruik geweest te zyn, geheel afgefchaft. Zints dien tyd is 'er geen vaart op *Chili* en *Peru*, dan met enkele Schepen, van tyd tot tyd uitgerust, als het noodig is, en de Kooplieden verwagten dat 'er Markt zal gehouden worden. Deeze Schepen zeilen *Kaap Horn* om, en brengen terftond, na de Havens in de *Zuidzee*, de voortbrengzels en stoffen uit *Europa*, om welke te koopen de Bewoonders deezer Landschappen, voorheen, verplicht waren na *Panama* of *Porto-bello* te gaan. Deeze Steden, gelyk wy reeds hebben opgemerkt, moesten allengskens vervallen, daar 'zy ontzet werden van dien Handel, aan welken 'zy de opkomst en aanwas te danken hadden. Dit nadeel wordt egter ruim en ryklyk vergoed: want het geheele Vasteland van *Zuid-America* ontvangt de benoedigde *Europifche Goederen*, zo geregeld, en

in zulk een overvloed, dat het zeer moet strekken, om het geluk en de welvaard van alle Volkplantingen daar gevestigd, te vergrooten. Maar vermids alle de *Registerschepen*, na de *Zuid-zee* bestemd, nog van *Cadix* moeten vertrekken, en verplicht zyn derwaards weder te keeren (v), blyft deeze tak des *Americaanschen Handels*, zelfs in deeze nieuwe en verbeterde schikking, onderworpen aan de bepalingen eener soort van Monopolie, en voelt de schadelyke uitwerkzels daar van, die ik boven heb beschreeven.

De oplettenheid van *Spanje* bepaalde zich niet tot het regelen des Handels met de bloeiende Volkplantingen, zy zorgde tevens om den Handel te doen herleeven in de *Vastigheden*, waar dezelve verwaarloosd of in verval geraakt was. Onder de nieuwe smaakvoldoeningen, die de *Europeaanen* gekreegen hebben, door hunne kennis met de *Inboorelingen* der Landen, door hun in *America* vermeersterd, is de smaak in *Chocolade* een der algemeenste. Het gebruik van dit vogt, gemaakt met een deeg, zamengesteld uit de nooten van den *Cacau-boom*, en verscheidene andere innengzels, leerden de *Spanjaarden* eerst van de *Mexicaanen*: het kwam hun en andere *Europische Volken* zo smaaklyk, zo voedzaam, zo gezond voor, dat het een aangelegen stuk des Handels wierd. De *Cacau-boom* groeit van zelve, in verscheide

Ontwerpen, om den Koophandel te doen herleeven.

(v) CAMPOMANES, I. 434. 446.

VIII.
BOEK.

deelen der Verzengde Lugtstreeke: doch de beste nooten, naast die van *Guatemala* aan de Zuid-zee, wassen in de ryke vlakten van *Caraccas*, een Landschap van *Tierra Firme*. In gevolge van deeze erkende voortreflykheid der Cacao in dit Landschap, en de gemeenschap van hetzelfde met de *Atlantische Zee*, welke het overvoeren na *Europa* gemaklyker maakt, wordt het aankweeken der Cacao-boomen daar sterker voortgezet dan in eenig ander Gewest van *America*. Maar de *Hollanders* trokken, door de nabygelegenheid hunner Vastigheden op de kleine Eilanden *Curacau* en *Buenos-Ayres*, aan de Kust van *Caraccas*, allengskens het grootste gedeelte van den Handel in Cacao tot zich. Het Moeder-land hadt, ten opzichte van deeze kostlyke Koopwaar, bykans geen vertier altoos: en zo groot was de verregaande onagtzaamheid der *Spanjaarden*, of zo slegt de ichikking op den Koophandel, dat zy zich genoodzaakt vonden een voortbrengzel hunner eigene Volkplantinge, voor een' hoo-gen prys, uit de handen van Vreemdelingen te ontvangen.

Door het oprigten der Compagnie van *Caraccas*.

PHILIP DE V, om een kwaad, zo onaangenaam, als schadelyk voor zyne Onderdaanen, uit den weg te ruimen, verleende, in den Jaare MDCCXXVIII, aan een Genootschap van Kooplieden, een uitsluitend regt van Handel met *Caraccas* en *Cumana*, onder voorwaarde, dat zy, op eige kosten, een genoegzaam aantal gewapende Schepen in Zee zouden houden, om de Kust van *Lorrendraaijers* te zuiveren. Deeze Maatschap.

schappy, zomtyds benoemd met den naam der *Compagnie van Guipuscoa*, naar het Landschap in *Spanje*, waar dezelve is opgerigt, en ook de *Compagnie van Caraccas* geheeten, naar 't Gewest van *America*, op 't welke dezelve handelt, heeft haar bedryf met zulk een ernst en geluk doorgezetz, dat *Spanje*, een aanzienlyken tak des Handels, welken het zich hadt laten ontwringen, weder gekreegen hebbe, en, voor een middelbaaren prys, ryklyk voorzien wordt van een voortbrengzel zo algemeen gebruikt. — Niet alleen het Moeder-land; maar ook de Volkplanting in *Caraccas*, trekt groote voordeelen van deeze instelling: want, schoon dezelve, in den eersten opslage, een dier Monopolien schyne, die veel eer strekt om den vlyt te stremmen, dan tot het betoon van noester werkzaamheid aan te moedigen, dienen verscheide heilzame schikkingen, gemaakt op 't vooruitzigt van zulke slegte uitwerkzelen, en om dezelve te beletten, tot voorkoming daar van. De Planters in *Caraccas* hangen niet te eenemaale af van de gemelde *Compagnie*, noch ten aanziene van den invoer der *Europische Goederen*, noch ten opzigte van het verkopen hunner eigene voortbrengzelen. De Inwoonders der *Canarische Eilanden* hebben het voorregt, om 's jaarlyks een groot *Register-schip* derwaards te zenden; en, van *Vera Cruz* in *Nieuw Spanje*, is een vrye Handel toegestaan op alle Havens in de Handvest der *Compagnie* begreepen. Te deezer oorzaake is 'er zulk eene mededinging, dat,

zo ten opzigte van 't geen de Volkplantingen koopen als wat zy verkoopen, de prys op een natuurlyken en billyken voet blyft. De Compagnie heeft de magt niet, om, naar welgevallen, den eerften te verhoogen, of den laaften te verlaagen. In gevolge hier van, is, zints deeze inrigting, het planten, de Volkrykheid en de overvloed van Levensmiddelen, in het Landschap *Caraccas*, zeer toegenomen (25).

Maar

(25) Verscheide stukken, de instelling, den voortgang, en de gevolgen deezer Compagnie, betreffende zyn weetenswaardig, en onzen Leezeren weinig bekend. Schoon het Landschap *Venezuela* of *Caraccas*, zich honderd mylen langs de Kust uitstrecke, en een der vrugtbearste in *America* is, verwaarloosden de *Spanjaarden* 't zelve dermaate, dat, gedurende twintig jaaren voor de oprigting der *Compagnie*, niet meer dan vyf Schepen uit *Spanje* na dat Gewest zeilden: en staande zestien jaaren, te weeten van 't Jaar MDCCVI tot MDCCXXII, kwam 'er geen één enkel Schip van *Caraccas* in *Spanje*. *Noticias de Real Compania de Caraccas*. p. 28. Al dien tyd moest *Spanje* bykans den ganschen voorraad van *Cacau*, daar zo overvloedig gebruikt, uit de handen van vreemden krygen. Vóór de oprigting der Compagnie werd van *Caraccas* na *Spanje*, noch *Tabak*, noch *Huiden* uitgevoerd. *Id.* p. 117. Maar zints de Handel der Compagnie, in den Jaare MDCCXXXI, begon, is de invoer van *Cacau*, in *Spanje*, verbaazend toegenomen. Gedurende de eerste dertig jaaren, zints het Jaar MDCCI, beliep het getal der *Fanegas* *Cacau*, (elk honderd en tien ponden weegende,) uit *Caraccas* ingevoerd 643,215. Gedurende achttien jaaren, zints het Jaar MDCCXXXI, was het getal der *Fanegas* 869,247; en, indien wy veronderstellen dat de invoer in dezelfde evenredigheid, het overige der dertig jaaren voortgaat, zal dezelve 1,448,746 *Fanegas* beloopen, 't welk eene vermeerdering maakt van

805,531

Maar dewyl de Volken niet dan langzaam een Stelzel, door den tyd eerwaardig gemaakt, laten vaaren; en de Koophandel, niet dan bezwaarlyk, in een ander Kanaal kan verleid worden, bleef PHILIP DE V, in zyne nieuwe schikkingen, ten opzigte van den *Americaanschen Handel*, zo zeer gehegt aan den ouden grondregel van *Spanje*, betreffende de bepaaling van allen invoer uit de Nieuwe Wereld in ééne Haven, dat hy de

VIII.
BOEK.

De denkbeelden des Koophandels in *Spanje*, worden uitgebreider.

805,531 *Fanegas*. *Id.* p. 148. Geduurende de eerste acht jaaren naa 't Jaar MDCCLVI, zyn 'er door de Compagnie in *Spanje* ingevoerd 88,482 *Arrobas* Tabak, elk van vyf-en-twintig pond; en Huiden ten getale van 177,354. *Id.* 161. Zedert de uitgave der *Noticias de Compania*, in 't Jaar MDCCLXV, schynt de Handel nog toe te neemen. Geduurende vyf jaaren, zints het Jaar MDCCLXIX, heeft dezelve, 179,156 *Fanegas* Cacau, 36,208 *Arrobas* Tabak, 75,496 Huiden, en 221,432 *Pesos* in geld, na *Spanje* gezonden. CAMPOMANES, II. 162. Dit laatste strekt ten doorsnanden blyke van den aanwas des rykdoms dier Volkplantinge. Dezelve ontvangt geld van *Mexico* voor Cacau, waar mede zy dat Landschap voorziet, 't zelve verzendt ze na *Spanje*, of besteedt ze tot den inkoop van *Europische Waaren*. Doch, behalven dit heeft men het onwraakbaarst bewys, dat de menigte van Cacau, in dit Landschap geteeld, tweemaal zo veel is als die het, in den Jaare MDCCXXXI, uitleverde, de voorraad van Leevenswaaren is meer dan driemaal zo groot; en het getal der Inwoonderen zeer vermeerderd. Het inkomen van den Bisshop, 't welk alleen uit de Tienden ontstaat, is van acht tot twintig duizend *Pesos* vermeerderd. *Notic.* p. 69. In gevolge van de vermeerdering der menigte Cacau, in *Spanje* ingevoerd, is de prys van tachtig *Pesos* voor elke *Fanega*, op veertig gedaald. *Id.* 61.

de *Register-schepen*, die uit *Peru* kwamen, als mede die der *Compagnie van Guipuscoa*, verpligte de Laadingen in de Haven van *Cadix* te lossen. Zints zyne Regeering hebben vryer en uitgebreider denkbeelden zich in *Spanje* beginnen te verspreiden. De geest van Wysgeerig onderzoek, die zich, dit is de roem deezer tegenwoordige Eeuwe, van beuzelagtige en diepzinnige bespiegelingen afgewend, en tot de werkzaamheden der Menschen gekeerd heeft, verspreidde zynen gunstryken invloed over het *Pyreneesche Gebergte*. In de naspeuringen van verstandige Schryveren, betreffende de Staatkunde en den Koophandel der Volken, liepen de dwaalingen en gebreken des *Spaanschen Stelzels*, ten opzigte van beiden, elk in 't ooge, en werden niet alleen sterk doorgehaald, maar ook, ter waarschuwinge van andere Staaten, in 't helderste daglicht gesteld. De *Spanjaarden*, getroffen door hunne verwyten, of overreed door hunne bewysredenen, en aangemaand door verscheide verlichte Schryvers van hun eigen Land, schynen, in 't einde, de verderflyke einden, waar op de lang-gekoesterde en gevolgte bekrompe grondregels uitliepen, ontdekt, en gezien te hebben, hoe zy daar door den Koophandel in alle deszelfs werkzaamheden gestremd, en zo lang den voortgang daar van gestuit hadden. Aan den Vorst, die tegenwoordig den Throon bekleedt, is *Spanje* de eerste openlyke schikking, in gevolge van deeze denkbeelden gemaakt, verschuldigd.

Zo lang *Spanje* de oude grondregels, met betrekking tot den *Americaanschen Handel*, strikt aankleefde, zorgde het daarna eenig Kanaal te openen, waar door een ongeoorloofde Handel op de Volkplantingen zou kunnen gedreeven worden, dat het zich bykans alle gemeenschap met dezelve afsneedt, behalven die plaats hadt door de jaarlyks af- en aanvaarende Vlooten. Niets was 'er vastgesteld, 't geen dienen kon tot het overzenden eener geregelde verstandhouding, tuschen het Moeder-land en de *Americaansche Vastigheden*. Door mangel deezer noodwendige inrigting, werden de verrigtingen van den Staat en van byzondere Persoonen vertraagd, of in onkunde voortgezet, en *Spanje* ontving, ten aanzien van de gewigtigste gebeurtenissen, in zyne eigene Volkplantingen, dikwyls de eerste tyding van Vreemdelingen. Maar, schoon men dit gebrek in 't bestuur op 't merkbaarst voelde, en het hulpmiddel daar tegen gereed by de hand was, wederhield de jaloursche geest, met welken de *Spaansche Monarchen* den uitfluitenden Handel bewaakten, hun van 't zelve te werk te stellen. — Eindelyk kwam CAREL DE III de beschroomde overleggingen, die zyne Voorzaaten hadden afgeschrikt, te boven, en hy stelde, in den Jaare MDCCLXIV, vast, dat 'er, op den eersten dag van ieder maand, Paket-boots van *Corugna* na de *Havana* of *Porto-Rico* zouden vaaren. Van daar worden, in kleiner Schepen, Brieven na *Vera Cruz* en *Porto-Bello* gebragt, en ter post, door de Koning-

VIII.
BOEK.

ryken *Tierra Firme*, *Granada*, *Peru* en *Nieuw Spanje* verzonden. Even geregeld zeilen 'er eens in de twee maanden, Paket-booten na *Rio de la Plata*, ten dienste der Landfchappen, aan 't Oost der *Andes* gelegen. In deezer voege heeft men zorg gedraagen, voor eene fchielyke en zekere verspreiding der kundfchappen, door de uitgestrekte Landen der *Spaansche Heerschappye* onderworpen: waar uit het Staatkundig en Handeldryvend belang diens Koningryks, beide groote voordeelen trekt (*w*). Elk deezer Paket-booten, Schepen die vry veel laaden, mogen eene halve laading inneemen van zulke Koopwaaren als *Spanje* voortbrengt, en 't meest gezogt zyn in de Havens hunner bestemminge; hier voor mogen zy eene gelijke hoeveelheid van *Americaansche Waaren* na *Corugna* weder brengen (*x*). Deeze fchikkingen mag men aanmerken als eene der eerste afwykingen van die strenge Wetten, welke den Handel op de Nieuwe Wereld tot eene enkele Haven bepaalde, en de eerste pooging, om de rest des Koningryks daar in eenig deel te geven.

Vrye Handel
aan verschei-
de Land-
fchappen
vergund.

Welhaast werden deeze eerste stappen van een' nog grooter stap gevolgd. In den Jaare MDCCLXV, stelde CAREL DE III den Handel op de *Windwaardsche Eilanden*, *Cuba*, *Hispaniola*, *Porto-Rico*, *Margareta* en *Trinidad* open, voor zyne Onderdaanen in elk

(*w*) P O N Z. *Viage de Espagna*. VI. *Prolog.* p. 15.

(*x*) *Append. II. a la Educ. Pop.* p. 31.

elk Landschap van *Spanje*. Hy vergunde hun uit zekere Havens, in ieder deezer Landchappen, met naamen in het Verlofschrift genoemd, ten allen tyde, met zulk eene laading als zy best oordeelden, zonder eenige andere bepaaling dan dat ze geklaard zouden worden ter plaatze van waar zy afzeilden, te mogen vertrekken. Hy ontsloeg hun van de veelvuldige en drukkende belastingen, gelegd op de Goederen na *America* gevoerd, in stede hier van stelde hy de gemaatigde belasting van zes ten honderd, op de Waaren uit *Spanje* gescheept. Hy stondt hun toe, of na dezelfde Haven weder te keeren, of na eenige andere, waar zy eene voordeeligere Markt verwagten, om daar de te rug laading te ontscheepen, op het betaalen der gewoone Tollen. Deeze ruime vergunning, die op éénmaal alle de banden verbrak, waar mede de jaloursche Staatkunde des *Spaanschen Hofs*, twee en eene halve Eeuw lang, de handeldryvende gemeenschap met de Nieuwe Wereld geklemd hadt, werd kort daar na uitgestrekt tot *Louisianna*, en de Landchappen *Yucatan* en *Campachy* (y).

Hoe goed deeze nieuwe schikking was, eene schikking die aangemerkt mag worden als eene allerwyst bestaan der *Spaansche Wetgeevende magt*, bleek door de uitwerkzelen. Eer het Bevelschrift, ter begunstiging van den Vryen Handel, was uitgegeeven, trok

Heilzaame
uitwerkzels
daar van.

Span-

(y) *Append. II. a la Educ. Pop. 37. 54. 91.*

VIII.
BOEK.

Spanje nauwlyks eenig voordeel van de verwaarloosde Volkplantingen op *Hispaniola*, *Porto-Rico*, *Margareta* en *Trinidad*. De Koophandel op *Cuba* betekende luttel, en die van *Yucatan* en *Campeachy* werd meest door Lorrendraaijers gedreeven. Dan zo ras eene algemeene vryheid des Handels open stondt, herleefde de gemeenschap met deeze Gewesten, en heeft eenen zo schielyken opgang genomen, dat men 'er in de Geschiedenissen der Volken weinig voorbeelden van aantreft. In minder dan tien jaaren tyds, is de Handel op *Cuba* meer dan driemaal sterker. Zelfs in zodanige Vastigheden, waar, door den kwynenden staat der arbeidzaamheid, grooter poogingen vereischt worden, om die te doen herleeven, is de Koophandel verdubbeld. Men rekt dat 'er reeds zulk een aantal van Schepen in den vryen Handel vaart, dat de Laadingen, door dezelve af- en aangevoerd, die van de *Galeons* en de *Flota*, ten tyde dat de Handel daar mede het sterkst bloeide, verre te boven gaat. — De voordeelen deezer schikkinge bepaalen zich niet tot eenige weinige Kooplieden, in eene bevoorregte Havenstad woonagtig; zy breiden zich uit door elk Landschap des Ryks, en moeten, door eene nieuwe Markt open te zetten voor derzelve onderscheide Voortbrengzelen en Handwerken, den yver des Landmans opwakkeren, en de vlyt des Kunstenaars beoedigen.

Spanje trekt, daarenboven, niet alleen voordeel van 't geen het uitvoert; maar ook

van 't geen 'er wordt ingebracht, en leeft in het vooruitzigt van schielyk in staat te zullen zyn, om ~~zich zelve~~ ~~verfcheide~~ Waaren, in welke veel vertiers is, en die zy voorheen van Vreemden moest ontvangen, te verzorgen. In *Spanje* wordt, naar evenredigheid van 't getal der Inwoonderen, mischien, meer Zuikers gebruikt dan in eenig Koningryk van *Europa*. Doch, schoon het, in de Nieuwe Wereld, Landen bezitte, wier Grond en Lugtstreek allergefchiktst zyn, om het kostbaar Zuiker-riet te teelen, schoon het planten daar van, in 't Koningryk *Granada*, in *Spanje* zelve voorheen sterk ging, is de strekking van de instellingen, in *America* gemaakt, zo heilloos, en de drukking van met slegt beraad opgelegde belastingen in *Europa* zo zwaar geweest, dat *Spanje* bykans deeze geheele teelt, die andere Volken verrykte, verlooren hebbe. De *Spanjaarden* moesten de Zuiker, thans een stuk van de hoogste noodzaaklykheid in *Europa* geworden, van Vreemdelingen koopen, en met hartzeer zien, dat 's jaarlyks eene verbaazende somme gelds aan Zuiker ten Ryke uitging (z). Maar, indien die geestdrift, welke de vergunning van een Vryen Handel in beweeging bragt, met dezelfde kragt blyft voortwerken, zal de Zuiker-teelt in *Cuba* en *Porto-Rico*, dermaate toeneemen, dat dezelve, binnen het verloop van weinig jaaren, aan de behoeften van 't geheele Koningryk kan voldoen.

De

(z) UZTARIZ, C. 94.

VIII.
BOEK.

Vrye Handel
tusfchen de
Volkplantin-
gen ver-
leend.

De ondervinding der heilzaame gevolgen, ontftaande uit het niet langer aankleeven van de ftriktheid der oude Wetten, ten opzichte van den Handel des Moeder-lands op de Volkplantingen, heeft *Spanje* aangezet, om eene vryer gemeenfchap van de eene Volkplanting met de andere te veroorlooven. Door een der jaloufifche grondregelen van het oude Stelzel, was alle gemeenfchap, tusfchen verfcheide Landfchappen aan de *Zuid-zee*, op 't allerftrengfte verboden. Hoewel elk deezer zyne byzondere voortbrengzels hebbe, welker wederzydfche veruiling zeer veel tot het geluk der Inwoonders van elk zou hebben kunnen toebrengeen, en ook de vlytige bewerking vermeerderen, droeg de *Raad der Indiën* zo zeer zorg, om voor te komen dat zy geene vervulling van eenige noodwendigheden mogten krygen, dan door de Vlooten, die, op beftemde tyden, uit *Europa* kwamen, dat dezelve, om daar tegen te waaken, de *Spanjaarden* in *Peru*, in *Nieuw Spanje*, in *Guatimala*; en het Nieuwe Koningryk *Granada*, wreedlyk berooft van zulk eene gemeenfchap met hunne Mede-onderdaanen, als zichtbaar kon ftrekken tot bevordering van derzelve onderling geluk. Onder de veelvuldige bepaalingen, door *Spanje* uitgedagt, om zich van den Uitfluitenden Handel op de Vastigheden in *America* te verzekeren; was 'er mifchien geen onheufcher, geen die zich merkbaarder deedt gevoelen, of na-deeliger uitwerkzels te wege bragt. Dit bezwaar, gelyktydig met de Vastigheden door *Span-*

Spanje in de Nieuwe Wereld opgericht, is ten laatste opgeheven. — In den Jaare MDCCCLXXIV, met CAROL DE III een Bevelschrift uitgaan, by 't welke de vier gemelde groote Landschappen den Vryen Handel met elkander verkreegen (a) (26). Welke de gevolgen zullen weezen van deeze gemeenschap tusfchen Landen, door derzelver ligging tot onderlingen Handel geschikt,

kat

VIII.
BOEK.

(a) *Real Cedula*; onder my berustende. PONZ. *Viage de Espagna*. VI. Prolog. p. 2.

(26) Deeze eerste proeve, door *Spanje* genomen, om, met eenige der Volkplantingen, eenen vryen Handel op te rigten, heeft zulke opmerkenswaardige uitwerkzels hervoort gebragt, dat zulks een eenigzins breedvoeriger verslag verdient. De Steden, aan welke deeze vryheid vergund is, zyn *Cadix* en *Seville*, voor het Landschap *Andalusia*; *Alicante* en *Carthagena*, voor *Valencia* en *Murcia*; *Barcelona*, voor *Catalonia* en *Aragon*; *Santander*, voor *Castilie*; *Coruña*, voor *Galicia*, en *Gijon*, voor *Asturie*. *Append. II. a la Educ. Popul.* p. 41. Deeze zyn of de voornaamste Handel-havens in de onderscheide Landschappen, tot welke zy behooren, of de best gelegenste tot den uitvoer van elks voortbrengzelen. De volgende daadlyke bewysstukken toonen den aanwas des Handels, in de Vastigheden, tot welke deeze nieuwe Ichikkingen zich uitstrekken. Voor het vergunnen des Vryen Handels, rekende men de belastingen in het Tolhuis, in de *Havana* verzameld, 's jaarlyks op 104;208 *Pesos*. Gedurende de vyf laatste jaaren; voor 't Jaar MDCCCLXXIV, bedroegen zy dooreen gerekend, 's jaarlyks 308,000 *Pesos*. In *Yucatan* zyn de inkomsten der Tollen van 8,000, tot 15,000 opgeklommen. In *Hispaniola* van 2,500, tot 5,600. In *Porto Rico* van 1,200; tot 7,000. De geheele waarde der Goederen, van *Cuba* in *Spanje* ingevoerd, werd, in den Jaar MDCCCLXXIV, op 1,500,000 *Pesos* groot. *Educ. Popul.* I. 450. &c.

VIII.
BOEK.

Nieuwe
schikkingen
omtrent het
bestuur der
Volkplantin-
gen.

kan, door de ondervinding, nog niet blyken. Zy kunnen nauwlyks anders dan heilzaam en uitgefrektzyn. De beweegredenen, om dit verlof te schenken, waren niet min pryslyk dan het beginzel, waar op het gegrond is, edelmoedig: beide ontdekken zy dat 'er in *Spanje* eene geestneiging heerscht, verre verheven boven de bekrompene vooroordeelen en grondregelen, op welken het stelzel van den Handel en het Staatsbestuur der Volkplantingen, oorspronglyk, gegrond was. Ten zelfden tyde, dat *Spanje* zich bedagt betoonde op het invoeren van schikkingen; door uitgebreider inzigten van Staatkunde ingegeven, ten opzigte van den *Americaanschen Handel*, liet het ook 't oog gaan op het inwendig bestuur der Volkplantingen. Hier in was desgelyks veel te verbeteren en te hervormen: en DON JOSEPH GALVEZ, die thans het bestuur der *Indische zaaken*, in *Spanje*, in handen heeft, hadt de beste gelegenheid, om niet alleen de gebreken en het bederf, in het Staatkundig lichaam der Volkplantingen ingesloopen, waar te neemen; maar tevens, om de bronnen van dit kwaad te ontdekken. Naa zeven jaaren in de Nieuwe Wereld gebruikt te zyn in eene buitengewoone zending, met zeer uitgestrekte magt bekleed, als Algemeen Opziender van *Nieuw Spanje*; naa, in eigen persoon, de afgelegene Landchappen *Cinaloa*, *Sonora* en *California* bezogt, en verscheide gewigtige veranderingen in den staat van derzelver bestuur en inkomsten gemaakt te hebben, ving hy zyn Staatsdienaarschap

aan met eene algemeene hervorming der Geregtshoven in *America*. Ter oorzaake van de sterker bevolking en den aanwas des Rykdoms in de Volkplantingen, was de bezigheid der Geregtshoven zo zeer toegenomen, dat het getal der Regteren, waar uit ze oorspronglyk bestonden, niet genoegzaam was, om den vermeerderden arbeid hunner bedieninge waar te neemen, en de wedde, hun toegelegd, beantwoordde niet aan de waardigheid huns rangs. Als een middel hier tegen verwierf hy een Koninglyk Bevelfchrift, 't welk het getal der Regteren in elk Geregts-hof vergrootte, hun hoo-ger tytels en ruimer bezoldingen schonk (b).

Aan deezen zelfden verstandigen Staatsdienaer, heeft *Spanje* eene nieuwe verdeling van 't Bestuur in *America* dank te weeten. Zelfs zints het oprigten van een derde Onder-koningschap in het Nieuwe Koningryk *Granada*, bevonden zich, zo verbaazend groot is de uitgestrektheid van de Landen der *Spaansche Heerschappye* in de Nieuwe Wereld, verscheide plaatzen, tot het Regtsgebied van elk der Onder-koningen behoorende, op zulk een afstand van de Hoofdsteden, waar in zy zich onthielden, dat hun opzigt en gezag zo ver niet kon reiken. Eenige Landchappen, aan den Onder-koning van *Nieuw Spanje* onderhoo-ri-ig, lagen meer dan twee duizend mylen van *Mexico*. 'Er zyn Landen aan den Onder-

VIII.
BOEK.

Hervorming
der Geregts-
hoven.

Nieuwe ver-
deling der
Landvoog-
dyen.

(b) *Gazeta de Madrid*, 19 Maart 1776.

VIII.
BOEK.

der-koning van *Peru* onderworpen, nog verder van *Lima* gelêgen. Het Volk, in deeze wydaliggende Gewesten, kon nauwlyks gezegd worden het geluk eener Burgerlyke Regeering te genieten. De onderdrukking en onbeschoftheid der mindere Gezaghebberen voelen zy dikwyls, en onderwerpen zich liever stilzwygend aan dezelve, dan dat zy de kosten en moeite doen, om na de afgelegene Hoofdsteden te gaan, waar zy alleen heul kunnen vinden.

Oprigting
van een
nieuw On-
der-koning-
schap van *Rio
de la Plata.*

Tot weering hier van is 'er, in Oogstmaand des Jaars MDCCLXXVI, een vierde Onder-koningschap opgerigt, tot welker Regtsgebied de Landschappen *Rio de la Plata*, *Buenos-Ayres*, *Paraguay*, *Tucuman*, *Potosi*, *Sta. Cruz de la Sierra*, *Charcas*, als mede de Steden *Mendoza*, en *St. Juan* behooren. Uit deeze welberaade schieking ontstaan twee voordeelen. Alle de ongelegenheden, veroorzaakt door de verafgelegenheid deezer Landschappen, welke zo lang gevoeld en bejammerd werden, zyn weggenomen. De Landschappen, verst verwyderd van *Lima*, zyn van het Onder-koningschap van *Peru* afgenomen, en veréénigd onder een Oversten, wiens Zetel des bewinds, te *Buenos-Ayres* geplaatst, zeer gereed en toeganglyk zal weezen. De Sluikhandel met de *Portugeesen*, die zo uitgebreid geworden was, dat de uitvoer der Koopwaaren uit *Spanje* na de Zuidlykste Volkplantingen, welhaast geheel zou gestremd geweest zyn, zal volkomener en gemaklyker geweerd kunnen worden, wanneer een Op-
per-

per-overheids-perfoon, door zyne nabyheid aan de plaatzen, waar men denzelven dryft, de voortgangen ~~en uitwerkzels~~ daar van met eigen oogen aanschouwt. DON PEDRO ZEVALLOS, die tot deeze nieuwe waardigheid verheeven is, op eene wedde gelyk aan die der andere Onder-koningen, kent den staat en de belangen der Landen, onder zyn opzigt gesteld; langen tyd in dezelve met lof gediend hebbende. Door deeze verdeeling, gevolgd op die stand greep by het aafstellen des Onder-konings in 't Nieuwe Koningryk *Granada*, zyn bykans twee derde deelen van de Landschappen, oorspronglyk aan den Onder-koning van *Peru* behoorende, hem onttrokken.

De grenspaalen des Onder-konings van *Nieuw Spanje* zyn, desgelyks, met niet min oordeels en voeglykheids, ingetrokken. Vier der afgelegenste Landschappen, *Sonora*, *Cinaloa*, *California*, en *Nieuw Navarre*, maaken thans eene afgezonderde Landvoogdye uit. De Ridder DE CROIX, die 'er het bevel over heeft, is niet beschonken met den tytel van Onder-koning, noch trekt de voordeelen aan deeze waardigheid gehegt; maar zyn Regtsgebied en gezag is geheel onafhangelijk van den Onder-koning van *Nieuw Spanje*. De oprigting deezer laatstgemelde Landvoogdye schynt niet alleen ontstaan uit de overweeging van de verre ligging dier Landschappen van *Mexico*; maar tevens uit het letten op de onlangs daar gedaane ontdekkingen, waar van

Nieuw Land-
bestuur in de
Landschap-
pen *Sonora*,
&c.

wy hier boven (c) verflag deeden. Landen, die zo veel fchats bevatten, en waarfchynlyk van zo veel aangelegenheids zullen worden, vereifchten het onmiddelyk opzigt eens Landvoogds, aan wiens bewind ze byzonder waren toevertrouwd. Naardemaal de verdenkingen van pligt, van belang, en eer moeten zamenloopen, om deeze nieuwe Landvoogden aan te zetten tot het beftaan van zulke poogingen, als eigenartig ftrekken, om rykheid en overvloed, in de Landfchappen hunner zorge aanbevolen, te verfpreden, kunnen de heilzaame uitwerkzels deezer fchikkinge zeer groot zyn. Veele Gewesten van *America*, Jang vernederd door de kwyning en zwakheid, het natuurlyk lot van Landfchappen op de uiterfte grenzen van een te groot geworden Ryk geleegen, zullen met leeven en werkzaamheid vervuld worden, als zy zo naby den Zetel der Oppermagt komen, dat ze den verfterkenden invloed daar van gevoelen.

Poogingen,
om het Be-
ftuur in
Spanje te
hervormen.

Zodanig zyn, zints Vorften uit den Hui-
ze van *Bourbon* den *Spaanfchen Throon* be-
kleedden, de voortgangen der fchikkingen,
en de zich allengskens wyder uitbreidende
oogmerken, ten opzigte van den Koophan-
del en 't Beftuur der *Americaanfche Volk-
plantinge*, geweest. En heeft dit ftuk, de
afgelegener gedeelten hunner Heerfchappye
betreffende, hunne aandagt dermaate niet
in-

(c) Zie dit Deel der *Gefchiedenisfe van America*,
bl. III.

ingenomen, dat zy agtloos wierden op eene zaak van nog meer gewigts, de hervorming van huislyke dwaalingen en gebreken in 't Ryksbestuur. Ten vollen overtuigd van de oorzaken, waar aan het verval van *Spanje* uit den staat des ouden voorspoeds moet worden toegeschreeven, hebben zy het tot een hoofdoorwerp hunner Staatskunde gemaakt, om den geest van wakkere bevytiging by hunne Onderdaanen op te wekken, zulk eene uitgebreidheid en volkomenheid aan hunne Handwerken te geeven, dat ze in staat mogen zyn, om de behoeften van *America* uit hun eigen voorraad te vervullen, en de Vreemdelingen uit te sluiten van een tak des Koophandels, welken zy, tot groot nadeel van het Ryk, hadden ingenomen. Zy hebben belooningen uitgelooft tot het aanmoedigen van eenige werken; zy hebben de belastingen op andere verlaagd; zy hebben vreemde stoffen, die het vertier daar van konden belemmeren, verboden of zwaarder belast; zy hebben Maatschappyen opgericht tot verbetering van den Koophandel en den Landbouw; zy hebben, in eenige onbebouwde strecken van *Spanje*, Landlieden geplaatst en woestliggende Velden onder hun uitgedeeld; zy hebben de toevlugt genomen tot alle middelen, die handeldryvende Wysheid en handeldryvende Jaloufy konden verzinnen, om eigen werkzaamheid op te wakkeren, en die van andere Volken te verzwakken. Het behoort tot myne taak niet deeze te ontvouwen, of my in te laten tot een onderzoek van derzelve gepastheid en

uitwerkzelen. Daar is geene pooging der Wetgeevende magt hachlyker, geen proeve in de Staatskunde onzekerder, dan het te onderneemen om den geest der werkzaamheid op te wekken, waar dezelve in slaap gevallen is, of in te storten, waar men dien niet kent. Volken, reeds in 't bezit van eenen uitgestrekten Handel, hebben, in dit mededingen, zulke voordeelen, ontstaande uit de groote schatten der Kooplieden, de afgerigtheid der Handwerken en de vaardigheid door het gewoon bedryf bekomen, dat een Staat, die 'er tegen op wil of ze zoekt den voet te ligten, moet verwagten met veele zwaarigheden te worstelen, en zich wel te vrede houden als het langzaam voorwaards gaat. — Indien wy den voorraad, nu in *Spanje* bearbeid, vergelyken met dien 't zelve uitleverde onder de laafte lustlooze Vorsten uit den Huize van *Oostenryk*, is de vordering aanmerkelyk, en genoegzaam om de jaloursheid op te wekken, en de uiterste poogingen af te vorderen van Volken, die tegenwoordig in 't bezit zyn van den winstryken Handel, welken *Spanje* hun zoekt te ontwringen.

Eene byzonderheid is 'er, die deeze poogingen van *Spanje* tot een voorwerp van des te ernstiger beschouwing maakt voor de andere *Europische Mogenheden*. Die poogingen, naamlyk, moeten niet te eenemaal toegeschreeven worden aan de Kroon en de Staatsdienaaren. De gevoelens, de geneigdheid des Volks, schynt de waakzaame voorzorg der Vorsten te onderschraagen,
en

en 'er meer klems aan by te zetten. Het heeft onbekrompener denkbeelden omhelsd, niet alleen ten opzichte van den Koophandel; maar ook met betrekking tot de huislyke Staatkunde. By alle hunne latere Schryvers werden de gebreken, in de voorheen gemaakte schikkingen omtrent die beide, erkend, en hulpmiddelen daar tegen voorgesteld; de onkunde hunner Voorvaderen maakte dat zy dezelve niet zagen; of, zo zy ze ontdekten, zou hun trots het belyden te rug gehouden hebben (27).
Maar

(27) De twee Verhandelingen van DON PEDRO RODRIQUEZ, CAMPOMANES, *Fiscal del real consejo y Supremo*, (eene Bediening in rang en magt bykans gelyk staande met die van *Procureur Generaal* in Engeland.) en Bestuurder van de Koninglyke Academie der Geschiedenisfe; de eene getyeld *Discurso sobre el Fomento de la Industria Popular*, de andere *Discurso sobre la Educacion Popular de los Artesanos y su Fomento*; de eerste in den Jaare MDCCLXXIV, en de laatste in het Jaar MDCCLXXV uitgegeeven, strekken hier van ten volkomen bewyze. Bykans elk stuk van aanbelang, ten opzichte der Inlandsche Staatkunde, der Belastingen, des Landbouws, der Handwerken, des Binnen- en Buitenlandschen Handels, wordt in deeze Verhandelingen onderzocht; en 'er zyn niet veele Schryvers, zelfs onder Volken, welke in kennis des Koophandels boven andere uitsteeken, die hunne naspeuringen met meer gegronde kennis over deeze onderscheide stukken voortgezet, vryer van algemeene en Volks-vooroordeelen geschreeven, of gelukkiger de bedaarde navorschingen der Wysbegeerte, met den vuurigen yver van een Vaderland-minnend Burger, verëenigd hebben. Deeze Werken houden de *Spanjaarden* in groote waarde, en het strekt tot eene beslissende proeve van hunne vordering, dat zy in staat zyn om smaak te vinden in een Schryver, wiens gevoelens veel vryheids ademen.

VIII.
BOEK.

Maar naa alles wat de *Spanjaarden* tot nu toe deden, blyft 'er nog veel overig. Veele verderflyke inrigtingen en misbruiken, diep ingekankerd in het stelzel des binnenlandfchen Bestuurs en der Schattinge, zints zo langen tyd in *Spanje* gevolgd, moeten afgeschafft worden, eer Landbouw en Handwerken recht kunnen bloeien.

De Sluikhandel.

Tot nog toe, niettegenstaande alle de gemaakte veranderingen, zyn de beschikkingen door *Spanje*, op den Koophandel, met de Volkplantingen gemaakt, te streng en te zeer aan een Stelzel verknogt, om volkomen uitgevoerd te worden. De Wetgeevende magt, die den Handel met te drukkende lasten bezwaart, of door al te digtgehaalde banden knelt, werkt tegen haar eigen oogmerken aan: het is, in de daad, niets anders dan het vermenigvuldigen der aanspooringen, om de Inzettingen te schenden, en een hoogen prys zetten tot het aanmoedigen van verboden Handel. De *Spanjaarden*, zo in *Europa* als in *America*, in hunnen onderlingen Handel bepaald door de jaloufy, of gedrukt door de belastingen van de Kroon, zyn 'er steeds op uit, om, zo veel mogelyk, de Bevelschriften van dezelve te leur te stellen. De wakkerheid, het gesleepe vernuft, op eigen belang bedagt, ontdekt middelen om het zelve te bevorderen, die Staatkundige Wysheid niet kan voorzien, en openbaar Gezag niet kan voorkomen. Deeze geest, tegen de Wetten aanwerkende, bezielt den Handel van *Spanje* op *America* in alle deelen; en dringt door

door van de hoogste tot de laagste Standspersonen. De Bedienden, aangesteld om den Sluikhandel te weeren, worden dikwils gebruikt als de Werktuigen, om denzelven te dryven; en de Regtbanken, opgericht, om de Overtreeders te beteugelen en te straffen, zyn de Kanaalen door welken dezelve loopt. Men veronderstelt, dat de Koning, door veelvuldige kunstenaaryen, heroofd wordt van meer dan de helft der inkomsten, die hy uit *America* moest trekken (d); en zo lang zo veele Personen baat vinden by het verbergen dier strecken, zullen ze nooit den Vorst bekend worden. CORITA laat zich, met betrekking tot dit onderwerp, in deezer voege hooren. „Hoe „veele bevelschriften, hoe veele onderrigtingen, hoe veele brieven van onzen Koning zyn 'er overgezonden om de misbruiken te verbeteren, hoe weinig worden ze in agt genomen, hoe gering is de baate daar uit herkomstig. Eene oude waarneeming schynt my toe zeer gegrond te zyn, dat, daar men veele Geneesheeren en veel Geneesmiddelen vindt, de Gezondheid ontbreekt; dat, daar veele Wetten en Regters zyn, ook mangel is aan Regt. Wy hebben Onder-koningen, Voorzitters, Landvoogden, Oydors, Corrigidors, Alcaldes, en duizenden van Alguazils zwerven allerwegen; en des niet te min vermenigvuldigen de openbaare misbruiken van dag tot dag (e).” De
§ 5 tyd

(d) SOLORZ. de *Jure Ind.* II. Lib. V.

(e) Uit een *Handschrift*, in myne bewaaring.

tyd heeft de onheilen, door deezen Schryver, reeds onder de Regeering van PHILIP DEN II, beklaagd, doen toeneemen. Een geest des verderfs heeft alle de Volkplantingen van *Spanje* en *America* besmet. Menschen, verre verwyderd van den Zetel des Ryksbestuurs, brandende van ongeduld om Schatten te verzamelen, ten einde zy te spoediger te rug kunnen keeren, uit eene soort van ballingschap in een vergelegen ongezond Land, verlokt door gelegenheden, te verzoekend van aart om wederstaan te kunnen worden, en verleid door het voorbeeld van allen, die hun omringen, laten allengskens hunne gevoelens van eer en pligt verzwakken. Hun huislyk leeven flyten zy in ongebonden wellust, en in hun post denken zy niet, om 't geen zy hunnen Koning en hun Vaderland schuldig zyn.

Handel tus-
schen *Nieuw*
Spanje en de
Philippine
Eilanden.

Eer ik dit berigt van den *Spaanschen Handel* op *America* besluite, moet ik nog verflag doen van een afzonderlyken, doch gewigtigen, tak. PHILIP DE II vormde, korten tyd naa dat hy den Throon beklommen hadt, een ontwerp, om eene Volkplanting op te rigten op de *Philippine Eilanden*, die men, zints den tyd van derzelve ontdekkinge (*f*), verwaarloosd hadt; en hy volvoerde 't zelve, in den Jaare MDLXIV, door eene Vloot in *Nieuw Spanje* uitgerust (*g*). *Manila*, op het Eiland *Luconia*, werd

(*f*) Zie het III. Deel deezes Werks, bl. 223.

(*g*) TORQUEMADA, I. Lib. V. C. 14.

werd gekoozen tot de Hoofdstad deezer nieuwe Vastigheid. Van hier ving men een sterken Handel ~~aan met de Chinesen~~, en een groot aantal van dat vlytige Volk, door het uitzigt van winst bekoord, zette zich in de *Philippine Eilanden* neder, onder de *Spaansche bescherming*. Zy verzorgden de Volkplanting zo ruim en ryklyk, met alle de kostlyke Voortbrengzelen en Stoffen uit het *Oosten*, dat dezelve in staat was een' Handel met *America* aan te vangen, door een Scheepvaard, de langste van Land tot Land op onzen geheelen Aard- en Waterbol. In den beginne van deezen Handel, dreef men dien met *Callao* op de Kust van *Peru*; doch de ondervinding verscheide zwaarigheden in deeze wyze van gemeenschap ontdekt hebbende, werd de stapel deezes Handels, tusschen het Oosten en het Westen, van *Callao* verlegd na *Acapulco*, op de Kust van *Nieuw Spanje*.

Naa veelvuldige schikkingen heeft men daar aan eene geregelde gedaante gegeven. Eén of twee Schepen vertrekken 's jaarlyks van *Acapulco*, zy mogen aan Zilver tot vyf honderd duizend *Pesos* aan boord nemen (*h*); doch hebben bykans niets anders van waarde s'cheep: voor dit Zilver brengen zy te rug *Speceryen*, *Droogeryen*, *Porcelainen*, *Japanfche Waaren*, *Kattoenen*, *Lynwaten*, *Chitzen*, *Neteldoeken*, *Zyden Stoffen*, en andere kostbaare *Koopmanschappen*,

(h) *Recop. Lib. IX. C. 45. l. 6.*

pen, waar mede de gunstrykheid der Lugtgesteltenisse, of de schranderheid der Inwoonders, het Oosten in staat gesteld heeft, de rest der Wereld te voorzien. Eenigen tyd lang stondt het den Kooplieden van *Peru* vry, deel te neemen in deezen Handel, en jaarlyks een Schip na *Acapulco* te zenden, om de aankomst der *Manila-schepen* af te wagten, en een evenredig deel te ontvangen van de aangebragte Waaren. In 't einde werden de *Peruviaanen*, door de strengste bevelfchriften, daar van uitgeslooten, en alle de *Oost-Indische Koopmanschappen* blyven alleen bewaard voor *Nieuw Spanje*.

Uit kragte van deeze toegeeflykheid ten hunnen opzigte, genieten de Inwoonders van dat Land voordeelen, onbekend in de andere *Spaansche Volkplantingen*. De Stoffen, in 't Oosten vervaardigd, zyn niet alleen beter geschikt voor eene heete Lugtstreeke en fraaijer dan die van *Europa*; maar ook goedkooper; terwyl tevens de voordeelen, daar op te behaalen, zo groot zyn, dat ze allen, die in dezelve handelen, 't zy door ze van *Manila* te brengen, 't zy door ze in *Nieuw Spanje* te verkoopen, verryken. Naardemaal het belang van den Verkooper en Kooper beide zamenliep, in het voortzetten van deezen tak des Handels, breidde zich dezelve uit, in spyt van alle schikkingen met de grootste jaloufy gemaakt, om dien te bepaalen. Onder den dekmantel van 't geen de Wet vergunt in te voeren, brengt men een grooten overvloed van *Indische Goederen* op de Markten van *Nieuw Spanje*.

Spanje (28); en, wanneer de *Flota te Vera Cruz* komt, vindt dezelve de behoeften des Volks reeds vervuld, door goedkoop en meer gezogte Waaren.

Onder de schikkingen, door *Spanje*, op den Koophandel gemaakt, is 'er geen onverklaarbaarder dan het verlot van deezen Handel, tusfchen *Nieuw Spanje* en de *Philippine Eilanden*; geene die meer ftrydt tegen het groot grondbeginzel, om, de Volkplantingen in eene geduurige afhanglykheid te houden van het Moeder-land, door het beletten van eenige handeldryvende gemeenfchap, die dezelve het denkbeeld kon inboezemen, om hunne behoeften van eenen anderen kant te vervullen. Deeze vergunning moet nog te vreemder voorkomen, wanneer wy in bedenken neemen, dat *Spanje* zelve geen rechtftreekschen Handel dryft met de Vastigheden op de *Philippine Eilanden*, en een voorregt verleent aan eene der *Americaanfche Volkplantingen*, 't welk dit Ryk aan zyne Onderdaanen in *Europa* weigert. 't Is waarfchynlyk, dat zy, die oorfpronglyk bezit van de *Philippine Eilanden*

na-

(28) Het Galjoenschip, in deezen Handel gebruikt, is gemeenlyk, in ftede van zes honderd Tonnen, de grootte door de Wet bepaald, *Recop. Lib. XLV. l. 15*, van twaalf honderd of twee duizend Tonnen. Het Schip van *Acapulco*, door Lord ANSON genomen, hadt, in plaats van 500,000 Pefos, door de Wet vergund, aan boord 1,313,843 Pefos, behalven ongemunt Zilver, ter waarde van nog 43,611 Pefos, meer. ANSONS, *Voy.* 384.

VIII.
BOEK.

namen, uit *Nieuw Spanje* herkomstig zyn-
de, deezen Handel aanvingen met een Land,
't welk by denigerm
land aanzagen, eer het Hof van *Madrid* de
gevolgen daar van kon ontdekken, of schik-
kingen maaken om denzelven te beletten.
Men heeft eene menigte van verklaringen
tegen deezen Handel ingeleverd; beweeren-
de, dat dezelve schadelyk was voor *Spanje*,
door een groot gedeelte van den schat, die
in het Koningryk moest vloeijen, in een
ander Kanaal te leiden; en strekte om een
geest van onafhangelijkheid in de Volkplan-
tingen te verwekken, en voet te geeven tot
ontelbaare bedriegeryen, waar tegen het
onmogelyk was te waaken, in Koopbedry-
ven, zo verre verwyderd van het oog des
Ryksbestuurs. Maar, dewyl het geene ge-
ringe pooging van staatkundige wysheid en
een sterk doortasten vordert, een in zwang
gaand bedryf, waar by veelen belang heb-
ben, en waar aan de tyd eene soort van
gezag bygezet heeft, af te schaffen, schynt
de Handel, tusfchen *Acapulco* en *Manila*, zo
sterk als ooit; en mag aangemerkt worden
als eene hoofd-oorzaak van de pragt en
zwier, zo zeer doorsteekende in dit gedeel-
te der *Spaansche Heerschappye*.

Openbaare
Inkomsten,
die *Spanje*
uit *America*
trekt.

Maar, niettegenstaande dit algemeen ver-
derf in de Volkplantingen, en alle de ver-
kortingen der openbaare Inkomsten, door
den ongeoorlofd en invoer van vreemde
Koopwaaren, of door de bedrieglyke kunst-
streeken der eigen Onderdaanen, ontvangen
de

de *Spaansche Monarchen* verbaazende schatten uit de Landen in *America*. Deeze komen voort uit belastingen van verscheiderlei soort; welke tot drie voornaame takken kunnen gebragt worden. — De eerste behelst 't geen den Koning betaald wordt, als Oppervorst en Beheerscher der *Nieuwe Wereld*: hier toe behoort de belasting op het Goud en Zilver uit de Mynen gehaald, en de schatting den *Indiaanen* afgevorderd: de eerste wordt door de *Spanjaarden* het *Regt van Signiory*, en de laatste de *Schult van Vassalage*, geheeten. — De tweede tak begrypt de veelvuldige bezwaaren, op den Koophandel gelegd, die denzelven vergezellen en drukken by elken stap, zo wanneer 'er in 't groot, als wanneer 'er in 't klein, iets gekogt en verkogt wordt. — De derde tak bevat alles wat de Koning verkrygt als Hoofd der Kerke, en Bestuurder der Kerklyke bezittingen in de *Nieuwe Wereld*. In gevolge hier van ontvangt hy de eerste der Kerklyke vrugten, de *Annates*, benevens andere geestlyke voordeelen, door de Apostolische Kamer in *Europa* geheeven; ook is hy geregtigt tot het voordeel, ontstaande uit het verkoopen der *Bulle van Cruzado*. Deeze *Bulle*, die alle twee jaaren wordt uitgegeeven, behelst eene Aflaat van de begaane overtredingen door den Paus, en, onder andere vryheden, een verlos, om verscheide soorten van verboden Voedzel te mogen eeten, gedurende de Vasten en op Vastendagen. De Monniken,
die

die deeze Bullen verkoopen, verheffen derzelve kracht met al den yver van belanghebbende dwelfprekenheid; het Volk, onkundig en ligtgeloovig, luistert met eene blinde toestemming; en elk Perfoon in de *Spaansche Volkplantingen*, van *Europische*, *Creolsche*, of gemengde Afkomst, koopt een Bulle, die hy te zyner Zaligheid noodig keurt, voor den prys, door het Staatsbestuur daar op gesteld.

[De prys, voor deeze Bullen besteed, verandert naar den rang der onderscheide Perfoonen. Lieden van den laagsten rang, die Dienstbaar of Slaaven zyn, betalen twee Zilveren *Realen*, of één *Engelsche Schelling*: de andere *Spanjaarden* geeven acht *Realen*, en die een openbaar Ampt bekleeden, of *Encomienda's* houden, zestien *Realen* (i). Volgens CHILTON, een *Engelsch Koopman*, die zich langen tyd in de *Spaansche Volkplantingen* ophieldt, kostte de Bul van *Cruzado*, in den Jaare MDLXX, meerder: ten minsten voor vier *Realen* verkogt wordende (k). De prys schynt nu eens hooger, dan eens laager. 't Geen gevorderd word voor de Bullen, by de laatste Prediking daar van, blykt uit de volgende Tafel, die ons teffens eenig denkbeeld zal geeven van de evenredigheid, waar in de verschillende Ranggen van Burgers, in *Nieuw Spanje* en *Peru*, tot elkander staan.

Voor

(i) SOLORZ. *de Jure Ind.* Vol. II. Lib. III. C. 25.

(k) HAACLUYT, III. 461.

Voor *Nieuw Spanje* werden uitgegeeven:

VIII.
BOEK:

Bullen van 10 Pefos, ieder	4.
van 2 Pefos.	22,601.
van 1 Pefos.	164,220.
van 2 Realen.	2,462,500.
	<hr/>
	2,649,325.

Voor *Peru* werden uitgegeeven:

Bullen van 16 Pefos, $4\frac{1}{2}$ Real	
ieder.	3.
van 3 Pefos, 3 Real.	14,202.
van 1 Pefos, $5\frac{1}{2}$ Real.	78,822.
van 4 Realen.	410,325.
van 3 Realen.	668,601.
	<hr/>
	1,171,953. (1)]

Hoe veel schats de bovengemelde bronnen uitleveren, is bykans onmogelyk met nauwkeurigheid te bepaalen. De uitgestrektheid van de Landen der *Spaansche Heerschappyye* in *America*, de jaloursheid van het Staatsbestuur, die dezelve ontoeganglyk maakt voor Vreemdelingen, het diep stilzwygen der *Spanjaarden*, ten opzigte van den

Hoe veel dit opbrengt:

(1) [Dit ingeflootene is de C. Aantekening van ROBERTSON. VERT.]

den inwendigen staat hunner Volkplantingen, loopen zamen, om dit stuk met een masker te bedekken, 't geen bezwaarlyk valt af te ligten. Maar een verflag van de Koninglyke Inkomsten in *Nieuw Spanje*, naar allen fchyn zo nauwkeurig als weetenswaardig, is onlangs in 't licht gegeeven; uit het zelve kunnen wy ons eenigermaate een denkbeeld vormen van 't geen 'er, in de andere Landschappen, verzameld wordt. Volgens 't zelve ontvangt de Kroon van alle belastingen, in *Nieuw Spanje* opgelegd, niet boven een millioen van ons *Engelsch Geld*, waar van de helft moet afgetrokken worden, tot goedmaking van de kosten in *America*.

Nader verflag van de Inkomsten, die *Spanje* uit *America* trekt.

[Dewyl VILLA-SEGNOR, aan wien wy dit verflag te danken hebben, algemeen Boekhouder was in een der gewigtigste deelen van de Koninglyke Inkomsten, en, door dit middel, den toegang hadt, om de beste kundschappen op te doen, verdient zyn getuigenis, ten opzigte van dit stuk, veel geloofs. Geen zulk een nauwkeurig berigt van de *Spaansche Inkomsten*, in eenig deel van *America*, is tot nog toe in 't *Engelsch* uitgegeeven; de byzonderheden daar van kunnen voor zommige myner Leezere van belang weezen; ik zal, derhalven, de Lyst hier plaatzen.

De Bulle van <i>Cruzada</i> , alle twee jaaren uitgegeeven, levert een jaarlyks inkommen aan <i>Pesos</i>	150,000.
Van de Belasting op 't Zilver.	700,000.
Van de Belasting op 't Goud.	60,000.
Van de Schatting op Kaarten.	70,000.
Van de Schatting op <i>Pulque</i> , een Drank der <i>Indiaanen</i>	161,000.
Van de Schatting op gezegeld Papier.	41,000.
Van de Schatting op Ys.	15,522.
Van de Schatting op Leder.	2,500.
Van de Schatting op Buskruid.	71,550.
Van de Schatting op Zout.	32,000.
Van de Schatting op Koper van <i>Mechocan</i>	1,000.
Van de Schatting op Aluin.	6,500.
Van de Schatting op <i>Fuego de los Gallos</i>	21,100.
Van de helft der Kerklyke An-naten.	49,000.
Van de Koninglyke negende der Bisdommen.	68,800.
Van de Schatting der <i>Indiaanen</i>	650,000.
Van de <i>Alcavala</i> , of belasting op den verkoop der Goederen.	721,875.
Van de <i>Almajorifusgo</i> , of het Tolhuis.	373,333.
Van de Munt.	357,500.
	<hr/>
	3,552,680.

Deeze som beloopt 819,161 Ponden Sterling. Voegen wy hier nevens het voordeel, komende van 't overkopen van 5000 Quintalen Kwikzilver, uit de Mynen van *Almaden*, in *Spanje*, ingevoerd, voor 's Konings Rekening, en 't geen ontstaat uit de *Averria*, en eenige andere Belastingen, door *VILLA-SEGNOR* niet gerekend, mag dezelve wel op meer dan een Millioen Ponden Sterling gesteld worden (m). Volgens *VILLA-SEGNOR*, bedraagt alles wat de *Mexicaansche Mynen* uitleveren, naar eene gemiddelde berekening, 's jaarlyks acht millioenen *Pesos* aan Zilver, en 5912 *Marken* aan *Goud* (n).

Verfcheide takken van Inkomsten hebben wy, in den loop der *Americaansche Geschiedenis*, aangewezen: eenige, tot welker melding geene voegzaame gelegenheid zich opdeedt, vorderen een byzonderder verflag.

Het Regt op de *Tienden*, in de Nieuwe Wereld, behoort, volgens eene Bulle van Paus *ALEXANDER DEN VI*, aan de *Spaansche Kroon*. *CAREL DE V* wilde dat ze, op de volgende wyze, zouden besteed worden. Een vierde daar van komt toe aan den *Bisfchop*, een tweede vierde aan den *Deken* en 't *Kapittel*, en de derde aan de *Bedienden der Hoofdkerke*. De overblyvende helft wordt verdeeld in negen gelyke deelen. Twee deczer worden, onder den naam

(m) *Theat. Mex.* Vol. I. p. 38.(n) *Ibid.* p. 44.

naam van *los dos Novenos Reales*, aan de Kroon betaald, en maaken een gedeelte der Koninglyke Inkomsten uit. De andere zeven deelen dienen tot het onderhoud der Wykpriesteren, het bouwen en in stand houden der Kerken, en andere Godsdienstige gebruiken (o).

De *Alcavala* is eene schatting, als een tol geheven, by de verkooping der Goederen. In *Spanje* beloopt dezelve tien ten Honderd. In *America* vier ten Honderd (p).

De *Almajorifasgo*, of tol in *America*, voor in- en uitgevoerde Goederen betaald, bedraagt vyftien ten Honderd (q).

De *Averia*, of belasting opgebracht voor het begeleiden der Schepen, na en van *America* zeilende, werd eerst ingesteld toen FRANCIS DRAKE de Nieuwe Wereld met schrik vervulde, door zyn Tocht na de *Zuid-zee*. Deeze beloopt twee ten Honderd van de waardy der Goederen (r).

Ik heb geen nauwkeurig verflag van de verscheide takken der Inkomsten in *Peru*,
laa-

(o) *Recop. Lib. I. Tit. XVI. l. 23. &c. AVENDANO, Thesour. Ind. Vol. I. p. 184.*

(p) *SOLORZANO, Polit. Indiana. Lib. VI. C. 8. AVENDANO, Vol. I. p. 186.*

(q) *Recop. Lib. VIII. Tit. XIV. l. I. AVENDANO, Vol. I. p. 188.*

(r) *AVENDANO, Vol. I. p. 189. Recop. Lib. IX. Tit. IX. l. 43, 44.*

laater dan het Jaar MDCXIV, kunnen magtig worden. Uit een zeldzaam Handschrift, behelzende den staat van dit Onder-koningschap in alle byzonderheden, aan den Marquis van MONTES-CLAROS, overgegeeven door FRAN. LOPEZ CARAVANTES, algemeen Boekhouder in het Gerechtshof van *Lima*, blykt het, dat de openbaare Inkomsten, zo naby als ik in staat ben, om de waarde van het geld, waar in CARAVANTES zyne rekening opmaakt, te bepaalen, in Ducaaten, gerekend tot 4 f. II d. *Engelsch Geld*, bedraagen . 2,372,768.

Kosten van het Staatsbehuur. 1,242,992.

Zuivere vrye Inkomst. 1,129,776.

Tot Ponden Sterling gebragt. £ 583,303.

Kosten van het Staatsbestuur. 305,568.

Zuivere vrye Inkomst. 277,735.

Dan het blykt, dat, in deeze opneeming, verscheide stukken zyn overgeslaagen, als de belasting op Gezegeld Papier, Leder, Kerklyke Annaten &c. Weshalven het Inkomen van *Peru* gesteld mag worden, dat van *Mexico* te evenaaren.

Om de kosten van het Staatsbestuur in *Nieuw Spanje* op te maaken, mogen wy die van *Peru* wel tot een' regel neemen: waar het jaarlyks vastgestelde tot het goed-
maa-

maaken dier kosten, de helft van het In-
komen te boven gaat; en 'er is geene rede
om te onderstellen, dat dit in Nieuw Spanje
minder zou weezen.

Ik heb eene berekening in handen gekree-
gen van 't geheele beloop der openbaare In-
komsten, die Spanje van America en de
Philippine Eilanden trekt, die, gelyk de
Leezer uit de twee laatste Artykelen kan
opmaaken, van laater jaartekening is, dan
alle de voorgaande.

De *Alcavalas* (Belastingen) en *Aduanas* (Tol-
len) &c., brengen op aan *Pesos fuertes*.
2,500,000.

Belastingen op Goud en Zilver. 3,000,000.

Bulle van *Cruzada*. 1,000,000.

Schatting der *Indiaanen*. 2,000,000.

De verkoop van Kwikzilver. 300,000.

Papier voor 's Konings reke-
ning uitgevoerd, en in de
Koninglyke Pakhuizen ver-
kocht. 300,000.

Gezegeld Papier, Tabak, en
andere Kleinigheden. 1,000,000.

Belasting op de Munt, ge-
steld op één *Real de la Pla-*
ta, voor ieder Mark. 300,000.

Van den *Acapulco* en Kust-
handel. 500,000.

De *Asiento* van *Negers*. 200,000.

Van den Handel in *Mathé*,
of 't Kruid van *Paraguay*,
eertyds alleen in handen
der *Jesuiten*. 500,000.

Van andere Inkomsten, voor-
heen tot die Orde behoo-
rende. 400,000.

Geheel 12,000,000.

Tot Ponden Sterling gebragt 2,700,000.

Hier van de helft afgetrokken,
voor de kosten van het Staats-
bestuur, blyft de nette vrye
Inkomst. 1,350,000. (s)]

Uit de ingevoegde Lyst blykt, dat *Peru*,
en *Mexico* bykans even veel opbrengen,
en, indien wy veronderstellen, dat alle de
andere Landchappen van *America*, de Ei-
landen daar onder begreepen, een derde ge-
deelte van gelyke waarde opleveren; zullen
wy misfchien niet verre van de waarheid
weezen, wanneer wy besluiten, dat het net-
te beloop der Inkomsten, die *Spanje* van
America trekt, bykans een en een half Mil-
lioen Ponden Sterling bedraagt. Deeze som
fchiet verre te kort by de geweldig groote
fommen, waar op men gisfender wyze de
Spaanfche Inkomsten uit *America* gefchat
heeft.

(s) [Dit ingeflootene is de CI Aantekening van
ROBERTSON. VERT.]

heeft (29). Dezelve is, nogthans, in zeker opzigt, aanmerkelyk. De Koningen van *Spanje* en *Portugal* zyn de eenige Mogenheden, die rechtstreeks eenige Inkomsten van hunne Volkplantingen trekken, als derzelve aandeel, geschikt om de algemeene kosten des Staatsbestuurs goed te maaken. Al het voordeel, 't welk andere Volken erlangen van hunne *Americaansche Heerschappye*, komt van het genot des uitfluitenden Handels op dezelve: doch, behalven dit, heeft *Spanje* de Volkplantingen schattingschuldig gemaakt, zo dat ze het vermogen van den Staat vergrooten; en, in vergelding voor de

(29) Een Schryver, die langen tyd zich bezig gehouden heeft met bespiegelingen over den Koophandel, rekent, dat de Koning, 's jaarlyks, uit de Mynen van *Nieuw Spanje* alleen, als zyne *Vyfde*, de som van twee Millioenen van ons *Engelsch Geld* trekt. HARRIS, *Collect. of Voy.* II. 164. Volgens deeze rekening zouden de Mynen dan in 't geheel moeten opbrengen tien Millioen Ponden Sterling; eene som zo verbaazend, en zo weinig samenstemmende met alle de berekeningen des jaarlykschen Invoers van *America*, dat het berigt, waar op dezelve steunt, blykbaar valsch moet weezen. Volgens CAMBOMANES, mag alles wat de *Americaansche Mynen* uitleveren, geteld worden op dertig Millioenen Pesos; 't welk, een Pesos op vier *Engelsche Schellingen* en zes stuivers gerekend, op 7,425,000 Ponden Sterling uitkomt, 's Konings *Vyfde* daar van getegeld betaald zynde, zou zyn 1,485,000 Ponden Sterling. Dan hier van moeten de kosten des Bestuurs, die, gelyk wy gezien hebben, zeer hoog loopen, afgetrokken worden. *Educ. Popul.* Vol. II. p. 131. *Not.*

VIII.
BOEK.Kosten des
Bestuurs.

de bescherming, een geëvenredigd deel draagen in den gemeenen last.

't Geen ik opgegeeven heb, als 't beloop der *Spaansche Inkomsten* uit *America*, behelst alleen de schattingen daar verzameld, en is verre van 't geheel uit te maaken, 't welk de Koning van zyne Heerschappyen in zyne Schatkist krygt. De zwaare Tollèn, gelegd op de Koopmanschappen uit *Spanje* na *America* gevoerd (30); als mede die betaald worden voor 't geen weder wordt ingebracht; de belasting op de *Neger-Slaaven*, met welke *Africa* de *Nieuwe Wereld* voorziet, benevens verscheide mindere takken van geldheffing, brengen groote sommen in 's Konings Schatkamer; dan het is ons onmogelyk nauwkeurig te bepaalen, hoe veel die bedraagen.

Maar is het inkomen, 't welk *Spanje* van *America* heeft, groot, de kosten van het Bestuur in de Volkplantingen zyn daar aan ge-

(30) Naar de opgave van BERN. DE ULLOA, betaalen alle vreemde Goederen, uit *Spanje* na *America* gevoerd; lasten van verscheidenerlei aart, met elkander meer dan vyf- en-twintig ten honderd bedraagende. Vermids nu de meeste Goederen, welke *Spanje* de Volkplantingen verzorgt, vreemde Goederen zyn, moet zulk eene belasting op eenen zo wyduitgestrekten Handel een groot inkomen opleveren. *Retablif. de Manufact. & du Commerce d'Esp.* p. 150. Hy rekent dat de waarde der Goederen, 's jaarlyks uit *Spanje* na *America* gevoerd, omtrent twee Millioenen en een half Ponden Sterling belooft. p. 97.

geëvenredigd. Dit Ryk heeft, in alle deelen van Huislyk Bewind en de beschikking over de geldmiddelen, een veel zamengeftelder Plan omhelst, belast met meer Regtbanken en eene grooter menigte van *Amptenaaren*, dan eenig *Europifch Volk*, by 't welk de Vorst een zo uitgebreide magt bezit. Door den Jalourschen geest, waarmede 't zelve de *Americaanfche Vastigheden* bewaakt, en zorg poogt te draagen tegen bedriegeryen, in Landschappen, zo verre van 't oog der Regeeringe verwyderd, zyn, de Raadsvergaderingen en de Leden tot dezelve behoorende, aldaar grootlyks vermenigvuldigd. — In een Land, waar het duur leeven is, moeten de wedden den openbaaren Amptenaaren toegevoegd, hoog zyn, en de Inkomsten zeer bezwaaren. De praal en staatsly der Regeeringe vergroot dit gewigt op eene aanmerkelyke wyze. De Onder-koningen van *Mexico*, *Peru* en 't Nieuwe Koningryk *Granada*, 's Konings perfoon verbeeldende, onder een Volk op pragt gesteld, houden de Koninglyke Waardigheid op. Hunne Hofhoudingen zyn ingerigt op den voet van 't Hof te *Madrid*: hunne Lyfwagt bestaat uit Ruitery en Voetvolk; hunne Leefwyze, talryke Trein, en tekenen van Magt schitteren met zulk een praal, dat alles nauwlyks het voorkomen van eene ontleende waardigheid hebbe. Alle kosten, gemaakt tot het ophouden van de uitwendige en bestendige orde des Staatsbestuurs, worden door de Kroon betaald. De Onderko-

VIII.
BOEK.

koningen hebben, daarenboven, byzondere wedden, gefchikt naar hunnen verheeven rang. De bezolding, door de Wet bepaald, is, in de daad, zeer gemaatigd, die des Onder-konings van *Peru* beloopt dertig duizend Ducaaten; die des Onder-konings van *Mexico* twintig duizend (*t*). Onlangs zyn ze tot veertig duizend verhoogd.

Deeze bezoldingen maaken, nogthans, flegts een klein gedeelte van hun inkomen uit. Het handhaaven van een volftrekt gezag, zich uitftrekkende over alle deelen des Staatsbestuurs, en de magt, om over verſcheide voordeelige Ampten te beſchikken, verſchaft hun ontelbaare gelegenheden, om ſchatten op een te hoopen. By deeze voordeelen, die als erkend en wettig mogen aangemerkt worden, komen dikwyls groote ſommen door aſperſingen, welke in Landſchappen, zo verre van den Zetel des Ryksbestuurs afgelegen, niet gemaklyk ontdekt, en onmogelyk voorgekomen, kunnen worden. Door eenige takken des Koophandels geheel aan zich te trekken, door een ruim aandeel in andere te neemen, door 't oog te luiken voor de bedriegeryen der Kooplieden, kan een Onder-koning een grooter jaarlyks inkomen maaken, dan eenig Onderdaan van een *Europiſch Monarch* trekt (31).
Ik

(*t*) *Recop.* Lib. II. Tit. III. C. 72.

(31) De Marquis DE SERRALVO won, naar 't getuigenis van GAGE, door eene Monopolie in Zout,
en

Ik ben onderrigt dat een Onder-koning, by het vieren van zyn *Jaardag*, (die altoos, als een *hoogd Feestdag*, onderhouden wordt,) zestig duizend Pefos aan gefchenken ontving. Volgens een *Spaansch zeggen*, zyn de wettige Inkomsten eens Onder-konings bekend; doch de weezenlyke voordeelen, die hy geniet, hangen af van de gelegenheden en zyn geweeten. De Koningen van *Spanje*, des kundig, verleenen, gelyk ik reeds aanmerkte, hunnen Onder-koningen die post voor weinig jaaren. Deze omftandigheid, egter, maakt hun dikwyls te gretiger, en ftrekt ten prikkel, om elk oogenblik van 't gezag hun verleent, 't geen fchielyk ten einde loopt, ten meesten baate aan te wenden; en hoe kort de duur ook moge weezen, hebben zy doorgaans tyds genoeg, om, wanneer hunne zaaken verloopen en ten agteren zyn, dezelve te herftellen, of zeer ryk te worden. Dan zelfs in omftandigheden, zo verlokkend en tergend voor de Menschlyke broosheid, vindt men voorbeelden van onbezweeke Deugd. In den Jaare MDCCLXXII, liep het Onder-koningschap van den Marquis DE CROIX,

in

en door zich diep te fteeken in den Handel, zo op *Manila* als op *Spanje*, 's jaarlyks een Millioen Ducaaten. In één Jaar maakte hy een Millioen Ducaaten na *Spanje* over, om van den Graaf de OLIVARES, en diens Aanhang, eene verlenging zyner Landvoogdye te verwerven. p. 61. Hy ilaagde hier in, en bleef in zyne bediening van den Jaare MDCXXIV tot MDCXXXIV, en dus tweemaal zo lang als de gewoone tyd.

VIII.
BOEK.

in *Nieuw Spanje*, ten einde; zyne braafheid bleef vry van agterdenken: en, in stede van een' verbaazenden rykdom t'huis te brengen, keerde hy weder met de verwondering en toejuiching van een dankbaar Volk, onder zyn Landbestuur gelukkig geworden.

NAAM.

N A A M L Y S T

V A N

www.libtool.com.cn

SPAANSCH E BOEKEN

E N

HANDSCHRIJFTEN (*).

A.

ACARETE de Biscay, Relation des Voyages dans la Riviere de la Plata, & dela par Terre au Perou. Exstat. Recueil de Thevenot, Part. IV.

———— A Voyage up the River de la Plata, and thence by Land to Peru, 8vo. London, 1698.

Acosta (Joseph de) Histoire Naturelle & Morale des Indes tant Orientales qu' Occidentales, 8vo. Paris, 1600.

———— Novi Orbis Historia Naturalis & Moralis. Exst. in Collect. Theod. de Bry, Part. IX.

———— De Natura Novi Orbis, Libri duo, & de procuranda Indorum Salute, Libri sex, Salmant. 8vo. 1589.

———— (*Christov.*) Tratado de las Drogas y Medecinas de las Indias Occidentales, con sus Plantas Dibuxadas al vivo, 4to. Burgos, 1578.

Acugna (P. Christoph.) Relation de la Riviere des Amazones, 12mo. Tom. ii. Paris, 1682.

———— A Relation of the great River of the Amazons in South America, 8vo. Lond. 1698.

Alar-

(*) Zie de Voorreden van den Schryver, bl. xxxi.

Alarchon (Fern.) Navigazione a Scoprire il Règno di di sette Città. Ramusio, III. 363.

Albuquerque Coello (Duarto de) Memorial de Artes de la Guerra del Brasil, 4to. Mad. 1634.

Alcafarado (Franc.) An Historical Relation of the Discovery of the Isle of Madera, 4to. Lond. 1675.

Alcedo y Herrera (D. Dionysio de) Aviso Historico-Politico-Geografico, con las Noticias mas particulares, del Perú, Tierra Firme, Chili, y nuevo Reyno de Granada, 4to. Mad. 1740.

—— Compendio Historico de la Provincia y Puerto de Guayaquil, 4to. Mad. 1741.

Aldama y Guevara (D. Josef Augustin de) Arte de la Lengua Mexicana, 12mo. Mexico, 1754.

Alvarado (Pedro de) Dos Relaciones a Hern. Cortes Referiendole sus Expediciones y Conquistas en varias Provincias de N. Espagna. Exst. Barcia Historiad. Primit. tòm. i.

—— Lettere due, &c. Exst. Ramus. III. 296.

Aranzeles Reales de los Ministros de la Real Audiencia de N. Espagna, fol. Mexico, 1727.

Argensola (Bartolome Leonardo de) Conquista de las Islas Malucas, fol. Mad. 1609.

—— Anales de Aragon, fol. Saragosa, 1630.

Arriago (P. Pablo Josef de) Extirpacion de la Idolatria del Peru, 4to. Lima, 1621.

Avendagno (Didac.) Thesaurus Indicus ceu generalis Instructor pro Regimine Conscientiæ, in isisquæ ad Indias spectant, fol. 2 vol. Antwerp. 1660.

B.

Barcia (D. And. Gonzal.) Historiadores Primitivos de las Indias Occidentales, fol. 3 vols. Mad. 1749.

Bay-

Barco-Centinera (D. Martin di) Argentina y Conquista del Rio de la Plata Poema. Exst. Barcia Historiad. Primit. III.

Barros (Joao de) Decadas de Asia, fol. 4 vol. Lisboa, 1628.

Bellesteros (D. Thomas de) Ordenanzas del Peru, fol. 2 vol. Lima, 1685.

Benzo (Hieron.) Novi Orbis Historiæ. — De Bry America, Part. IV, V, VI.

Betancurt y Figueroa (Don Louis) Derecho de las Iglesias Metro Politanas de las Indias, 4to. Mad. 1637.

Blanco (F. Matias Ruiz) Conversion de Piritu de Indios Cumanagotos y otros, 12mo. Mad. 1690.

Botello de Moraes y Vasconcellos (D. Francisco de) El Nuevo Mundo Poema Heroico, 4to. Barcelona, 1701.

Botero Benes (Juan) Description de Todas las Provincias, Reynos, y Ciudades del Mundo, 4to. Girona, 1748.

Boturini Benaduci (Lorenzo) Idea de una nueva Historia general de la America Septentrional, fundada sobre material copiosa de Figuras, Symbolas Caracteres, Cantares y Manuscritos de Autores Indios, 4to. Mad. 1746.

Brietius (Phil.) Paralela Geographiæ Veteris & Novæ, 4to. Paris, 1648.

C.

Cabeza de Baca (Alvar Nugnez) Relacion de los Naufragios. Exst. Barcia Hist. Prim. Tom. I.

————— Examen Apologetico de la Historica Narration de los Naufragios. Exst. ibid.

————— Commentarios de lo sucedido durante su gobierno del Rio de la Plata. Exst. ibid.

Cabo de Vacca Relatione de. Exft. Ramufio, III.
310.

Cabota (*Sebasti*) *Navigatione* de. Exft. Ramuf. II.
211.

Calancha (*F. Anton. de la*) Cronica moralizada del Order de San Augustin en el Peru, fol. Barcelona, 1638.

California—Diario Historico de los Viages de Mar y Tierra hechos en 1768, al Norte de California di orden del Marques de Croix Vi. rey de Nuevo Espagna, &c. MS.

Calle (*Juan Diaz de la*) Memorial Informatario de lo que a su Mageftad Provien de la Nueva Espagna y Peru, 4to. 1645.

Caracas—Real Cedula de Fundacion de la real Compagnia Guipuscoana de Caracas, 12mo. Mad. 1765.

Caravantes (*Fr. Lopez de*) Relacion de las Provincias que tiene el Gobierno del Peru, los Officios que en el se Provien, y la Hacienda que alli tiene su Mageftad, lo que se Gasta de ella y le queda Libre, &c. &c. Dedicado al Marques de Santos Claros, Agno. de 1611. MS.

Cardenas y Cano (*Gabr.*) Enfayo Cronologico para la Historia general de la Florida, fol. Mad. 1733.

Caro de Torres (*Franc.*) Historia de las Ordenes Militares de Santiago, Calatrava y Alcantara, fol. Mad. 1629.

Carranzana (*D. Gonçales*) A Geographical Description of the Coasts, &c. of the Spanish West-Indies, 8vo. Lond. 1740.

Casas (*Bart. de las*) Brevisfima Relacion de la Destruccion de las Indias, 4to. 1552.

— Narratio Iconibus Illustrata per Theod. de Bry. 4to. Oppent. 1614.

Casas (Bart. de las) An Account of the first Voyages and Discoveries of the Spaniards in America, 8vo. Lond. 1693. www.libtool.com.cn

Casfani (P. Joseph) Historia de la Provincia de Compagnia de Jesus. del Nuevo Reyno de Granada, fol. Mad. 1741.

Castanheda (Fern. Lop. de) Historia do Descobriemento & Conquista de India pelos Portugueses, fol. 2 vol. Lisboa, 1552.

Castellanos (Juan de) Primera Parte de las Elegias de Varones Ilustres de Indias, 4to. Mad. 1589.

Castillo (Bernal Diaz del) Historia Verdadera de la Conquista de Nueva Espagna, fol. Mad. 1632.

Cavallero (D. Josef. Garcia) Brieve Cotejo y Valance de las peñas y Medidas di varias Naciones, reducidas a las que Corren en Castilla, 4to. Mad. 1731.

Ciega de Leon (Pedro de) Chronica del Peru, fol. Sevill. 1553.

Cisneros (Diego) Sitio, Naturaleza y Propriedades de la Ciudad de Mexico, 4to. Mexico. 1618.

Cogullado (P. Fr. Diego Lopez) Historia de Yucatan, fol. Mad. 1688.

Collecao dos Brives Pontificos e Leyes Regias que forao Expedidos y Publicadas desde o Anno. 1741, sobre a la Liberdada des Pesfoas bene e Comercio dos Indos de Bresil.

Coleccion General de las Providencias hasta aqui tomadas per el Gobierno sobre el Estragnimiento, y Occupacion de Temporalidades de los Regulares de la Compagnia, de Espagna, Indias, &c. Partes IV. 4to. Mad. 1767.

Colon (D. Fernando) La Historia del Almirante, D. Christoval Colon. Exft. Barcia Hist. Prim. I. 1.

Columbus (Christ.) Navigatio qua multas Regiones haftenus incognitas invenit. Exst. Nov. Orb. Grynaei, p. www.libtool.com.cn

————— (*Ferd.*) Life and Actions of his Father Admiral Christoph. Columbus. Exst. Churchill's Voyages, II. 479.

Concilios Provinciales Primero y Segundo celebrados en la muy Noble y muy leal Ciudad de Mexico en los Agnos de 1555 en 1565. fol. Mexico, 1769.

Concilium Mexicanum Provinciale tertium celebratum Mexici, Anno 1585, fol. Mexici. 1770.

Corita (Dr. Alonzo) Breve y sumaria Relacion de los Señores, manera y Diferencia de ellos, que havia en la Nueva Espagna, y otras Provincias sus Comarcanas, y de sus Leyes, Usos y Costumbres, y de la Forma que tenian en Tributas sus Vasallos en Tiempo de su Gentilidad, &c. MS. 4to. pp. 307.

Coronada (Fr. Vasq. de) Sommario di due fue Lettere del Viaggio fatto del Fra. Marco da Nizza al sette Città de Cevola. Exst. Ramusio III. 354.

————— Relation del Viaggio alle sette Citta. Ramusio III. 359.

Cortes (Hern.) Quattro Cartas dirigidas al Emperador Carlos V. en que ha Relacion de sus Conquistas en la Nueva Espagna. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. I.

Cortese (Fern.) Relationi, Exst. Ramusio III. 225.

Cortesi (Ferd.) De insulis nuper inventis Narrationes ad Carolum V. fol. 1532.

Cubero (D. Pedro) Peregrinacion del Mayor Parte del Mundo Zaragosf. 4to. 1688.

D.

Davila Padilla (F. Aug.) Historia de la Fundacion y Discurso de Provincia de St. Jago de Mexico, fol. Brusl. 1625.

————— (*Gil. Gonzalez*) Teatro Ecclesiastico de la Primitiva Iglesia de las Indias Occidentales, fol. 2 vol. 1649.

Documentos tocantes a la Persecucion, que los Regulares de la Compagnia fuscitaron contra Don B. de Cardenas Obispo de Paraguay, 4to. Mad. 1768.

E.

Echavari (D. Bernardo Ibagnez de) El Reyno Jesuitico del Paraguay. Exst. tom. IV. Colleccion de Documentos, 4to. Mad. 1770.

Echave y Asfu (D. Francisco de) La Estrella de Lima convertida en Sol sobre sus tres Coronas, fol. Amberes, 1688.

Eguiara el Eguren (D. Jo. Jos.) Bibliotheca Mexicana, sive Eruditorum Historia Virorum in America Boreali natorum, &c. Tom. prim. fol. Mex. 1755. NB. *Van dit Werk is niet meer dan één Deel in 't licht gegeven.*

Ercilla y Zuniga (D. Alonzo de) La Araucana Poema Heroico, fol. Mad. 1733.

Escalona (D. Gaspar de) Gazophylacium Regium Peru-Vicum, fol. Mad. 1775.

F.

Faria y Sousa (Manuel de) Historia del Reyno de Portugal, fol. Amber. 1730.

————— History of Portugal from the first Ages to the Revolution under John IV. 8vo. Lond. 1698.

Fernandez (Diego) Historia del Peru, fol. Sevil. 1571.

— *(Juan Patr.)* Relacion Historial de las Misiones de los Indios que Claman Chiquitos, 4to. Mad. 1726.

Feyjoo (Benit. Geron.) Españoles Americanos — Discurso VI. del tom. IV. del Teatro Critico. Mad. 1769.

— Solucion del gran Problema Historico, fobre la Poblacion de la America — Discurso XV. del tom. V. del Teatro Critico.

— *(D. Miguel)* Relacion Descriptiva de la ciudad y Provincia de Truxillo del Peru, fol. Mad. 1763.

Freyre (Ant.) Piratas de la America, 4to.

Frasfo (D. Petro) De Regio Patronatu Indiarum, fol. 2 vol. Matriti, 1775.

G.

Galvano (Ant.) The Discoveries of the World from the first Original unto the Year 1555. Osborne's Collect. II. 354.

Galvao (Antonio) Tratado dos Descobrimientos antigos y Modernos, fol. Lisboa, 1731.

Garcia (Gregorio) Historia Ecclesiastica, y Seglar de la India Oriental y Occidental, y Predicacion de la Santa Evangelia en ella, 12mo. Baeca, 1625.

— *(Fr. Gregorio)* Origen de los Indios del Nuevo Mundo, fol. Mad. 1729.

Godoy (Diego de) Relacion al H. Cortes, que trata del Descubrimiento de diversas Ciudades, y Provincias y Guerras que tuio con los Indios. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. I.

BOEKEN, EN HANDSCHRIFTEN. 311

Godoy (Diego de) Lettera a Cortese, &c. Exst. Ramusio III. 300.

Gomara (Fr. Lopez de) La Historia general de las Indias, 12mo. Anv. 1554.

———— Historia general de las Indias. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. II.

———— Chronica de la Nueva Espagna ó Conquista de Mexico. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. II.

Gumilla (P. Jof.) Histoire Naturelle, Civile & Geographique de l'Orenoque. Traduite par M. Eidous, 12mo. tom. III. Avign. 1758.

Gusman (Nugno de) Relacion scritta in Omitlan Provincia de Mechuacan della maggior Spagna nell 1530. Exst. Ramusio III. 331.

H.

Henis (P. Thadeus) Ephemerides belli Guaranici, ab Anno 1754. Exst. Colecion general de Docum. tom. IV.

Hernandez (Fran.) Plantarum, Animalium & Mineralium Mexicanorum Historia, fol. Rom. 1651.

Herrera (Anton. de) Historia general de los Hechos de los Castellanos en las Islas y Tierra Firma del Mar Oceano, fol. 4 vol. Mad. 1601.

———— Historia General, &c. 7. vol. Mad. 1730.

———— General History, &c. Translated by Stephens, 8vo. 6 vol. Lond. 1740.

———— Descriptio Indiæ Occidentalis, fol. Amst. 1622.

L.

Leon (Fr. Ruiz. de) Hernandia Poema Heroycó de Conquista de Mexico, 4to. Mad. 1755.

Leon (Fr. Ant. de) Epitome de la Bibliotheca Oriental y Occidental, Nautica y Geografica, fol. Mad. 1737. w.libtool.com.cn

Lima, A true Account of the Earthquake which happened there 28th October 1746. Translated from the Spanish, 8vo. Lond. 1748.

Lima Gozofa, Description de las festivas Demonstraciones, con que esta ciudad Celebrò la real Proclamacion de el Nombre Augusto del Catolico Monarcho D. Carlos III. Lima, 4to. 1760.

Llano Zapata (D. Jof. Euseb.) Preliminar al Tomo I. de las Memorias Historico-Phyficas, Critico-Apologeticas de la America Meridional, 8vo. Cadiz. 1759.

Lopez (Thom.) Atlas Geographico de la America Septentrional y Meridional, 12mo. Par. 1758.

Lorenzana (D. Fr. Ant.) Historia de Nueva España, escrita por su Esclarecido Conquistador Hernan Cortes, Aumentada con otros Documentos y Notas, fol. Mex. 1770.

Lozano (P. Pedro) Description Chorographica, del Terretorios, Arboles, Animales, del Gran Chaco, y de los ritos y Costumbres, de las innumerables Naciones que la Habitan, 4to. Cordov. 1733.

————— Historia de la Compagnia Jesus en la Provincia del Paraguay, fol. 2 vols. Mad. 1753.

M.

Madriga (Pedro de) Description de la Gouvernment du Perou. Exft. Voyages qui ont servi a l'establissement de la comp. des Indes, tom. IX. 105.

Mariana (P. Juan de) Discurso de las Enfermedades de la Compagnia de Jesus, 4to. Mad. 1768.

Mar-

Martinez de la Puente (D. Jof.) Compendio de las Historias de los Descubrimientos, Conquistas y Guerras de la India Oriental, y sus Islas, desde los Tiempos del Infante Don Enrique de Portugal su inventor, 4to. Mad. 1681.

Martyr ab Angleria (Petr.) De Rebus Oceanicis & Novo Orbe Decades tres, 12mo. Colon. 1574.

———— De Infulis nuper inventis, & de Moribus Incolarum. Ibid. p. 329.

———— Opus Epistolarum, fol. Amst. 1670.

———— Il Sommario cavato della sua Historia del Nuevo Mundo, Ramusio III. i.

Mechuacan—Relacion de las Ceremonias, Ritos y Poblacion de los Indios de Mechuacan-hecha al I. S. D. Ant. de Mendoza Virrey de Nueva Espagna, fol. MS.

Melendez (Fr. Juan) Tesoros Verdaderos de las Indias Historia de la Provincia de S. Juan Baptista del Peru, del Orden de Predicadores, fol. 3 vol. Rom. 1681.

Mendoza (D. Ant. de) Lettera al imperatore del Discoprimiento della Tierra Firma della Spagna verso Tramontano. Exst. Ramusio III. 355.

———— (*Juan Gonz. de*) Historia del gran Reyno de China con un Itinerario del Nuevo Mundo, 8yo. Rom. 1585.

Monardes (El Dottor) Primera y Segunda y Tercera Parte de la Historia Medicinal, de las Cosas que se traen de nuestras Indias Occidentales, que sirven en Medécina, 4to. Sevilla 1574.

Moncada (Sancho de) Restauracion Politica de Espagna y de feos Publicos, 4to. Mad. 1746.

N.

www.libtool.com.cn
Nizza (F. Marco) Relatione del Viaggio fatta per Terra al Cevole, Regno di cette Città. Exst. Ramus. III. 356.

Nodal—Relacion del Viage que hicieron los Capitanes Barth. y Gornz. de Nodal al descubrimiento del Estrecho que hoy es nombrado de Maire, y reconocimiento del de Magellanes, 4to. Mad.

Nueva Espagna—Historia de los Indios de Nueva Espagna dividida en tres Partes. En la primera trata de los Ritos, Sacrificios y Idolatrias del Tiempo de su Gentilidad. En la segunda de su maravillosa Conversion a la Fè, y modo de celebrar las Fiestas de Nuestra Santa Iglesia. En la tercera del Genio y Caracter de aquella Gente; y Figuras con que notaban sus Acontecimientos, con otras particularidades; y Noticias de las principales Ciudades en aquel Reyno. Escrita en el Agno 1541 por uno de los doce Religiosos Franciscos que primero Pasaron a entender en su Conversion, MS. fol. pp. 618.

O.

Ogna (Pedro de) Arauco Domado. Poema, 12mo. Mad. 1605.

Ordenanzas del Consejo real de las Indias, fol. Mad. 1681.

Ortega (D. Casimiro de) Resumen Historico del primer Viage hecho al rededor del Mundo, 4to. Mad. 1769.

Osorio (Jerome) History of the Portugese, during the Reign of Emmanuel, 8vo. 2 vol. Lond. 1752.

Osforius (*Hieron.*) De rebus Emmanuelis Lusitanæ Regis, 8vo. Col. Agr. 1572.

Ovalle (*Alonso*) Historica Relacion del Reyno de Chili, fol. Rom. 1646.

— An Historical Relation of the Kingdom of Chili. Exst. Churchill Collect. III. 1.

Oviedo y Bagnos (*D. Jof.*) Historia la Conquista y Publacion de Venezuela, fol. Mad. 1723.

Oviedo (*Alonso*) Sommaria, &c. Exst. Ramusio III. 44.

— (*Gonz. Fern. de*) Relacion Sommaria de la Historia Natural de las Indias. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. I.

Oviedo Historia Generale & Naturale Dell Indie Occidentale. Exst. Ramusio III. 74.

— Relatione della Navigazione per la Grandissima Fiume Maragnon. Exst. Ramusio III. 415.

P.

Palafox y Mendoza (*D. Juan*) Virtudes del Indios o Naturaliza y Costumbres de los Indios de N. Espagna, 4to.

— Vie de Venerable Dom. Jean Palafox Eveque de l'Angelopolis, 12mo. Cologe, 1772.

Pegna (*Juan Nugnez de la*) Conquista y Antiguedades de las Islas de Gran Canaria, 4to. Mad. 1676.

Pegna Montenegro (*D. Alonso de la*) Itinerario para Parochos de Indios, en que tratan las materias mas particulares, tocantes a ellos para su buen administracion, 4to. Amberes, 1754.

Peralta Barnuevo (*D. Pedro de*) Lima fundada o Conquista del Peru Poema Eroico, 4to. Lima, 1732.

Peralta Calderon (D. Mathias de) El Apostol de las Indias y nuevas gentes San Francisco Xavier de la Compagnia de Jesus. Epitome de sus Apostolicos hechos, 4to. Pamp. 1665.

Pereira de Berrido (Bernard.) Annales Historicos do estado do Maranchao, fol. Lisboa, 1749.

Peru — Relatione d'un Capitano Spagnuolo del Descubrimiento y Conquista del Peru. Exst. Ramusf. III. 371.

Peru — Relatione d'un Secretario de Franc. Pizarro della Conquesta del Peru. Exst. Ramusio III. 392.

————— Relacion del Peru, MS.

Pesquisa de los Oydores de Panama contra D. Jayme Mugnos &c. por haverlos Commerciado illicitamente en tiempo de Guerra, fol. 1755.

Philipinas — Carta que escribe un Religioso anti-guo de Philipinas, a un Amigo suyo en Espagna, que le pregunta el Naturel y Genio de los Indios Naturales de Estas Islas. MS. 4to.

Piedrahita (Luc. Fern.) Historia general de las Conquistas del Nuevo Reyno de Granada. fol. Ambres.

Pinelo (Ant. de Leon) Epitome de la Bibliotheca Oriental y Occidental en que se contienen los Escritores, de las Indias Orientales y Occidentales. fol. 2 vol. Mad. 1737.

Pinzonius socius Admirantis Columbi — Navigatio & res per eum repertæ. Exst. Nov. Orb. Greynæi, p. 119.

Puente (D. Jof. Martinez de la) Compendio de las Historias de los Descubrimientos de la India Oriental y sus Islas, 4to. Mad. 1681.

Pizarro y Orellana (D. Fern.) Varones illustres del N. Mundo, fol. Mad. 1639.

Q.

www.libtool.com.cn

Quir (*Ferd. de*) Terra Australis Incognita, or a New Southern Discovery, containing a fifth Part of the World lately found out, 4to. Lond. 1617.

R.

Real Compagnia Guipuzcoana de Caracas, Noticias Historiales Practicas, de los Succesos y Adelantamientos de esta Compagnia desde su Fundacion en 1728 hasta 1764, 4to. 1765.

Recopilacion de Leyes de los Reynos de las Indias, fol. 4 vol. Mad. 1756.

Relatione d'un Gentiluomo del Sig. Fern. Cortese della gran Città Temistatan, Mexico, & delle altre cose della Nova Spagna. Exft. Ramuf. III. 304.

Remesal (*Fr. Ant.*) Historia general de las Indias Occidentales y particular de la Governacion de Chiapa y Guatimala, fol. Mad. 1620.

Ribadeneyra (*D. Diego Portechuelo de*) Relacion del Viage desde que salió de Lima, hasta que llegó a España, 4to. Mad. 1657.

Ribadeneyra y Barrientos (*D. Ant. Joach.*) Manuel Compendio de el Regio Patronato Indiano, fol. Mad. 1755.

Ribas (*Andr. Perez de*) Historia de los Triu phos de Nuestra Sta Fé, entre Gentes las mas Barbaras, en las misiones de Nueva España, fol. Mad. 1645.

Riol (*D. Santiago*) Representacion a Philipe V. sobre el estado actual de Papeles universales de la Monarchia, MS.

Rocha Pitta (*Sebastianò de*) Historia da America Por-

Portougueza des de o Anno de 1500 de su Descubrimiento ate o de 1724, fol. Lisboa 1730.

Rodriguez (*Mamel.*) Explicacion de la Bulla de la Santa Cruzada', 4to. Alcalá, 1589.

——— (*P. Man.*) El Maragnon y Amazonas, Historia de los Descubrimientos, Entradas y Reducion de Naciones, fol. Mad. 1684.

Roman (*Hieron.*) Republicas del Mundo, fol. 3 vol. Mad. 1595.

Rosende (*P. Ant. Gonz. de*) Vida del Juan de Palafox Arzobispo de Mexico, fol. Mad. 1671.

Ruiz (*P. Ant.*) Conquista Espiritual hecha por los Religiosos de la Compagnia de Jesus, en las Provincias de la Paraguay Uruguay, Parana, y Tape, 4to. Mad. 1639.

S.

Salazar de Mendoza (*D. Pedro*) Monarquia de España, tom. I, II, III, fol. Mad. 1770.

Salazar y Olarte (*D. Ignacio*) Historia de la Conquista de Mexico — Segunda parte. NB. *Zonder Faartekening.*

Salazar y Zevallos (*D. Alonz. Ed. de*) Constituciones y Ordenanzas antiguas Agnadas y Modernas de la Real Universidad y estudio general de San Marcos de la Ciudad de los Reyes del Peru, fol. En la Ciudad de los Reyes, 1735.

Sanchez (*Ant. Ribero*) Dissertation sur l'Origine de la Maladie Venerienne, dans laquelle on prouve qu'elle n'a point été portée de l'Amérique, 12mo. Paris, 1765.

Sarmiento de Gamboa (*Pedro de*) Viage al Estrecho de Magellanes, 4to. Mad. 1768.

San-

Santa Cruz (El Marques) Comercio Suelto y en Companias General, 12mo. Mad. 1732.

Schemidel (Hulderico) Historia y Descubrimiento del Rio de la Plata y Paraguay. Exft. Barcia Hist. Prim. tom. iii.

Sebara da Sylva (Jof. de) Recueil Chronologique & Analytique de tout ce qu'a fait en Portugal la Societe dite de Jesus, depuis son entrée dans ce Royaume en 1540 jusqu'a son Expulsion en 1759, 12mo. 3 vol. Lisb. 1769.

Sepulveda (Genesius) Dialogus de justis belli causis præfertim in Indos Novi Orbis. MS.

Seyxas y Lovero (D. Fr.) Theatro Naval Hydrographico, 4to. 1648.

————— Descripcion Geographica y Derrotero de la Region Austral Magellanica, 4to. Mad. 1690.

Simon (Pedro) Noticias Historiales de las Conquistas de Tierra Firme en las Indias Occidentales, fol. Cuença, 1627.

Solis (D. Ant. de) Historia de las Conquistas de Mexico, fol. Mad. 1684.

————— History of the Conquest of Mexico. — Translated by Townsend, fol. 1724.

Solorzano Pereirra (Joan.) Politica Indiana.

————— De Indiarum jure, sive de justa Indiarum Occidentalium Gubernatione, fol. 2 vol. Lugd. 1672.

————— De Indiarum Jure, fol. Matriti, 2 vol. fol. 1629.

Suarez de Figueroa (Christov.) Hechos de D. Garcia Hurtado de Mendoza, 4to. Mad. 1613.

T.

Tarragones (*Hieron. Gir.*) Dos Libros de Cosmographia, 4to. Milan, 1556.

Techo (*F. Nichol. de*) The History of the Provinces Paraguay, Tucuman, Rio de la Plata, &c. Exst. Churchill's Coll. VI. 3.

Torquemada (*Juan de*) Monarquia Indiana, fol. 3 vol. Mad. 1723.

Torres (*Sim. Per. de*) Viage del Mundo. Exst. Barcia Hist. Prim. III.

———— (*Franc. Caro de*) Historia de las Ordenes Militares de Santiago, Calatrava y Alcantara, desde su Fundacion hasta el Rey D. Felipe II. Administrador perpetuo dellas, fol. Mad. 1629.

Torribio (*P. F. Jof.*) Aparato para la Historia Natural Espagna, fol. Mad. 1754.

———— Disfertation Historico Politica y en mucha parte Geografica de las Islas Philipinas, 12mo. Mad. 1753.

U.

Ulloa (*D. Ant. de*) Voyage Historique de l'Amérique Meridionale, 4to. II tom. Paris, 1752.

———— Noticias Americanas, Entretenimientos Phycos - Historicos, sobre la America Meridional y la Septentrional Oriental, 4to. Mad. 1772.

———— (*Franc.*) Navigazione per scoprire l'Isola delle Specierie fino al Mare detto Vermejo nel 1539. Exst. Ramuf. III. 339.

———— (*D. Bernardo*) Retablissement des Manufactures & du Commerce d'Espagne, 12mo. Amst. 1753.

Uxtarix (D. Geron.) Theoria y Practica de Comercio & de Marina, fol. Mad. 1757.

————— The Theory and Practice of Commerce, and Maritime Affairs, 8vo. 2 vol. Lond. 1751.

V.

Varages (D. Thom. Tamaio de) Restauracion de la Ciudad del Salvador y Baia de Todos Sanctos en la Provincia del Brasil, 4to. Mad. 1628.

Vargas Machuca (D. Bern. de) Milicia y Descripcion de las Indias, 4to. Mad. 1699.

Vega (L'Ynca Garcilasfo de la) Histoire des Guerres Civiles des Espagnoles dans les Indes, par Baudouin, 4to II tom. Paris, 1648.

Vega (Garcilasfo de la) Histoire de la Conquete de la Floride. Traduite, par Richelet, 12mo. 2 tom. Leyd. 1731.

————— Royal Commentaries of Peru, by Rycaut, fol. Lond. 1688.

Veitia Linage (Jos.) The Spanish Rule of Trade to the West Indias, 8vo. Lond. 1702.

————— Norte de la Contratacion de las Indias Occidentales, fol. Sevil. 1672.

Venegas (Miguel) A Natural and Civil History of California, 8vo. 2 vol. Lond. 1759.

Verazzano (Gioy.) Relazione delle Terra per lui Scoperta nel 1524. Exst. Ramusio III. p. 420.

Viage de Espagna, 12mo. 6 tom. Mad. 1776.

Victoria (Fran.) Relationes Theologicae de Indis & de jure belli contra eos, 4to. Mad. 1765.

Viera y Clavijo (D. Jos.) Noticias de la Historia general de las Islas de Canaria, 4to. II tom. Mad. 1772.

Villa Segnor y Sanchez (D. Jos. Ant.) Theatro Americano. Description general de los Reynos y Provincias de la Nueva España, fol. 2 tom. Mex. 1746.

Villagra (Gasp. de) Historia de Nueva Mexico Poema, 12mo. Alcalá, 1610.

X.

Xerez. (Franc. de) Verdadera Relacion de la Conquista del Peru y Provincia de Cuzco, Embiada al Emperador Carlos V. Exst. Barcia Hist. Prim. tom. III.

———— Relatione, &c. &c. Exst. Ramusio III. p 372.

Z.

Zarate (Aug. de) Historia del Descubrimiento y Conquista de la Provincia del Peru. Exst. Barcia. Hist. Prim. tom. III.

———— Histoire de la Decouverte & de la Conquete du Perou, 12mo. II tom. Paris, 1742.

Zavala y Augnon (D. Miguel de) Representacion al Rey N. Segnor D. Philippe V. dirigida al mas seguro Aumento del Real Erario. *Zonder plaatsteking.* 1732.

Zevallos. (D. Pedró Ordoñez de) Historia y Viage del Mundo, 4to. Mad. 1691.

* * *

*

BLADWYZER

www.libtool.com.cn

D E R

VOORNAAMSTE ZAAKEN.

A.

Aardappels, groeijen als een Landsvrugt in America, II. 156.

Aarde, langzaam bevolkt, I. 1; hoe de Ouden dezelve verdeelden, 36.

— Klootsche gedaante daar van den Ouden bekend, I. 101, *Aant*.

Aardkloot, eerst door de Spanjaarden omgezeild, III. 225.

Aardrykskunde, (Onvolmaakt-heid der) onder de Ouden, I. 35; eenige merkwaardigheden hier van, 36; vorderingen van PTOLOMEUS in deeze Weeten-schap, 44; de kennis daar van by de Arabieren be-waard, 48.

Acapulco, Handel daar ge-dreeven, IV. 283; grootte van de Schepen tot den Handel bestemd, 285.

Africa, hoe de gesteltenis daar van zich opdeedt aan de Portugeesen by den voertgang hunner ontdekkingen, I. 83; waarom

men aldaar de brandendste hitte voelt, II, 17.

ÁGUILAR, (JEROME DE) door CORTES verlost, dient hem tot Tolk, III. 29.

Albinos, zie *Witten*.

ALBUQUERQUE, na Hispanio-la gezonden met magt be-kleed om de Indiaanen te verdeelen, I. 333; hoe hy te werk ging, 334; doof voor alle redenen van LAS CASAS, 339.

ALCANTARA, (FRANCISCO DE) vertrekt met T. PIZARRO uit Spanje, III. 271; komt in de verdediging zyns Broeders om, 371.

Alcayala, welk eene Schatting, hoe veel dezelve opbrengt, IV. 293.

ALDANA, neemt bezit van Lima, III. 421.

ÁLDERETE, (JULIAN DE) een Onderbevelhebber van CORTES, begaat een grooten misflag, III. 201.

ALEXANDER DE GROOTE, heeft zeer veel toegebracht aan de uitbreiding van de Zeevaard- en Aardryks-kunde der Grieken, I. 22; ver-

B L A D W Y Z E R.

- verflag zyner verrigtingen ten dien einde, 24; enz. www.libtool.com.cn
- ALEXANDER DE VI, Paus, bekrachtigt, door eene Bulle, het regt van Spanje op de Nieuwe Wereld; I. 182; lyn der onderscheidinge tusfchen de Landen die de Portugeefen en de Spanjaarden ontdekten, 183.
- Alexandrie*, een groote Koopftad, I. 23.
- ALMAGRO, (DIEGO DE) een der Ontdekkers van Peru, III. 255; zyn Character, 256; zyn post in het ontdekken van Peru, 257; slaagt ongelukkig op den eerften Tocht, 259; hervat de Onderneeming, 261; maakt met zyne Medegenooten nieuwe ontwerpen, 268; PIZARRO neemt, in Spanje gezonden, zyne belangen niet waar, 270; met PIZARRO verzoend, 272; rust weder met hun een Vloot uit, 273; verfhynt in Peru met eenige verfterking, 305; eischt met zyne Navolgers het leeven van ATAHUALPA, 310; PIZARRO stemt het toe, en waarom, 311; trekt met BENALCAZAR tegen ALVARADO op; 324; verzoening tusfchen hun, *ald.*; verkrygt den tytel van *Adelantado*, met een Regtsgebied, onderscheiden van PIZARRO's, 325; 't begin der oncenigheden tusfchen hem en PIZARRO, 326; eene nieuwe Verbin-tenis aangegaan; 327; valt in Chili, 330; trekt na Cuzco, wat hem daar toe aanzet; 337; zyne verrigtingen, 338; neemt bezit van Cuzco, 339; Burger-oorlog door hem, tegen de PIZARRO's gevoerd; hy slaagt in den beginne gelukkig, 340; bedient zich niet van de behaalde voordeelen, 341; laat zich door PIZARRO bedriegen, 343; PIZARRO beoorlogt hem, 345; verflaagen en gevangen, 347; te regt gesteld, veroordeeld, en met den dood gestraft, 351.
- ALMAGRO, (DE JONGE) veele Misnoegden in Peru merken hem als hun Hoofd aan, III. 365; zyn Character, *ald.*; zyn Aanhangers maaken PIZARRO van kant, 368; voor Opvolger in de Landvoogdye erkend, 370; zyn gedrag by de aankomst van VACA DE CASTRO, 372; krygt de nederlaage in den Veldslag by Chupas, 375; ont- halst, 176.
- Almajorifasgo*, welk een Tol, in America betaald, IV. 293.

B L A D W Y Z E R.

- ALVARADO**, (ALONSO DE) door PIZARRO na Cuzco gezonden om zyn Broeder te ontzetten, III. 340; door ALMAGRO verlaagen en gevangen genomen, 341; ontvlugt, 344.
- ALVARADO**, (PEDRO DE) door GRIMALVA na VELASQUES met berigt der gedaane ontdekkingen gezonden, I. 375.
- door CORTES als Bevelhebber in Mexico ge-laaten, III. 142; gedraagt zich onvoorzigtig en ge-raakt in groote ongele-gênheid, 152; zyn aandeel in 't beleg van Mexico, 195.
- zyn Krygstocht na Quito, 322; moeilykheid van denzelven, 323; ontmoet ALMAGRO en BE-NALCAZAR; zy treffen ee-ne Verzoening, 324.
- Amazoonen**, (ORELLANES ver-tellingen van het Ryk der) III. 360.
- America**, (Zommige Spaan-sche Schryvers betwisten COLUMBUS de ontdekking van) I. 169; de Duitschers zoeken hem die eere te onttrekken, 171; die van Wales eigenen zich de eer dier Ontdekkinge toe, 173; welk een eisch de Noorweegers op die Ont-dekking maaken, 175; ver-baasdheid des Mensch-
- doms over de Ontdekking van America door COLUM-bus, 178; met den naam van de *West-Indien* be-stempeld, en waarom, 180.
- America**, (COLUMBUS ontdekt het Vaste-Land van) I. 219; hielt het voor het Paradys, 221; AMERICUS VESPUCIUS geeft zich voor den Ontdekker van de Nieuwe Wereld uit, 236; die naar hem den naam van *America* draagt, 237; dit stuk onderzocht, *ald.*
- Aant.*
- Schikkingen door FERDINAND op de zaaken in America gemaakt, I. 286.
- het oprigten van een Vastigheid aan het Vaste-Land van America onderstaan, I. 296; magt-brief ten dien einde ver-leend, 298; tegenheden die het oprigten daar van vergezellen, 303; ram-pen der Onderneemeren, 304.
- het plan van LAS CASAS, om daar eene Volk-planting te vestigen, goed-gekeurd, I. 359; hinder-paalen die hem daar ont-moeten, 360; de Span-jaarden mishandelen de Americaanen op de Kust des Vasten-Lands, 361.
- (Verbaazende uitge-strekt-

B L A D W Y Z E R.

- strektheid van) II. 6; groote voorwerpen die dit Werelddeel oplevert, 7; Bergen, *ald.*; Rivieren en Meiren, 10; het ligt zeer geschikt tot den Koophandel, *ald.*; gesteldheid der Lugtstreeke, 12; de heerschende koude, 13; oorzaaken hier van, 15; staat dezes Werelddeels, by de eerste ontdekking, 26; ruw en onbearbeid, 27; ongezonder, 30; Dieren, 32; menigte van Insecten en kruipende Dieren, 36; Vogels, 38; de Grond, 39.
- America*, hoe bevolkt, II. 43; de Americaanen hebben des geene Overleveringen, *ald.*; verscheide Stelzels daaromtrent, 44; dit stuk moet niet op enkele gisfingen steunen, 46; noch ook op eene gelijkvormigheid van Zeden, 47; of van Godsdienstgebruiken, 50; niet bevolkt door een beschaafd Volk, 51; noch uit de Zuidlyke Gewesten van ons Vaste-Land, 52; De twee Vaste-Landen schynen in 't Noorden 't naast aan elkander gelegen; 54; dit versterkt door eene ontdekking, 55; die eene gemeenschap ten Noord-oosten aanduidt, *ald.* enz. eene andere Gemeenschap ten Noord-westen, 64; waar-schynlyk van 't Noord-oosten bevolkt, 66.
- America*, voor zo verre het door Wilden bewoond wordt, zeer schaars bevolkt, II. 165, enz.
- (Raadpleegingen van Keizer CAREL ten opzichte van zyne Landschappen in) III. 377; zyne zorg om eene algemeene hervorming in 't Staatsbestuur in te voeren, 382; nieuwe schikkingen tot dat einde.
- (Ontvolking van) het eerste uitwerkzel in de Vastigheden der Spanjaarden aldaar, IV. 137; oorzaaken daar van op de Eilanden en in zommige deelen des Vasten-Lands, 138; enz. het getal der overgebleevene Indiaanen is nog aanmerkelyk, IV. 149; nadere beschouwing en telling der Inwoonderen, 151.
- uit Europa traag bevolkt, IV. 174; de wyze van eigendom in de Volkplantingen daar aan hinderlyk, 175; de aart des Kerklyken Bestuurs verdragde dezelve desgelyks, 178.
- (Oogmerk der Spaansche Vorsten om zich van een uitsluitenden Handel op)

op) te verzekeren, IV. 170; inrigtingen daar toe; 171; andere Volken krygen deel in dien Handel, 237; nadere inrigtingen daar omtrent, 259; zie verder *Koophandel*.

America, (Hervorming der Geregtshoven in) IV. 273; nieuwe verdeeling der Landvoogden, *ald.*

— (Openbaare inkomsten die Spanje uit) trekt, IV. 286; nader verflag daar van, 290.

— Kosten van het Bestuur der Spaansche Kroon in America, IV. 298.

Americaanen, door de Spanjaarden mishandeld, I. 361; hunne herkomst opgespeurd, (zie *America*,) gelyken, uitgenomen de Esquimaux, zeer naar elkander, II. 66; Staat en Character der Americaanen toen zy eerst by de Europeaanen bekend werden, 69; zy waren min beschaafd dan eenig ander Volk op Aarde; te wecten de onbeschaafde Stammen, 71; de bezwaarlykheid om hier van bescheiden te krygen, 72; door de onbekwaamheid der Waarneemeren, 73; en hunne vooroordeelen, 75; als mede de Stelzels der Wysgeeren, 76.

— hunne Lichaamsge-

steltens, II. 80; hunne kleur, 81; zyn zwakker dan andere Menschen, 82; doch vlug, 83; zyn min graag in 't eeten, 84; min geweldig in driften, 85; aanmerkingen over dit onderwerp, toonende dat men de rede van dit onderscheid niet alleen in Natuurlyke, maar ook in Zedelyke en Staatkundige oorzaken te zoeken hebbe, 87; enz. geen Americaanen wanschaapen, 93; de oorzaken hier van nagegaan, 94; enz. gelykheid in hun voorkomen, 96; menschlyke gedaanten, alleen Schepzelen der verbeeldinge, in America geplaatst, 99; van de Witten in Darien, 100; van de Esquimaux, 103; van de Patagoniers, 104; de gesteltens der Americaanen, ten opzigte van den Ouderdom, Gezondheid, enz., 108; Ziekten, 110; de Spaansche Ziekte, zo genaamd, 111.

Americaanen, hunne Zielsbekwaamheden, II. 113; hunne verstandige vermogens zeer bepaald zelfs in de eenvoudigste zaaken, 114; zy hebben geene afgetrokke denkbeelden, 118; de zielsbekwaamheden weinig en kwynende, 122; zonder vooruitzigt, *ald.*;

B L A D W Y Z E R.

ald.; eenige verscheidenheid ten opzichte van dit alles, 124; getuigenissen tot staaving der gemelde byzonderheden, 126.

Americaanen, hun staat der Zamenlevinge, II. 134; Huislyke Vereeniging, *ald.*; staat der Vrouwen, 136; wyze van vryen, 138; de Americaansche Vrouwen niet vrugtbaar, 140; Ouderlyke genegenheid en Kinderpligt, 143.

— hunne Burgerlyke en Staatkundige Instellingen, II. 145; onderscheidde wyze van Bestaan onder de Americaanen; van Veldvrugten en Gewassen, 146; van 't Vischen, 147; van de Jagt, 149; van den Landbouw, 152; de onderscheidde vrugten van denzelven; 154; is zeer bepaald, door 't gebrek aan tamme Dieren, 159; en aan nuttige Metaalen, 162; zy waren in kleine Gemeenschappen verdeeld, 165; Onkundig van het denkbeeld van byzondere Eigendom, 169; hoog gevoelen van gelykheid en onafhanglykheid, 172; 't bezef der onderdaanigheid zeer onvolkomen, 174.

— hun kunst des Oorlogs, II. 189; beweegredenen die hun tot den Oorlog aanzetten; 190; wraakzugt, deeze maakt hun wreedaartig, 191; en onverzoenlyk, 194; hunne wyze van ten Oorlog te trekken, 196; men hebbe hunne wyze van doen aan geen gebrek van moed toe te schryven, 199; zy zyn onbekwaam tot Orde en Krygstugt; 202; hoe zy de Gevangenen behandelen; 204; hunne onverschilligheid over hun lot, en kloekmoedigheid onder het pynigen, 206; zomtyds eeten zy hunne Gevangenen, 208; tot het doorstaan der uiterste pynen worden de Americaansche Krygslieden opgevoed, 214, hunne hardvogtigheid; 219, *Aant.* de Americaanen verminderen door de geduurige Oorlogen, 220; herftellen het getal, door Gevangenen tot Stamgenooten aan te nemen, 221; hunne mindereheid in den Oorlog in vergelyking met beschaafde Volken, 223.

Americaanen, hunne Kunsten, II. 225; Kleeding zien cieraad, *ald.*; hunne Huizen, 230; hunne Wapens, 235; hoe zy hunne Canoes vervaardigen, 238; lustloosheid, waar mede zy arbeiden, 240; traag-

B L A D W Y Z E R.

• traagheid in 't werken,
 • oorzaaken hier van, 241.
Americaanen, bezwaarlyk-
 • heid om van hunnen Gods-
 • dienst egte bescheiden op-
 • te leveren, II. 243; wat
 • zy van God en hooger
 • Weezens gevoelens, 246;
 • enz. merkwaardige ver-
 • scheidenheid in hunne
 • Godsdienstige begrippen,
 • 253; hun denkbeeld van
 • de Onsterfelykheid der Zie-
 • le, 256; zy begraven
 • de Wapens by de Afge-
 • storvenen, 258; bygeloof
 • en de Godsdienst veree-
 • nigd, 260; de Geneeshee-
 • ren de eerste Dienaars des
 • Bygeloofs, 261, dit breidt
 • zich allengskens wyder
 • uit; 263.

— hun smaak in 't
 • Dansen, II. 265; hunne
 • zucht tot het Spel, 270;
 • overgegeevenheid aan den
 • Drank, 271; hoe zy hun-
 • ne Dranken bereiden,
 • 272; zy maaken de Ou-
 • den en Zieken uit een be-
 • ginzel van Menschlyfde
 • van kant, 277; het alge-
 • meen Charaëter van hun
 • opgemaakt, 279; hunne
 • verstandlyke vermogens,
 • 280; staatkundige be-
 • kwaamheden, 281; gerin-
 • ge maat van genegenheid
 • tot elkanderen, 284;
 • hardigheid van Hart, 285;
 • ongevoeligheid, 287; stil-

zwygenheid, 289; hunne
 deugden, 292; dapperheid,
 293; gehegtheid aan hun-
 ne gemeenschap, 294;
 vergenoegdheid met hun
 lot, 295; algemeene waar-
 schuwning ten opzichte van
 het onderzoek na het
 Charaëter deezes Volks,
 299, enz.

Americaanen, op de Eilan-
 den en op 't Vaste-Land
 zeer verminderd, zints de
 komst der Spanjaarden, IV.
 137; oorzaaken daar van,
 138; dit moet aan geen
 staatkundig ontwerp wor-
 den toegeschreeven, 142;
 de Spaansche Vorsten voor
 het heil der Americaanen
 bezorgd, 144; de gierig-
 heid van byzondere Per-
 soonen, de oorzaak hun-
 ner verdelging, 146; men
 hebbe deeze voor geen
 uitwerkzel van den Gods-
 dienst aan te zien, 147;
 het getal der nog overge-
 bleevene is nog aanmerke-
 lyk, 149; nadere beschou-
 wing van hun getal en tellin-
 ge deswegen gedaan, 151.

— bekleeden thans den
 laagsten rang in het Land
 hunner Geboorte, IV.
 186; hun tegenwoordige
 staat, *ald.* schatting hun
 opgelegd, 187; diensten
 hun afgevorderd, 188;
 de wyze op welke zy de-
 zelve moeten volbrengen;

B L A D W Y Z E R.

- 190; hoe zy beftuurd worden, 192; oppassende zorg voor hun gedraagen, 193; zommigen blyven niet te min aan veel drukkende lasten onderhevig, 194.
- Americaanen*, (Geringe vorderingen der Geestlyken in de Bekeering der) IV. 213; oorzaaken hier van. Het schielyk aanneemen tot Christenen, *ald.* de onvatbaarheid des Volks, 215; hunne onverschilligheid, 216; over het toelaaten der Americaanen in de Kerklyke Gemeenschap, en 't bekleeden van Kerklyke Waardigheden, *ald.*
- AMERICUS*; zie *VESPUCIUS*.
- ANCOANA*, wreed en verraedelyk mishandeld van *OVANDO*, I. 280.
- Andes*, verbaazende hoogte van dit Gebergte, II. 7.
- Angelos*, (*Los*) 't getal der Huisgezinnen aldaar, IV. 152; der Indiaansche Huisgezinnen, 153.
- Arabieren*, by hun blyft de kennis der Aardrykskunde bewaard, I. 48.
- Argonauten*, hoe hoog men hunnen Zeetocht ophemelde, I. 19.
- ASCOLINO*, Reizen op zyn Gezantschap gedaan, I. 55.
- Asiento Compagnie*, berigt daaromtrent, IV. 253.
- ATAHUALPA*, Vorst van Quito, met zynen Broeder *HUASCAR* in Oorlog, III. 282; behaalt de overwinning, 283; begin zynen onderhandelingen met *PIZARRO*, 286; vernieuwt zyne Vriendschapsbetuigingen, 288; *PIZARRO* doet eene bezending aan hem, 289; trouwloos ontwerp van *PIZARRO* tegen hem gesmeed, 290; hy legt een bezoek by hem af, 291; zonderlinge aanspraak van Vader *VALVERDE* aan hem, 292; hoe hy dezelve beantwoordt, 293; door *PIZARRO* gevat, 296; onderzoek wegens de verschillende berigten van *ATAHUALPA*'s oogmerken, 297; zyne verslaagenheid, 302; biedt een' losprys aan, *ald.* doet *HUASCAR* ombrengen, 305; verzoekt vrugtloos zyne vryheid, 309; jaloers op de Spanjaarden, *ald.* *ALMAGRO* en zyne Naavolgers eischen het leeven van *ATAHUALPA*, 310; wat *PIZARRO* bewoog om daar in toe te stemmen, 311; regtspleeging omtrent hem gehouden, 313; veroordeeld en gedoopt, 314; verscheide Spanjaarden verklaaren zich daartegen, 315.
- Audiences.* Zie *Geregtshoven.*

Arc-

B L A D W Y Z E R.

Ayeria, welk eene belasting, wanneer ingesteld, en hoe veel dezelve bedraagt, IV. 293.

B.

BALBOA, (VASCO NUGNEZ DE) rigt eene Volkplanting op in Darien, I. 305; zyne vorderingen in Darien, 312; ontwerpen door hem gevormd, 314; bezwaarlykheid om ze uit te voeren, 315; ontdekte de Zuid-zee, 317; ontvangt berigt van een veel ryker Gewest, 320; vindt zich genoodzaakt weder te keeren, 321; zoekt Landvoogd van Darien te worden, 322; PEDRARIAS wordt daar toe verheeven, en derwaards gezonden, 323; in welk eene omstandigheid hy BALBOA vindt, 324; geschil van hem met den Landvoogd; *ald.* tot *Adelantado* verheeven, 327; geweldige maatregelen van PEDRARIAS tegen hem, *ald.* ter doodstraffe verweezen en omgebragt, 330.

Balzas, Vlotten daar de Peruviaanen mede zeilden, IV. 102.

BASTIDAS, (RODRIGO DI) zyne reis en ontdekkingen, I. 252.

Beenderen, (Verflag van) aan

de Oevers van de Rivier de Ohio gevonden, II. 33; *Aant.* geene Olyphants beenderen, *ald.*

BEHAIM, (MARTINUS) aan deezzen schryven de Duitsehers, ten onregte, de eer der Ontdekking van America toe, I. 172.

BEHRING, berigt van zyn Tocht om de Gemeenschap van Asia en America te ontdekken, II. 58, enz.

Bejucos, eene soort van Ryzen beschreeven, II. 30.

BENALCÁZAR, (SEBASTIAAN) komt PIZARRO te hulpe, III. 276; als Bevelhebber te St. Michaël gelaaten, 319; vermeestert Quito, 321; trekt met ALMAGRO tegen ALVARADO op; zy treffen eene verzoening, 324; van 't Bevelhebberschap over Quito afgezet, 358; tot *Adelantado* des Keizers in Popayan aangesteld, erkent het gezag van VACA DE CASTRO, 372; he'pt NUGNEZ VELA den Onder-koning, 402; een der vermeesteraaren van het nieuwe Koningryk Granada, IV. 134.

BENJAMIN, een Jood, zyne Reistochten, I. 54.

Bergen, (Verbaazend hooge) in de Nieuwe Wereld, II. 7.

———— (Vuurbraakende) in menigte op de Eilanden
tus.

B L A D W Y Z E R.

- tusfchen Afia en America, II. 62.
- Beroepen*, (Het onderscheid van) hadt by de Mexicaanen stand gegreepen, IV. 20.
- by de Peruviaanen niet volkomen onderscheiden, IV. 104.
- Befchermer der Indiaanen*, welk eene bediening, IV. 193.
- BETHENCOURT**, bemagtigt de Canarifche Eilanden, I. 63.
- Bogota*, 't groot aanzien der Caziques aldaar, II. 183; en de Staatsgefaltenis der Ingezetenen, 184; hun Godsdienst, 256.
- Bojador*, (Kaap) bereikt, I. 69; omgezeild, 74.
- Borneo*, (De Togtgenooten van MAGELLAN komen op het Eiland) III. 224.
- Bosfchen*, (Verbaazend groote en digte) in America, II. 28.
- BOVADILLA**, (F. DE) na Hispaniola gezonden, om onderzoek op het Gedrag van COLUMBUS te doen, I. 245; zyn gedrag aldaar, zendt den Admiraal in ketenen na Spanje, 246; afgezet, 250; zyn gedrag op Hispaniola, 253; legt zyne waardigheid neder op OVANDOS komst, 254; verdrenkt by eene Schipbreuk, 261.
- Boyl*, (Vader) de Apostolifche Vicaris een van de oproerigften der Tochtgenooten van COLUMBUS, I. 194; tragt COLUMBUS ten Hove gehaat te maaken, 205.
- Brafil*, door de Portugeefen ontdekt, I. 240.
- Beschryving van de Lugtgesteldheid aldaar, II. 20; hoe de Inwoonders hunne Gevangenen behandelen, 214; zeer bevreesd van den Donder, 250; *Aant.*
- Bron* (Vreemd oogmerk, om, op een der Lucaifche Eilanden, een jeudigmaakende) te ontdekken, I. 311.
- Bruggen*, (Het zonderling maakzel der) in Peru beschreeven, IV. 100.
- Buenos Ayres*, Beschryving van dit Landschap; IV. 126; overvloed van Vee, 127; smokkelhandel daar gedreeven, *ald.*
- Bulle de Cruzado*, welke, IV. 287; van den prys daar voor befteed, 288.
- Bygeloof*, hoe een kragtigt werkend middel in het vormen van de Staatsgefaltenis der Volken, II. 188; met den Godsdienst by de Wilde Americaanen vereenigt, 260; de Geneesheeren de eerste Dienaars van 't Bygeloof, 261.

B L A D W Y Z E R.

C.

CABRAL, (PEDRO ALVAREZ) zyne Reis, I. 240; ontdekt Brasil, 241; Diensten door hen den Portugeesen gedaan, 258.

Cacao-nooten, by de Mexicaanen in stede van geld gebruikt, IV. 58; waar de beste vallen, 260.

Cacau, een voortbrengzel der Spaansche Volkplantingen, IV. 229.

California (Poogingen der Spanjaarden om de kusten ten Noorden van) op te neemen, II. 62.

— door CORTES ontdekt, III. 245.

— (Gesteltenis van) en het vooruitzicht van de verbetering diens Schier-Eilands, IV. 116; de Jesuiten hadden het in kleinagting gebragt, *ald.* Don JOSEPH GALVEZ geeft 'er beter berigten van, 117.

Campeachy, door CORDOVA ontdekt, I. 369; wat hem daar bejegende, 370.

— *hout.* Zie *Verfhout.*

Canarische, of Gelukkige Eilanden, door de Spanjaarden ontdekt, I. 63; Beschikkingen door Paus CLEMENS DEN VI daaromtrent gemaakt, *ald.* door BETHENCOURT bemagtigd, *ald.*

CANO, (JUAN SEBASTIAAN

DEL) een der Tochtgenooten van MACELLAN, zcilt de Wereld rond, III. 224.

Canoes (Hoe de Wilde Americaanen hunne) vervaardigen, II. 238.

CAPAC, (HUANA) Vorst der Peruviaanen, vermeersterd Quito, III. 281; de beschikking op de verdeeling zyns Ryks tusfchen zyne Zoonen gemaakt; verwekt een Burger-Oorlog in Peru, 282; menigte der flachtoffers by zynen dood geflacht, 110.

— (MANCO) de Inca, verwekt een Opftand der Peruviaanen tegende Spanjaarden, III. 332; voortgang hier van, 333; belegerd Cuzco 334.

Caraccas, beschryving van dit Landschap, IV. 133; de beste Cacau groeit aldaar, 260.

— (De Compagnie van) door PHILIP DEN V opgerigt, IV. 260.

CAREL DE III, verbetert den Koophandel op America, door Paketboots in te voeren, IV. 265; door vryen Handel aan verscheidene Landschappen te vergunnen, 266; heilzaame uitwerkzels hier van, 267; door een vryen handel tusfchen de Volkplantingen te verleenen, 270.

— ~~DE~~ V, neemt het

Be-

B L A D W Y Z E R.

- Bestuur des Spaanschen Ryks in handen, I. 348; verleent aan zyne Vlaamsche Günstelingen een Magtbrief om 4000 Negers na America over te voeren, 352; hoort QUEVEDO tegen LAS CASAS over de zaak der Indiaanen, 357; keurt het ontwerp van LAS CASAS goed, 359.
- CAREL DE V**, leent een gunstig oor aan MAGELLAN, III. 220; verheft hem tot Capitein Generaal, *ald.* staat de Moluccas aan de Portugeesen af, 226; stelt CORTES tot Capitein Generaal en Landvoogd van Nieuw Spanje aan, 230; benoemt Gelastigden om aldaar zyne Inkomsten te ontvangen, 237; zendt PONCE DE LEON, om onderzoek op 't gedrag van CORTES te doen, 239; vaardigt eenenieuweBezending ten dien einde af, 240; hoe hy CORTES by zyne eerste te rugkomst in Spanje ontvangt, 242; en met verminderd gezag na Nieuw Spanje zendt, 243; ontvangt CORTES, by zyne tweede komst, in Spanje, op eene onvoeglyke wyze, 245.
- begunstigt de onderneeming van PIZARRO om Peru te overweldigen: welk eene waardigheid en Regtsgebied hy hem verleent, III. 270; zyne Raadpleegingen ten opzichte van zyne Americaansche Landschappen, 377; met welke. Perfoonen hy raadpleegt, 380; zyne zorg om eene algemeen hervorming in 't Staatsbestuur in te voeren, 382; Nieuwe schikkingen tot dat einde, 383; zyne Staatsdienaars verklaaren 'er zich tegen, 385; uitwerkzels dezer schikkingen in Nieuw Spanje, 386; hoe hy GASCA ontvangt en beloont, 438.
- CAREL DE V**, brengt den Koninglyken Raad der Indiën tot meer volkomenheids, IV. 167; hoe hy wil dat de Tienden in America zouden besteed worden, 292.
- Caribbees*, verslag van dit dapper en moedig volk, II. 304.
- CARPINI**, (J. DE PLANO) Reizen op zyn Gezantschap, I. 55.
- Carthagena*, beschryving van dat Landfchap, IV. 130.
- (De Stad) zeer bloeiend; doch in gevaar van verval, IV. 130.
- Carthagens*, hun Scheepvaard en Koophandel, I. 11.
- CARVAJAL**, (FRANCISCO DE) doet veel tot het behaalen der Overwinninge op AL-
- MA-

B L A D W Y Z E R.

- MAGRO** by Chupas, III. 375; zet **GONZALO PIZARRO** aan om het Landbestuur te aanvaarden, 398; doet hem in 't Leger grooten dienst, 401; gezonden om **CENTENO** te bestryden, 402; dwingt hem in het gebergte te vlugten, 403; maant **PIZARRO** aan om het Oppergezag in Peru te aanvaarden, 404; behaalt de Overwinning op **CENTENO**, 420; raadt **PIZARRO** te vergeefsch met **GASCA** te verzoenen, 423; trekt tegen **GASCA** op, 424; wordt gevangen genomen, 425; met den dood gestraft, 426.
- Casa de Contratacion*, of *Raad des Handels*, te Seville aangefteld, I. 286; breeder verslag hiervan, IV. 168; verrigtingen van denzelfden, 169.
- CASAS**, (**BARTHOLOMEUS DE LAS**) treedt ter verdediging der Indiaanen, te voorschyn, I. 339; steekt na Spanje over, en strekt tot hun Voorspraak aan 't Hof, 341; onder den tytel van Beschermmer der Indiaanen, na Hispaniola gezonden, door **XIMENES**, 343; hoe hy zynen last uitvoert, 344; te onvrrede over de schikking der overopzigters, 347; zyne onderhandelingen met de Staatsdienaaren van **CAREL DEN V**, *ald.* zyn ontwerp om de Volkplantingen van Negers te voorzien, 350; stelt voor, om Arbeiders na Hispaniola te zenden, 352; vormt het ontwerp eener nieuwe Volkplantinge, 353; gunstig aangenomen, 355; gehoorverleening aan hem en **QUEVEDO**, over de zaak der Indiaanen, 357; zyn ontwerp goedgekeurd, 359; zyne toebereidzels om het uit te voeren, 360; vertrekt na America, en ontmoet vreeslyke hinderpaalen, *ald.* zyne poogingen om dezelve te boven te komen, 363; volflaage mislukking zyns ontwerps; 364; gaat in een Klooster te St. Domingo, 366; wordt door **CAREL DEN V** geraadpleegd over den staat der Americaansche zaaken, III. 381.
- CASTILLO**, (**BERNAL DIAZ DEL**) als Geschiedschryver beoordeeld, III. *Voorb.* 8.
- CASTRO**, (**CHRISTOVAL VACA DE**) met breeden last na Peru gezonden, III. 354; komt aldaar, 371; zyne voortgangen, 374; verstaat **ALMACRO** in eenen Veldslag, by Chupas, 375; streng-

B L A D W Y Z E R.

- strengheid, waar mede hy te werk ging, 376; doet ALMAGRO van lietzen, ald. cn een opstand door zyne gemaatigdheid voorgekomen, 309; in de gevangenis geworpen, 393.
- Caxamalca**, PIZARRO komt daar, III. 289; zyne ver- rigtingen, *ald.* enz.
- CENTENO**, (DIEGO) kiest de party van den Onder-ko- ning VELA tegen PIZARRO, III. 400; door CARVAJAL bestreedend, 402; gedron- gen om na 't gebergte te vlugten, 403; zyn op- stand tegen PIZARRO, 419; deeze trekt tegen hem op, *ald.* en behaalt de overwinning, 420; krygt last van GASCA om ont- dekkingen te onderstaan, 433.
- CEPEDA**, treedt in de maat- regelen van G. PIZARRO, III. 397; maant hem aan om de Oppermagt te aan- vaarden, 406; zet hem aan om GASCA te beoor- logen, 417, verlaat PI- ZARRO en loopt tot GASCA over, 424; gevangen na Spanje gezonden, 426; stierf aldaar in de Gevan- genis, 427; groote be- looning die hy voor zyne trouwloosheid ontving, 429.
- Chapetones**, de eerste Rang van Menschen in de Spaan- sche Volkplantingen, IV. 179; nayverig op de Cre- oles, 182.
- Chili**, (Wyze van Oorlogen der Inwoonderen van) II. 224; byzonder Wapen- tuig by hun in gebruik, 236.
- (ALMAGRO valt in) 330; zyne verrigtingen al- daar, *ald.*
- (VALDIVIA valt in) en grondvest 'er St. Jago, III. 357.
- (GASCA benoemt VALDIVIA om de bemagti- ging van) voort te zetten, III. 433.
- door de Spanjaarden maar gedeelyk te onder- gebracht, IV. 121; uit- muntenheid van de Lugt- streeke en den grond aldaar, 122; waar in door de Span- jaarden verwaarloosd, 123; thans in het gunstig uit- zicht van verbetering, 124.
- Chiquitos**, staatkundige ge- steltenis diens Volks, II. 175, *Aant.*
- Chocolade**, het gebruik daar van van den Mexicaanen ontleend, levert een ster- ken tak des Handels uit, IV. 259.
- Cholula**, CORTES trekt der- waards, III. 88; beschry- ving der Stad, *ald.* waar- om MONTEZUMA hem der- waards noodigde, 89; streng-

B L A D W Y Z E R.

- strengheid der handelwyze van CORTES aldaar, 90.
- Christenen*, (De Americaanen schieglyk tot) aangenomen, IV. 213.
- Cibao*, ontdekkingen in dit Gewest door COLUMBUS gedaan, en de sterkte St. Thomas daar opgerigt, I. 193.
- Cieraaden*, der Wilde Americaanen, II. 226; meer aan de Mannen dan aan de Vrouwen eigen, 227.
- Cinaloa*, (Staatkundige gesteltenis des Volks in) II. 175; *Aant.* hebben geen Huizen, hoe zy zich in den Regentyd dekken, en voor de Hitte beschutten, 231; *Aant.* hebben denkbeelden van God noch Godsdienst, 248. *Aant.*
- Beschryving van dat Landschap, IV. 111; ryke Mynen aldaar, 112.
- Cineguilla*, overvloed van Goud, daar ontdekt, IV. 112; menigte van Inwoonders derwaards heen getoogen, 115.
- Ciudad de los Reijos*. Zie *Lima*.
- Cochénille*, eene Koopwaar der Spaansche Volkplantinge, IV. 229.
- COLUMBUS, (BARTHOLOMEUS) door zyn Broeder na Engeland gezonden, I. 109; uitslag van zyne
- Onderhandelingen, 113; zyne verdere ontmoetingen en aankomst by zyn Broeder op Isabella, 198; door zyn Broeder tot *Adelantado* aangesteld, 210; wordt naa Spanje gezonden, 248; vergezelt zyn Broeder op den vierden Tocht, 259.
- COLUMBUS, (CHRISTOPHORUS) zyne geboorte en opvoeding, I. 92; zyn eerste Scheepstochten, 93; treedt in Portugeeschen Zeedienst, 94; trouwt de Dogter van den ervaren Scheepvoogd B. PESTORELLGS, wiens Schriften hem te stude komen, 95; de uitwerkzels van der Portugeesen ontdekkingen op hem, 96; vormt het denkbeeld van eenen nieuwen weg na Indie, 97; de beginzels waar op hy zyne bespiegelingen grondde, 98; zyn ontwerpen om het uit te voeren, 104; vervoegt zich by de Genueesen, 105; by den Koning van Portugal, 106; door wien hy be droogen wordt, 108; verlaat Portugal, en vervoegt zich na het Hof van Spanje, *ald.* en zondt zyn Broeder na Engeland, 109; hinderpaalen, die hy in Spanje ontmoette, *ald.*

B L A D W Y Z E R.

zyn plan door onkundige Regters onderzocht, 110; die 'er een ongunstig verslag van gaven, 112; hy zoekt te vergeefs bystand by eenige Grooten, 113; heeft eenige vooruitzigten om in Spanje te slaagen, 114; JUAN PEREZ doet hem grooten dienst by ISABELLA, *ald.* hy wordt weder te leur gesteld, 116; slaagt eindelyk, 118; ISABELLA trekt zich zyns aan, 120; de Voorwaarden op welke hy met Spanje overeenkomt, 121; toebereidzels tot zyn Tocht, 123; gesteldheid zyner Vloote, 124; zyn vertrek uit Spanje, 126; welk een koers hy hieldt, 127; zyne waakzaamheid en opletendheid, 129; vrees en ongerustheid der Scheepslieden, 130; deeze neemt toe, 132; zyne behendigheit om hun gerust te stellen, 134; hunne vrees wordt weder gaande, 135; verlegenheid van COLUMBUS, 136; moedgeevende blyken van eenen gelukigen uitflag, 137; ontdekking van Land, 138; eerste onderhandeling met de Inwoonderen, 139; hunne wederzydsche verbaasheid, 140; COLUMBUS neemt den tytel van Admiraal en

Onderkoning aan, 142; gaat verder Zuidwaards, *ald.* ontdekt Cuba, 143; zyne verrigtingen aldaar, en gisfingen wegens de nabyheid der Oost-Indien, 145; hy ontdekt Hispaniola, 147; verliest een zyner Schepen, 150; ontvangt veel hulps van den Cazi-que GUACANAHARI, 151; zyn berigt hier van, 152; *Aant.* zyne verlegenheid, 153; hy besluit een gedeelte zyns Volks op Hispaniola te laten, 154; verwerft de toestemming der Inboorelingen, *ald.* en bouwt eene sterkte, 156; zyne onderrigtingen aan die hy op 't Eiland liet, 157; besluit na Europa weder te keeren, 159; een schriklyke storm belooft hem, 160; hoe hy zich daar in gedraagt, en een verhaal zyner ontdekkingen opgesteld hebbende, dat bezorgd in Zee werpt, 162; komt aan de Azorische Eilanden, 163; en voorts te Lisbon, 164; zyn wederkomst in Spanje, 166; zyn staatlyke Intreede, 167; eerste ontmoeting van FERDINAND en ISABELLA, 168; eere hem beweezen, en voorregten hem vergund, 169; zommige Spaansche Schryvers be-

twis-

B L A D W Y Z E R.

twisten hem de eere van de Ontdekking der Nieuwe Wereld, 169; de Duitschers zoeken hem die eere te onttrekken, 171; die van Wales eighenen zich die eere toe, 173; welk een eisch de Noorwegers daarop maaken, 175; verbaasdheid des Menschdoms over de ontdekking van COLUMBUS, 178.

COLUMBUS, toerustingten tot zyn tweeden Tocht, I. 180; zyn tweede Tocht, 184; komt op Hispaniola, 185; het lot zyns daar gelaaten Volks, 186; het voorzigtig gedrag van COLUMBUS, 188; misnoegen zynner Tochtgenooten, 189; doet onderzoek op de Landsgesteltenis, 191; ontdekkingen in Cibao gedaan, 192; de sterkte St. Thomas daar gestigt, 193; de verlegenheid en 't ongenoegen der Volkplantinge neemt toe, *ald.* hy onderstaat nieuwe ontdekkingen, 194; vindt by zyne wederkomst zyne Broeder te Isabella, 198; doch de Indiaanen gereed om de Spanjaarden te beoorlogen, 199; hy trekt tegen hun te veld, en behaalt de overwinning, 203; en legt den Indiaanen eene belasting op, 205;

heillooze uitwerkzels der belasting, 207; kunstenaaryentegen hem aan 't Spaansche Hof, 208; keert weder na Spanje, 210; hoe hy daar bejegend wordt, 212; een plan tot een geregelder vaststelling eener Volkplantinge ontworpen, 213; een gebrek in dat plan, 214; het wordt traaglyk volvoerd, 216.

COLUMBUS, zyn derde Reis, I. 217; ontdekt het Vasteland van America, 219; hielt het voor het Paradys; wat hem daar toe bewoog, 221; staat van de Volkplanting op Hispaniola toen hy daar kwam, 222; opstand van ROLDAN; 223; gestild door zyn voorzigtig beleid, 226; rigt de vaststelling op een nieuwen voet in, 227; verderflyke kunstenaaryentegen hem te werk gesteld, 242; derzelver invloed op FERDINAND en ISABELLA, 244; jammerlyke uitwerkzels hiervan, 245; BOVADILLA zondt hem in Ketenen na Spanje, 246; daar geland, in vryheid gesteld; maar van ailen gezag beroofd, 249; zyn onaangenaame toestand, 255; vormt nieuwe ontwerpen van ontdekking, 256; waar

B L A D W Y Z E R:

- in FERDINAND en ISABELLA bchaagen scheppen, 257. www.libtool.com.cn
- COLUMBUS, zyn vierde Reis, I. 259; het inloopen in de Haven op Hispaniola, wordt hem door OVANDO geweigerd, 260; voorspelt een' storm, die komt, en de Spaansche Vloot grootendeels vernielt, *ald.* zoekt te vergeefsch een' doortocht na den Indischen Oceaan, 262; ontdekkingen door hem op dien Tocht gedaan, *ald.* zoekt eene Volkplanting aan het Vasteland op te regten, 't geen hem mislukt, 263; lydt schipbreuk op de Kust van Jamaica, 264; zyne verlegenheid op dat Eiland, 265; redt zich door het voorspellen eener Maansverduistering, 268; vergroot op nieuw, 269; zyne verlossing en komst op Hispaniola, 272; vertrekt na Spanje, 273; komt aldaar, 274; wordt door FERDINAND op den tuil gehouden, *ald.* zyn dood, 275.
- (DON DIEGO) tot Bevelhebber over Hispaniola aangesteld, I. 292; vertrekt derwaards, 293; de Inwoonders blyven Slaaven, *ald.* zet de Paarlvisfery op Cubagua voort, 294; stelt te bemagtiging voor, 308; in zyne maatregelen gedwarsboomd, 332; keert na Spanje, 333; de Cardinaal XIMENES slaat geen agt op zyne belangen, 342; tegenwoordig by het verhoor van QUEVEDO tegen LAS CASAS over de zaak der Indiaanen, 357.
- COLUMBUS, (FERDINAND) vergezelt zyn Vader op diens vierden Tocht, I. 259.
- Constantinopole, wordt eene aanzienlyke Koopstad, I. 44; de kennis van den Koophandel werd daar bewaard, en voortgezet, 47; werd de Hoofdmarkt, werwaards zich de Italiaanen vervoegden, 50.
- CONTA, (DON ALONZO DE) door PHILIP DEN II na America gezonden, IV. 5; als Geschiedschryver beoordeeld, 6.
- CORDOVA, (FRANCISCO HERNANDEZ) doet nieuwe ontdekkingen in 't Westen, I. 367; Yucatan ontdekt, 368; landt te Campeachy, 369; wat hem op die plaatzen bejegende, *ald.*
- CORTES, (FERDINAND) hadt zich verbonden tot den Tocht met OJEDA, doch moest wegens ziekte op St. Domingo blyven, I. 306. III. 18; verslag van zy-

B L A D W Y Z E R.

zyne Berigtschriften aan Keizer CAREL DEN V. III. *Voorb.* 3; door VELASQUEZ tot Bevelhebber benoemd; 17; zyn afkomst en opvoeding, *ald.* zyne hoedanigheden, 19; VELASQUEZ wordt welhaast jalours ten zynen opzigte, 20; deeze poogt hem van zyn Bevelhebberschap te ontzetten, 23; en gevangen te nemen, 24; hy stelt dit alles te leur en zet zyne toerustingten voort, 25; hoe groot zyne magt was, 27; zyn vertrek van Cuba, 28; komt te Cozumel, 29; te Tabasco; gevegt met de Inwoonderen aldaar. Zonderling berigt daar van, 30; komt te St. Juan de Ulua, 32; ontfscheept zyn Krygsvolk, 34; zyne eerfte onderhandeling met de Mexicaanen, *ald.* onderhandelingen met MONTEZUMA, 38; geschenken door dien Vorst hem ter hand gesteld, *ald.* het wordt hem verboden de Hoofdstad te naderen, 40; staat des Mexicaanschen Ryks toen hy 'er kwam, 41; zyne verdere onderhandelingen met MONTEZUMA, 45; zyne ontwerpen, 46; zyne bekwaamheid om ze voort te zetten, 48; stelt eene soort van Burgerlyk Bestuur

vast, 52; doet afstand van zyne Aanstelling, 53; wordt tot Opperregter en Legerhoofd verkooren, 54; handhaaft zyn gezag met ernst, 55; de Zempoallaanen zoeken zyne vriendschap, 57; trekt na Zempoalla, 58; bouwt eene sterkte, 59; sluit een Verbond met verscheide Caziques, 60; maatregels door hem genomen om de bekragtiging zyns Gezags van den Koning te bekomen, 62; inhoud eens Briefs ten zynen voordeele door de Overheden van Vera Cruz geschreeven, 64; zendt een Gezantschap en geschenken na Spanje, *ald.* Eene zamenzweering tegen hem, 65; hy vernielt zyne eigene Vloot, 67; keert de Hoofdstempel te Zempoalla om, en verdelgt de Afgoden, 69; dringt dieper het Land in, 70; zyn oorlog met de Tlascalaanen, 72; eenige byzondere omstandigheden van dien Oorlog, 76; de Tlascalaanen neigen tot den Vrede, 80; verschillende gedagten van de Spanjaarden door hun gekoesterd uit het beleid van CORTES, ten hunnen opzigte, gehouden, 81; van zyne wreedheid omtrent

cenige Tlascalaanen, 81; *Aant.* hy sluit met hun den Vrede, 82; voordeelen daar in opgeslooten, 83; tragt het vertrouwen der Tlascalaanen te winnen, 84; 't welk hy bykans verloor door zynen ontydigen yver, 86; OLMEDO beteugelt zynen yver, 87, trekt na Cholula, derwaards door MONTEZUMA genoodigd, 89; strengheid zyner handelwyze aldaar, 90; beoordeeling van dit gedrag, 93.

CORTES, (FERDINAND) trekt na Mexico, III. 93; besluitloosheid van MONTEZUMA ten zynen opzigte, 95; zyne eerste ontmoeting by dien Monarch, 96; zyn tweede onderhoud, waarin hy verneemt hoe MONTEZUMA over de Spanjaarden denkt, 99; gevaarlyke toestand, waarin hy zich met de zynen in Mexico bevindt, 103; zyne bekommerdheid en verlegenheid, 104; besluit MONTEZUMA gevangen te neemen, 106; hoe hy dit volvoerde, 107; doet MONTEZUMA na de wyk der Spanjaarden brengen, 109; en met eerbiedenis ontvangen, 111; stelt hen bloot aan harde en verontwaardigende behande-

lingen, 112; veroordeelt en straft QUALPOPOCA, *ald.* reden van zyn gedrag, 114; welk een magt hy verkreeg, 116; welk gebruik hy daar van maakte, 118; vervaardigt twee Brigantynen, 120; doet MONTEZUMA zich voor een Leenman des Konings van Castilie erkennen, *ald.* 't beloop der schatten, die hy met de zynen verzamelt, 122; ongenoegen by de verdeeling daar van gereezen, 123; kan MONTEZUMA niet tot het veranderen van Godsdienst beweegen, 126; wil de Afgoden om ver werpen; doch staakt dit opzet, 127; een plan door de Mexicaanen tot zyn en zyns Volks bederf beraamd, 128; hoe hy zich daar uit zoekt te redden, 129; verlegenheid, waar in hy zich bevindt, 130; de aankomst eener Vloote van VELASQUEZ gezonden, *ald.* zyne groote ongerustheid, 136; zyne overweegingen wegens zyn gedrag in dezen te houden, 139; zyne onderhandelingen met de Naavolgeren van NARVAEZ, 140.

CORTES, (FERDINAND) trekt tegen NARVAEZ op, III. 142; 't getal zyner Krygsmagt, 143; zyne onderhan-

B L A D W Y Z E R.

handeling zet hy voort terwyl hy optrekt, *ald.* NARVAEZ stelt geld op zyn hoofd, 146; overvalt hem by nacht, 147; neemt hem gevangen en behaalt de overwinning, 148; uitwerksels dier overwinninge, 149; keert weder na Mexico, 153; zyn onvoegelyk gedrag, 154; verlegenheid van hem en de zynen, 156; tast de Mexicaanen zonder voordeel aan, 157; vertoont MONTEZUMA aan 't Volk, die ongelukkig doodlyk gekwetst wordt, 158; nieuwe gevechten met de Mexicaanen, 161; In groot levensgevaar, 162; besluit tot den hertocht, en Mexico te verlaaten, *ald.* hoe hy dit aanvangt, 163; door de Mexicaanen aangevallen, 164; onheilen die hy met de zynen leedt, 165; zyn verlies, 167; onderscheidde begrootingen daar van overwoogen en beoordeeld, *ald.* Aant. bezwaarlykheid zyns hertochts, 168; slag by Otumba, 171; keert weder te Tlascala, 173; zyne nieuwe overleggingen, 174; maatregelen door hem genomen, 176; het bouwen van twaalf Brigantynen bepaald, *ald.* oproerige geest zyns Krygsvolks, *ald.*

middelen door hem gebruikt om hun vertrouwen te doen herleeven, 178; krygt veelerlei versterking, 179; 't getal zyner Krygsmagt, 182; toebereidzels der Mexicaanen ter hunner verdediging, *ald.* trekt na Mexico, 185; neemt bezit van Tezcuco, *ald.* gaat langzaam en voorzigtig te werk, 186; neemt eenige Steden rondsom het Meir van Mexico in, en vermeerdert het getal zyner Bondgenooten, *ald.* zamenzweering tegen hem in 't Spaansche Leger, 188; toeleg op zyn leeven verydeld, 189; zyne zonderlinge schikking om de Brigantynen te vervoeren, 191; ontvangt versterking van Hispaniola, 193; zyne Brigantynen loopen te water, 194; beschikkingen op 't beleg van Mexico, 195; de Mexicaanen vallen op zyne Brigantynen aan, en worden gelaagen, 197; zonderling plan om het beleg voort te zetten, 198; tragt de Stad stormenderhand in te nemen, 200; wordt afgeslaagen en lydt groot verlies, 202; in groot gevaar van gevangen te worden en gewond, 203; door

B L A D W Y Z E R.

door veele zyner Indiaan-
fche Bondgenooten ver-
laaten, 206; hy krygt
hunne vriendschap weder,
207; neemt GUATIMOZIN
gevangen, 210; bemag-
tigt Mexico, 212; ge-
ringheid van den buit en
te leurfstelling der Span-
jaarden, 214; doet GUA-
TIMOSIN pynigen, 216;
alle de Landschappen des
Ryks onderwerpen zich,
218; vormt nieuwe ont-
werpen om ontdekkingen
te doen, *ald.* een be-
vel om hem af te zetten,
227; 't welk hy verydelt,
228; hy vervoegt zich
wederom tot het Hof,
229; wordt tot Capitein-
Generaal en Landvoogd
van Nieuw Spanje aange-
steld, 230; zyne ontwer-
pen en schikkingen, 231;
opstand der Mexicaanen
tegen de Spanjaarden, en
wreedheid der laatsten,
ald. doet GUATIMOSIN en
twee Caziques ophangen,
234; wordt door de Ge-
lastigden, om de Koningly-
ke Inkomsten in N. Span-
je te ontvangen, beschul-
digd, 238; zyn tocht
naar Honduras om den op-
stand van CHRISTOVAL OLID
te dempen, 238; *Aant.*
PONCE DE LEON, gezon-
den om onderzoek op zyn
gedrag te doen; sterft,
239; eene nieuwe bezen-
dingen dien einde, 240;
vertrekt na Spanje wordt
treffelyk ontvangen, en
met Eertytels beschon-
ken, 241; welk een schat
hy mede bragt, *ald.* *Aant.*
keert met verminderend
gezag na Nieuw Spanje,
243; zyne bedryven tot
het doen van nieuwe ont-
dekkingen, 244; hy ont-
dekt California, 245;
keert weder na Spanje,
en wordt daar op eene
onvoeglyke wyze ontvan-
gen, *ald.* zyn dood, 246;
ondersteunt de ondernee-
ming van F. PIZARRO om
Peru te vermeesteren,
271.

COSA, (JUAN DE LA) zyne
Reizen en ontdekkingen
door hem gedaan, I. 252.

Costa Rica, van dit Land-
schap valt niet veel te zeg-
gen, IV. 120.

COVILLAM, (P. DE) door
JOANNES DEN II na 't
Oosten gezonden, I. 87;
zyne reis en ontdekkin-
gen, 89.

Cozumel, een Eiland door
GRYALVA ontdekt, I. 372;
CORTES komt daar, III. 29.

Creoles, de tweede rang van
Mensch en in de Spaansche
Volkplantingen, IV. 181;
nayverig op de Chapeto-
nes, 182.

CROIX, (De Marquis DE ST.)
bc.

- beoorloogt eenige Wilde Stammen, en overwint ze, IV. 113; zyne braafheid, 301.
- CROIX**, (De Ridder DE ST.) Landbestuurder over verscheide Landschappen, IV. 275.
- Cuba**, ontdekt, I, 143; **COLUMBUS** bedryf aldaar, 144; beschryving van dat Eiland door **COLUMBUS**, 146; *Aant.* de Ouden hielden het voor een gedeelte des Vasten-Lands, 196; *Aant.* wat **COLUMBUS** wedervoer toen hy de tweede maal, daar langs zeilde, *ald.* **OCAMPO** zeilt Cuba rond, 292; door **VELASQUEZ** bemagtigd, 306; bloeit onder zyn bestuur, 367.
- hoog aanzien der **Caziques** aldaar, II. 183.
- Cubagua**, (Het Eiland) door **COLUMBUS** ontdekt, I. 222; Paarlvischery daar sterk voortgezet, 295; verlaaten, 365.
- Cumana**, een gedeelte in dit Landschap **LAS CASAS** toegestaan, I. 360; twee **Dominicaaner** Zendelingen daar omgebragt, 362; **DIEGO OCAMPO** gelast om dit Land te vuur en te zwaard te verdelgen, *ald.* verwoesting aldaar door hem aangeregt, 364.
- berigt van dat Landschap, IV. 133; Handel-
- Compagnie met het zelve door **PHILIP DEN V** opgericht, 260.
- Cuzco**, **PIZARRO** trekt derwaards, III. 318; bemagtigt die Stad, 320; grooten buit daar behaald, *ald.* de **PIZARRO's** daar in door den Inca belegerd, 333; **ALMAGRO** neemt de Stad in, 339; **PIZARRO's** Leger trekt derwaards, 346; door 't zelve geplonderd, 350.

D.

- Dansen**, (Smaak der Wilde Americaanen in het) II. 265; aart der **Dansen**, 267.
- Dapperheid**, der Wilde Americaanen. II. 293.
- Darien**, eene Volkplanting daar opgericht, onder bevel van **BALBOA**, I. 305; vorderingen door hem daar gemaakt, 312; gesteldheid der Landtreeke aldaar, 315; **PEDRARIAS** tot Landvoogd aangesteld, 322; zyne komst aldaar, en zyne behandelingen, **BALBOA**, tot *Adelantado* verheeven, aangedaan, 324, enz.
- aanmerking over de **Witten**, daar gevonden, II. 100.
- beschryving dier Landengte, IV. 129.

B L A D W Y Z E R.

- DIAZ**, (BARTHOLOMEUS) be-
 rigt van zyne Reis, I.
 87; ontdekt de Kaap der
 Goede Hoop, 88.
- Dieren**, in America, II. 32;
 verbastering der Europi-
 sche Huisdieren in dit We-
 relddeel, 35; *Aant.* 't ge-
 brek aan tamme Dieren,
 een der oorzaaken van den
 gebrekkigen Landbouw
 onder de Wilde Americaa-
 nen, 159.
- (Hoe ver de Mexi-
 caanen in het temmen der)
 gevorderd waren, IV. 8;
 vordering der Peruviaan-
 en in dit opzigt, 9.
- Domingo**, (St.) gegroundvest,
 I. 222.
- Dominicaanen**, kanten zich
 tegen de Repartimientos
 der Indiaanen aan, I.
 335; twist daar over met
 de Franciscanen, *ald.*
 strydige beslissingen van
 dit stuk, 336; het uit-
 werksel hier van, 338.
- Donder**, (Bevreesdheid der
 Braziliaanen voor den) en
 Godsdienstige cere daar
 aan bewezen, II. 250,
Aant.
- DONNA MARINA**, eene Sla-
 vinne, die CORTES groot
 ten dienst doet, III. 33;
 ontdekt hem het verraad
 der Cholulaanen, 90.
- Dorado**, (El) (ORELLANES
 vertellingen van het Ryk)
 III. 362.
- Drank**, (Overgegeevenheid
 der Wilde Americaanen
 aan den) II. 271; hoe zy
 hunne Dranken bereiden,
 272.
- Duitschers**, (De) zoeken co-
 LUMBUS de eer der Ont-
 dekking van America te
 ontrooven, I. 171; nietig-
 heid hunner redenen, 172.

E.

- Eetgraagte**, (Geringe) der
 Americaanen, II. 82;
 oorzaaken hier van opge-
 speurd, 90.
- Eigendom**, de Wilde Ame-
 ricaanen hier van onkun-
 dig, II. 169; die den
 Landbouw beoefenen vor-
 men daar van een denk-
 beeld, 170.
- (Het regt van) in
 Mexico ten vollen vast-
 gesteld, IV. 16.
- (Zonderlinge staat
 van den) onder de Peru-
 viaanen, IV. 87; de uit-
 werksels hier van, 88.
- (De wyze van) in
 de Spaansche Volkplan-
 tingen aan de Bevolking
 nadeelig, IV. 175.
- Eilanden**, (Kaap Verdifche)
 ontdekt, I. 81.
- (Azorifche) ontdekt,
ald.
- de los Ladrones ont-
 dekt, III. 223.
- (Philippynfche) ont-
 dekt,

B L A D W Y Z E R.

- dekt, III. *ald.* handel tusfchen Nieuw Spanje en dezelve, IV. 280. www.libtool.com.cn
- EMMANUEL, Koning van Portugal, zet de Scheepvaart der Portugeefen voort, I. 230.
- Engelfchen*, van hunnen Handel in Verfhout, IV. 118. 119.
- ESCALANTE, Bevelhebber van Villa Rica, III. 70; door QUALPOPOCA verflaagen, 104.
- ESQUILACE, (De Prins n') tragt de Geestlyken in America te hervormen, IV. 211.
- Esquimaux*, hebben zeer veel overcenkomsts met de Groenlanderden, II. 65; verfchillen zeer veel van de andere Americaanen, 67; hunne gedaante en geftalte befchreeven, 104; zonderlinge Boogen door hun vervaardigd, 237.
- EUDOXUS, van Cyzicus van den Tocht door hem ondernomen, I 13. 17. *Aant.*
- EUGENIUS DE IV, verleent eene Bullé aan de Kroon van Portugal; de Landen, die men zou ontdekken, toewyzende, I. 78. 79.
- Europa*, veranderingen in dit Werelddeel voorgevallen ten opzigte van den Koophandel, door de Overmeesteringen der Barbaaren, I. 45; de Koophandel en Zeevaard herleeven aldaar, 49
- F.
- FERDINAND, Koning van Spanje. COLUMBUS vervoegt zich tot hem met zyn Plan ter Ontdekkinge, I. 109; hy laat het door onkundige Regters onderzoeken, 110; die 'er een ongunftig verflag van geeven, 112; is niet ter begunftiging van COLUMBUS Plan te beweegen, 116; verdrag met COLUMBUS aangegaan, 121; hoe hy COLOMBUS, naa zyn eerften Tocht ontvangt, 168; verzoekt en verkrygt van Paus ALEXANDER DEN VI het regt op de Nieuwe Wereld, 182; hoe hy COLUMBUS by zyn tweede wederkomst bejegt, 212; laat zich tegen COLUMBUS voorinneemen, 242; ftelt hem, geketend in Spanje komende, in vryheid; maar berooft hem van allen gezag, 249; fchept behagen in de ontwerpen van nieuwe ontdekkingen, hem door COLUMBUS voorgesteld, 257; houdt COLUMBUS, naa zyne terugkomst op den tuil, 274.
- ondersteunt de pogingen van OVANDO op Hispaniola. Zyne Staatkun-

- kundige vaststellingen, die Volkplanting betreffende, 283; stelt DON DIEGO COLUMBUS tot Landvoogd op Hispaniola aan, 293; keurt de ontwerpen van ALONSO DE OJEDA en DIEGO DE NICUessa goed, 297; stelt PEDRARIAS tot Landvoogd van Darien aan, 322; en BALBOA tot *Adelantado*, 328; stelt ALBUQUERQUE aan om op Hispaniola de Indiaanen te verdeelen, 333; bepaalingen door hem op der Indiaanen Vryheid en Slaaverny gemaakt, 336; LAS CASAS onderhoudt hem over dat stuk, 341; zyn dood, *ald.*
- FERDINAND, de Koninglyke Raad der Indien door hem opgerigt, IV. 167; krygt het Regtsgebied over de Kerk in America in handen, 197.
- FERNANDEZ, (DON DIEGO) als Geschiedschryver beschouwd, III. 249.
- FIESCHI, doet een gevaarlyken tocht van Jamaica na Hispaniola, I. 265; wordt daar slegt door OVANDO ontvangen, 266.
- FIGUEROA, (RODRIGO DI) als Opperrigter na Hispaniola gezonden, I. 349; proeve door hem genomen op de bekwaamheid der Inwoonderen van Hispaniola, 363.
- Florida*, door JUAN DE PONCE DE LEON ontdekt, I. 210; Staatsbestuur aldaar, II. 184.
- Flota*, handel door dezelve gevoerd, IV. 244.
- FONSECA, Aardsdiaken van Seville, en naderhand Bisschop van Burgos en vyand van COLUMBUS, I. 206; oordeelt dat CORTES een overweldiger is, III. 228.
- Franciscaanen*, (De) begunstigen de Repartimienten der Indiaanen, I. 335; twist daar over met de Dominicaanen, *ald.* strydige beslissingen van dit stuk, 336; het uitwerkzel hier van, 338.
- G.
- Galeons*, of Galjoenen, van den Handel met deeze Schepen gedreeven, IV. 243; afgeschafft, 272.
- Galicia*, (Nieuw) 't getal der Spaansche enz. Huisgezinnen aldaar, IV. 152; der Indiaansche Huisgezinnen, 153.
- Gallo*, (PIZARRO blyft met zyn Volk op het Eiland) III. 262.
- GALVEZ, (DON JOSEPH) ontdekt den waaren staat van California, en hoe het veel beter van gesteltenis was, dan de Jesuiten hadden opgegeeven, IV. 117.
- (DON JOSEPH) wat hy

B L A D W Y Z E R.

- hy tot verbetering des be-
 ftuurs in de Volkplantin-
 gen uitvoerde, IV. 272.
- GAMA**, (VASCO DE) zyne
 Reis na de Oost-Indien by
 de Kaap der Goede Hoo-
 pe om, I. 229.
- Ganges**, de Ouden hadden
 een zeer verkeerd begrip
 van de strekking deezer
 Riviere, I. 30; *Aant.*
- GASCA**, (PEDRO DE) in Span-
 je benoemd om als Voor-
 zitter na Peru te keeren,
 III. 410; zyn Character,
ald. zyn gemaatigdheid,
 411; de magt hem ver-
 leend, 412; komt te Pa-
 nama, 413; PIZARRO kant
 zich tegen hem aan, 414;
 krygt PIZARRO's Vloot,
 416; PIZARRO besluit hem
 te beoorlogen, 417; GAS-
 CA's toerusting, 418;
 landt in Peru, 421; en
 trekt na Cuzco, 422;
 maakt zich gereed tot den
 slag, 423; veele Onder-
 bevelhebbers en Soldaaten
 van PIZARRO loopen tot
 hem over, 424; neemt
 PIZARRO en CARVAJAL ge-
 vangen, 425; straft hun
 met den dood, 426; houdt
 CEPEDA gevangen, *ald.*
 hoe veel gelds hy aan zyne
 Krygsmagt in Peru be-
 steedde, 428; zoekt zyne
 Krygslieden bezigheid te
 verschaffen, 433; en het
 Land, onder zyne Naa-
 volgers te verdeelen, 434;
 ongenoegen daar uitgeree-
 zom, 435; herstelt de Or-
 de en het Landbestuur,
 436; vertrekt weder na
 Spanje, *ald.* wordt daar
 heerlyk ontvangen, 437.
- Gebouwen** (Van de) der
 Mexicaanen, IV. 60.
- (Aanmerkingen over
 de) der Peruviaanen, IV.
 93; enz.
- Geest**, (*Groote*) het denk-
 beeld 't welk de Wilde
 Americaanen daar van vor-
 men, II. 253.
- Geestlyken**, (*De Roomsche*)
 in 't algemeen als Bescher-
 mers der Americaanen aan-
 gemerkt, IV. 147; on-
 derscheide Rang, derzel-
 ven aldaar, 199; hun Cha-
 racter, 203; ongebonden-
 heid in Zeden van zommi-
 gen, 206; middelen te
 hunner Hervorminge te
 werk gesteld, 210; hun-
 ne geringe vorderingen in
 't bekeeren der Ameri-
 caanen gemaakt, 213.
- Geld**, niet in zwang by de
 Mexicaanen, IV. 56.
- Schaarsheid daar van
 in Spanje onder PHILIP
 DEN III, IV. 249.
- Gelykheid**, welk denkbeeld
 de Wilde Americaanen
 daar van vormen, II. 172.
- Geneesheeren**, (*De*) de eer-
 ste Dienaars van het By-
 geloof, II. 261.

G-

B L A D W Y Z E R.

- Genueesen**, (De) verwerpen de ontwerpen van COLUMBUS, I. 195.
- Gerichtshoven**, in Spaansch America, IV. 163; derzelve Regtsgebied, 164; hervormd, 273.
- Gevangenen**, (Wreede wyze waar op de) onder de Wilde Americaanen behandeld worden, II. 204; hun onverschillig lot; en kloekmoedigheid onder het pynigen, 206; zomtyds worden zy opgeëeten, 208; of tot Stamgenooten aangenomen, 221; voor dood ten opzichte van hun eigen Stam aangemerkt, 222.
- (Spanische) te Mexico aan den God des Oorlogs opgeofferd, III. 203.
- hoe by de Mexicaanen behandeld, IV. 50.
- Gierigheid**, (De) van byzondere Perfoonen verdrukt de Inwoonders der Nieuwe Wereld, IV. 146.
- GIOIA**, (FLAVIO) wanneer deeze het Zeekompas uitvondt, I. 61.
- GOD**, (Gevoelens der Americaanen over het bestaan van) II. 246.
- Godsdienst**, (Zwaarigheden om van den) der Wilde Americaanen egte bescheiden op te leveren, II. 243; bepaald tot twee Grond leerstukken, 245; wat zy over het bestaan van GOD denken, 246; gebrekkige en onvolkomene begrippen daar omtrent, 249, enz. merkwaardige verscheidenheid in hunne Godsdiensstige begrippen, 252.
- Godsdienst** (Van den) der Mexicaanen, IV. 70; Wreedheid daar van ende menigte der Menschoffers, 71.
- (Het Burgerlyk Bestuur der Peruviaanen op den) gegrond, IV. 79; gevolgen daar van, 81; zagte aart derzelve, 82; de invloed daar van op hunne Burgerlyke Instellingen, 85; en op hun Krygswezzen, 86.
- de verdrukking der Americaanen verkeerdlyk aan den Godsdienstyver toegeschreeven, IV. 47.
- GOMARA**, (FRANC. LOPEZ DE) zyne werken beoordeeld, III. Voorb. 7.
- Gorgona**, een Eiland werwaards PIZARRO zich met de zynen begeeft, III. 264; Beschryving van dit Eiland, het Helfche bygenaamd, 265; Aant.
- Goud**, berigten die COLUMBUS daar van ontvangt by zyne eerste aankomst op de Eilanden der Nieuwe Wereld, I. 143; in grooter overvloed op Hispanio-

B L A D W Y Z E R.

- la dan op andere Eilanden, 128.
- Goud**, waarom men 't zelve in Mexico in zo geringe hoeveelheid aantrof, III. 124.
- hoe de Peruviaanen het kreeg, IV. 102.
- Mynen veelvuldig in Cinaloa en Sonora, IV. 112.
- groote overvloed daar van te Cineguilla ontdekt, IV. 114; als mede in het Nieuw Koningryk Granada, 134.
- hoeveelheid daar van 's jaarlyks uit America in Spanje ingevoerd, IV. 222.
- Granada**, (Beschryving van 't Nieuwe Koningryk) IV. 134; wat het uitlevert, *ald.*
- Grieken**, hun Koophandel en Zeevaard, I. 18.
- Groenland**, door de Noorwegers ontdekt, II. 64; gelegenheid van 't zelve ten opzigte van America, 65; de Inwoonders hebben zeer veel gelykheids met de Esquimaux, *ald.*
- Grond**, (Gelykheid vanden) in America, IV. 39.
- GRYALVA**, (JUAN DE) door VELASQUEZ met eene Vloot ter ontdekkinge uitgezonden, I. 372; ontdekt Nieuw Spanje, *ald.* zyne verrigtingen aldaar, 373; wat hem by de Inwoonders aan de Rivier Tabasco, en 't Land Guaxaca, bejegende, 374; komt op 't Eiland St. Joan de Ulua, van waar hy berigt zynere gedaane ontdekkingen aan VELASQUEZZondt, 375; redenen, die hy hadt om daar geene Volkplanting te laten, *ald.* keert weder na Cuba, 376.
- GUACANAHARI**, een Cazique op Hispaniola door COLUMBUS begroet, I. 149; doet hem grooten dienst, wanneer een zynere Schepen blyft, 151; vergunt COLUMBUS dat eenigen van zyn Volk op 't Eiland blyven, en daar eene sterkte bouwen, 155, tragt de Spanjaarden te verdedigen, 188.
- Guamacabelica**, Kwikzilvermyn aldaar; de byzonderheden dezelve betreffende, IV. 228. *Aant.*
- Guanahari**, het eerste Eiland door COLUMBUS ontdekt, I. 142.
- Guanania**, een Eiland door COLUMBUS ontdekt, I. 262.
- Guarda Costas**, tot beveiliging van den Spaanschen Koophandel op America gebruikt, IV. 255.
- GUATIMOZIN**, tot Keizer van Mexico aangesteld, 185; veelen vallen hem af, en worden Bondgenooten van CORTES, 187; bedient zich

VAN

B L A D W Y Z E R.

- van een misflag der Spanjaarden in 't beleg van Mexico, 202; verdedigt zyn Hoofdstad, 208; zyn moed en standvastigheid, 209; tragt zich uit Mexico te begeeven, 210; wordt gevangen genomen; zyn gedrag te dier gelegenheid, 211; gepynigd, 216; opgehangen, 233.
- GUAXACA**, door **GRYALVA** ontdekt, wat hem daar bejegende, I. 374.
- Guiana**, (*Hollandsch*) rykheid van den grond aldaar, II. 42.
- Guipuscoa**, (Compagnie van) opgerigt, IV. 261.
- GUZMAN**, (**NUNO DE**) pleegt veele wreedheden, III. 235.

H.

- HAMILCO**, zyn Scheepstocht, I. 13.
- HAMO**, zyn Scheepstocht, I. 13 14. *Aant.*
- HATUEY**, een Cazique, zyn treffend antwoord aan een Franciscaaner Monnik, I. 309.
- Hayti.* Zie *Hispaniola*.
- HENDRIK**, (Prins) neemt het bestuur der Portugeesche Ontdekkingen in handen, I. 70; verwerft een Pauslyke vergunning aan de Kroon van Portugal, ten opzigte van de Landen, die hy zou ontdekken, 78; zyn dood, 81.
- HERRADA**, (**JUAN DE**) begeleidt de Zamenzweeders tegen **PIZARRO**, III. 368; en helpt hem van kant, 369; door den Jongen **ALMAGRO** tot Veldheer aangesteld, 371.
- HERRERA**, beoordeeling van dien Geschiedschryver, III. *Voorb.* 12.
- Hette*, (Reden der verschillende graaden van) in het Oude en Nieuwe Vasteland, uit de werking der Winden afgeleid, II. 17; hoe groot dit verschil zy, 40. *Aant.*
- HINOJOSA**, (**PEDRO DE**) onder **G. PIZARRO**, bevelhebber der Vloote in de Zuid-Zee, III. 403; hoe hy zich ten opzigte van **GASCA** gedraagt, 415; groote belooning hem voor de overgifte der Vloote van **PIZARRO** geschonken, 429.
- Hispaniola*, (Ontdekking van) I. 147; gesteldheid deezes Eilands en der Inwoonders, 148; hy verliest daar een zynen Schepen, 150; besluit een gedeelte zyns Volks daar te laten, 154; verwerft de toestemming der Inboorelingen, *ald.* en bouwt 'er eene sterkte, 156; zyne onderrigtingen aan die hy op 't Eiland liet,

B L A D W Y Z E R.

liet, 157; COLUMBUS komt 'er ter tweede maal, 185; en vindt de daar gelaste Bezetting elendig omgekomen, 186; de verlegenheid en 't ongenoegen der Volkplanting neemt toe, 193; plan tot het geregelde vaststellen eener Volkplanting aldaar, en ontworpen, 213; een groot gebrek in dit Plan, 214; staat der Volkplanting aldaar, toen COLUMBUS op zyn derden Tocht daar kwam, 222; opstand van ROLDAN; St. Domingo daar gestigt, *ald.* de opstand gestild, 226; de Vaststelling op een nieuwen voet ingerigt, 227; BOVADILLA derwaards gezonden, 245; zyne veranderingen aldaar, 246; enz. NICHOLAS DE OVANDO tot Bevelhebber aldaar aangesteld, 251; hoe zich BOVADILLA daar gedraagen hadt, 253; nieuwe Vaststellingen van OVANDO, 254; staat der Volkplanting aldaar onder diens Bestuur, 276; vordering der Volkplanting aldaar, 284; staatkundige vaststellingen van FERDINAND daaromtrent, 285; het getal der Inboorelingen vermindert 'er sterk, 287; gevolgen daar van, 289; DON DIEGO COLUMBUS tot

IV. DEEL.

Landvoogd aangesteld en OVANDO te rug geroepen, 293; de Inwoonders blijven Slaaven, 294; staat dier Volkplanting onder DON DIEGO COLUMBUS, 332; ongelukkig door de zending van ALBUQUERQUE, 333; twist aldaar over het behandelen der Indiaanen, 334; enz. LAS CASAS, hun verdediger, 339; Overopzigters door XIMENES derwaards gezonden, 342; hoe zy de schikkingen des Cardinaals uitvoerden, 343.

Hispaniola, door de Mieren deerlyk bezogt, I. 37; de H. SATURNINUS by 't lot aangeroepen, tot afwending dier plaage, *ald.* *Aant.* groot aanzien der Caziques aldaar, 183.

HOLGUIN, (GARCIA) neemt GUATIMOSIN gevangen, III. 211.

Holland, (*Nieuw*) gesteldheid diens Lands, II. 167. *Aant.*

Honden, door de Spanjaarden in den sryd tegen de Indiaanen gebruikt, I. 203.

Honduras, levert veel Verfhout uit, IV. 118; verval deezes Landschaps, *ald.* en wederopkomst, 119.

Honger, hoe deerlyk de zelve dikwyls onder de

Z Ame-

E L A D W Y Z E K.

- Americaanen woedt , II. 153.
- Hoope*, (*Kaap der Gede*) door B. DIAZ ontdekt, I. 88; door VASCO DE GAMA omgezeild, 231.
- Hoornvee*, hoe sterk vermenigvuldigd in eenige deelen van America, IV. 230. 231.
- Horn*, (*Kaap*) de rede van de daar heerschende Koude opgespoord, II. 22.
- HUASCAR, Beheerscher van Peru, in Oorlog met zynen Broeder ATAHUALPA, III. 282; verzoekt PIZARRO's hulpe tegen hem, 285; op 't bevel van ATAHUALPA omgebracht, 305.
- Huiden*, sterke handel daar in te Buenos Ayres, IV. 127. 230. 231.
- Huisraad*, der Wilde Americanen, II. 237.
- Huizen*, der Wilde Americanen, II. 230; zommige zeer groot, en geschikt om eene menigte Huisgezinnen te huisvesten, 231.
- Huwelyksverbintenissen*, der Wilde Americanen, II. 134. 138.
- I. en J.
- Incas* van Peru, van waar zy afstammen, III. 280; grootheid van hunnemagt, *ald.* IV. 80; door den invloed van den Godsdienst gemaatigd, 85; menigte der Slachtoffers by hunnen uitgang geslacht, 109.
- Indiaanen*, de Inwoonders der West-Indien dus geheeten, I. 180; wat zy, op 't eerste gezigt van de Paarden dagten, 192; vatten de Wapens op tegen de Spanjaarden op Hispaniola, 199; krygen de nederlaage, 203; eene belasting hun opgelegd, 205; heillooze uitwerkzels dier belasting, 207.
- door ISABELLA begunstigd, I. 267; door OVANDO verdrukt, 277; beoorlogd; hoe de Spanjaarden hun aanmerkten en mishandelden, 279; op Hispaniola te ondergebracht, 283; hun getal vermindert daar sterk, 287; gevolgen daar van, 289.
- (Twist ten opzigte van het behandelen der) I. 334; strydige beslissingen van dit stuk, 336; LAS CASAS treedt te hunner verdedginge te voorschyn, 339; strekt hun ten Voorpraake aan 't Spaansche Hof, 341; befehikkingen van den Cardinaal XIMENES op dat stuk, 342; op welk eene wyze ze worden uitgevoerd, 343; een staatlyk overleg tot Hove van CA-

B L A D W Y Z E R.

REL DEN V, wegens de
behandeling der Indiaanen,
357.

Indiaanen, Proeve door FIGUE-
ROA op hunne bekwaam-
heden genomen, 363. Zie
voorts *Americaanen*.

Indien, (Oost-) (Hoop om
een nieuwen weg na de)
te ontdekken, I. 85; ont-
werpen om dit uit te voc-
ren, 86; COLUMBUS vormt
een denkbeeld van een
nieuwen weg derwaards,
97; de Ouden hielden In-
die voor een zeer groot
Land, 100; en dagten dat
het niet verre van de West-
lyke gedeelten onzes Vast-
ten-lands aflag, 102.

— (Reis van VASCA DE
GAMA na de) by de Kaap
der goede Hoope om, I.
229.

— (*West*) met deezen
naam wordt de Nieuwe
Wereld bestempeld, en
waarom, I. 180.

Indigo, een Voortbrengzel
der Spaansche Volkplan-
tingen, I. 228.

INNOCENTIUS DE IV, zendt een
Gezantschap aan KAYUK
CHAN; I. 55.

Insecten, veelvuldig in Ame-
rica, II. 36.

ISABELLA, Koningin van
Spanje, laat het Plan van
COLUMBUS onderzoeken,
I. 110; door J. PEREZ ter
gunste van COLUMBUS o-

vergehaald, 114; zet zy-
ne zaake met yver voort,
120; Verdrag met COLUM-
BUS gemaakt, 122; hoe
zy COLUMBUS, naa zyn
wederkomst van den eer-
sten Tocht, ontvangt,
168; verkrygt van Paus
ALEXANDER DEN VI het
Regt op de Nieuwe We-
reld, 182; hoe zy COLUM-
BUS, by zyne tweede we-
derkomst, bejegent, 212;
laat zich tegen COLUMBUS
voorinneemen, 243; stelt
COLUMBUS, geketend in
Spanje komende, op vrye
voeten, doch ontnemt
hem allen gezag, 249;
schept behaagen in de nieu-
we Ontwerpen van Ont-
dekking door COLUMBUS
voorgesteld, 257; haar dood
een ramp voor COLUMBUS,
274; haare bezorgdheid
voor de Indiaanen, 276.
IV. 144.

Isabella, een Stad van dien
naam, door COLUMBUS op
Hispaniola gestigt, I. 189.

Jaar, hoe de Mexicaanen
't zelve verdeelen, IV.
49.

Jago, (St.) door VALDIVA
in Chili gegrondvest, III.
257.

Jagt, hoe veel werks de
Wilde Americaanen daar
van maaken, en hoe af-
gerigt zy daar in zyn, II.
149; enz. Volken daar

- van leevende zyn ver-
deeld in kleine Gemeen-
schappen, 165.
- Jamaica*, (COLUMBUS lydt
Schipbreuk by) I. 264;
wat hem daar bejegende,
265; zyne verlegenheid
op dit Eiland, 266; ver-
meerdering daar van, 269;
verlossing van 't zelve,
272.
- Jesuiten*, (De) geeven een
laag denkbeeld van Cali-
fornia, IV. 116; menigte
derzelven in de Spaansche
Volkplantingen, 203;
Aant. hun gedrag boven
andere Kloosterlingen ge-
preezen, 210.
- JOANNES DE I, Koning van
Portugal, bestuurt de eer-
ste onderneeming der Por-
tugeesen ter Zee, I. 67; 't
gelukkig slaagen daar van,
69.
- II, Koning van Por-
tugal, doet de zugt ter ont-
dekking met verdubbelde
kracht herleeven, 83; zendt
PEDRO DE COYILLAM en
ALPHONSO DE PAYVA na 't
Oosten, 87; bestuurt den
Zeeoocht van B. DIAZ, *ald.*
hoort van COLUMBUS zyn
gemaakt ontwerp, en be-
driegt hem, 106.
- Fooden*, (Scheepvaart. en
Koophandel der) I. 10.
- K.
- Knaap der goede Hoop.* Zie
Hoops.
- Kakkerlakken*, welke Men-
schen door de Hollanders
zo genoemd, II. 102.
- Keerkringen*; (De Portugee-
sen komen binnen de)
hunne verbaasdheid over
't geen zy daar zagen, I.
75.
- Kerk*, Bestuur daar van in
de Spaansche Volkplantin-
gen, IV. 197; bepaalin-
gen omtrent het Pauslyk
regtsgebied, *ald.* gedaante
en middelen derzelven,
199.
- Kina*, een voortbrenghel der
Spaansche Volkplantingen,
IV. 229.
- Kinderen*, hoe de Wilde A-
mericaanen met de zwakke
en verminkte handelen, II.
94; worden in geen groot
getal gebooren, 141; hoe
zy opgevoed worden, 143;
hebben weinig of geen
ontzag voor hunne Ou-
ders, 144; hoe de
Hoofden der Kinderen
misvormd worden, 228.
- Kleeding*, der Wilde Ameri-
caanen, II. 225.
- Kleur*, der Wilde Americaa-
nen, II. 31.
- Kloosters*, schadelykheid van
't invoeren derzelven in
de Spaansche Volkplantin-
gen,

B L A D W Y Z E R.

- gen, IV. 200; derzelve-
menigte, 202.
- Kompas**, de Uitvinding **hier** **Koophandel** (America ligt
van bevordert de Zeevaart zeer gefchikt tot den) II.
grootlyks, I. 60; FLAVIO
10.
GIOIA, de Uitvinder daar
— der Mexicaanen, IV.
van, 61; in 't eerst fchaars
57.
en met fchroom gebruikt, — (De Peruviaanen
62; miswyzing daar van dreeven weinig,) IV. 107.
veroorzaakt onder de — (Het eerfte oogmerk
Tochtgenooten van co- der Spaanfche Vorften was
LUMBUS groote onfteltenis, om zich van eenen Uit-
130. fluitenden) in de Nieuwe
Koningen, (Onder-) (Alle Wereld te verzekeren,
Heerfchappyyen van Span- IV, 170; inrigtingen tot
je in de Nieuwe Wereld dat oogmerk, 171.
aan) onderworpen, IV. — (Schielyk verval
161; hunne magt, 162. van den) in Spanje, IV. 236;
— (Een nieuwe) in Rio andere Volken krygendeel
de la Plata opgerigt, IV. in den Handel op America,
274. 237; dit verval des
— welk een grooten Handels in Spanje ver-
ftaat zy voeren, IV. 299; meerderd door de fchik-
welke aanzienelyke Inkom- kingen daar op gemaakt,
ften zy trekken, 300. 240; aan gene Maat-
Koophandel, (Het invoeren fchappy toevertrouwd,
van den) I. 3; der Egypte- *ald.* aan ééne Haven in
tenaaren, 7; der Pheni- Spanje bepaald, 242; door
ciers, 8; der Jooden, 10; Galjoenen gevoerd, 243;
der Carthagers, 11; der en door de Flota, 244;
Grieken, 18; der Romei- flegt gevolg van deeze
nen, 27; uitwerkzels van Schikking, 245; hulpmid-
de Vermeesteringen der del tegen dit kwaad voor-
Barbaaren op den Koop- gefeld, 247; flappen ter
handel, 45; de Kennis verbetering, door de Mo-
van den Koophandel in 't narchen uit het Huis van
Oosterfche Ryk bewaard, Bourbon, 251.
48; herleeving daar van — (De Spaanfche Vor-
in Europa, 49; hoe zich ften fluiten de Buiten-
de Italiaanen daar op be- landers uit van den) op
vlytigden, 50; de voort- Peru, 251; door het wee-
ren

B L A D W Y Z E R.

- ren van den Sluikhandel, en byzonder van de Engelsche *Asiento* Compagnie, 252; *Guarda Costa's*, ten dien einde gebruikt, 255; de Registerfchepen ingevoerd, 256; de Galeons afgeschafft, 258.
- Koophandel**, (Ontwerpen om in Spanje den) te doen herleeven, IV. 259; door het oprigten der Compagnie van Caraccas, 260; de denkbeelden des Koophandels in Spanje worden uitgebreider, 263; **Paketsboots** ingevoerd, 265; een vrye Handel aan verscheidene Landschappen vergund, 266; heilzaame uitwerkzels hier van, 267; vrye handel tusschen de Volkplantingen verleend, 270; tusschen Nieuw Spanje en de Philippynsche Eilanden, 282.
- Koper**, by de Peruviaanen bekend en in gebruik, IV. 104.
- Koude**, (Heerschende) in America, II. 13; oorzaken hier van, 14; werking der Winden daar op, 17. *Aant.* voorbeelden van de vreeslyke uitwerkzels daar van, 41. *Aant.*
- KRENITZIN**, berigt zyner Reistochten na America, II. 60.
- Kruistochten**, bevorderen den Koophandel, I. 51.
- Knygslieden**, (Hoe de Americaansche) tot het doormaakten der uiterste pynen opgevoed en gehard worden, II. 214.
- Kunsten**, der Wilde Americaanen, II. 225; hun Kleeding en Cieraad, *ald.* ——— der Mexicaanen beschouwd en beoordeeld, IV. 35. ——— der Peruviaanen nagegaan en beoordeeld, IV. 89.
- Kustbewaarders**, tot beveiliging van den Spaanschen Koophandel op America gebruikt, IV. 255.
- Kwikzilver**, gebruikt om Goud- en Zilver-Erts te zuiveren, IV. 228. *Aant.* 't geen men in Peru gebruikt, wordt uit de Myn van Guanacabelica gehaald, *ald.*

L.

Landbouw, gebreklykheid daar van onder de Wilde Americaanen, II. 152; de onderscheide Vrugten van denzelven, 154; is zeer bepaald, 159; twee oorzaken van deszelfs onvolkomenheid; het gebrek aan tamme Dieren, *ald.* 't gebrek aan nuttige Metaalen, 162.

Land-

B L A D W Y Z E R.

- Landbouw*, hoe onvolmaakt by de Mexicaanen, IV. 52.
- gevorderde staat daar van onder de Peruviaanen, IV. 90.
- Landyoogdyen*, (Nieuwe verdeling der) in America, IV. 273. 275.
- LEON, (JUAN PONCE DE) rigt eene Vastigheid op het Eiland Porto Rico op, I. 290; ontdekt FLORIDA, 310; heeft het vreemde oogmerk om op een der Lucaifche Eilanden, een jeugdig maakende Bron te ontdekken, 311.
- (PEDRO CIERA DE) als Geschiedfchryver beschouwd, III. 248.
- (PONCE DE) na Nieuw Spanje gezonden, III. 239; sterft weinig dagen naa zyne aankomst, *ald.*
- (VELASQUEZ DE) geleidt de Achterhoede toen CORTES Mexico verliet, III. 163; sneuvelt, 168.
- Lianes*, eene foort van Tienen beschreeven, II. 30.
- Lichaamsgesteltenis*, der Wilde Americaanen, II. 80.
- Lima*, of *Ciudad de los Reyes*, door PIZARRO gegrondvest, III. 328; door den Inca MANCO CAPAC belegerd, 335; een Koninglyk Gerichtshof daar aangefteld, 386.
- Listigheid*, der Wilde Americaanen, II. 290.
- Llama*, welk een Dier, IV. 8; word van de Peruviaanen gebruikt, 9.
- LODEWYK DE HEILIGE, zendt een Gezantschap aan den Chan der Tartaaren, I. 56.
- LUQUE, (HERNANDO) een der Ontdekkere van Peru, III. 255; zyn staat, 257, wat zyn aandeel was tot het doen deezer ontdekkinge, *ald.* PIZARRO neemt zyne belangen aan 't Spaanfche Hof in agt, 270.
- Lugstreek*, (Brandende) gevoelens der Oude Wysgeeren des aangaande, I. 38.
- (Gesteldheid der) in America, II. 12; de heerschende Koude aldaar, 13; oorzaaken hier van, 15.
- (Invloed der) op de Staatsgesteltenis der Volken, II. 180; op het Character der Wilde Americaanen, 299.
- Lugstreeken*, (Bevroozene, Brandende en Gemaatigde) waar in de Ouden den Aardkloot verdeelden, I. 37.
- Lykplegtigheden*, der Mexicaanen, IV. 52.

B L A D W Y Z E R.

M.

- Maansverduistering*, door COLUMBUS op Jamaica voorspeld, redt hem uit eene groote verlegenheid, I. 268.
- Maatschappyen*, met een uitsluitend voorregt begiftigd van welk een invloed op den Handel, IV. 241.
- MADOCS, Reizen, waar hy waarschyndlyk landde, I. 173; voor geen Ontdecker van America te houden, 174.
- MAGELLAN, (FERDINAND) wat hem tot het doen van ontdekkingen aanzet, III. 219; door Keizer CAREL DEN V tot Capitein Generaal aangesteld, 220; zyne Reis, *ald.* zeilt den Straat door, die zynen naam draagt, 222; komt in den Vreedzamen Oceaan, 223; ontdekt de Eilanden *los Ladrones* geheeten, als mede de Philippynsche Eilanden, *ald.* sneuvelt, 224; zyne Tochtgenooten zetten de Reize voort, *ald.* eere die hem toekomt, 225.
- Magtbrief*, ter bezitneming aan OJEDA en NICUESSA verleend, I. 296.
- Maijeques*, welk een rang van lieden onder de Mexicaanen, IV. 22.
- Maize*, een Gewas dat in America groeit, II. 154; wordt ook op de Eilanden gevonden, 158. *Aant.*
- MAMA OCOLLO, Overleveringen der Peruviaanen ten haaren opzigte, III. 278.
- MANCO CAPAC, Overleveringen der Peruviaanen wegens hem, III. 278. IV. 78.
- MANDEVILLE, (JOHN) zyne Reistochten, I. 59.
- Manila*, Koophandel daar gedreeven, IV. 282; van de grootte der Schepen daar toe bestemd, 285.
- Manioc*, welk eene Plant, II. 154; hoe de Wilde Americaanen zich daar van bedienen, 155; twee voorten daar van, *ald.* *Aant.*
- MARGARITA, (P.) tot Bevelhebber over 't Krygsvolk door COLUMBUS aangesteld, I. 195; zyn Volk gedraagt zich ongebonden, 199; hy tragt COLUMBUS aan 't Spaansche Hof gehaat te maaken, 205.
- Margarita*, (Het Eiland) door COLUMBUS ontdekt, I. 222.
- Maragnon*, overvloed van Visch in deeze Riviere, II. 148.
- ORELLANA zeilt die Rivier af, III. 360.
- MARTYR, (PETRUS) zyne betuiging wegens de ontdek-

B L A D W Y Z E R.

- dekking van America, I. 173. *Aant.*
- MARTYR, als Geschiedfchryver beoordeeld, III. *Voorb.* 9.
- Mechoacan*, 't getal der Huisgezinnen aldaar, IV. 152; der Indiaanfche Huisgezinnen, 153.
- Meiren*, (Verbaazend groot) in de Nieuwe Wereld, II. 10.
- MENDEZ, doct een gevaarlyke Tocht van Jamaica na Hispaniola, I, 265; wordt daar flegt door OVANDO ontvangen, 266.
- MENDOZA, (ANTONIO DE) tot Onder-Koning van Nieuw Spanje aangefield, III. 243; zyn wys beftuur, 386.
- Mensch*, (De) gefchikt om onder allerlei Lugtftreken te kunnen leeven, II. 80.
- Menschenoffers*, der Mexicaanen, IV. 71; aanmerkingen over derzelve menigte, *ald. Aant.* door de Peruviaanen niet geofferd, 84.
- Menschenvleesch*, door de Wilde Americaanen niet geëeten, II. 208, enz.
- Mestizos*, Mefchen van gemengden bloede voortgefprooten, IV. 183.
- in den beginne van de Kerklyke Waardigheden uitgeflooten; doch
- daar toe vervolgens geregigd, IV. 318. *Aant.*
- (’t Gebrek aan) een der oorzaaken van den gebrekkigen Landbouw der Wilde Americaanen, II. 162.
- MEXIA, (HERNAN) hoe hy zich omtrent GASCA gedroeg, III. 413.
- Mexicaanen*, hunne overlevering wegens hunne herkomst ftrookt wonder wel met de felling dat de Americaanen voor een groot gedeelte van de Tartaaren afftammen, II. 68.
- (De eerste onderhandeling van CORTES met de) III. 35; hunne opgetogenheid op ’t gezigt der Spanjaarden, 37; Postloopers by hun in gebruik. 38; ftaat des Mexicaanfchen Ryks toen CORTES daar kwam, 41.
- overlevering wegens hunne herkomst en lot des Ryks, III. 99; ontwerpen door hun gefmeed om de Spanjaarden te verdelgen, 128; hebben verftandhouding met NARVAEZ, 137. 138; vatten de Wapenen tegen de Spanjaarden op, 151; CORTES tast hun zonder voordeel aan, 157; nieuwe gevechten met hun, 161; ftoutmoedig en Vaderlandlievend gedrag van
- twē

B L A D W Y Z E R.

twee jonge Mexicaanen, die CORTES bykans om hals brengen, 162; brenghen de Spanjaarden te benaauwen en uit te hongeren, 163; vallen op hun aan als zy uit Mexico trekken, 164; rigten eene deerlyke slagting aan, 165; ontrusten de Spanjaarden in hun hertocht, en doen hun afbreuk, 169; slag by Otumba, 171; CORTES trekt weder tegen hun op, 182; hunne toebereidzels ter verdediginge, *ald.* vallen op de Brigantynen aan, 197; en werden afgeslaagen, *ald.* brengen de Spanjaarden groot verlies toe, 202; offeren de Gevangenen aan den God des Oorlogs op, 203; hunne nieuwe ontwerpen en poogingen, 205; over hun getal in 't verdedigen van Mexico gebruikt, 213;

Aant.

Mexicaanen, (Opstand der) III. 231; hoe door de Spanjaarden mishandeld, *ald.*

— hoe verre gevorderd in de Heerschappy over de Dieren, IV. 8; onvolkomen kundschap, die wy hebben van de Zeden en Instellingen deezes Volks, 11; door de onbekwaamheid der eerste Ontdekkers, *ald.* en den bygeloo-

vigen yver der Zendelingen in het verbranden der Mexicaansche Schilderstukken, 12; oorsprong der Mexicaansche Schilderyen, 13; vry nieuw, 14; bewysstukken, die hun voortgang in beschaafdheid aantoonen, 16; het Regt van Eigendom by hun volkomen vastgesteld, *ald.* het getal en de grootheid hunner Steden, 18; 't onderscheid van Beroepen hadt by hun stand gegreepen, 20; het onderscheid van Rangen hadt by hun plaats, 22; aanmerkingen op hun taal, en de hoflykheid der zelve, 24. 25. *Aant.* hunne Staatkundige gesteltenis, *ald.* magt en luister der Mexicaansche Vorsten, 30; wyze van Ryksbestuur, *ald.* beschikking om 't zelve te onderschraagen, 31; hun burgerlyk bestuur, 33; hunne kunsten, 35; van hunne Schilderyen en Schilderschrift, 37. 38; verslag der stukken hier van nog voorhanden, 44; hoe zy den tyd rekenen, 49.

— (Bewysstukken die by de) eene geringe vordering in beschaafdheid aanduiden, IV. 50; zy waren in geduurige wreede Oorlogen ingewikkeld, *ald.*

B L A D W Y Z E R.

- ald.* hunne Lykplegtigheden, 52; hunne Landbouw was onvolmaakt, *ald.* na der bewys van deeze gebreklykheid, 53; twyfelingen wegens de uitgestrektheid des Ryks, 54; weinig gemeenschap hadt 'er tusfchen de Landschappen plaats, 55; nader bewys hiervan uit het mangel aan geld, 56; twyfelingen wegens den staat hunner Steden, 59; van hunne Tempels, *ald.* van hunne andere openbaare Gebouwen, 60; rede, waarom de Spaansche Schryvers zo hoog van hun opgeeven, 65; hun getuigenis is nogthans geloofwaardig in 't hoofdzaaklyke, 67; van der Mexicaanen Godsdienst, 70.
- Mexicaanen*, (Grootte menigte van) gedoopt, IV. 214; behouden de Godsdienstige instellingen hunner Voorvaderen, 215.
- Mexico*, CORTES trekt derwaards, III. 94; beschryving dier Stad, 101; gevaarlyke toestand, waar in zich de Spanjaarden aldaar bevinden, 103. enz. CORTES trekt weder derwaards, 182; beschikkingen op 't beleg dier Stad, 195; zonderling plan om het beleg voort te zetten, 198; door GUATIMOZIN kloek verdedigd, 209; bemagtigt, 212; over het aantal der Belegeraaren en der Verdedigereu dier Stad, 213. *Aant.*
- Mexico*, (CORTES zoekt) te herbouwen, en tot de Hoofdstad van zyn Landvoogdye te maaken, III. 231.
- beschaafter dan andere deelen van America, IV. 7; minderheid daar van met de Oude Wereld vergeleeken, 8.
- (Grootte en Volkrykheid der Steden in) IV. 19; en van die Stad zelve, 20. *Aant.*
- (Magt en luister der Vorsten in) IV. 30.
- hoe zeer door de Spanjaarden ontvolkt, IV. 139; oorzaken daar van, 141.
- ('t Getal der Huisgezinnen in) IV. 152; der Indiaansche Huisgezinnen, 153.
- hoe veel inkomsten het uitlevert, IV. 292.
- Mieren*, zeer veelvuldig op de Americaansche Eilanden, II. 37; Hispaniola daar door geplaagd, en de H. SATURNINUS, by 't lot, tot afwending dier plaage, aangeropen, *ald.* *Aant.*
- Misdaaden*, alle in Peru met den dood gestraft, IV. 81.

Mis-

- Misdaadigers*, na de Volkplantingen te zenden een slegt beraad, I. 121.
- Mita*, in Peru, welk een Beurt-dienst, IV. 192.
- Moluccas*, (De Tochtgenooten van MAGELLAN komen aan de) III. 224; CAREL DE V staat dezelve aan de Portugeesen af, 226.
- Monopolisten*, hoe verderfelyk in den Handel, IV. 246.
- MONTEZUMA**, (Onderhandelingen van CORTES met) III. 38; geschenken, door dien Vorst, CORTES ter hand gesteld; *ald.* 't Character van dien Monarch, 42; zyne verlegenheid en vrees by de aankomst der Spanjaarden, 43; de verdere onderhandelingen met CORTES, 45; was van zommigen in 't Mexicaansche Ryk gehaat, 57; eenige Caziques sluiten een Verbond tegen hem met CORTES, 60; waarom hy CORTES te Cholula noodigt, 89; de besluiteloosheid van MONTEZUMA, 95; zyn eerste onderhoud met de Spanjaarden, 96; zyn denkbeeld van de Spanjaarden, 99; CORTES besluit hem gevangen te nemen, 106; wyze waar op hy gevangen genomen word, 107; wordt na de wyk der Spanjaarden gebragt, 109; en met schynbaare eerbiedenis ontvangen, 111; aan harde en verontwaardigende behandelungen blootgesteld, 112; rednen van CORTES gedrag te hemwaards, 114; groote invloed van CORTES op hem, 118; hy erkent zich voor een Leenman des Konings van Castilie, 120; is ten opzigte van den Godsdienst onverzettelyk, 126; hielt verstandhouding met NARVAEZ, 137, 138; gedood, 158.
- MONTEZUMA**, zyne heerschzucht hadt de oude Staatsgesteltenis van Mexico omgekeerd, IV. 26; van de Wapenrusting hem toegeschreeven, en een Gouden Kop, die gezegd wordt hem toebehoord te hebben, 37. *Aant.*
- Mulattoes*, (De) maaken een derde rang van Menschen in de Spaansche Volkplantingen uit, IV. 183.
- Mynen*, het werken daar in schadelyk voor de gezondheid, IV. 190. *Aant.* hoe de Indiaanen den dienst, om in dezelve te arbeiden, moeten volbrengen, 191; misbruiken, daar omtrent standgrypende, 196. *Aant.* wat de Spanjaarden daar uit trekken, 220.
- (Ontdekking ter) van Potofi en Sacotecas, IV. 221.

B L A D W Y Z E R.

Mynen, Rykdommen, die dezelve in America opleveren, IV. 222; weezenlyke uitwerkzels daar van, 223; weezenlyke uitwerkzels daar van, 225.

— hoe veel de Mexicaanfche jaarlyks, naar eene gemiddelde Rekening, opbrengen, IV. 292; andere berigten daar van overwoogen, 297. *Aant.*

N.

NARVAEZ, (PAMPHILO DE) Bevelhebber der Vloote, door VELASQUEZ tegen CORTES gezonden, III. 134; landt, 135; hadt eene verstandhouding met MONTEZUMA en de Mexicaanen, 137. 138. *Aant.* de onderhandelingen van CORTES Afgezanten met hem, 140; CORTES trekt tegen hem op, 142; de onderhandelingen vrugtloos voortgezet, 143; by nagt overvallen, 145; krygt de nederlaage, en wordt gevangen genomen, 148; de uitwerkzels deezer nederlaage, 149.

Natches, onderscheid van Rangen onder dit Volk, II. 181; hun Godsdienstig Stelzel, 254; hun gedrag by gelegenheid van 't affterven eener Cazi-que, 259. *Aant.*

Navidad, eene fterkte door COLUMBUS, op Hispaniola I. 156; deeze verwonnen en geflegt, 188.

NEARCHUS, voert bevel over een Vloot van ALEXANDER DEN GROOTEN, I. 25; wat hy op dien Tocht deedt, *ald.*

NECHO, van de Vloot door hem uitgezonden, I. 13.

Negers, hoe zy den Portugeefen, by de eerste ontdekking, voorkwamen, I. 76; ontwerp om de Volkplantingen in America met Negers te voorzien, 350; CAREL DE V verleent een magtbrief om ze na America over te voeren, 352.

— geene oorspronglyk in America, II. 96; zien de Americaanen met veragting aan, 133.

— vormen een vierden rang van Menschen in de Spaanfche Volkplantingen, IV. 184; hun gedrag aldaar, 185.

Nibbees, eene foort van Tienen beschreeven, II. 30. *Aant.*

NICHESSA, (DIEGO DE) vormt een ontwerp om in 't Vaste-land van America eene Vastigheid op te rigten, I. 297; krygt de toestemming van FERDINAND, en gaat op reis, *ald.* Magtbrief ter bezit-
nee.

B L A D W Y Z E R.

- neeming hem verleend, 298; tegenstand hem daar geboden, *ald.*
- NIGNO**, (ALONZO) zyn Reis; I. 238.
- Non**, (*Kaap*) omgezeild, I. 68.
- Noorwegers**, welk een eisch zy maaken op de Ontdekking van America; I. 175; wat men hier van te houden hebbe; beoordeeld; 176. 177.
- ontdekken Groenland, II. 64; hebben mogelijk vroeg tyds eene Volkplanting in America opgerigt, 67.
- O.
- Oaxaca**, 't getal der Spaansche enz. Huisgezinnen aldaar, IV. 152; der Indiaansche, 153.
- OCAMPO**, (BASTIAAN DE) zeilt Cuba rond, I. 292.
- (DIEGO) krygt last om Cumana te vuur en te zwaard te verwoesten, I. 362.
- Oceaan**, (*Stille*) of Vreedzaame, waarom zo geheeten, III. 223.
- Ohio**, verslag van eenige Dierenbeenderen aan de oevers dier Riviere gevonden, II. 33. *Aant.*
- OJEDA**, (ALONSO DE) een Spaansch Gelukzoeker, vaart na de Nieuwe Wereld, I. 234; verslag zynner Reize, 235; zyne tweede Reis; 252; onderneemt eene Vastigheid op het Vaste-Land op te rigten, 296; krygt de goedkeuring van FERDINAND, en gaat op Reis, 297; Magtbrief ter bezitneming hem verleend, 298; tegenkantingen die hy ontmoet, 303; rampen hem bejegend, 304.
- OLID**, (CHRISTOVAL DE) Onderbevelhebber van CORTES; gevaarlyke post hem toevertrouwd, III. 145; zyn post in het beleg van Mexico, 195; staat tegen CORTES op, 238. *Aant.*
- OLMEDO**, (BARTHOLOMEUS DE) bedwingt den ontydigen yver van CORTES, III. 87; door CORTES aan NARVAEZ gezonden, 140; zyne verrigtingen in dit Gezantschap, 141; zegent de Brigantynen van CORTES, 195.
- Olyphant**, een Dier, aan den verzengden Wereldriem; in zyne omzwervingen, bepaald, II. 34. *Aant.*
- Onafhanklykheid**, welk denkbeeld de Wilde Americaanen daar van vormen, II. 172.
- Onderdaanigheid**, het bezef daar van by de Wilde Americaanen zeer onvolkomen, II. 174.

On-

B L A D W Y Z E R.

- Onder-Koningen.** Zie *Koningen*.
- Ongevoeligheid**, der Wilde Americaanen, II. 287.
- Ontdekkingen**, der Ouden te Land gedaan, I. 32. 35.
- Aant.** der Reizigeren te Land gedaan, 53, enz. ter Zee door de Spanjaarden, 62; volgens een geregelder plan door de Portugeesen, 64.
- Ontvolking**, van America door de Spanjaarden overwogen, en de bronnen daar van opgespoord, IV. 138.
- Oorlog**, (Kunst van den) onder de Wilde Americaanen, II. 189; beweegredenen, die hun hier toe aanzetten, 190; wraakzugt, 191; deeze maakt hun wreedaartig, *ald.* en onverzoenlyk, 194; hunne wyze van ten Oorlog te trekken, 196; men hebbe hunne wyze van doen aan geen gebrek van moed toe te schryven, 199; hunne minderheid in den Oorlog in vergelyking met beschaafde Volken, 223.
- ORDAZ**, (DIEGO DE) kant zich tegen CORTES aan, III. 49.
- Orejones**, welk slag van lieden in Peru, IV. 89.
- ORELLANA**, (FRANCIS) een Tochtgenoot van G. PIZARRO, III. 359; verlaat hem, en zeilt de Marag-
- non af, 360; grootheid deezer trouwlooze onderneeming, 361; zyne vertellingen van het Ryk El Dorado, en dat der Amazonen, 362; zyne komst op het Eiland Cubagua, en overtocht na Spanje, *ald.*
- ORGOGNEZ**, gebiedt het Leger van ALMAGRO, III. 347; overwonnen en gedood, 348.
- Orinoco**, verbaazende menigte van Schildpadden in deeze Rivier, II. 148. **Aant.**
- Otaheite**, (De Inwoonders van) schoon verder dan de Wilde Americaanen gevorderd, wisten geen vat te vervaardigen, om water in te kookken, 238. **Aant.** groote Oorlogsvloot die zy hadden, 240. **Aant.** maaken binnen korten tyd groote vorderingen, 241. **Aant.**
- Otumba**, (Slag by) tusfchen de Spanjaarden en de Americaanen, III. 171.
- OVANDO**, (NICHOLAS DE) tot Bevelhebber over Hispaniola aangesteld, I. 251; vertrekt derwaards, 252; zyne verrigtingen aldaar, 254; weigert COLUMBUS in de Haven van Hispaniola in te loopen, 260; ontvangt MINDEZ en FIESCHI koel, 266; zendt een Schip na Jamaica, om te verneemen hoe het met COLUMBUS stondt,

stondt, 270; laat COLUMBUS met de zynen afhaalen, 272; hoe hy hun ontfangt, *ald.* staat der Volkplantinge op Hispaniola onder zyn opzigt, 276; de Indiaanen verdrukt, 277; Oorlog met hun, 278; zyn wreed en verraadlyk gedrag tegen ANACOANA, 280; vordering der Volkplanting onder zyn opzigt, 284; stelt, het getal der Inwoonderen sterk verminderd zynde, voor, de Inwoonders der Lucaïsche Eilanden op Hispaniola over te brengen, 298; van zyne Landvoogdye over Hispaniola te rug geroepen, 293. *Ouden*, door de Wilde Americaanen van kant gemaakt uit een beginzel van Menschliefd, II. 277.

P.

Paarden, wat de Inwoonders der Nieuwe Wereld, op 't eerste zien, daar van dagten, I. 192; wat de Volken van Nieuw Spanje des stelden, III. 84; in de Spaansche Vastigheden zeer vermenigvuldigd, 286. *Aant.*
Paarvischery, op Cubagua sterk voortgezet, I. 295.
Padden, menigte daar van omstreeks Porto Bello, II. 36.
Paketboots, in den Americaanschen Handel ingevoerd, IV. 265.
Panama, eene goede Zeehaven, IV. 129.
Panuco, wreedheid der Spanjaarden in dat Landschap, III. 233. 234. *Aant.*
Paradys, (COLUMBUS het Vaste-Land van America ontdekt hebbende, houdt het voor het) wat hem daar toe bewoog, I. 221.
 PARMENIDES, was de eerste die de Aarde in vyf Lugtstreken verdeeld, I. 41.
Patagoniers, of zy een Reuzen geslacht zyn, II. 104, onderscheide getuigenissen des betreffende, 107. *Aant.* zonderling wapentuig by hun gebruikelijk, 236.
 PAULUS DE III, verklaart by eene Bulle de Americaanen voor redelyke Schepzelen, IV. 217,
Paus, (Het Regtsgebied van den) bepaalingen daaromtrent ten opzigte van America gemaakt, IV. 197.
 PAYVA, (ALPHONSO DE) door JOANNES DEN II na 't Oosten gezonden, I. 87; zyne reis en dood, 89.
 PEDRARIAS DAVILLA, tot Landvoogd over Darien aangesteld, I. 322; zyne komst aldaar, 323; geschil met BALBOA, 324; geweldige maatregels tegen hem, 327; brengt hem om, 330.
 PE-

B L A D W Y Z E R.

- PEDRARIAS DAVILLA, wet-
 tigt de vereeniging van
 PIZARRO, ALMAGRO en
 LUCQUE, om Peru te ont-
 decken, III. 257.
- PEREZ, (JUAN) doet COLUM-
 BUS grooten dienst, I. 114,
 124; zegent hem, en zyne
 Tochtgenooten, 126.
- Peru, (Ontwerpen om) te
 ontdekken, III. 253; loopen
 voor eenigen tyd onge-
 lukkig af, 254; de ont-
 dekking daar van bestaan
 door PIZARRO, ALMAGRO
 en LUCQUE, *ald.* Voor-
 waarden hunner verbinte-
 nisse, 257; hun eerste
 bestaan, 258; zy hervat-
 ten de onderneeming, 261;
 PIZARRO ontdekt de Kust
 van dit ryke Gewest,
 266; landt daar, by eene
 derde onderneeming, 274;
 dringt 'er dicper in,
 276.
- (Staat van) toen PI-
 ZARRO daar kwam, III.
 277; Overleveringen al-
 daar, wegens MANCO CA-
 PAC en MAMA OCOLLO,
 278; naa den dood van
 ATAHUALPA ging 'er het
 Staatsbestuur en de goede
 Orde verlooren, 317;
 Burger-oorlog der Span-
 jaarden aldaar, 340. enz.
 raadplegingen van het
 Spaansche Hof over den
 staat van dat Ryk, 352;
 CHRISTOVAL VACA DE CAS-
- TRO derwaards gezonden,
 354.
- (Nieuwe Schikkingen
 door Keizer CAREL DEN
 V op het Staatsbestuur
 in) gemaakt, III. 383;
 hoe zy daar werden op-
 genomen, 388.
- (In de Burger-oor-
 logen in) hadt men geene
 Loontrekkende Krygslie-
 den, III. 427; het kost-
 te nogthans veel gelds,
 Legers op de been te
 brengen, 428; verbaa-
 zend groote belooningen
 aan byzondere Perfoonen
 geschonken, 429; hunne
 verkwisting en weelde,
ald. met welk eene woest-
 heid zy hunne oneenighe-
 den voortzetten, 430;
 hunne trouwloosheid, 431.
- (De Orde en het
 Landsbestuur in) hersteld,
 III. 436; deeze was van
 geen langer duur, 438.
- beschaafder dan an-
 dere deelen van America,
 IV. 7; minderheid daar
 van met de Oude Wereld
 vergeleeken, 8; eischen
 van dit Ryk op eene hoo-
 ge oudheid, 74.
- hoe zeer door de
 Spanjaarden ontvolkt, IV.
 139; oorzaaken daar van,
 140, enz. tegenwoordige
 Volkrykheid van dit Land
 nagegaan, 154.
- (De Buitenlanders

B L A D W Y Z E R.

- van den Handel op) uitgeslooten, IV. 251.
- Peru*, hoe veel het aan Spanje opbrengt, IV. 294.
- Peruviaanen*, hunne oorspronglyke staat, III. 277; schryven hunne beschaving aan MANCO CAPAC en MAMA OCOLLO toe, 278; begin van het Ryksgebied der Incas onder hun, 280; verdeeldheid en Burgeroorlog onder hun, 281; gunstig aan de voortgangen van PIZARRO, 284; hun denkbeeld van de Spanjaarden, 287; door de Spanjaarden aangevallen; hun Inca gevangen genomen, 295; buit op hun behaald, 301.
- (Opstand der)'t begin daar van, III. 332; voortgang, 333; hunne kunst des Oorlogs, 335. *Aant.*
- hoe verre gevorderd in de Heerschappy over de Dieren, IV. 9; stoffen op eene hooge oudheid, 74; gebreklykheid in hunne Tydrekenkunde, *ald.* *Aant.* gebreken in hunne verhaalen by Quipos, 75; in welk eene duisterheid wy ons, ten opzigte van hunne oude Geschiedenis, bevinden, 77; oorsprong huns Burgerlyken Bestuurs, 78; 't zelve was gegrond op den Godsdienst, 79; opmerkenswaardige uitwerkzels hier van, 80; de volstaage Oppermagt van een Inca, *ald.* alle Misdaden met den dood gestraft, 81; zagte aart van hunnen Godsdienst, 83; offeren geen Menschen op, 84 en *Aant.* *ald.* invloed van hunnen Godsdienst op de Burgerlyke Instellingen, 85; en op hun Krygsweezen, 86; zondérlyngestaat des Eigendoms, 87; uitwerkzels hier van, 88; ongelykheid van rampen, 89; staat der Kunsten, *ald.* gevorderde staat des Landbouws, 90; van hunne Gebouwen, 93; van hunne Tempels, *ald.* aanmerkingen over hunne wyze van bouwen, 95; van hunne openbaare wegen, 98; zonderling maakzel hunner Bruggen, 100; zeilden met hunne Balzas of Vlotten, 102; hunne wyze van Zilvererts te zuiveren, *ald.* hunne werken van fraaiheid, 104.
- zeer onvolkomen beschaafd, IV. 105; zy hadden geen Steden dan Cuzco, *ald.* Beroepen, niet volkomen by hun onderscheiden, 106; zy dreeven weinig Koophandel, 107; niet heldhaftig, 108; overblyfzels van Barbaarsch-

B L A D W Y Z E R.

- baarschheid onder hun , 109.
- Perwianaan* , behouden , (VINC. J.) zyn schoon zy den Christelyken Godsdienst belyden, de Godsdienstige Instellingen hunner Voorvaderen , IV. 215.
- PETER DE GROOTE , vormt een denkbeeld, dat 'er eene gemeenschap zou weezen tusfchen Asia en America , II. 56.
- Pheniciers* , hun Koophandel en Scheepvaard , I. 8.
- PHILIP DE II , onderwerpt de Eilanden , die hy in den Oostlyken Oceaan ontdekte , aan zyne Heerschappy , III. 227 ; fchets zynere Regeeringe , IV. 234.
- DE III , fchets zynere Regeeringe , IV. 235 ; fchaarsheid van Geld ten zynen tyde , 249.
- DE V , doet verfcheide ftappen tot verbetering des Koophandels der Spanjaarden op America , IV. 251.
- PHILIPPILLO , zet PIZARRO aan om ATAHUALPA van kant te helpen , III. 311 ; zyn invloed op het Regts-geding tegen dien Inca , 314.
- Pimento* , eene Specery in America , II. 156.
- PINZON , (M. A.) zeilt COLUMBUS voor uit , om Hispaniola eerst te bereiken , I. 147 ; keert weder by dien Admiraal , die hem in gunst aanneemt , 159.
- PINZON , (VINC. J.) zyn Tocht , I. 246 ; zyne verdere ontdekking , 291 ; zyn tweede Reis , 295.
- PIZARRO , (FERDINAND) ver trekt met zyn Broeder FRANCISCUS uit Spanje , III. 271 ; in eene bezending aan ATAHUALPA gebruikt ; 289 ; na Spanje gezonden om berigt van de behaalde voordeelen in Peru te brengen , 308 ; fchat door hem in Spanje gebragt , 325 ; eerbewyzen hem gefchonken , *ald.* keert weder na Peru , 326 ; in Cuzco gelaaten , 332 ; door ALMAGRO gevangen genomen , 342 ; weder in vryheid gefield , 344 ; trekt na Cuzco , tegen ALMAGRO , op , 346 ; overwint hem , en neemt hem gevangen , 347 ; veroordeelt dien Krygsheld ter doodstraffe , 351 ; komt in Spanje om zyne zaak te verdedigen , 353 ; in de gevangenis geworpen , 355.
- (FRANCISCUS) een Medegenoot van OJEDA op zyn tocht ter oprigtinge eener Volkplantinge op het Vaste-land in America , I. 305 ; deedt zich uitmunten in den dienst van BALBAO , 321.
- een der geenens , die

B L A D W Y Z E R

de ontdekking van Peru bestaat, III. 254; zyn afkomst en aart, 255; zyn post in het ontdekken van Peru, 257; zyn eerste ongelukkige Tocht, 258; hervat de onderneeming, 261; onthoudt zich met de zynen op het Eilandje Gallo, *ald.* door den Landvoogd van PANAMA te rug geroepen, 262; volhardt in zyn oogmerk, 263; blyft met eenige weinigen, en trekt na 't Eiland Gorgone, 264; moeilykheden, waar mede hy moest worstelen, *ald.* ontdekt de kust van Peru, en landt te Tumbes, 266. keert na Panama weder, 267. maakt nieuwe ontwerpen met zyne Medegenooten, 268; na Spanje gezonden, om in onderhandeling te treden, 269; neemt de belangen zynrer Medegenooten niet in agt, en maakt het Opperbevel in eigen handen te krygen, 270; kon slegts eene kleine Krygsmagt verwerven, 271; vertrekt naa zyn Broeders FERDINAND, JUAN EN GONZALO EN FRANCISCO DE ALcantara, *ald.* verzoent met ALMAGRO, 272; rust met zyne medegenooten weder een Vloot uit, 273; landt in Peru, 274; zyne maatregelen om versterking

te bekomen, 275; hy ontvangt eenige hulp, en dringt dieper in, 276; staat van Peru toen hy daar kwam, 277; verdeeldheid en Burger-oorlog aldaar, 281; gunstig aan zyne voortgangen, 284; hy bedient 'er zich van en trekt voort, *ald.* staat zynrer Krygsmagt, 286; ontvangt vriendschapsbetuigingen van ATAHUALPA, 288; komt te Caxamalca, 289; doet eene bezending aan ATAHUALPA, *ald.* trouwloos ontwerp van hem gesmeed, 290; ontvangt een bezoek van ATAHUALPA, 291; valt de Peruviaanen aan, en vat ATAHUALPA, 295; onderzoek van verschillende gevoelens, ten opzigte van PIZARRO's gedrag in dit geval, ende oogmerken van ATAHUALPA, 297; buit te dier gelegenheid veroverd, 302; ATAHUALPA biedt een losprys aan, *ald.* groote menigte Gouds ten dien einde byeengebragt, 303; hy deelt met de zynen den buit, 306; hoe veel elks aandeel beliep, 307; de uitwerkzels hiervan, 308; ATAHUALPA verzoekt vrugtloos zyne Vryheid, 309; hy stemt toe, en waarom, in den eisch van ALMAGRO, dat ATAHUALPA van kant

B L A D W Y Z E R.

kant zou geholpen worden, 311; regtspleeging omtrent dien Inca gehouden, 313; veroordeelt hem, 314; verscheide Spanjaarden verklaren zich daar tegen, 315; dompelt, door het ombrengen van ATAHUALPA, Peru in een staat van wanorde, 317; trekt na Cuzco, 318; gevegten met de Peruviaanen door hem gewonnen, 319; Cuzco vermeersterd; grooten buit, daar bekomen, 320; eerbetooningen aan hem in Spanje opgedraagen, 325; 't begin der oneenigheden tusschen hem en ALMAGRO, 326; nieuwe verbintenis aangegaan, 327; beschikkingen van PIZARRO, 328; grondvest *Cuidad de los Reijes*, of *Lima*, 329; in Lima belegerd, 333; zendt ALONZO DE ALVARADO om zyn Broeder in Cuzco te ontzetten, 340; door ALMAGRO verwonnen, 342; verlegenheid van PIZARRO, *ald.* zyn listig gedrag, 343; zyne toebereidzels ten oorlog, 345; bekومت de overhand op ALMAGRO, 347; verdeelt Peru onder zyne Medegenooten, 353; behandelt de Aanhangers van ALMAGRO slegt, 366; deezen zich tot den jon-

gen ALMAGRO verwoegende, maaken eene zamenzweering tegen hem, 367. en helpen hem van kant, 368.

PIZARRO, (GONZALO) ver trekt met zyn Broeder FRANCISCUS uit Spanje, III. 271; in Cuzco gelaaten, 332; door ALMAGRO gevangen genomen, 343; ontvlugt, 344; trekt na Cuzco tegen ALMAGRO op, 346; behaalt de Overwinning, 347; en doet ALMAGRO met den dood straffen, 351; tot Bevelhebber over Quito aangesteld, 358; merkwaardige Krygstocht van hem, 357; moeilykheden op denzelven uitgestaan, 358; door ORELLANE verlaaten, 360; zyne verlegenheid, 362; keert weder te Quito, 364; de misnoegden kiezen hem tot Opperhoofd, 393; trekt met hun op, 395; zyne oogmerken, 397; aanvaardt het Landbestuur, 399; trekt tegen NUGNEZ VELA, den Onder-koning, op, 400; verlaat en doodt hem, 402, 403; aangemaand om het Oppergezag in Peru te aanvaarden, 494; hy verkiest met het Hof van Spanje in onderhandeling te treden, 406; wat men in Spanje van hem oor-

B L A D W Y Z E R.

- oordeelt, 408; GASCA, als Voorzitter na Peru gezonden, www.librius.com kant zich tegen hem aan, 414; GASCA krygt zyn Vloot, 416; besluit tot den Oorlog, 417; trekt tegen CENTENO op, 419; en behaalt de overwinning, 420; CARVAJAL raadt hem te vergeefsch met GASCA te verzoenen, 423; maakt zich gereed tot den Slag, *ald.* door zyne Soldaaten verlaaten, 424; en gevangen genomen, 425, met den dood gestraft, 426; hoe veel gelds hem zyne Krygsmagt kostte, 428.
- PIZARRO; (JUAN) vertrekt met zyn Broeder FRANCISCUS uit Spanje, III. 271; in Cuzco gelaaten, 332; sneuvelt in 't beleg van Cuzco, 336.
- Plata, (*Rio de la*) verbaazende grootte en wydte deezer Riviere, II. 9; *Aant.*
- POLO, (MARCO) berigt van zyne Reizen, I. 57.
- Porto Bello, een uitmuntende Koopstad, IV. 129.
- *Rico*, op dit Eiland eene Vastigheid opgerigt door JUAN PONCE DE LEON, I. 290.
- *Santo*, ontdekt, I. 72.
- Portugeesen. (De) vormen het eerste geregelde Plan om ontdekkingen ter Zee te doen, I. 64; omstandigheden, die 'er aanleiding toe gaven, 65; hunne eerste Onderneeming, 67; 't gelukkig slaagen van dezelve, 69; Prins HENDRIK neemt het beftuur der Portugeesche Ontdekkingen in handen, 70; zy ontdekken Porto Santo, 72; Madera, 73; zeilen Kaap Bojador om, 74; zy komen binnen de Keerkringen, 75; hunne verbaasdheid over 't geen zy daar zagen, *ald.* hun worden, door eene Pauslyke Bulle, de Landen, die zy van Kaap Non tot het Vaste-land van Indie zouden ontdekken, toegewezen, 78; zy ontdekken de Kaap Verdifche en Azorifche Eilanden, 81; hunne drift tot ontdekkingen kwynt voor eenigen tyd, 82; herleeft met dubbelekracht, 83; tragten een weg na de Oost-Indien te ontdekken, 85; middelen daar toe aangewend, 88; ontdekken de Kaap der Gode Hoop, *ald.* zy zeilen die Kaap om, en komen in de Oost-Indien, 231 enz. ontdekken Brasil, 242.
- Portugeesen, staan verfteld dat de Spanjaarden westwaards

B L A D W Y Z E R.

- waards aanzeilende op de Moluccas gekomen waren, III. 224; CAREL WILHELMUS, tot Keizer staat die Eilanden aan hun af, *ald.*
- Postloopers*, by de Mexicaanen, III. 38.
- Potosi*, (Ontdekking der Mynen van) IV. 221; rykdom daar van by de ontdekking, 227. *Aant.*
- PTOLOMEUS, zyne vorderingen in de Aardsrykskunde, I. 44.
- Pylen*, (*Vergiftigde*) door de Wilde Americaanen op de jagt gebruikt, III. 151; hoe gemaakt, en hoe doodlyk, 152; by zommige Volken van Noord-America onbekend, 235; eenige stammen van Zuid-America weten ze zonder Boog ver en wis te werpen, 236.
- Q.
- QUALPOPOCA, een Mexicaansch Legerhoofd, behaalt de overwinning op ESCALANTE, III. 105; MONTEZUMA geeft last dat hy na Mexico zou gezonden worden, 108; wordt door de Spanjaarden te regt gesteld en veroordeeld, 112.
- QUESADA, (GONZALO XIMENES DE) een der Vermeesteraaren van het Nieuwe Koningryk Granada, IV. 134.
- QUEVEDO, tot Keizer van Mexico verheeven, III. 183; zyne bedryven, *ald.* zyn dood, 184.
- QUEVEDO, Bisfchop van Darien tegen LAS CASAS op 't stuk der Indiaanen gehoord, IV. 357.
- Quiabislan*, CORTES bouwt 'er eene sterkte, III. 60; de Cazique van *Quiabislan* gaat met CORTES een Verbond aan, III. *ald.*
- QUINTANILLA, (ALONSO DE) een Voorstander van COLUMBUS, I. 116; zet zyn zaak voort, 119.
- Quipos*, (Gebreken van de verhaalen der Peruviaanen by) IV. 75; wat deeze *Quipos* waren, 76.
- Quito*, door den Peruviaanfchen Vorst HUANA CAPAC vermeesterd, III. 281; door BENALCAZAR ingenomen, 321; PEDRO DE ALVARADO valt 'er mede op aan, 322.
- (t Getal der Inwoonderen der Steden in dit Landschap) IV. 156; handwerken daar geoeffend, 157.
- R.
- Raad* (Koninglyke) der Indien, door FERDINAND ingesteld, door CAREL DEN

B L A D W Y Z E R.

- V bekrachtigd, IV. 167; ROLDAN, (F.) door COLUMBUS by zyn vertrek tot Opperregter op Hispaniola aangesteld, I. 210; opstand door hem verwekt, 223; door 't voorzigtig beleid van COLUMBUS gestild, 226; zendt beschuldigingen tegen COLUMBUS en diens Broederen na Spanje over, 229; moest Hispaniola op OVANDO's komst ruimen, 255; verdrenkt by eene Schipbreuke, 261.
- Rangen*, (het onderscheid van) hadt by de Mexicaanen plaats, IV. 22.
- het onderscheid daar van by de Peruviaanen, IV. 89.
- Registerschepen*, ingevoerd, IV. 256.
- Reizigers*, (Eerste) aart hunner verhalen, I. 59.
- Rekenkunde*, geringe vorderingen der Wilde Americaanen in dezelve, II. 116.
- Repartimientos*, (Twist over de) der Indiaanen, tusfchen de Dominicaanen en de Franciscanen, I. 334; ftrydige besliffingen van dit stuk, 336; de uitwerkzels hiervan, 338; wat de Overopzigters, door XIMENES na Hispaniola gezonden, daar ontrent beraamen, 343.
- Rio de la Plata*, Beschryving van dit Landschap, IV. 125; een nieuw Onder-Koningschap daar opgerigt, 274.
- R**IOS, (PEDRO DE LOS) Landvoogd van PANAMA roept PIZARRO te rug, III. 262; zendt een fchip om hem van 't Eiland Gorgone af te haalen, 264.
- Rivieren*, (Verbaazend groote) in de Nieuwe Wereld, II. 8; zeer vischryk, 148.
- R**OMEINEN, hun Scheepvaard en Koophandel, I. 27; Land-ontdekkingen door hun gedaan, 34; de ontflooping huns Ryks door de Barbaarfche Volken hadt veel invloed op de Koophandeldryvende Gemeenfchap, 45.
- R**UBRUQUIS, (W.) zyne Reizen, I. 56.
- Rusfen*, berigt van de Tochten door hun gedaan om de gemeenfchap tusfchen Afie en America te ontdekken, II. 55.
- R**YK, wat dit woord by de Spanjaarden in America, ten opzigte van de Gewesten, betekent, IV. 227.

S.

Sacotecas, Ontdekkinge van de Mynen in dat Gewest, IV. 221.

B L A D W Y Z E R.

- SANCHO**, (DON PEDRO) als Geschiedfchryver beoordeeld, III. 248.
- SANDOVAL**, Bevelhebber van Vera Cruz, III. 131; zette de Afgezondenen van NARVAEZ gevangen, 136; komt met zyne Bezetting CORTES te hulpe, 143; gevaarlyke post hem toevertrouwd, 147; geleidt de Voorhoede by het trekken uit Mexico, 163; krygt bevel over de Krygsmagt om de Brigantynen na Tezeuco te brengen, 192; volvoert dit gelukkig, 193; zyn post in het beleg van Mexico, 195; maakt zich aan veel wreedheden fchuldig, 233.
- (FRANCISCO TELLO DE) benoemd tot Vifitador in Mexico, III. 386; zyn verftandig gedrag 387.
- San Salvador**, het eerfte Eiland door COLUMBUS ontdekt, I. 142.
- Santa Martha**, dit Landfchap befchreeven, IV. 130.
- SANTANGEL**, (LUIS DE) een Voorftander van COLUMBUS, I. 116; zet zyne zaak voort, 119.
- Schattingen**, (Verfcheide) in America hoe zy elk in 't byzonder en in 't geheel opbrengen, IV. 290.
- Scheepsbouw**, eerfte beginzels daar van, I. 2; onvolmaaktheid daarvan onder de Ouden, 6; der Egyptenaaren, 7; der Pheniciers, 8; der Jooden, 10; der Carthagers, 11; der Grieken, 18; der Romeinen, 27; Herleeving derzelve in Europa, 49; aanmerkelyk verbeterd door de uitvinding van het Zeekompas, 60; het eerst geregeld plan om dezelve voort te zetten door de Portugeefen gevormd, 64; hoe zeer in de Vyftiende Eeuwe gevorderd, 232.
- Schilderyen** (*Van de*) der Mexicaanen, IV. 37.
- Schildpadden**, verbaazende menigte daar van in de rivier Orinoco, II. 148; *Aant.*
- SERRALVO**, (De Marquis DE) groote winften door hem getrokken, IV. 300.
- Seville**, menigte van Weefgetouwen aldaar, IV. 233; fterke vermindering derzelve, *ald.* de eenige Haven in Spanje tot den Americaanfchen Handel bepaald, 242.
- Slaavenhandel**, hoe begonnen, I. 350; hoe voortgezet; 351.
- Slinger**, by zommige Volken in Noord-America, weinig bekend, II. 236.
- Sluikhandel**, op America,

B L A D W Y Z E R.

- poogingen om die te weeren, IV. 252; houdt nog stand; 28.
- SOLIS, (ANTONIO DE) beoordeeling van dien Geschiedschryver, III. *Voorb.* 10, 128, *Aant.* 138, *Aant.*
- (JUAN DIAZ DE) zyne ontdekkingen, I. 291; zyn tweede Tocht, 296; zyne reis langs de kust van Zuid-America, waar hy de Rivier Janeiro opzeilt, 331; den mond van Rio de la Plata bereikt, 332; freuvelt by eene Landing, *ald.*
- Sonora, Beschryving van dat Landschap, IV. 111; ryke Mynen aldaar, 112; byzonder te Cinequilla, 114.
- SOTO, (HERNANDO) komt PIZARRO te hulpe, III. 276; in eene bezending aan ATAHUALPA gebruikt, 289.
- Spanjaarden, (De) ontdekken de Canarische of Gelukkigige Eilanden, I. 62; zoeken, door jaloufy gedreeven, COLUMBUS de eer der ontdekkinge van America te ontrooven, 169; nietigheid hunner voorwendzelen, 170; met welk een oog zy de Indiaanen op Hispaniola aanzagen, en tegen hun kryg voerden, 278.
- waren te onkundig om wel over de Americaanen by derzelver eerste ontdekking te oordeelen, II. 73; ook te veel met vooroordeelen vervuld om op hunne berigten af te gaan, 75.
- Spanjaarden, (Verschillende gedagten door de Tlascalaaenen van het Character der) gevormd, III. 81.
- wat MONTEZUMA van hun dagt, III. 99.
- ('t Beloop der Schatten door de) te Mexico verzameld, III. 122; ontwerpen van de Mexicaanen om hun te verdelgen, 128; hunne Lotgevallen in Mexico, *ald.* en zie voorts de byzonderheden onder CORTES en de Mexicaanen.
- zeilen eerst de Wereld rond, III. 225.
- welk een denkbeeld de Peruviaanen van hun vormden, III. 287.
- hadden in hunne Peruviaansche Burgeroorlogen geene loontrekkende Krygslieden, III. 427; het kostte nogthans veel Gelds, Legers op de been te brengen, 428; verbaazend groote belooningen aan byzondere Persoonen geschonken, 429; hunne verkwisting en weelde, *ald.* met welk eene woestheid zy hunne on-

B L A D W Y Z E R.

- eenigheden doorzetten , 430.
- Spanjaarden*, waarom hunne Schryvers zo hoog van de Mexicaanen opgeeven , IV. 65; hun getuigenis is nogthans geloofwaardig in 't noodzaaklyke , 67.
- (Landen , behalven Mexico en Peru aan de) onderworpen,befchreeven, IV. 111. enz.
- van hunnen Handel in 't Verfhout , IV. 118.
- van hunne Staatkunde en Handel in de Volkplantingen , IV. 137.
- algemeen denkbeeld van hun Staatsbestuur in de Volkplantingen , IV. 158.
- zoeken zich van eenen uitfluitenden Handel op America te verzekeren , IV. 170; inrigtingen tot dat oogmerk , 171.
- voortbrengzels hunner Volkplantingen , IV. 219; wat zy uit de Mynen trekken , 220; Rykdommen , die dezelve opleveren , 222; Waaren die hunne Volkplantingen uitleveren , 228; voordeelen welke het zelve eertyds daar van trok , 231.
- waarom zy thans die voordeelen van de Volkplantingen niet trekken als eertyds , IV. 234.
- fchielyk verval van hunnen Koophandel , IV. 236; eerlykheid van hun Koophandel , 244; 't verval des Handels vermeerdt door de fchikkingen daar op gemaakt , 240; hulpmiddelen tegen dit kwaad voorgesteld , 247.
- Spanjaarden*, hunne ontwerpen om den Koophandel te doen herleeven , IV. 259; door het oprigten der Compagnie van Caraccas , 260; hunne denkbeelden van den Koophandel worden uitgebreider , 263; poogingen om het Staatsbestuur onder hun te hervormen , 276; openbaare Inkomften die zy uit America trekken , 286; nader verflag hier van , 290 , 296; kosten des Bestuurs in America , 298.
- Spanje*, (*Nieuw*) door GRYALVA ontdekt , I. 372.
- (Toebereidzels van VELASQUEZ om in) te vallen , III. 15; CORTES tot Landvoogd daar over aangesteld , 230.
- (Nieuwe fchikkingen omtrent het Staatsbestuur in) III. 383; uitwerkzels deezer fchikkingen aldaar , 386.
- (Handel tusfchen) en de Philippine Eilanden , IV. 282.
- Spel*, (Overgegeevenheid der Wil-

- Wilde Americaanen aan het) II. 270.
- Staat*, (Toekomende) be-
grippen die de Wilde A-
mericaanen daar van vor-
men, II. 256.
- Staatsbestuur*, (Algemeen
denkbeeld van het Spaan-
sche) in de Volkplantin-
gen, IV. 158; vroegty-
dige tusfchenkomst van
't Koninglyk gezag, 159;
alle magt en eigendom in
de Kroon gevestigd, 160;
van de Onder-Koningen,
161.
- Staatsgesteltenis*, onder de
Wilde Americaanen ont-
voud, II. 165, enz. in-
vloed van de Lugtsgestel-
tenis op dezelve, 180;
doch het moet daar aan
alleen niet worden toege-
schreeven, 186.
- der Mexicaanen, be-
rigt hier van, IV. 26,
enz.
- Staatkunde*, der Wilde Ame-
ricaanen beoordeeld, II.
281.
- Steden*, ('t Getal en de
grootheid der Mexicaan-
sche) IV. 18; twyfeling
wegens derzelve staat,
59; opgave van de Volk-
rykheid veeler Steden in
Spaansch America, 155.
- Stilzwygenheid*, der Wilde
Americaanen, II. 289.
- T.
- Taal* der Mexicaanen;
aanmerkingen over de-
zelve, IV. 24; byzon-
derheid daarin tot het
aanduiden van eerbiedenis,
25. *Aant.*
- Tabak*, een voortbrengzel
der Spaansche Volkplan-
tingen, IV. 230.
- Tabasco*, komst van CORTES
aldaar, III. 30; ftryd met
de Bewoonderen der Ri-
viere, *ald.* zonderling regt
van deezen ftryd, 31.
- Tamenes*, welk flag van lie-
den onder de Mexicaanen,
III. 70.
- Tanda*, wat men in Nieuw
Spanje daar door verftaat,
IV. 192.
- TAPIA, (CHRISTOVAL DE)
gezonden om de Land-
voogdye van Nieuw Span-
je in ftede van CORTES te
aanvaarden, III. 228; CORTES
verydelt dien toeleg,
ald.
- Tartaaren*, waarfchynlyk
onder de Bevolkers van
America te zetten, II.
63.
- Tempels*, (Van de) der Mexi-
caanen, IV. 59; berigt
wegens eenige overblyf-
zels daar van, 64. *Aant.*
- de Peruviaanen be-
fchreeven, IV. 93. enz.
- Tepeaca*, (Befluit van CORTES
om de Inwoonders
van)

B L A D W Y Z E R.

- van) te straffen , III. 178.
- Tezeuco**, door CORTES be- magtigd, III. 185.
- Thomas**, (St.) eene sterkte door COLUMBUS in Cibao gestigt, 192.
- Tidore**, een der Moluccas, door de Tochtgenooten van MAGELLAN aangedaan, III. 224.
- Tienden**, (Het Regt der) in America behoort aan de Spaansche Kroon, IV. 292; hoe CAREL DE V wilde dat ze besteed zou- den worden, *ald.*
- Tierra Firma**, de Landen van dit Ryk beschreeven, IV. 128.
- Tlascala en Tlascalaanen**, be- rigt van dat Land en de Inwoonders, III. 71; door CORTES beoorlogd, 72; de uitslag hier van, 74; verschillend berigt van de Krygsmagt der Tlascalaanen, 75, *Aant.* eenige byzondere omstandig- heden van dien oorlog, 76; door hunne Priesters bedroogen, 79; neigen tot den Vrede, 80; hun- ne twyfelingen over het Character der Span- jaarden, 81; zy sluiten den Vrede, 82; groot voordeel 't welk de Span- jaarden daar van trokken, 84; CORTES tragt hun vertrouwen te winnen, *ald.* 't welk hy bykans ver- loor door zynen ontydi- gen yver, 86; waarfchu- wen CORTES tegen MON- TEZUMA.
- Tlascala**, CORTES keert der- waards weder en vindt de Tlascalaanen getrouw, III. 173.
- Totonaques**, een dapper Volk, gaat een Verbond met CORTES aan, III. 61.
- Traagheid** der Americaanen in 't werken, en de oor- zaaken daar van, II. 241.
- Trinidad**, (Het Eiland) door COLUMBUS ontdekt, I. 219.
- Tschirikouw**, berigt van zyn Tocht om de ge- meenschap tusfchen Asia en America te ontdekken, II. 58.
- Tweelingen**, hoe ze door de Wilde Americaanen, by derzelver te wereldkomst, behandeld worden, II. 141.
- Tucuman**, beschryving van dit Landschap, IV. 125. 127.
- Tumbex**, een plaats in Peru, waar PIZARRO landt, III. 266.
- Tuna**, PIZARRO hadt veel werks om dat Eiland tot overgave te dwingen, III. 276.
- Tydrekening** der Mexicaanen, IV. 49.
- Tyrus**, gelegenheid dier Stad tot den Koophandel, I. 9.

B L A D W Y Z E R.

V.

Vaders (Drie) van den H. HIERONYMUS, door XIMENES uitgekoozen, om de zaaken op Hispaniola te herstellen, I. 343; hoe zy hunnen last volvoeren, *ald.* LAS CASAS was 'er onvoldaan over, 347; te rug ontbooden, 349.

VALDIVIA, (PEDRO DE) valt in Chili, en grondvest St. Jago, III. 357; GASCA benoemt hem tot het voortzetten der bemagtiging van Chili, 433.

VALVERDE, (VINCENT) doet eene zonderlinge aanspraak by ATAHUALPA om hem tot het Christlyk Geloof over te haalen, III. 292; hoe beantwoord, 293; aanmerkingen over deeze Aanspraak, 295; *Aant.* slegt bedryf van deezen Geestlyken, *ald.* zyn gedrag by de Regtspleeging van ATAHUALPA, 315.

VEGA, (GARCILASSO DELA) als Geschiedboeker beschouwd, III. 250.

VELA, (BLASCO NUGNEZ) tot Landvoogd van Peru benoemd, III. 386; zyne handelwyze vergroot het ongenoegen daar gereezen, 392; geschiilen tusschen hem en het Geregthshof te Lima, 396; gevangen ge-

nomen, 397; herkrygt zyne vryheid, 399; PIZARRO trekt tegen hem op, 400; geslaagen, 402; gedood, 403.

VELASQUEZ, (DIEGO) Bemagtigt Cuba, I. 306; doet den Cazique HATUEY verbranden, 308; Cuba bloeit onder zyn bestuur, 367; bevordert de ontdekkingen van CORDOVA, 368; rust eene vloot onder JUAN DE CRYALVA uit, 372; zyne toerustingetot eenen anderen Tocht, 377.

—— (Toebereidzels van) om in Nieuw Spanje te vallen, III. 15; benoemt F. CORTES tot Bevelhebber, 17; wordt welhaast jalours ten zynen opzigte 20; poogt hem zyn Bevelhebberschap te ontzetten, 23; en gevangen te neemen, 24; CORTES stelt dit alles te leur, en zet zyne toerustinget voort, 25.

—— rust een Vloot onder NARVAEZ tegen CORTES uit, III. 131; wat hem daar toe bewoog, 132; kan de bevordering van CORTES ten Hove niet weeren, 230.

VELZERS, (De) te Augsburg krygen het Landschap Venezuela, IV. 132; verliezen 't zelve door 't wangedrag hunner Afgezonden, *ald.*

B L A D W Y Z E R.

- Venetie*, begint sterken Handel te dryven, I. 51.
- Venezuela*, beschreeven, IV. 131; aan de *VELZERS* van Augsburg geschonken, 132; zy verliezen 't zelve door 't bestuur hunner Afgezondenen, 133.
- Veragua*, van dit Landschap valt niet veel te zeggen, IV. 120.
- Verfhout*, of *Campeachy hout*, opkomst, verval en herleeving van den handel in 't zelve, IV. 118, 119; waar het beste valt, 120.
- Vergenoegdheid* der Wilde Americaanen met hun lot, II. 295.
- VESPUCIUS*, (*AMERICUS*) vergezelt *OJEDA* op zyn Tocht, I. 236; geeft zich voor den ontdekker van de Nieuwe Wereld uit, *ald.* die ook zyn Naam *America* draagt, 237; dit stuk onderzocht, *ald.* *Aant.* zyne tweede Reis, 252.
- Villa Rica de la Vera Cruz*, eene vastigheid door *CORTES* gestigt, III. 53.
- VILLEFAGNA*, (*ANTONIO*) maakt een aanslag op het Leeven van *CORTES*, III. 189; veroordeeld en gestraft, 190.
- VIRACOGHA*, berigt van het gezigt door hem gezien, III. 299, 301. *Aant.*
- Visfchen*, groote overvloed derzelve in de Rivieren van America, II. 147; Planten om ze te bedwelmen gebruikt, 148. *Aant.*
- Vledermuizen*, menigte daar van te Carthagena, II. 37.
- Vlotten*, waar mede de Peruviaanen zeilden, IV. 102.
- Vogels*, vliegen dikwyls verre in zee, en zyn geen zeker teken van Landverkenning, I. 131. *Aant.*
- in de Nieuwe Wereld, II. 38.
- Volkplanting*, (Plan tot het geregelder vaststellen eener) op Hispaniola ontworpen, I. 213; eengroot gebrek in dit Plan, 214.
- (Ontwerpen om eene) in 't Vaste-land van America op te rigten, I. 296.
- in Darien opgerigt, I. 305.
- (Beschouwing van de Staatkunde en Koophandel der Spaansche) IV. 137; algemeen denkbeeld van het Spaansche Staatsbestuur in dezelve, 158; de Spaansche Vorsten zoeken zich van eenen uitfluitenden handel op dezelve te verzekeren, 170.
- (Onderscheid van de) in de Oude en Nieuwe Wereld, IV. 170; waarom schaars in Europa bevolkt, 174; enz. onderschei-

B L A D W Y Z E R.

- scheide rangen van Menschen in dezelve, 179; van het Kerklyk Bestuur aldaar, 197.
- Volkplanting*, (Voortbrengzels der Spaansche) IV. 219; koopwaaren derzelve, 228.
- Volkplantingen*, (Voordeelen die Spanje eertyds van de) trok, IV. 231; waarom het die thans niet trekt, 234; vrye handel tusfchen de Volkplantingen verleend, 270; voordeelen daar uit vloeiende, 271; nadere fchikkingen omtrent derzelve bestuur, 272; hervorming der Geregthoven, 273; nieuwe verdeeling der Landvoogdyen, *ald.*
- Vrouwen*, (Weinig aandoenlykheid der Americaanen voor de) II. 85; de oorzaken hier van opgefpoord, 90; ftaat der Vrouwen onder de Wilde Americaanen, 136; hoe ze gevryd worden, 138; niet vrugtbaar, 140; cieren zich by de Wilde Americaanen weinig op, 227.
- de Mexicaanfche zoogen haare Kinderen verfcheide jaaren, IV. 53.
- de ontdekking van America toe, I. 173; doch zonder grond, *ald.*
- Wapens*, (Van de) der Wilde Americaanen, II. 235.
- Waterleidingen* der Mexicaanen, IV. 34; der Peruviaanen, 92.
- Weegbree*, een Americaanfche Plant, II. 156.
- Weeyen*, hoe langzaam en gebrekkig het by de Americaanen toegaat, II. 242. *Aant.*
- Wegen*, (Van de openbaare) der Peruviaanen, IV. 98.
- Wereld*, (*Nieuwe*) zie *America*.
- Wereldriemen* of *Gordels*, door de Ouden verzonnen, I. 36; denkbeelden der Wysgeeren daar omtrent, 38.
- Werktuigen*, der Wilde Americaanen zeer gebrekkig, II. 241.
- Wilden*, algemeene aanmerking over hun Character, II. 79.
- Wind*, (*Noordweste*) veroorzaakt in Noord-America groote Koude, II. 16.
- Winden*, (De werking der) oorzaak der verfchillende gronden van Hette en Koude in het Oude en Nieuwe Vaste-land, II. 17.
- Witten*, in Darien, aanmerkingen over dat geflacht van Menschen, II. 100; der-

W.

Wales, (Die van) eigenen zich de eere van

B L A D W Y Z E R.

dergelyk slag van Menschen in Africa op de Indische Eilanden, en ook in Europa gevonden, 102. *Aant.*

Wraakzugt, der Wilde Americaanen, de groote dryfveer ten Oorlog, 191; maakt hun wreedaartig, *ald.* en onverzoenlyk, 194.

Wysgeeren, (Onderscheide en strydige Stelzels der) ten opzigte van de Americaanen, II. 76.

X.

XERES, (FRANCISCO DE) als Geschiedschryver beoordeeld, III. 247.

XIMENES, Cardinaal. Beschikkingen door hem op het stuk der Indiaanen gemaakt, I. 342.

Y.

Yanaconas, welke lieden in Peru, IV. 89.

Ys, (Menigte van) aan de Zuidpool, II. 23. *Aant.*

Yucatan, door CORDOVA ontdekt, I. 368; wat hem daar bejegende, 369; beschryving van dit Schier-eiland, 370. *Aant.*

— de Mannen aldaar zeer op den opschik gesteld, II. 228. *Aant.*

— levert veel Verfhouts uit, IV. 113; ver-

val des Handels aldaar, *ald.* wederopkomst van denzelven, 119.

Yzer, den Wilden Americanen onbekend, II. 163.

Z.

ZARATE, (DON AUGUSTINE) als Geschiedschryver beoordeeld, III. 249.

Zeden, (Gelykvormigheid van) geen bewys van eennerlei afkomst, II. 47.

Zee, (*Zuid-*) door BALBOA ontdekt, I. 317; in dezelve bestaat, binnen de Gemaatigde Lugtstreek, geen groot Vast-land, II. 24. *Aant.*

— Compagnie, berigt van dezelve, IV. 254.

Zeeland, (*Nieuw-*) de Inwoonders daar van, Menschen-eeters, II. 212. *Aant.*

Zeeyaard. Zie *Scheepyaard*.

Zempoallaanen, zoeken de vriendschap van CORTES, III. 57.

ZEEVALLOS, (DON PEDRO) tot Onder-koning in Rio de la Plata aangesteld, IV. 274.

Zieken, (De Wilde Americanen maaken, uit een beginzel van Menschliefdede) van kant, II. 277.

Ziekten der Wilde Americanen, II. 110.

— (Spaansche, Napelesche of Fransche) uit A-

B L A D W Y Z E R.

- merica herkomstig veroorzaakt, in den beginne de deerlykste verwoestingen, 112, 113. *Aant.*
- Ziel*, (Het denkbeeld der Wilde Americaanen over de onsterfelykheid der) II. 256.
- Ziiber*, (Waarom de Spanjaarden noch minder) dan Goud by de Mexicaanen aantreffen, III. 125.
- Erts, hoe de Peruviaanen het zuiverden, IV. 102; overvloed van dit Metaal by hun, 103.
- Ryke Zilver-mynen in Cinaloa en Sonora, IV. 112; in Potosi en Sacotecas, 221.
- hoeveelheid daar van 's jaarlyks uit America na Spanje gevoerd, IV. 222.
- Zoekers*, welk slag van lieden in Peru deezen naam draagt, IV. 224.
- Zon*. Het voorwerp van den Eerdienst der *Natches*, II. 254; als mede der Inwoonderen van Bogota, 256.
- (De Peruviaanen offeren aan de) IV. 84.
- ZUAZO*, een Regtgeleerde, door XIMENES na de Volkplantinge in America gezonden, I. 343; hoe hy zynen last uitvoert, 344; te rug ontbouden, 349.
- Zuiker*, een voortbrengzel der Spaansche Volkplantingen in America, IV. 230.
- ZUMMARAGA*, (JUAN DE) doet uit Bygeloof veele Mexicaansche Schilderyen verbranden, IV. 12.

D R U K F E I L E N .

I. DEEL.

www.libtool.com.cn

Bl. 117 Reg. 20 staat geding lees beding

II. DEEL.

— 66 — 20 — *Schotland* — *Schetland*

— 105 — 5 — *verschaft* — *verschaft hebben*

III. DEEL.

— 28 — 19 — *zwak* — *zwaar*

— 419 — 6 — *bedugt* — *bedagt*

B E R I G T

VOOR DEN

B O E K B I N D E R .

- I. De Kaart van de Golf van Mexico, en de aangrenzende Landschappen, I. Deel. tegen over bl. 378
- II. ——— van Mexico, of Nieuw Spanje, III. Deel. 246
- III. ——— Van Zuid-America, III. Deel. - 439
- IV. ——— van de Landschappen aan de Zuid-zee, III. Deel. - - - - 439
- V. Een Plaat; de Mexicaansche Schilderyen verbeeldende, IV. Deel. - - - 48

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

www.libtool.com.cn

LIBRARY OF THE
UNIVERSITY OF TORONTO
130 St. George Street
Toronto, Ontario M5S 1A5
Canada

UNIVERSITY OF CALIFORNIA LIBRARY
Los Angeles
This book is DUE on the last date stamped below.

www.libtool.com.cn

BUILDING USE

Form L9—15m—10,'48(B1039)444

THE LIBRARY
UNIVERSITY OF CALIFORNIA
LOS ANGELES

A 000 322 062 1

www.libtool.com.cn

N C R C

Building Use

BUILDING USE

www.jibubai.com.cn